

arhivi

Glasiło Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Ljubljana 2022

Letnik 45
št. 1

arhiivi

UDK 930.25 (497.4) (05)
UDC 930.25 (497.4) (05)

ISSN 0351-2835

9 770351 283001

arhiv

Glasiló Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Ljubljana 2022

Letnik 45
št. 1

ŠKICA ZA NOVO POSLOPJE DEŽELNIH URADOV V LJUBLJANI: PERSPEKTIVNI POGLED.

SARAJEVO 15. DECEMBRA 1911.

Pogled z ulice na načrtovano upravno palačo deželnih uradov v Ljubljani, ki bi bila zgrajena na mestu današnjega NUK-a. Risba je delo arhitekta Josipa pl. Vancaša iz Sarajeva.

Vir: SI AS 1068, Zbirka načrtov, p. e. 7/269.

Glasiło Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Zeitschrift des Archivvereins und der Archive Sloweniens
Gazzetta dell'Associazione archivistica e degli archivi in Slovenia
The Review of the Archival Association and Archives of Slovenia

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.
© 2022 Arhivsko društvo Slovenije

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije

Uredništvo: Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana
telefon: (01) 306 13 29
e-pošta: arhivi@arhivsko-drustvo.si
URL: www.arhivsko-drustvo.si/publikacije/arhivi
FB: Facebook/Arhivsko društvo Slovenije

Odgovorna urednica: mag. Marija Čipič Rehar (Zgodovinski arhiv Ljubljana)
Glavni urednik: Jernej Komac (Arhiv Republike Slovenije)
Uredniški odbor: Matej Muženič (Pokrajinski arhiv Koper), izr. prof. dr. Boris Golec (Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU), mag. Nina Gostenčnik (Pokrajinski arhiv Maribor), dr. Bojan Himmelreich (Zgodovinski arhiv Celje), dr. Mateja Jeraj (Arhiv Republike Slovenije), Uroš Lavrenčič Mugerli (Pokrajinski arhiv Nova Gorica), red. prof. dr. Walter Lukan (profesor v pokoju, Avstrija), dr. Elvis Orbanič (Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci, Područna jedinica u Puli, Hrvaška), doc. dr. Julijana Visočnik (Nadškofijski arhiv Ljubljana, škofijski arhivi), Katja Zupanič (Zgodovinski arhiv na Ptuj), Tanja Žohar (Arhiv Republike Slovenije)

Redakcija te številke je bila zaključena: 30. junija 2022
Revija izhaja dvakrat letno.
Cena posamezne številke je 12,50 EUR.

Lektorica: dr. Aleksandra Gačić
Prevodi: mag. Hana Habjan (angleščina), dr. Aleksandra Gačić (hrvaščina)
Fotografska dela: Jernej Komac
UDK: Alenka Hren
Izdajo so omogočili: Ministrstvo za kulturo in Arhivsko društvo Slovenije
Poslovni račun: NLB d. d. Ljubljana, 02083-0019446150

Oblikovanje: Andreja Aljančič Povirk
Računalniški prelom: Uroš Čuden, MEDIT d. o. o., Notranje Gorice
Tisk: Fotolito Dolenc d. o. o.
Naklada: 300 izvodov

Revija Arhivi je vključena v naslednje podatkovne baze: *COBISS* (Slovenija); *EBSCO Publishing*; *ProQuest, Library & Information Science Source*; *Library, Information Science & Technology Abstracts with Full Text* (Združene države Amerike); *Centro de Información Documental de Archivos* (Španija); *Institut für Archivwissenschaft der Archivschule Marburg* (Nemčija)

KAZALO

JUBILEJI

- Aleksandra Pavšič Milost Petdeset let Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici **9**

UPRAVA

- HEDVIKA ZDOVC Poslovanje s spisi na občinskih ljudskih odborih na območju Zgodovinskega arhiva Celje v letih 1955–1965 **15**
- ALEŠ JAMBREK Popisovanje in urejanje arhivskega gradiva krajevnih in mestnih ljudskih odborov na primeru Krajevnega ljudskega odbora Ivanjkovci in Mestnega ljudskega odbora Ptuj **43**
- ALEŠ JAMBREK Geodetska služba na območju pristojnosti Zgodovinskega arhiva na Ptuju s posebnim ozirom na delovanju Geodetske uprave Ptuj v drugi polovici 20. stoletja **69**
- JERNEJ KRIŽAJ Pravni predhodniki Ministrstva za kulturo Republike Slovenije od leta 1945 dalje in njihovo gradivo v Arhivu Republike Slovenije **89**
- TANJA MARTELANC Občinski odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem. Arhivski dokumenti o obnovi Posočja po katastrofalnem potresu v letu 1976 **99**

ČLANKI IN RAZPRAVE

- JANEZ HÖFLER Še enkrat o tako imenovanem »češkem cestopisu« v zbirki Arhiva Republike Slovenije (drugič) **115**
- MARINO MARTINČEVIĆ Prispevek k biografiji poreškega nadduhovnika in generalnega vikarja poreške škofije Giovannia Antonia Pantere v luči arhivskih virov **127**

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK

- MOJCA HORVAT Fond Trg Lenart v Slovenskih goricah **137**
- MARTINA FEKONJA »Nedopustno, da bi tekla gnojnica po škarpi!« Začetki zavedanja o pomembnosti higiene in čistoče v mestih ter odnos prebivalcev Kranja do čistoče v mestu med svetovnjima vojnama **161**
- LUKA CERAR Odmev informbirojevskega spora v partijskih organizacijah na območju okraja Kranj **175**

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

- Matej Muženič O delu Arhivskega društva Slovenije v mandatnem obdobju 2020–2022 **193**

Hana Habjan, Tanja Žohar	Okrogla miza – Nedostopnost arhivskega gradiva zaradi varstva občutljivih podatkov	198
--------------------------	--	------------

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH

Matej Muženič	6. kongres hrvaških arhivistov	215
---------------	--------------------------------	------------

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

Publikacije

Lilijana Urlep	Blaž Otrin in Julijana Visočnik: Topografsko-zgodovinski opisi župnij ljubljanske škofije 1821–1823	219
----------------	---	------------

Razstave

Aleš Jambreč	Dejan Zadavec, Boris Farič in Aleksander Fenos: Metamorfoze delov ptujskega mestnega jedra v zadnjem stoletju	221
--------------	---	------------

Aleš Jambreč	Nataša Majerič Kekec: Gledališka ustvarjalnost na Ptujju od 18. stoletja do danes	222
--------------	---	------------

Jure Maček	Sabina Lešnik: Maribor na fotografijah in razglednicah med letoma 1897 in 1945 v Pokrajinskem arhivu Maribor	224
------------	--	------------

Vinko Skitek	Vinko Skitek: Biseri koroške arhivske dediščin iz arhivov PAM	227
--------------	---	------------

Lilijana Urlep	Lilijana Urlep: Jožef Smej: škof, ki ga je Bog obdaril z mnogimi darovi; razstava ob stoletnici rojstva mariborskega pomožnega škofa dr. Jožefa Smeja (1922–2020)	229
----------------	---	------------

TABLE OF CONTENTS

JUBILEE

Aleksandra Pavšič Milost	Fifty years of the Regional Archives in Nova Gorica	9
--------------------------	---	----------

ADMINISTRATION

HEDVIKA ZDOVC	Records management at the communal people's committees under the authority of the Historical Archives Celje from 1955 to 1965	15
ALEŠ JAMBREK	Description and arrangement of archives of local and town people's committees in the case of the Ivanjkovci Local People's Committee and the Ptuj Town People's Committee	43
ALEŠ JAMBREK	Surveying and Mapping Authority under the authority of the Historical Archives in Ptuj with particular regard to the activities of the Surveying and Mapping Authority of Ptuj in the second half of the 20th century	69
JERNEJ KRIŽAJ	Legal predecessors of the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia from 1945 onwards and their archives in the Archives of the Republic of Slovenia	89
TANJA MARTELANC	Communal Committee for Determining and Eliminating the Consequences of the Earthquake in the Tolmin region. Archival records on the reconstruction of Posočje (Soča region) after the catastrophic earthquake in 1976	99

ARTICLES AND DISCUSSIONS

JANEZ HÖFLER	Once again about the so-called »Bohemian roadmap« in the collection of the Archives of the Republic of Slovenia (the second time)	115
MARINO MARTINČEVIĆ	Contribution to the biography of the Archpriest of Poreč and Vicar General of the Diocese of Poreč Giovanni Antonio Pantera in the light of archival sources	127

FROM ARCHIVAL FONDS AND COLLECTIONS

MOJCA HORVAT	Archival fonds Lenart v Slovenskih goricah Market	137
MARTINA FEKONJA	»It is unacceptable for sewage to run down the escarpment!«. The beginnings of awareness of the importance of urban hygiene and sanitation and the attitudes of the people of Kranj towards sanitation in the city in the interwar period	161
LUKA CERAR	The reverberation of the Information Bureau dispute in Communist party organizations in the Kranj District	175

ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL SOCIETY OF SLOVENIA

Matej Muženič	On the activities of the Archival Society of Slovenia in the period 2020–2022	193
Hana Habjan, Tanja Žohar	Roundtable discussion – Inaccessibility of archival materials due to the protection of sensitive data	198

ACTIVITIES OF ARCHIVES AND ASSEMBLIES

Matej Muženič	6th Congress of Croatian Archivists	215
---------------	-------------------------------------	------------

REVIEWS AND REPORTS ON PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS

PUBLICATIONS

Lilijana Urlep	Blaž Otrin and Julijana Visočnik: Topographical-historical descriptions of the parishes of the Ljubljana Diocese 1821–1823	219
----------------	--	------------

EXHIBITIONS

Aleš Jambrek	Dejan Zadavec, Boris Farič and Aleksander Fenos: Metamorphoses of parts of the Ptuj city centre in the last century	221
Aleš Jambrek	Nataša Majerič Kekec: Theatrical creativity in Ptuj from the 18th century to the present day	222
Jure Maček	Sabina Lešnik: Maribor on photographs and postcards between 1897 and 1945 in the Regional Archives Maribor	224
Vinko Skitek	Vinko Skitek: The pearls of Carinthian archival heritage from the Regional Archives Maribor	227
Lilijana Urlep	Lilijana Urlep: Jožef Smej: The bishop, who was endowed by God with many gifts; Exhibition on the centenary of the birth of the auxiliary bishop of Maribor, dr. Jožef Smej (1922–2020)	229

NAVODILA AVTORJEM PRISPEVKOV ZA ARHIVE

- ⊗ Prispevki morajo biti oddani v elektronski obliki (razmik 1,5 vrstice).
- ⊗ Vsi članki gredo pred objavo v recenzijo. Pozitivna recenzija je pogoj za objavo članka.
- ⊗ Prispevki za rubrike *Članki in razprave*, *Iz prakse za prakso* in *Iz arhivskih fondov in zbirk* morajo obvezno vsebovati **izvleček** (maks. 10 vrstic), **ključne besede**, primerne za indeksiranje, in **povzetek** (maks. 30 vrstic). Pred povzetkom mora biti naveden spisec **virov in literature**.
- ⊗ Avtor naj navede svoj polni naslov, naziv oz. poklic, delovno mesto in naslov ustanove, kjer je zaposlen, tel. številko in e-pošto.
- ⊗ Opombe morajo biti pisane enotno pod črto. V opombah uporabljamo krajše navedbe, ki morajo biti skupaj s kraticami razložene v poglavju viri in literature.
Primer: Merku: *Slovenska plemiška pisava*, str. 110.
- ⊗ V poglavju **Viri in literatura** morajo biti sistematično, po abecednem vrstnem redu, navedeni vsi viri in vsa literatura, navedena v opombah. Ločeno navedemo arhivske vire, internetne vire, časopisne vire, literaturo itd.
- ⊗ Citiranje arhivskih virov: oznaka države, arhiva, fonda ali zbirke in oznake nižjih popisnih enot.
Primer Arhiv Republike Slovenije: SI AS 1, šk. 1.
Primer za regionalne arhive: SI_ZAL_IDR/0102, Občina Dole, t. e. 44, Ljudsko štetje iz leta 1890.
- ⊗ Citiranje literature (monografije): priimek, ime avtorja: *naslov (in podnaslov)* dela. Kraj: založba, leto izida.
Primer: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- ⊗ Citiranje literature (periodika): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov periodike* letnik (leto izdaje), številka, strani članka.
Primer: Matijević, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. V: *Arhivi* 26 (2003), št. 1, str. 221–226.
Primer: Krippenspiel. V: *Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung*, 28. 12. 1843, št. 154, str. 1107.
- ⊗ Citiranje literature (zborniki): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov zbornika* (ime urednika). Kraj izdaje: založnik, leto izida, strani članka.
Primer: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. V: *Ad fontes. Otorepčev zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, str. 225–269.
- ⊗ Citiranje spletnih strani (naslov, točni naslov spletne strani, datum uporabe spletne strani).
Primer: Graščina Smlednik: <http://www.gradovi.jesenice.net/smlendnik.html> (dostop: 12. 6. 2020).
- ⊗ Slikovno gradivo (**največ 5 kosov**) sprejema uredništvo le v elektronski obliki in v visoki resoluciji (najmanj 300 dpi), shranjeno nestisnjeno v datoteko vrste TIFF. Slikovno gradivo (fotografije, grafikoni, tabele, zemljevidi itd.) je potrebno priložiti ločeno (v tekstu naj bo označena samo lokacija gradiva) v posebni mapi (datoteki) z avtorjevim imenom in priimkom. Slikovno gradivo mora vsebovati odgovarjajoče podnapise z navedbo vira.
- ⊗ Uredništvo ima pravico prispevke jezikovno lektorirati; lektorske popravke navadno vnesejo avtorji sami. Korekture načeloma opravi uredništvo.
- ⊗ Avtorji so dolžni upoštevati navodila, objavljena v vsaki tiskani številki *Arhivov* in na spletni strani ADS.
- ⊗ Članki in prispevki, objavljeni v tiskani reviji, so objavljeni tudi na spletni strani ADS. Avtorji z objavo tiskane verzije soglašajo tudi z objavo spletne verzije članka.

Uredništvo Arhivov

ARHIVI,
glasilo *Arhivskega društva in arhivov Slovenije* so osrednja slovenska arhivska revija, ki spremlja širok spekter arhivskih vprašanj. V njej objavljamo prispevke s področja arhivistike, (upravne) zgodovine, zgodovinskih pomožnih ved, vede o virih, arhivske teorije in prakse ter vsakdana slovenskih arhivov in aktualna vprašanja s področja zaščite in hranjenja novih oblik zapisov informacij na računalniških medijih.

Prispevke sprejema uredništvo na naslov:

Uredništvo Arhivov
Zvezdarska 1, SI-1000
Ljubljana, Slovenija
T: +386 (0)1 306 13 29
e-pošta:
arhivi@arhivsko-drustvo.si

Rok za oddajo
prispevkov za vse rubrike
je za prvo številko
1. maj,
za drugo številko pa
1. oktober!

ARHIVI,

the *Review of the Archival Association and Archives of Slovenia* is the central Slovenian archival journal. It deals with a wide range of archival issues and includes articles in the fields of archival science, (administrative) history, auxiliary sciences of history, study of primary sources, archival theory and practice, and daily activities of the Slovenian archives and also presents problems in the field of protection and preservation of new forms of a written record on the computer media.

Papers should be sent to the editorial board:

Uredništvo Arhivov

Zvezdarska 1, SI-1000
Ljubljana, Slovenija
T: +386 (0)1 306 13 29
Email:
arhivi@arhivsko-drustvo.si

Deadlines

papers for all sections are to be submitted by

May 1

for the first number and by

October 1

for the second number!

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS FOR ARHIVI

- ⦿ Papers should be submitted in electronic form (1.5 line spacing)
- ⦿ Before being published all papers are peer-reviewed. Papers are published only if they receive a positive peer-review.
- ⦿ Papers for the sections *Articles and Papers*, *From Practice to Practice*, and *From Archival Files and Collections* must include a maximum 10-line **abstract**, **keywords** appropriate for indexing, and a maximum 30-line **summary**. List of **sources and literature** stands before the summary.
- ⦿ Authors should state their full address, title and/or profession, work place, and address of the institution where they work, phone number, and e-mail.
- ⦿ Footnotes are written uniformly under the line. Footnotes include short references that are fully explained together with abbreviations in the chapter Sources and Literature.
Example: Merku: *Slovenska plemiška pisma*, p. 110.
- ⦿ Chapter Sources and Literature includes a systematic recording of all sources and literature cited in footnotes, in alphabetical order. Archival sources, web sources, journals, literature etc. are stated separately.
- ⦿ Citation of archival sources: country reference code, name of archival institution, reference code of archival fond or collection and references of the units of description.
Example: Archives of the Republic of Slovenia: SI AS 1, box 1.
Example for regional archives: SI: SI_ZAL_IDR/0102, Občina Dole, box 44, Ljudsko štetje iz leta 1890.
- ⦿ Citation of literature (monographs): surname, name of the author: *title (and subtitle) of the book*. Publishing place: publisher, publishing year.
Example: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- ⦿ Citation of literature (articles in periodicals): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of periodical* volume (publishing year), number, pages of the article.
Example: Matijevič, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. In: *Arhivi* 26 (2003), no. 1, pp. 221–226.
Example: Krippernspie. In: *Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung*, 28. 12. 1843, št. 154, p. 1107.
- ⦿ Citation of literature (articles in miscellany): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of miscellany* (name of the editor). Publishing place: publisher, publishing year, pages of the article.
Example: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. In: *Ad fonts. Otorepčev zbornik* (ed. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, pp. 225–269.
- ⦿ Citation of websites (title, URL, date of access).
Example: Graščina Smlednik: <http://www.gradovi.jesenice.net/smlednik.html> (accessed: 12. 6. 2020).
- ⦿ Graphic materials (**max. 5 pieces**) should be submitted in electronic form and in high resolution (300 dpi), saved in non-compressed TIFF file format. Graphic materials (photographs, graphs, tables, maps, etc.) should be submitted separately (with their correct positions clearly marked in the text), in a separate folder (file) marked with author's name and surname. Graphic materials should always carry a caption explaining the image and its source.
- ⦿ Editorial board reserves the right to send the submitted papers for language proofreading. Proofreading corrections are usually inserted in the papers by the authors themselves. Other corrections of a technical nature are usually done by editorial board.
- ⦿ Authors should follow these instructions, published in each issue of *Arhivi* and on the website of *Archival Association of Slovenia*.
- ⦿ Articles and papers that are published in the printed version of *Arhivi* are also published on-line on the homepage of the Archival Association of Slovenia. By giving their consent to the publishing of the printed version, authors also agree to their papers being published on-line.

Arhivi Editorial board

Petdeset let Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, najmlajši med slovenskimi regionalnimi javnimi arhivi, praznuje letos 50. obletnico delovanja. Njegovemu nastanku je botrovala na novo načrtana meja med Jugoslavijo in Italijo po drugi svetovni vojni. Do takrat so bila pomembna upravna in kulturna središča za območje, ki ga danes pokriva novogoriški arhiv, izven meja današnje slovenske države, zato je tam nastajalo in ostalo tudi arhivsko gradivo: v arhivih in knjižnicah v Gorici in Trstu, a tudi v Vidmu, Čedadu, Benetkah, na Dunaju, v Innsbrucku, Gradcu, Rimu in morda še kje. Po koncu vojne je bilo zato treba poskrbeti za varstvo arhivskega gradiva v ustanovah znotraj novih državnih meja, kar ni bilo preprosto. Goriška je namreč po priključitvi dela Primorske k matični domovini ostala brez svojega stoletnega središča, zato je bilo treba na novo postaviti mestno središče in vse pokrajinske ustanove, ne le kulturnih. S tem je bilo veliko težav, zlasti prostorskih in kadrovskih. V nastajajoči Novi Gorici in njenih primestnih naseljih je primanjkovalo primernih prostorov, medtem ko je Primorska v celoti imela zaradi posledic fašistične raznarodovalne politike zelo malo ustrezno izobraženih ljudi.

Lokalna oblast se je zavedala pomena kulturne dediščine, tudi pomena arhivskega gradiva, a ustrezne rešitve ji ni uspelo najti takoj. Na nujnost ustanovitve arhiva na Goriškem so pogosto opozarjali slovenski zgodovinarji (na svojih zborovanjih v letih 1948, 1950, 1951), a tudi republiški upravni organi in kulturne ustanove. Rešitev se je dolgo časa nakazovala v povezavi arhiva s študijsko knjižnico in muzejem, odločnejši korak v smer samostojne arhivske ustanove je bil narejen šele po letu 1964. Do takrat se je v zvezi z arhivom veliko dogajalo, vendar se ni zgodilo prav veliko. Šlo je predvsem za opozorila, spodbude, resolucije in druge namige o nujnosti arhivske ustanove na zahodni meji Slovenije, učinkovitih rešitev pa ni bilo.

Leta 1964 je bil sprejet zvezni splošni zakon o arhivskem gradivu in arhivih, ki je postavil glavna načela, po katerih naj se uredi varstvo arhivskega gradiva v Jugoslaviji. Temelji za nadaljnji razvoj arhivske službe so se takrat postavljali tudi v Sloveniji. Osnova zanje je bila raziskava o stanju, težavah in perspektivah arhivske službe v naši republici, ki jo je po naročilu republiškega upravnega organa, pristojnega za kulturo, opravilo arhivsko društvo, takrat imenovano Društvo arhivarjev Socialistične republike Slovenije. Stroka se je v raziskavi postavila na stališče, da je mogoče pravico do hrambe arhivskega gradiva priznati le arhivom, ki izpolnjujejo pogoje glede količine in pomena gradiva, števila in usposobljenosti kadrov ter ustreznosti arhivskih prostorov. Vse to je govorilo v korist ustanavljanju regionalnih ustanov, medtem ko je ostalo odprto vprašanje njihovega števila in teritorialnega obsega posameznega arhiva.

Arhivska stroka, ki jo je predstavljalo že omenjeno arhivsko društvo, je bila na začetku mnenja, da bi zadostovali štirje regionalni arhivi, in sicer v Ljubljani, Mariboru, Celju in Kopru. Za Primorsko so sicer, glede na to, da je Nova Gorica leta 1962 zelo nasprotovala ukinitvi okraja, dopuščali tudi možnost sedeža arhiva v Novi Gorici, a so se bolj nagibali h Kopru. Njemu v korist so namreč govorili obstoj starega gradiva, tradicija in pričakovanje, da bo Italija vrnila stari koprski mestni arhiv. Na Goriškem je bilo starega gradiva malo (pri Goriškem muzeju se ga je sicer nekaj zbralo, večinoma gradivo avstrijskih in italijanskih občin), prevladovalo je gradivo po vojni ukinjenih upravnih organov (krajevnih, občinskih in okrajnih ljudskih odborov). Že v

Postavitev temeljnega kamna za novo stavbo Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici 7. februarja 1986. Vzidala sta ga takratni predsednik Kulturne skupnosti Slovenije Vladimir Kavčič in ravnatelj Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici Matjaž Grobler (Stalna zbirka Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici).

prvih mesecih leta 1965 so tekle priprave za organizacijo arhivske mreže v Sloveniji. V razpravah so sodelovali tudi predstavniki občinskih skupščin. Na Goriškem se občine Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin¹ niso strinjale s predlogom, da se arhivski zavod za celo Primorsko ustanovi v Kopru. Naravno in samoumevno se jim je zdelo, da dobi Goriška samostojen medobčinski arhiv s sedežem v Novi Gorici. Želja po njegovi ustanovitvi je bila izredno močna, a je občine zaradi omejevanja finančnih sredstev, povezanih z gospodarsko reformo, tega leta niso mogle uresničiti. Vendar so zato iskale začasno, prehodno rešitev.

28. decembra 1965 je občina Nova Gorica sporazumno z Goriškim muzejem izdala odločbo, da muzej razširi svojo dejavnost tudi na arhivsko službo; sledili sta podobni odločbi občinskih skupščin Tolmina 29. januarja 1966 in Ajdovščine 17. februarja 1966. Občine so upale, da bodo na ta način lahko počakale do takrat, ko bodo razmere za ustanovitev samostojne arhivske ustanove ugodnejše. Zaradi nasprotovanja arhivske stroke se jim ta načrt ni izšel. Naslednje leto, leta 1966, je bil v Sloveniji sprejet Splošni zakon o arhivskem gradivu in arhivih, ki je določil obveznost občin, da poskrbijo za arhivsko gradivo na svojem območju. Ponujal je možnost, da občina ustanovi lasten arhiv, da več občin ustanovi skupen arhiv ali da občina pooblasti arhiv v drugi občini, da opravlja naloge varstva na njenem območju. Dokler občina tega ne bi zagotovila, je bilo predvideno, da opravlja arhivsko službo za njeno območje in

¹ Sprva so računali, da se bo priključila tudi občina Idrija, a se je ta nato odločila za povezavo z osrednjo Slovenijo.

na njene stroške Arhiv Slovenije,² ki lahko sporazumno z občinsko skupščino poveri opravljanje posameznih nalog varstva tudi drugemu arhivu, zavodu ali organu. Zakon je določil, da se arhiv lahko ustanovi, če je dovolj arhivskega gradiva, če so zagotovljeni ustrezni skladiščni in delovni prostori, tehnična oprema, strokovno osebje in denar za delo arhiva. Mnenje o izpolnjevanju pogojev za ustanovitev arhiva so morali njegovi ustanovitelji dobiti od republiškega arhiva. Glede na to sta se tajnik občine Nova Gorica in direktor Goriškega muzeja kmalu po sprejetju zakona dogovorila za sprejem v Arhivu Slovenije. Tam sta ponovno utemeljevala potrebo po samostojni arhivski službi za Goriško in predlagala dve možnosti, ustanovitev samostojnega zavoda ali soglasje, da bi službo varstva arhivskega gradiva začasno opravljal arhivski oddelek pri Goriškem muzeju. Obe možnosti je direktor Arhiva Slovenije odločno zavrnil. Prvo z utemeljitvijo, da na Goriškem še niso izpolnjeni zakonski pogoji za ustanovitev samostojne ustanove, kar je bilo res, drugo zato, ker naj bi bile izkušnje z arhivsko službo v okviru muzejev dotlej slabe. Arhivska stroka je namreč ugotavljala, da sta arhiv in muzej po svojem značaju, nalogah in metodah dela precej različni ustanovi ter je njuno združevanje pod isto streho šlo dotlej vedno na škodo arhivske dejavnosti. Zaradi tega je zastopala stališče, da se mora arhivska služba povsod v Sloveniji osamosvojiti. Glede na velik interes in veliko zavzetost goriških občin za lastno arhivsko ustanovo sta se predstavnika Arhiva Slovenije na koncu sestanika vendarle skušala približati njihovem predlogu. Pristala sta na začasno ustanovitev arhivskega oddelka v Novi Gorici, a ne v okviru muzeja, temveč neposredno pod občinsko upravo.

Soglasje o tem je Arhiv Slovenije izdal na začetku aprila 1966, nakar je 31. maja 1966 Občina Nova Gorica v dogovoru z občinama Ajdovščina in Tolmin v okviru novogoriške občinske uprave ustanovila **Zavod za varstvo arhivskega gradiva** (imenovan tudi oddelek, služba), pristojen za območje občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin. V njem sta bila zaposlena dva uslužbenca, vodja oddelka, ki je opravljal tudi naloge arhivskega strokovnega sodelavca, in arhivska referentka. Strokovno vodstvo nad zavodom in opravljanje zahtevnejših arhivskih nalog je prevzel Arhiv Slovenije. Zavod so ustanovili za prehodno obdobje treh let, a so mu leta 1969 pooblastilo za delovanje podaljšali še za tri leta, ker pogoji za delo samostojne arhivske ustanove še vedno niso bili izpolnjeni.³ Samostojni arhivski zavod s sedežem v Novi Gorici je začel poslovati 1. januarja 1972. Ob objavi ustanovitvene odločbe novembra 1971 v uradnem glasilu⁴ je prišlo do pomote v poimenovanju, saj je bilo govora o ustanovitvi Primorskega arhiva v Novi Gorici. 17. marca 1972 je bil nato objavljen uradni popravek, iz katerega je razvidno, da je pravo ime nove ustanove **Pokrajinski arhiv v Novi Gorici**.⁵ S tem dejanjem je bila dokončana arhivska mreža v Sloveniji, saj je bil novogoriški arhiv ustanovljen kot zadnji med slovenskimi regionalnimi arhivi. Območje arhiva je ostalo enako kot pri predhodniku in je obsegalo območja takratnih občin (danes upravnih enot) Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin, ki so bile tudi ustanoviteljice arhiva. Glede krajevne pristojnosti arhiva vse do danes ni bilo sprememb, so se pa spreminjali način organiziranja, financiranja in ustanoviteljstvo ustanove.

² Gre za današnji Arhiv Republike Slovenije, ki je bil ustanovljen leta 1945 pod imenom Osrednji državni arhiv Slovenije. Leta 1953 se je preimenoval v Državni arhiv Slovenije, leta 1966 v Arhiv Slovenije, leta 1979 v Arhiv Socialistične republike Slovenije, leta 1991 v Arhiv Republike Slovenije.

³ Več o tem glej: *Pokrajinski arhiv v Novi Gorici*, Publikacija 2, Nova Gorica: 1982, str. 5–10; *Vodnik po fondih in zbirkah Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici*, Nova Gorica: 1997, str. 11–12; *Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici ob 30. obletnici ustanovitve*, Nova Gorica: 2002, str. 11–31.

⁴ *Uradno glasilo občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin*, št. 8, 27. november 1971, str. 136.

⁵ *Uradno glasilo občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin*, št. 1, 17. marec 1972, str. 14.

Slovesnost ob odprtju nove stavbe Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici 8. maja 1987. Slavnostni govornik je bil pisatelj Ciril Zlobec (Stalna zbirka Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici).

Ob ustanovitvi je bil arhiv zavod, v času socialističnega samoupravljanja je bil organizacija združenega dela s področja kulture, ki so jo v okviru svobodne menjave dela v večji meri financirale občinske kulturne skupnosti Ajdovščine, Nove Gorice in Tolmina ter z manjšim deležem (za upravno dejavnost) občine same. Imel je kar šest financerjev, kar je bilo za pridobivanje denarja zelo neugodno. Pomembno spremembo na bolje je vsem regionalnim arhivom v Sloveniji, ne le novogoriškemu, uspelo doseči leta 1988, ko je financiranje njihove dejavnosti v celoti prevzela republika, in sicer Kulturna skupnost Slovenije. Materialne pogoje za delo (prostore) so še naprej zagotavljale občine, ki so obdržale tudi ustanoviteljske pravice. Omenjeni sistem je po osamosvojitvi Slovenije in korenitih družbenih spremembah v državi leta 1991 obdržalo tudi novoustanovljeno ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. Vendar so se takrat regionalni arhivi v skladu z novo stvarnostjo preoblikovali v javne zavode s področja kulture.⁶ Naslednja pomembna sprememba na arhivskem področju se je zgodila leta 1997, ko je z novim arhivskim zakonom⁷ prešlo na državo Republiko Slovenijo tudi ustanoviteljstvo regionalnih arhivov. Ustanoviteljske pravice in obveznosti je začela izvajati Vlada Republike Slovenije, ki je novogoriškemu arhivu prvič izdala ustanovitveni akt leta 1998,⁸ nato še leta 2003.⁹ Slednji je bil leta 2015 nekoliko spremenjen¹⁰ in leta 2017 še dopolnjen.¹¹

Ob ustanovitvi je arhiv prevzel prostore od svojega predhodnika. Sedež je imel v stavbi takratne občine Nova Gorica, skladišča v kleti iste stavbe (z zmogljivostjo okrog 680 tekočih metrov) in v kleti sodišča (z zmogljivostjo okoli 850 tekočih metrov). Skladišča so bila že takrat skoraj zapolnjena, zato si je arhiv zelo prizadeval dobiti dodatne prostore, da bi lahko sprejemal novo gradivo. Pristojni so razmišljali o adaptaciji raz-

⁶ Žumer, Vladimir: Enotni status in organizacija državnih arhivov Republike Slovenije. V: *Arhivi in arhivsko gradivo v času tranzicijskih sprememb*, zbornik 21. zborovanja Arhivskega društva Slovenije. Koper: 2003, str. 21.

⁷ Zakon o arhivskem gradivu in arhivih, 12. člen. V: *Uradni list RS*, št. 20/1997, popravek 32/1997, 24/2003.

⁸ Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. V: *Uradni list RS*, št. 17/1998.

⁹ Sklep o ustanovitvi javnega zavoda Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. V: *Uradni list RS*, št. 67/2003.

¹⁰ Sklep o spremembah Sklepa o ustanovitvi javnega zavoda Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. V: *Uradni list RS*, št. 2/2015.

¹¹ Sklep o dopolnitvi sklepa o ustanovitvi javnega zavoda Pokrajinski arhiv v Novi Gorici. V: *Uradni list RS*, št. 68/2017.

nih starejših zgradb v okolici mestnega središča, celo o dislociranih skladiščih in pisarnah, ki bi jih uredili na območjih drugih občin, a na koncu prišli do zaključka, da je najugodnejša rešitev novogradnja. Vendar te ni bilo od nikjer, dokler ni leta 1983 v dogajanje posegla narava. Obilnemu deževju je sledila poplava, v kateri je bila premočena večina arhivskega gradiva. Rešiti ga je bilo moč z zamrznitvijo ter nato postopnim odmrzovanjem in sušenjem. Sledilo je iskanje trajnejše prostorske rešitve in ponovno se je izkazalo, da je najprimernejša novogradnja. 7. februarja 1986 je bil postavljen temeljni kamen za novo stavbo arhiva, medtem ko se je gradnja začela marca istega leta. Slavnostno odprtje zgradbe, ki je redke primer celostne umetnine postmodernizma na Goriškem, je potekalo 8. maja 1987. Gradnjo je denarno podprla banka in si posledično v objektu zagotovila večji del pritličja ter prvo in drugo nadstropje. Arhiv si je v tretjem nadstropju uredil delovne prostore, medtem ko sta četrto in peto nadstropje bili namenjeni hrambi arhivskega gradiva. Sodobno opremljen arhiv je tako razpolagal s 4000 tekočimi metri arhivskih polic. Novi prostori so približno dvajset let omogočali nemoteno prevzemanje arhivskega gradiva in nudili dobre pogoje za izvajanje drugih arhivskih nalog. Leta so tekla, lastniki dela prostorov, ki so bili ob dograditvi last banke, so se nekajkrat zamenjali, medtem ko je arhivu ponovno začelo zmanjkovati prostora za hrambo gradiva. Srečno naključje je hotelo, da so banka in drugi lastniki prostorov v arhivski zgradbi izkazali interes za prodajo svojih prostorov. Stekla so dogovarjanja in arhivu oziroma Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije je v letu 2014 uspelo odkupiti prostore v pritličju in drugem nadstropju, leta 2017 še v prvem nadstropju stavbe, tako da je le-ta zdaj v celoti v upravljanju arhiva. Leta 2015 je bilo 520 kvadratnih metrov drugega nadstropja že preurejenih v skladišče, kamor smo postavili 1790 tekočih metrov arhivskih polic. Letos poteka preurejanje pritličja, medtem ko prvo nadstropje na obnovo še čaka.

Ob ustanovitvi arhiva so bili v njem štirje zaposleni, poleg vršilca dolžnosti direktorja še dve arhivistki in arhivska manipulanka. V naslednjih letih se je kolektiv postopoma širil, močnejše se je kadrovsko okrepil šele v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Danes je v arhivu 12 zaposlenih. Novi časi, zlasti razvoj tehnologije, prinašajo pred arhive nove naloge in zahtevajo drugačen način dela, za kar so potrebna nova, drugačna znanja, predvsem znanja s področja informatike in računalništva.

Na dan 1. januarja 2022 je bilo v arhivskih skladiščih približno 4100 tekočih metrov arhivskega gradiva, razporejenega v 1269 arhivskih fondov in zbirk. Število vlog za potrebe uradnih postopkov se v zadnjih dvajsetih letih giblje letno med 250 in 950 oziroma v povprečju 370 na leto, medtem ko se število uporabnikov gradiva v raziskovalne namene giblje med 100 in 170 oziroma v povprečju 143 na leto.

Aleksandra Pavšič Milost

1.02 Pregledni znanstveni članek

UPRAVA
ADMINISTRATION

UDK 005.912:930.25(497.4Celje)"1955/1965"

Prejeto: 29. 3. 2022

Poslovanje s spisi na občinskih ljudskih odborih na območju Zgodovinskega arhiva Celje v letih 1955–1965

HEDVIKA ZDOVC

mag. zgodovinskih znanosti, arhivska svetnica
Zgodovinski arhiv Celje, Teharska cesta 1, SI-3000 Celje
e-pošta: hedvika.zdovc@zac.si

Izvleček

V prispevku se je avtorica osredotočila na proučevanje upravljanja spisov na občinskih ljudskih odborih, ki so delovali na območju Zgodovinskega arhiva Celje med leti 1955 in 1965. Problematika je aktualna za arhiviste, ki na eni strani popisujejo gradivo v Vzajemno podatkovno zbirko slovenskih javnih arhivov, in na drugi strani tudi zaradi reševanja vlog v upravne namene, kjer je potrebno dobro poznavanje prvotne ureditve arhivskega gradiva.

Za pripravo prispevka je bilo treba proučiti veljavno zakonodajo za obdobje 1955–1964, arhivsko gradivo (delovodnike, odločbe in pravila o pisarniškem poslovanju, preglede klasifikacijskih načrtov/arhivskih znakov) pri posameznih občinskih ljudskih odborih v pristojnosti Zgodovinskega arhiva Celje in poročila o izvajanju pisarniškega poslovanja na posameznih občinah. Pri proučevanju tematike je bila uporabljena metoda analize in metoda deskripcije.

Ključne besede:

spisovne
evidence,
delovodnik,
kartotečno
kazalo, arhivski
znak, notranje
organizacijske
enote,
klasifikacijski
načrt

Abstract

RECORDS MANAGEMENT AT THE COMMUNAL PEOPLE'S
COMMITTEES UNDER THE AUTHORITY OF THE HISTORICAL ARCHIVES
CELJE FROM 1955 TO 1965

In the article, the author focuses on the study of records management at communal people's committees under the authority of the Historical Archives Celje from 1955 and 1965. The topic is interesting for archivists describing the archival materials in the joint database of Slovene Public Archives as well as processing administrative applications, where a good knowledge of the original arrangement of archival materials is required.

To prepare the article, it was necessary to study the legislation from the period 1955 to 1964, archives (records registers, decisions and rules on records management, reviews of classification systems/archival codes) of individual communal people's committees under the authority of the Historical Archives Celje and reports of records management in individual communes. Methods of analysis and description were used in the study of the topic.

Key-words:

file lists, records
register, file
index, archival
code, internal
organizational
units,
classification
system

1. Uvod

Pisarniško poslovanje upravnih organov je sprva obvladoval zelo zapleten sistem. Priložnost za urejanje pisarniškega poslovanja se je ponudila ob začetku dela novih upravnih oblasti po ustavnih spremembah leta 1848. Namestništvo za Kranjsko je leta 1850 sporočilo, da želi doseči bistveno olajšanje poslovanja s tem, da se pri namestništvu in okrajnih glavarstvih vpeljejo enoten registraturni načrt in enake obrazce za poslovanje.¹

Uradna instrukcija za mešane in upravne okrajne urade iz leta 1855 je predpisala vodenje vložnega ali opravnega vpisnika. Opravilne številke so se vodile po aritmetičnem zaporedju in se vsako upravno leto začele z ena. Sistem odlaganja spisov v registraturo je temeljil na dvanajstih vsebinskih skupinah, označenih z velikimi latinskimi črkami: A – Zakoni in predpisi, B – Uradne in personalne zadeve, C – Vojaške zadeve, D – Cerkevne zadeve in šolske zadeve, E – Zdravstvene zadeve, pomoči revnim, dobrodne ustanove, F – Kmetijstvo, rudarstvo, gozdarstvo, lov, G – Trgovina in obrt, H – Ceste, stavbe (ali pod D, E, F, G), I – Policijske zadeve (če niso v E, F, G, H), L – Občinske zadeve, M – Davčne, finančne zadeve, N – Razno .... S posebnim dovoljenjem so lahko uradi število skupin prilagodili svojim potrebam.²

Vodenje opravnih vpisnikov za evidentiranje dokumentov in zadev so uporabljale tudi občine do leta 1941. Kot pripomoček za iskanje dokumentov v registraturi so izdelale indekse (imenike) k opravnim zapisnikom.

Z novimi predpisi se je sistem pisarniškega poslovanja z uporabo delovodnikov za evidentiranje dokumentov in zadev obdržal pri upravnih organih tudi po drugi svetovni vojni. Leta 1952 je bil za vodenje zadev in dokumentov določen samo en, kombinirani opravniki vpisnik s temeljno številko.³

Kljub temu je bilo pisarniško poslovanje sprva neurejeno, pomanjkljivo, neenotno. O neurejenem pisarniškem poslovanju je leta 1953 poročal tudi inšpektor ob opravljanju inšpekcijskega nadzora na Občinskem ljudskem odboru Strmec. Med drugim je zapisal, da je poslovanje potekalo brez pravega sistema in reda, zaznati je bilo nenavadno domačnost v uradu, delovodnik se je vodil zelo površno, precejšen del spisov je bil vložen v arhiv brez vpisa v delovodnik, ni se vodil imenik k delovodniku ...⁴

Leta 1955 je bila odpravljena delitev občin na navadne in mestne občine ter uveden enotni sistem občin in občinskih ljudskih odborov. Prišlo je do komasacij manjših občin v večje občine ali komune, s tem se je povečal tudi obseg dela. Obdobje delovanja občinskih ljudskih odborov je bilo zaključeno leta 1963, ko so bili slednji z novo ustavo ukinjeni (*Uradni list SRS*, št. 10/1963), medtem ko so se oblikovale skupščine občin.

Spremembo na področju upravnega poslovanja je prinesla na eni strani v letu 1957 sprejeta nova **Uredba o pisarniškem poslovanju in navodilo za njegovo izvrševanje** (*Uradni list FLRJ*,⁵ št. 50/1957) in na drugi strani spoznanje, da pisarniško poslovanje ne služi samemu sebi, ampak predvsem osnovnim upravnim dejavnostim.

Uredba je določala splošna načela o organizaciji in načinu pisarniškega poslovanja v zveznih in republiških upravnih organih avtonomnih enot in ljudskih odborov ter samostojnih zavodih in organizacijah, ki so opravljale javno

¹ Žontar: Razvoj sistemov poslovanja s spisi, str. 36.

² Berkopec, Zajc Cizelj, Zdovc: *Okrajni uradi 1854–1868*, str. 14–15.

³ Žontar: Razvoj sistemov poslovanja s spisi, str. 43.

⁴ Zdovc: *Upravni organi kot ustvarjalci arhivskega gradiva*, str. 48.

⁵ FLRJ, kratica za Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo. Naziv za državo Jugoslavijo med 29. novembrom 1945 in 7. aprilom 1963, ko se je preimenovala v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo.

službo. V njej so določili obseg pisarniškega poslovanja (sprejemanje pošte, vpisovanje spisov, dodeljevanje spisov v reševanje, administrativno tehnično obdelovanje spisov, odpravljanje pošte, izpisovanje spisov in njihovo odlaganje v arhiv in hrambo).

Upravni organi so morali do 1. januarja 1958 izvršiti vse potrebne priprave za prehod na nov način pisarniškega poslovanja. Novi način pisarniškega poslovanja so morali prilagoditi tudi v administraciji predstavniških organov ter v njihovih politično izvršilnih in izvršilno-upravnih organih. Sekretariati republiških izvršilnih svetov za občo upravo nekdanje FLRJ so lahko sestavili v soglasju z zveznim sekretariatom za občo upravo pregled arhivskih znakov po vsebini zadev in dokumentov brez označb notranjih organizacijskih enot za upravne organe na območju republike.

2. Spisovne evidence za evidentiranje zadev in dokumentov

Na občini Videm – Krško so uvedli novo pisarniško poslovanje že 1. januarja 1956. Vsa prejeta pošta se je oddajala oddelkom tako, da je moral imeti vsak spis svoj ovoj z delovno številko in vpisan naslov zadeve. Po obravnavi so se spisi v ovojih vračali v vložišča, od koder je šla tudi njihova odprema. Uvedena je bila nova enotna oblika dopisov, medtem ko so se nepravilno opremljeni dopisi (brez arhivskih šifer ali kakih drugih označb) vračali posameznim referentom. Za evidentiranje spisov so morali uporabljati delovodnike in razvrščati spise po vsebini na temelju določenih arhivskih šifer.⁶

2.1 Vpisovanje spisov v delovodnike in druge evidenčne knjige

Delovodnik se je vodil v nevezanih zvezkih, sestavljenih iz petih do desetih pol. Do leta 1960 so se spisi vpisovali po aritmetičnem zaporedju. V obrazec delovodnika je bilo treba navesti temeljno številko zadeve, naslov zadeve, datum prejema, pošiljatelja, delovno enoto in arhivsko šifro. Zadeve je bilo treba odlagati v fascikle po arhivskih šifrah.

31. decembra vsakega leta je bil delovodnik zaključen z uradnim zaznamkom, v katerem sta bila navedena skupno število vseh vpisanih zadev in datum zaključka. Ta zaznamek je bil overjen z uradnim pečatom upravnega organa. Po koncu upravnega leta je bil delovodnik vezan v eno ali več knjig. Skupaj je bil v knjigo delovodnika zvezan tudi po en izvod pregleda arhivskih znakov in pri nekaterih občinskih ljudskih odborih tudi navodilo za vodenje delovodnika za zadevno leto, in sicer na začetku knjige.

Ker so bili delovodniki z več kot 300 zadevami na leto za iskanje spisov zelo nepregledni in neuporabni, je bilo treba na koncu upravnega leta izdelati še kazala k delovodnikom (vodenje abecednega stvarnega, krajevnega in imenskega kazala fizičnih in pravnih oseb).

Kateri upravni organi in zavodi so morali voditi evidence dokumentarnega gradiva, lahko razberemo iz odločbe o vodenju evidenc in v navodilu za vodenje delovodnika, ki ju je izdal Občinski ljudski odbor Brežice na začetku leta 1960.

1. *»Za vse upravne organe, finančno samostojne in proračunske zavode v občini Brežice se mora voditi evidenca o vseh prejetih in lastnih spisih po enotnem načinu in na enotnem obrazcu delovodnika. Za lažje in hitrejše ravnanje s spisi so bile dovoljene tudi pomožne evidenčne knjige.*

⁶ SI_ZAC/1038, t. e. 135, Delovodnik za leto 1956, Navodilo za pisarniško poslovanje, 31. 12. 1955.

2. *Za upravne organe na sedežu občine se vodi en sam centralni delovodnik in sicer ločeno za imenske zadeve in ločeno za stvarne in lastne zadeve po vnaprej določenih skupinah zadev.*
3. *Matična služba in odsek za narodno obrambo na sedežu občine vodita svoj delovodnik in potrebno število spisovnih seznamov; odsek za zdravstvo in socialno varstvo vodi s posebnimi predpisi vpisnike SK,⁷ Rsk⁸ in Rs⁹ ter potrebne pomožne evidence; sodnik za prekrške vodi svoj delovodnik in druge evidence po posebnih predpisih.*
4. *Za zaupne in strogo zaupne zadeve se vodi zaupni delovodnik v tajništvu ObLO-ja¹⁰ za vse upravne organe razen za zadeve s področja odseka za narodno obrambo.*
5. *Krajevni uradi vodijo vsak svoj delovodnik za vse zadeve iz svoje pristojnosti in sicer za imenske zadeve po abecednih črkah in ločeno za stvarne zadeve in lastne zadeve po vsebinskih skupinah.*
6. *Finančno samostojni zavodi, proračunski zavodi in organizacije, ki opravljajo javno službo vodijo enoten delovodnik za zadeve iz svojega delokroga.*
7. *Organi in zavodi vodijo poleg delovodnikov še sezname spisov za spise, ki so jih množično sprejemali in reševali na enak način (npr. razna potrdila)».¹¹*

S 1. januarjem 1960 je prišlo pri vodenju delovodnika do sprememb. Kazalo k delovodnikom je bilo odpravljeno in združeno z delovodnikom. Skupine zadev so bile praviloma poenostavljeni (dvomestni ali enomestni) enotni arhivski znaki (npr. 00 – splošno, 01 – Organizacija oblasti in uprava, 05 – Statistika, 1 – Delovna in delovna razmerja, 2 – Notranja uprava ...). Imenske zadeve so bile vpisane po abecednih črkah priimkov in nazivov, medtem ko so bile stvarne zadeve (ki se niso nanašale na osebe) vpisane po arhivskih znakih.

Zadeve, ki so bile rešene, so se morale vlagati v ustrezne fascikle po enotnih arhivskih znakih, in sicer tako, da so bile zgoraj vsebinske zadeve po temeljnih številkah in pod njimi imenske zadeve po prvih črkah, ne glede na vrstni red temeljnih števil, če so bili na ovojih napisani priimki oziroma nazivi.

Za leto 1961 niso bile predvidene večje novosti glede vodenja evidenc o spisih. Delovodniki so se vodili praviloma enako kot v letu 1960. Organi, ki so evidentirali veliko število zadev, so lahko uporabljali za posamezne vsebinske vrste zadev poljubne enotne ali interne razčlenitve arhivskih znakov in ne le tistih, ki so bile določene v okrožnici iz leta 1959. V zavodih in organih, ki so obravnavali le majhno število zadev, so se lahko vpisovale zadeve po časovnem zaporedju, medtem ko so se v arhiv vlagale po okrajšanih arhivskih znakih. Delovodnik, ki je bil razdeljen po črkah in arhivskih znakih, se je vezal brez praznih listov tako, da je knjiga obsegala najprej pregled arhivskih znakov, ki so se uporabljali med letom, nato pole za stvarne zadeve in sezname spisov, za temi pole z abecednimi črkami in zaključkom (uradnim zaznamkom). Na listu, nalepljenem na notranji strani prve platnice delovodnika ali na listu, vezanim pred arhivskimi znaki, je bilo treba na kratko opisati način vodenja delovodnika z naslednjim besedilom: »*Delovodnik za leto 1960 se je vodil brez kazala kot posebne pomožne knjige. Imenske zadeve so vpisane po abecednih črkah priimkov in nazivov, stvarne zadeve pa so vpisane po arhivskih znakih, ki so razvidni iz zaključka delovodnika in iz pregleda arhivskih znakov.*«¹²

⁷ SK-vpisnik so uporabljali za vpisovanje skrbstvenih spisov.

⁸ Rsk-vpisnik so uporabljali za vpisovanje zadev postavitve skrbnikov za obdobje 1955–1961.

⁹ Rs-vpisnik so uporabljali za vpisovanje zadev s področja skrbstvenih zadev (urejanje očetovstva, kazniva dejanja, skrbništvo ...) leta 1961.

¹⁰ ObLO – kratica za Občinski ljudski odbor.

¹¹ SI_ZAC/1035/010/001/00001, Odločba o vodenju evidence o spisih v letu 1960, 6. januar 1960.

¹² SI_ZAC/0177, t. e. 111, Navodilo Sekretariata izvršnega sveta za občo upravo v Ljubljani za

Kljub napredku je bilo konec šestdesetih let 20. stoletja še vedno predpisanih preveč evidenc (delovodnik, kazalo, interna dostavna knjiga, knjiga prejete pošte, knjiga odposlane pošte, kurirska knjiga, arhivska knjiga, reverzi), a tudi upravljanje s spisi ni bilo dovolj sodobno. Zato je Sekretariat za občo upravo Ljudske Republike Slovenije v sodelovanju z upravnimi organi in v soglasju s sekretariatom zveznega izvršnega sveta za občo upravo leta 1961 izdelal nov, sodobnejši sistem evidentiranja spisov in upravljanja z njimi s pomočjo kartotečnih kazal.¹³

2. 2. Kartotečna kazala za evidentiranje zadev in dokumentov

Glavne značilnosti tega sistema so bile naslednje:

1. Vsa evidenca o spisih in arhiviranje le-teh sta temeljila na enotnih klasifikacijskih znakih, ki sistematično uvrščajo vse spise po njihovi vsebini. Izbran je bil decimalni sistem (10 glavnih skupin, v vsaki izmed njih do 10 skupin ...).
2. Glavni evidenčni pripomoček je bila kartoteka, le v državnih organih, zavodih in organizacijah z manj kot 3.000 zadevami letno se je lahko vodil delovodnik na novem poenostavljenem obrazcu. Kartice so se izpolnjevale za vsako posamezno zadevo in vlagale po klasifikacijskih znakih ter strogi abecedi, če so bile zadeve osebne. Delovodnik in kazalo ter tudi posebna pomožna knjiga so bili odpravljeni.
3. Obvezna pomožna evidenčna pripomočka sta bila še kontrolnik poštnine in arhivska knjiga.
4. Knjiga prejete in knjiga odposlane pošte sta se kot nepotrebni odpravili.
5. Interna dostavna knjiga, kurirska knjiga in sezname spisov niso bili več obvezni.

Tak sistem je omogočal minimalno porabo časa za evidentiranje, odlaganje in iskanje spisov. Kartice so se izpolnjevale ne glede na leta, prenosi zadev (ponovno vpisovanje zadev zaradi nadaljevanja postopka v novem letu) so odpadli, olajšani sta bili iskanje in povezovanje zadev, izboljšani so pregled neresenih zadev, večja možnost statistične obdelave podatkov o zadevah ...

Zato je sekretariat zveznega izvršnega sveta za občo upravo s pismom, št. 05-18334/1-1961 z dne 20. 11. 1961 soglašal, da vsi upravni organi na območju Slovenije uvedejo s 1. januarjem 1962 nov sistem evidence o spisih na temelju enotnih klasifikacijskih znakov in kartoteke po navodilih, ki so bila objavljena v letu 1962.

Podrobnejša navodila o vodenju kartotečnega kazala, vzorec enotne oblike uradnega dopisa, veljavne prepise o hrambi in izločanju gradiva ter pregled enotnih klasifikacijskih znakov so bila izdana tudi v priročniku z dne 20. decembra 1963. Navedena navodila so bila obvezna za vse upravne organe v Republiki Sloveniji.¹⁴

2. 3 Urejanje in hramba zadev v arhivu¹⁵

Notranje organizacijske enote, ki so vodile svoje delovodnike, so lahko

pisarniško poslovanje in pregled arhivskih znakov za upravne organe v Ljudski Republiki Sloveniji za leto 1961, 28. 12. 1960.

¹³ Pisarniško poslovanje v državnih organih, zavodih in organizacijah, str. 5.

¹⁴ Prav tam, str. 5-6.

¹⁵ Navodilo o izvrševanju uredbe o pisarniškem poslovanju. V: *Uradni list FLRJ*, št. 50/1957.

hranile končane zadeve v svoji pisarni, vendar največ dve leti. Po tem času so jih morale skupaj z delovodniki in drugimi pomožnimi knjigami izročiti v nadaljnjo hrambo arhivu glavne pisarne.

Končane zadeve so se uredile v arhivu po arhivskih znakih. Za vsak arhivski znak je bilo treba predvideti v arhivu praviloma poseben fascikel, v katerega so se odložile zadeve po delovodnih številkah ali po začetnih črkah nazivov strank. Za notranje organizacijske enote, ki niso imele veliko zadev, se je lahko uporabil samo en skupen fascikel. Na vsakem fasciklu so morali biti napisani naslednji podatki: naziv upravnega organa oziroma, če je šlo za posebno pisarno, tudi naziv notranje organizacijske enote, letnica in arhivski znak.

Zaupne zadeve so se uredile in hranile bodisi po delovodnih številkah ali po arhivskih znakih. Vendar so se morale hraniti ločeno tako, da je bila zavarovana njihova zaupnost, če je bilo mogoče v železni omari ali blagajni.

Za ravnanje z zadevami v arhivu je bil določen pisarniški uslužbenec. Zadeve iz arhiva so se lahko izdajale samo na temelju reverza.

Pisarne upravnih organov so morale voditi arhivsko knjigo, in sicer kot splošen inventarni pregled vsega arhivskega gradiva iz predhodnih let.

Končane zadeve, delovodnike in druge evidence ter drugo dokumentacijo je bilo treba ustrezno hraniti v arhivu, dokler se arhivsko gradivo ni izročilo pristojnemu državnemu arhivu oziroma dokler se niso uničile.

3. Klasifikacijski načrti upravnih organov 1957–1964

Upravni organi so morali za evidentiranje dokumentov in zadev uporabljati delovodnike in razvrščati spise po vsebini na temelju določenih klasifikacijskih/arhivskih znakov. Preglede arhivskih znakov¹⁶ so izdajali občinski ljudski odbori v obliki odločbe. Pregled arhivskih znakov je obsegal vse zadeve z delovnega področja upravnega organa. Zadeve s področja posameznih notranjih organizacijskih enot so se delile po sorodnosti v skupine in skupine dalje na posamezne vrste.

Arhivski znak sta v letih 1956 in 1957 sestavljali označba notranje organizacijske enote upravnega organa (npr. 02 – Tajništvo za občo upravo) in označba vrste zadev, v katero je spadala zadeva po svoji vsebini, označenih z dvoštevilčnimi arabskimi številkami, začenši od 01 do 99 (npr. 0201 – Predpisi in navodila).

Pri okrajnem ljudskem odboru so bile označene notranje organizacijske enote z naslednjimi znaki: 01 – Tajnik; 02 – Tajništvo za občo upravo; 03 – Tajništvo za finance, 04 – Tajništvo za gospodarstvo; 05 – Tajništvo za komunalne zadeve in urbanizem ... Kateri arhivski znaki so bili uporabljeni za evidentiranje zadev in dokumentov v okviru organizacijske enote tajništva za občo upravo, si lahko ogledate v tabeli 1.

Tabela 1: Pregled arhivskih znakov pri okrajnem ljudskem odboru za organizacijsko enoto Tajništvo za občo upravo.

02 Tajništvo za občo upravo	
Organizacija občinskih ljudskih odborov	0201 Predpisi in navodila
	0202 Statuti in poslovniki
	0203 Seje občinskih ljudskih odborov
	0204 Seje svetov občinskih ljudskih odborov

¹⁶ Do leta 1962 so za klasifikacijske načrte uporabljali izraz pregled arhivskih šifer/arhivskih znakov.

Personalne zadeve	0211 Predpisi in navodila 0212 Imenovanja, napredovanja, premestitve, odpovedi, razrešitve 0213 Plače, nagrade, honorarji 0214 Letni in izredni dopusti 0215 Strokovno izobraževanje in strokovni izpiti 0216 Službena potovanja in selitveni stroški 0217 Disciplinske nerednosti in prestopki 0218 Socialno zavarovanje
Pravne zadeve	0221 Predpisi in navodila 0222 Seje svetov
Organizacijske in inšpekcijske zadeve	0231 Predpisi in navodila 0232 Organizacija upravnih organov in služb 0233 Sistemizacija 0234 Pisarniško poslovanje 0235 Ekonomske zadeve 0236 Izročitev in prevzem poslov 0237 Administrativna inšpekcija 0238 Sestanki, seje in konference

Pri okrajnih in občinskih ljudskih odborih se je sestavil pregled arhivskih znakov za vse upravne organe ljudskega odbora. Arhivski znaki se med letom niso smeli spreminjati, vendar so se lahko dodali novi, če so to terjale spremembe v organizaciji ali pristojnosti upravnega organa. Pregled arhivskih znakov je določil na začetku vsakega leta starešina upravnega organa.¹⁷

Zaradi različnega obsega delokroga občin in s tem posledično različnega števila notranje-organizacijskih enot ni bilo mogoče pripraviti enotnega pregleda arhivskih šifer/arhivskih znakov za vse občine.

3. 1 Pregled arhivskih šifer med ObLO Žalec in ObLO Videm – Krško za leto 1957

Kot primer uporabe različnih arhivskih šifer/znakov za istovrstne zadeve v letu 1957 navajam pregled arhivskih šifer za ObLO Žalec in ObLO Videm – Krško.

Na občini Žalec je bilo sistemiziranih šest delovnih enot z oznakami: 01 – Urad tajnika, 02 – Oddelek za splošno upravo in notranje zadeve, 03 – Oddelek za gospodarstvo in komunalne zadeve, 04 – Oddelek za zdravstvo, 05 – Oddelek za finance in 06 – Odsek za narodno obrambo.¹⁸

Pri občini Videm – Krško so imeli enake oznake za oddelke do skupine 05, sprememba je bila pri oznaki 06 – Sodnik za prekrške in dodana še skupina 07 – Odsek za prosveto.¹⁹

K tem posameznim skupinam so se določile arhivske šifre sorodnih zadev.

¹⁷ Navodilo o izvrševanju uredbe o pisarniškem poslovanju. V: *Uradni list FLRJ*, št. 50/1957.

¹⁸ SI_ZAC/0194/001/010/00002, Delovodnik za leto 1957.

¹⁹ SI_ZAC/1038, t. e. 135, Delovodnik ObLO Videm – Krško za leto 1957.

Tabela 2: Pregled arhivskih šifer pri ObLO Žalec²⁰ in ObLO Videm – Krško²¹ za leto 1957.

Pregled arhivskih šifer ObLO Žalec	Pregled arhivskih šifer ObLO Videm – Krško
01 Urad tajnika	01 Urad tajnika
0101 Organizacija ljudskih odborov 0102 Zadeve odbornikov (sezname, verifikacije mandatov, zaprisege ...) 0103 Volitve in imenovanja (odbornikov, članov, svetov) 0104 Sestanki, seje, konference odbornikov, članov ... 0105 Zapisniki sej, konferenc, sestankov ljudskega odbora, svetov, odborniških komisij, zborov volivcev, krajevnih odborov 0106 Zbori volivcev, krajevni odbori, referendum (vabila, organizacija) 0107 Poročila 0108 Pravno zastopstvo 0111 Organizacija, sistemizacija, predpisi, navodila, statistika, poročila 0112 Sestanki, seje, konference 0121 Pravni predpisi ljudskega odbora 0122 Pogodbe ljudskega odbora in drugih organov 0123 Nadzor nad zakonitostjo 0131 Predpisi in navodila, statistika, poročila 0132 Namestitve, napredovanja, razrešitve ... 0133 Prejemki, nagrajevanje 0134 Dopusti in odsotnosti, bolovanja 0135 Strokovna izobrazba in izpiti 0136 Uradna potovanja in selitveni stroški 0137 Disciplinske zadeve 0138 Personalni dokumenti	0101 Organizacija občine (statut, poslovnik, sistemizacija ...) 0102 Zapisniki sej ljudskega odbora z materialom 0103 Zapisniki sej svetov in komisij z materialom 0104 Zapisniki sej krajevnih odborov z materialom 0105 Zapisniki zborov volivcev z materialom 0106 Organizacija administrativnih zadev 0107 Pošta, naslovljena na predsednika 0108 Razno
02 Splošne upravne zadeve	02 Splošne zadeve, personalna služna
Splošne upravne zadeve 0201 Predpisi in navodila 0202 Javni red in mir, javni promet 0203 Požarna varnost 0204 Finančno-samostojni zavodi – registracija 0205 Pravna pomoč 0206 Cenitev nepremičnin in zapuščinskega premoženja 0207 Potrdila Matična služba 0221 Prepisi, navodila, organizacija 0222 Statistika in poročila	0221 Predpisi in navadila 0222 Delovna razmerja delavcev in služb, napredovanja, premestitve, prejemki 0223 Dopusti, bolezni in socialno zavarovanje 0224 Statistična poročila 0230 Predpisi in navodila 0231 Razna potrdila (o skupnem gospodinjstvu, ločeno življenje, vzdrževalna dela) 0234 Pooblastila za zakonsko zvezo 0235 Poizvedbe in podatki za dodeljevanje pokojnine

²⁰ SI_ZAC/0194/001/010/00002, Delovodnik za leto 1957.²¹ SI_ZAC/1038, t. e. 135, Delovodnik ObLO Videm – Krško za leto 1957.

<p>0223 Zakonske zveze in botrovanja 0224 Volilni imeniki, volitve 0225 Protiletalska zaščita 0226 Potrdila</p> <p>Ekonomske hišne zadeve 0231 Nabava in izdaja materiala – inventura 0232 Storitve za vzdrževanje 0233 Zavarovanje</p> <p>Šolstvo 0241 Predpisi, navodila – organizacija 0242 Statistika – poročila 0243 Nižje gimnazije in osnovne šole 0244 Strokovno šolstvo 0245 Predšolska vzgoja 0246 Glasbene šole 0247 Predvojaška vzgoja in izven armadna vzgoja 0248 Dijaški domovi in internati 0249 Materialne zadeve 0250 Prosvetni delavci 0251 Štipendije</p>	<p>0236 Poizvedbe in podatki za otroški dodatek 0237 Razglasi 0238 Volitve z volilnim materialom 0239 Finančno samostojni zavodi 0240 Razne splošne zadeve</p>
<p>03 Oddelek za gospodarstvo in komunalne zadeve</p> <p>Splošne gospodarske upravno-pravne zadeve 0301 Predpisi, navodila 0302 Plani, načrti, statistika, poročila 0303 Ustanavljanje in prenehanje podjetij 0304 Gospodarska združenja, zbornice 0305 Cene in preskrba 0306 Produktivnost 0307 Družbeno upravljanje in samoupravljanje</p> <p>Gostinstvo, turizem, obrt 0321 Predpisi, navodila – poročila 0322 Ustanavljanje in prenehanje obratov – registracija 0323 Razna dovoljenja, inšpekcija – pregledi 0324 Vajeniške zadeve</p> <p>Gradbene, komunalne in stanovanjske zadeve 0331 Predpisi, navodila 0332 Statistika in poročila – zapisniki podjetij 0333 Urbanizem – zazidljivost 0334 Gradbena dovoljenja 0335 Vodovodi 0336 Elektrifikacije 0337 Kanalizacija</p>	<p>03 Oddelek za gospodarstvo in komunalne zadeve</p> <p>0301 Predpisi in navodila 0305 Pristojnosti do gospodarskih podjetij 0310 Obrt 0311 Gostinstvo in turizem 0312 Trgovina 0315 Investicije 0316 Plan 0320 Tržna inšpekcija 0321 Gradbene zadeve 0322 Komunalne zadeve 0325 Stanovanjske zadeve 0330 Kmetijstvo 0335 Veterinarstvo 0340 Statistika in evidenca 0341 Delovna razmerja</p>

<p>0338 Ceste in mostovi 0339 Promet 0340 Dimnikarske službe 0341 Inšpekcije – pregledi 0342 Pokopališča 0343 Razna potrdila 0344 Stanovanjske zadeve 0345 Stanovanjske upravne zadeve 0346 Stanovanjski sklad</p> <p>Kmetijstvo, gozdarstvo, veterina 0351 Predpisi, navodila 0352 Statistika, poročila, zapisniki podjetij in kmetijskih zadrug 0353 Poljedelstvo in hmeljarstvo 0354 Sadjarstvo 0355 Živinoreja, čebelarstvo 0356 Zaščitna služba 0357 Melioracije 0358 Zadružništvo 0359 Gozdarske zadeve 0360 Veterinarske zadeve 0361 Zaščitna služba 0362 Pregledi 0363 Potrdila</p> <p>Delovna razmerja 0371 Predpisi, navodila – organizacija 0372 Statistika – poročila 0373 Oskrbnine 0374 Posredovanje dela 0375 Delovne knjižice – delovna doba 0376 Zaposlitev tujih državljanov 0377 Vajeniške zadeve 0378 Potrdila</p>	
<p>04 Oddelek za zdravstvo in socialno varstvo</p>	<p>04 Oddelek za zdravstvo in socialno varstvo</p>
<p>Zdravstvo 0401 Predpisi, navodila – organizacija 0402 Statistika – poročila 0403 Zdravstveni zavodi 0404 Zdravstveno varstvo (zdravstvena zaščita) 0405 Zdravstveno osebje 0406 Mrliško-pregledna služba 0407 Babiška služba 0408 Potrdila</p> <p>Socialno varstvo 0411 Predpisi, navodila – organizacija 0412 Statistika – poročila 0413 Socialni zavodi 0414 Socialni delavci 0415 Socialne zadeve 0416 Potrdila</p>	<p>Zdravstvo 0401 Predpisi in navodila 0402 Sanitarna inšpekcija 0403 Zdravstveni zavodi</p> <p>Socialna politika 0411 Predpisi in navodila 0413 Splošno skrbstvo za odrasle 0414 Splošno skrbstvo za mladino 0415 Zaščita vojaških vojnih invalidov 0416 Zdravstvena zaščita po uredbi in nepremičnin po odloku ObLO</p>

<p>Invalidske zadeve 0421 Predpisi, navodila – organizacija 0422 Poizvedbe 0423 Pomoč invalidom (NOB in mirnodobni invalidi) 0424 Potrdila</p> <p>Sanitarna inšpekcija 0431 Predpisi, navodila – organizacija 0432 Statistika – poročila 0433 Higienska služba 0434 Sanitarni inšpekcijski pregledi</p>	
<p>05 Oddelek za finance</p>	<p>05 Oddelek za finance</p>
<p>Splošne zadeve 0501 Predpisi, navodila – organizacija 0502 Statistika – poročila 0503 Premožensko-pravne zadeve (razlastitve, zaplembe, nacionalizacija, arondacija, agrarna reforma, kmetijski zemljiški sklad) 0504 Evidenca splošnega ljudskega premoženja 0505 Pogodbe</p> <p>Računovodstvo, proračun 0511 Predpisi, navodila, statistika, poročila 0512 Proračun 0513 Skladi – predpisi 0514 Pogodbe – pravice in obveznosti 0515 Računovodstvo</p> <p>Dohodki iz gospodarstva 0521 Predpisi, navodila, statistika, poročila 0522 Zaključni račun gospodarskih organizacij 0523 Regresi gospodarskih organizacij in kmetijskih zadrug 0524 Finančni prestopki in prekrški – kazni 0525 Predpis dajatev /odmera, pritožbe, prošnja/ 0526 Razna potrdila 0527 Pregledi</p> <p>Dohodki od prebivalstva 0531 Predpisi, navodila, statistika, poročila 0532 Dohodnina kmečkim gospodarstvom (odmere, pritožba, prošnja, olajšava, oprostitev)</p>	<p>Uprava za dohodke 0501 Predpisi in navodila 0502 Davek na promet proizvodov 0503 Ostali prihodki 0505 Dohodnina od kmetijstva (dohodki privatni sektor) 0506 Dohodnina po ostalih oblikah (dohodki privatni sektor) 0507 Davek na promet proizvodov (dohodki privatni sektor) 0508 Ostali dohodki (dohodki privatni sektor) 0509 Takse in davek od dediščin in daril 0510 Davčno knjigovodstvo 0511 Potrdila 0512 Zaključni računi 0513 Registracija računov 0514 Prisilna izterjava</p> <p>Proračun in zadeve računovodstva 0520 Predpisi in navodila 0521 Proračun 0522 Zadeve računovodstva 0523 Skladi 0524 Ekonomski posli</p> <p>Finančna inšpekcija 0525 Predpisi in navodila 0526 Pregledi, ugotovitve in ukrepi</p> <p>Imovinske pravne zadeve 0530 Evidenca SLP,²² 0531 Zemljiško-pravna razmerja SLP in premoženjsko-pravna razmerja, 0532 Imovinsko-pravne zadeve in obveze občine 0535 Predpisi in navodila, ki se tičejo oddelka za finance kot celote</p>

²² SLP – kratica za splošno ljudsko premoženje.

0533 Dohodnina ostalih poklicev (odmere, pritožbe, prošnje)	
0534 Predpis takse (prošnje, pritožbe)	
0535 Kontrola proizvajalcev alkoholnih pijač (prijava, popisi)	
0536 Zemljarina (prijave, prošnje, pritožbe)	
0537 Razna potrdila (v zvezi z otroškim dodatkom, o premoženjskem stanju, štipendijah)	
0538 Predpis lokalnih taks	
0539 Prometni davek od kupoprodajnih pogodb	
0540 Potrdila	
06 Odsek za narodno obrambo	06 Sodnik za prekrške
	0601 Predpisi in navodila
	0602 Kazenski spisi
	07 Odsek za prosveto
	0701 Predpisi in navodila
	0702 Šolstvo
	0703 Kulturno-umetniška dejavnost
	0704 Tečaji in predavanja
	0705 Poročila
	0706 Domovi
	0707 Materialno stanje šol
	0708 Predvojaška vzgoja
	0709 Personalne zadeve

ObLO Videm – Krško se je odločil za nekoliko manj podrobno razčlenitev vsebin, medtem ko je iz tabele razvidno tudi, da je istovrstno gradivo odloženo pod različne arhivske šifre (npr. gradbene zadeve pri ObLO Videm Krško pod 0321 in pri ObLO Žalec pod 0334).

3.2 Enotni arhivski znaki za upravne organe za leto 1958

Do uporabe enotnih arhivskih znakov za evidentiranje in razvrščanje gradiva po vsebini je prišlo leta 1958, ko je republiški sekretariat izvršnega sveta za občo upravo v soglasju z zveznim sekretariatom za občo upravo pripravil pregled arhivskih znakov samo po gradivu (po vrstah zadev), brez označb notranje-organizacijskih enot za vse ali samo za posamezne upravne organe v Ljudski republiki Sloveniji. To je bilo ugodnejše, ker ob morebitnih reorganizacijah oddelkov ni bilo treba več spreminjati ali dopolnjevati obstoječega pregleda arhivskih šifer/znakov. Enotnost arhivskih šifer je na drugi strani omogočila tudi enotno urejenost dokumentarnega gradiva.

Da uporabljanje enotnih arhivskih šifer ne bi povzročalo težav, je sekretariat organiziral seminarje po okrajih, ki so se jih morali udeležiti uslužbenci, odgovorni za pisarniško poslovanje (tajnik ali šef odseka za splošne zadeve) in vodja pisarne.²³

Evidenčni sistem zadev/spisov temelji na decimalni razdelitvi vsebin z delovnega področja organov. Načrt arhivskih znakov je imel 10 glavnih skupin (od 0 do 9) z razdelitvijo na drugo, tretjo ali četrto raven, in sicer:

²³ SI_ZAC/01835, t. e. 45, Obvestilo republiškega sekretariata izvršnega sveta za občo upravo v zvezi z uvedbo enotnih arhivskih šifer, 1957.

- 0 – Splošno,
- 1 – Delo in delovna razmerja,
- 2 – Notranja uprava,
- 3 – Gospodarstvo,
- 4 – Zdravstvo,
- 5 – Socialno varstvo,
- 6 – Šolstvo, prosveta in kultura,
- 7 – Sodstvo,
- 8 – Zunanje zadeve,
- 9 – Vojaške zadeve.

Arhivski znaki so številčni, medtem ko je pri skupinah 32 in 33 lahko bila uporabljena dodatna interna črkovna razčlenitev zaradi večje preglednosti pri evidentiranju gradiva.

Tabela 3: Pregled enotnih arhivskih znakov za upravne organe za leto 1958.²⁴

0 SPLOŠNO	
00 Splošno	02 Organizacija uprave
000 Splošno	020 Splošno
001 Državna in družbena ureditev	021 Zvezni upravni organi
002 Upravno-teritorialne razdelitve	022 Republiški upravni organi
003 Zbori volivcev	023 Pokrajinski in oblastni upravni organi
004 Referendumi	024 Okrajni upravni organi
005 Odlikovanja	025 Občinski upravni organi
006 Naselja / preimenovanja, numeracije	026 Krajevni uradi
01 Organizacija oblasti	03 Upravno poslovanje
010 Splošno	030 Splošno
011 Zvezna ljudska skupščina	031 Splošni upravni postopek
012 Izvršni svet zvezne ljudske skupščine	032 Pisarniško poslovanje
013 Republiška ljudska skupščina	033 Napisne table, pečati in stampiljke
014 Republiški izvršni svet	034 Obrazci (sestava, odobritev, evidenca)
015 Organi oblasti avtonomnih enot	035 Strokovna knjižnica (naročilo in evidenca uradnih listov, knjig, brošur, časopisov ...)
016 Okrajni ljudski odbori, sveti in odborniške komisije	035 Strokovna knjižnica (naročilo in evidenca uradnih listov, knjig, brošur, časopisov ...)
0160 Splošno	036 Izročitev in prevzem poslov
0161 Sezname odbornikov, verifikacija mandatov, zaprisege	037 Razni sestanki, seje, konference (razen tistih v okviru skupine 01)
0162 Seje OLO	038 Razna potrdila
0163 Seje svetov	039 Upravna inšpekcija
0164 Seje odbornikov komisij	04 Splošne upravne zadeve
0165 Razne seje	05 Statistika
017 Občinski ljudski odbori, seje, sveti, odborniške komisije	06 Kataster
0170 Splošno	07 Hidrometeorološke službe
0171 Sezname odbornikov, verifikacija mandatov, zaprisege	08 Volitve in volilni imeniki
0172 Seje ObLO	09 Verske in cerkvene zadeve

²⁴ SI_ZAC/1038, t. e. 165, Delovodnik, Načrt arhivskih znakov za 1958.

0173 Seje svetov	
0174 Seje odborniških in posebnih komisij	
0175 Razne seje	
018 Mestni sveti	
019 Krajevni odbori	
1 DELO IN DELOVNA RAZMERJA	
10 Splošno	13 Centralne evidence personalnih odločb
101 Arbitražni spori	14 Vajenci (razen vajenskih šol)
11 Posredovanje dela in skrb za nezaposlene	15 Strokovna izobrazba in strokovni izpiti
110 Splošno	16 Delovni čas, dopusti, bolezni ...
111 Usmerjanje mladine v poklice	17 Disciplinske zadeve
112 Prošnje in pritožbe v zvezi z zaposlitvijo	18 Inšpekcija dela
113 Oskrbnine	19 Socialno zavarovanje
12 Delovna razmerja in prejemki	190 Splošno
120 Splošno	191 Zavodi
121 Komisije za uslužbenska vprašanja in druge personalne komisije	192 Zdravstveno zavarovanje (zdravstveno varstvo, podpore za opremo otroka, pogrebne in posmrtnine)
122 Namestitve, napredovanja, premestitve, odpovedi, razrešitve	193 Pokojninsko zavarovanje
123 Razvrstitve in prevedbe	194 Invalidsko zavarovanje
124 Redni prejemki (temeljne plače, dopolnilne plače, položajni dodatek)	195 Otroški dodatki
125 Izredni dodatki (za kurjavo, conski, resorni ...)	196 Financiranje socialnega zavarovanja
126 Potni in selitveni stroški, dodatki za ločeno življenje	
127 Nadurno delo, nagrade, honorarji	
128 Pravilnik o plačah	
129 Tarifni pravilnik	
2 NOTRANJA UPRAVA	
20 Splošno	25 Državna varnost
21 Državlanske zadeve (osebne izkaznice, državlanske in matične knjige, prijavljanje in odjavljanje prebivališča, razen volitev in volilnih imenikov)	26 Kriminal
22 Družbene organizacije	27 Upravno-kazenske zadeve
23 Varstvo osebnih, premoženjskih in političnih pravic državljanov	28 Kazenski in varnostni ter vzgojno-popoljševalni ukrepi, kazenski zavodi, amnestije
24 Javna varnost (tudi požari in civilno varstvo, orožje, strelivo, razstreliva, vnetljiva sredstva)	29 Obmejne zadeve, potni listi, kontrola potniškega prometa čez državno mejo, prebivanje in gibanje tujcev
3 GOSPODARSTVO	
30 Splošno	32 Dohodki od gospodarstva in prebivalstva ter carine
300 Splošno	320 Splošno
301 Družbeni plan	321 Dohodki od gospodarstva
302 Gospodarsko planiranje	322 Dohodki od prebivalstva
303 Investicije (splošne zadeve)	3220 Davki, splošno
304 Denarni zavodi, zavarovalnice, borze, loterija	3221 Odmera davkov

305 Gospodarska združenja	3222 Potrdila o davčnih zadevah A Potrdila o plačanih davkih B Potrdila o premoženju C Potrdila o oprostitvi prometnega davka od vina in žganja
306 Pravila gospodarskih organizacij	323 Izterjava davkov
307 Sejmi in gospodarske razstave	324 Takse
31 Finance in finančno ter materialno poslovanje	325 Regresi
310 Splošno	326 Davek od dediščin, daril, kupne in izročilne pogodbe (po posebnem vpisniku)
311 Proračuni in zaključni računi	327 Davčno knjigovodstvo
312 Računovodstvo	328 Carine
313 Upravljanje in oskrba premoženja	
318 Devizna inšpekcija	33 Premoženjsko-pravne zadeve A Evidence SPL B Ostale premoženjsko-pravne zadeve
319 Finančna inšpekcija	
34 Rudarstvo, industrija, obrt	35 Kmetijstvo, gozdarstvo, veterinarstvo, lov, ribištvo
340 Splošno	350 Splošno
341 Rudarstvo in industrija	351 Kmetijstvo
342 Obrt	3519 Kmetijska inšpekcija
343 Rudarsko-metalurška inšpekcija	352 Gozdarstvo
344 Elektroenergetska inšpekcija	3520 Splošno
345 Inšpekcija parnih kotlov	3521 Gozdno-gospodarske organizacije
	3522 Urejanje gozdov (gozdni kataster)
	3523 Gojitev in varstvo gozdov
	3524 Izkoriščanje gozdov
	3529 Gozdarska inšpekcija
	353 Veterinarstvo
	3530 Veterinarska inšpekcija
	354 Lov in ribištvo
36 Trgovina, cene, odkupi in preskrba ter gostinstvo in turizem	37 Zadrugištvo
360 Splošno	38 Promet
361 Trgovina	380 Splošno
362 Cene	381 Železniški promet (tudi direkcije, železniška podjetja)
363 Odkupi	382 Pomorki promet
364 Preskrba	383 Rečni in jezerski promet
365 Gostinstvo in turizem	384 Letalski promet
369 Tržna inšpekcija	385 Cestni promet
	386 Pošta, telegraf, telefon
39 Gradbene, komunalne in stanovanjske zadeve	
390 Splošno	
391 Gradbena in stanovanjska podjetja ter zavodi (organizacija in delo)	
392 Urbanizem in gradnje	
393 Geodetske zadeve	
394 Stanovanjske zadeve (upravljanje stanovanjskih hiš, stanovanjske skupnosti)	

4 ZDRAVSTVO	
40 Splošno	45 Lekarniška služba
401 Splošne zdravstvene-organizacijske zadeve	46 Reševalna služba
402 Odpisi bolniških stroškov	47 Zobozdravstvena služba
41 Zdravstveni zavodi (organizacija, delo, splošno in strokovno nadzorstvo)	48 Specialne zdravstvene službe (transfuzija, preventivna služba, dispanzerska služba, rehabilitacija)
42 Ambulantno-poliklinična služba	49 Sanitarna inšpekcija
43 Bolnišnična služba	
44 Higijenska služba	
5 SOCIALNO VARSTVO	
50 Splošno	54 Skrb za družino (razveze zakonov, družine kadrovcov)
51 Zavodi	55 Socialne podpore
52 Skrb za mladino (rejništvo, posvojitve, vzgoja zanemarjene mladine, defektna mladina, mlečne kuhinje)	56 Skrbništvo
53 Skrb za odrasle	57 Vojaški vojni invalidi
6 ŠOLSTVO, PROSVETA, KULTURA	
60 Splošno	65 Knjižnice, muzeji, znanstveni arhivi, galerije, spomeniško varstvo
61 Predšolska vzgoja	66 Gledališča, kinematografi, radio, televizija, filharmonija, zabavišča
62 Šolstvo	67 Tisk, književnost, likovna umetnost, glasba
63 Štipendije	68 Telesna vzgoja, šport in šah
64 Pošolska izobrazba in ljudsko prosvetno delo (izobraževalni tečaji, predavanja)	69 Inšpekcija
7 SODSTVO	
70 Splošno	74 Zemljiškoknjižna služba
71 Organizacija sodišč	78 Tožilstvo
72 Sodno poslovanje	79 Pravobranilstvo
73 Sodno-pravne zadeve	
8 ZUNANJE ZADEVE	
9 VOJAŠKE ZADEVE	
90 Splošno	92 Industrija in energetika
91 Organizacijsko mobilizacijske zadeve	93 Predvojaška vzgoja

Zaradi boljše preglednosti evidentiranja gradiva pri pisarniškem poslovanju upravnih organov in zavodov s samostojnim financiranjem je Republiški sekretariat izvršnega sveta za občno upravo tudi za leto 1959 predpisal uporabo enotnih arhivskih znakov iz leta 1958 z možnostjo, da se lahko pri razčlenitvi arhivskih znakov upoštevajo tudi interne potrebe. To možnost je izkoristil tudi Občinski ljudski odbor Žalec, ki je razčlenil arhivske znake skupine 33 z dodatnimi črkovnimi oznakami.

Tabela 4: Pregled razčlenjenih arhivskih znakov skupine 33 pri ObLO Žalec za leto 1959.²⁵

33 Premožensko-pravne zadeve	33/A Agrarna reforma 33/B Nacionalizacija, zaplembe in razlastitve 33/C Kmetijski zemljiški sklad 33/Č Kupne pogodbe (hiše in zemljišča) 33/D Evidence SLP 33/E Cenitev premičnega in nepremičnega zapuščinskega premoženja
-------------------------------------	--

V letu 1960 so upravni organi uporabljali enake klasifikacijske znake kot v letu 1959. S tem, da je Sekretariat za občo upravo določil, da se za premožensko-pravno službo skupina 33 podrobneje vsebinsko razčleni z dodatno črkovno oznako: 33/A – Agrarna reforma; 33/B – Zaplemba; 33/7 Cd – Nacionalizacija do leta 1948; 33/Čd – Nacionalizacija najemnih zgradb; 33/Dd – Nacionalizacija gradbenih zemljišč; 33/Ed – Kmetijski zemljiški sklad; 33/Gd – razlastitve; 33/Hd – Prilastitve; 33/Id – Agrarne skupnosti; 33/Jd – Agrarni interesenti; 33/Kd – Dodelitev zemljišč za gradnjo hiš delavcev in uslužbencev; 33/Ld – Dodelitev zemljišč in stavb v upravo ali služenje; 33/Md – Prodaja hiš splošnega ljudskega premoženja; 33/N/d – Prodaja zemljišč splošnega ljudskega premoženja; 33/Od – Nakup nepremičnin; 33/Pd – Menjava nepremičnin; 33/Rd – Odobritev prodaje ali menjave nepremičnin splošnega ljudskega premoženja; 33/Sd – Zakupi zemljišč; 33/Šd – Evidenca splošnega ljudskega premoženja; 33/Td – Arondacije in komasacije zemljišč; 33/ Ud – Vključitve in izločitve nepremičnin in splošnega ljudskega premoženja po uredbi o vknjižbi lastninske pravice na državnih nepremičninah, po predpisih o zadrugah, telesnovzgojnih in gasilskih društvih, za razdružitve solastnin ter za izročilne in darilne pogodbe, dediščine; 33/Vd – Opustitev lastnine; 33/Zd Splošna navodila in pojasnila v zvezi z zadevami v okviru arhivskih znakov 33A/d do 33/Zd. Vse ostale službe so za te vrste zadeve uporabljale samo arhivski znak 33 brez dopolnitev.²⁶

Za upravno leto 1961 je želel Sekretariat izvršnega sveta za občo upravo LRS pripraviti nov načrt enotnih klasifikacijskih znakov. Ker do novembra 1960 ni prejel mnenj glede predlaganega osnutka novega načrta od vseh organov in zavodov, so upravni organi tudi v letu 1961 uporabljali enotne arhivske znake iz leta 1960 z nekaterimi spremembami pri skupinah 00, 04, 30, 31, 32, 36, 4, 8 in 9.²⁷

Tabela 5: Pregled sprememb klasifikacijskih znakov v letu 1961.

00 Splošno	001 Ustavni predpisi in predpisi z več različnih področij organizacije oblasti in uprave (tudi splošno o družbenem upravljanju) 002 Upravno-teritorialna razdelitev (tudi naselja, ulice in hišne številke) 003 Predlogi, prošnje in pritožbe državljanov izven upravnega postopka 005 Odlikovanja 006 Protokolarne zadeve 007 Tisk in informacije 008 Tehnična pomoč
-------------------	---

²⁵ SI_ZAC/0194/001/013/00001, Odločba o uporabi arhivskih znakov z dne 1. januarja 1959.

²⁶ SI_ZAC/0194/001/013/00001, Delovodnik za leto 1960.

²⁷ SI_ZAC/1035/010/001/00001, Odločba o vodenju evidence o spisih v letu 1960, 6. januar 1960.

04 Organizacija, metode in tehnika (služba OMT)	
30 Splošno	301 Gospodarsko planiranje in družbeni plan 302 Jugoslovanski standardi 303 Iznajdbe in tehnične izpopolnitve 304 Banke, hranilnice, zavarovalnice, loterije 305 Gospodarska združenja (gospodarske zbornice, strokovna in poslovna združenja, skupnosti gospodarskih organizacij, razen združnih) 306 Pravila gospodarskih organizacij 307 Sejmi in gospodarske razstave 308 Kontrola meril in plemenitih kovin
31 Finance, finančno in materialno poslovanje	310 Splošno o financah, finančnem in materialnem poslovanju 311 Proračuni, predračuni, finančni načrti, skladi, investicije, poročila, zaključni računi 3110 Splošno o proračunih, predračunih, finančnih načrtih, zaključnih računih 3111 Proračuni, predračuni, finančni načrti samostojnih zavodov in skladov 3112 Investicije 3113 Poročila 3114 Zaključni računi 312 Računovodstvo in materialno poslovanje 3120 Splošno o računovodstvu in materialnem poslovanju 3121 Izvrševanje predračunov, finančnih načrtov samostojnih zavodov in skladov 3122 Izvrševanje investicij 3123 Depozitno poslovanje 3124 Pogodbe o nabavah, delih in storitvah 3125 Upravljanje in oskrbovanje premoženja 318 Devizno poslovanje 319 Finančna inšpekcija
32 Dohodki	320 Splošno o dohodkih 321 Dohodki iz gospodarstva 3210 Splošno o dohodkih iz gospodarstva 3211 Prometni davek 3212 Prispevki iz osebnega dohodka 3213 Periodična poročila 322 Dohodki od prebivalstva 3220 Splošno o dohodkih od prebivalstva 3221 Davki od kmetijstva 3222 Davki od stavb 3223 Davki od samostojnih poklicev in drugega premoženja 3224 Davki od osebnega dohodka 3225 Davki od avtorskih honorarjev 3226 Proračunski prispevek 3227 Davek na dediščine in darila, kupne in izročilne pogodbe ²⁸ 323 Izterjava davkov 324 Takse 325 Regresi 327 Davčno knjigovodstvo 325 Carine

²⁸ Za ta klasifikacijski znak se je uporabljal poseben vpisnik.

Nov sistem evidence o spisih na temelju enotnih klasifikacijskih znakov in kartotečnega kazala je bil uveden na področju upravnih organov na začetku leta 1962. Gradivo se je razvrščalo po vsebini. Pri razvrščanju je bilo treba najprej ugotoviti glavno skupino klasifikacijskih znakov, v okviru te – skupino, nato morebitno podskupino in nadaljnjo razčlenitev zanka.

Klasifikacijski načrt je imel prav tako kot leta 1958 10 glavnih skupin z nekaterimi spremembami pri vsebinski razvrstitvi (pri glavnih skupinah 4 in 5 ter 8 in 9).

- ⊙ 0 Organizacija družbe in države
- ⊙ 1 Delo in delovna razmerja (tudi prejemki delavcev in uslužbencev) ter socialno zavarovanje
- ⊙ 2 Državlanske zadeve ter javna uprava in državna varnost
- ⊙ 3 Gospodarstvo
- ⊙ 4 Finance (tudi premoženjsko-pravne zadeve in geodetsko-katastrske zadeve)
- ⊙ 5 Ljudsko zdravstvo in socialno varstvo
- ⊙ 6 Šolstvo, prosveta, kultura in znanost
- ⊙ 7 Sodstvo, tožilstvo in pravobranilstvo
- ⊙ 8 Vojaške zadeve
- ⊙ 9 Zadeve izven glavnih skupin 0–8 (zunanje zadeve, tehnična in druga mednarodna pomoč, hidrometeorološke zadeve).

Enotni klasifikacijski znaki so se lahko dopolnjevali z internimi razčlenitvami, če zaradi obsežnosti gradiva pri posameznem organu enoten klasifikacijski znak ni omogočal zadostne preglednosti gradiva. Za interne znake so se lahko uporabljale številčne označbe po decimalnem sistemu (032/0, 032/1, 032/2 ...), če je bilo potrebno več kot deset internih razčlenitev (032/00, 032/01, 032/02 ...) ali abecedne črke (velike, male) po vrstne redu slovenske abecede brez č, š, ž (1/A, 1/B, 1/C ...). Velike črke so se praviloma uporabljale za interne znake dosjejev.

V pregledu klasifikacijskih znakov so morale biti v oklepaju navedene vse spremembe in dopolnitve, ki so vplivale na spremembo (npr. do leta 1963 se je uporabljal znak 90).²⁹

Tabela 6: Klasifikacijski znaki od leta 1964.³⁰

0 ORGANIZACIJA DRUŽBE IN DRŽAVE (splošno)	
00 Splošno o družbi (razvoj družbe, proizvodna sredstva, proizvodni odnosi, druga vprašanja politične ekonomije, splošno o družbeni lastnini)	02 Organizacija državnih organov, delovnih in družbenih organizacij ter krajevnih skupnosti (Splošno)
01 Splošno o državni ureditvi	020 Predstavniški in politično izvršilni organi družbeno političnih skupnosti (zvezne, republiške skupščine, skupščine okrajev in občin, komiteji, sveti)
010 Sprejemanje in objavlanje predpisov	021 Upravni, pravosodni organi
011 Ustavni predpisi in statuti družbeno političnih skupnosti	022 Samostojni zavodi in drugi samostojni organi
012 Gradivo z raznih področij dela (npr. zbirke strokovnih revij)	023 Gospodarske organizacije
013 Splošno o volitvah	024 Družbene organizacije in društva

²⁹ Pisarniško poslovanje v državnih organih, zavodih in organizacijah, str. 48–51.

³⁰ Prav tam, str. 52–80.

014 Referendumi	025 Krajevne skupnosti
015 Teritorialne razdelitve	029 Splošno o organizaciji, metodah in tehniki (OMT)
016 Splošno o javni upravi, javnih službah in družbenem samoupravljanju	
017 Splošno o družbenem nadzorstvu (nov znak od 1. 1. 1964)	
018 Narodne manjšine (do 1963 pod 90)	
03 Organizacija upravnega poslovanja	
030 Splošno o upravnem postopku	035 Delo v zvezi s tiskom oziroma razmnoževanjem
031 Splošno o upravnem delu	036 Overovitve in splošno o potrdilih
032 Pisarniško poslovanje	037 Izročitev in prevzem opravil
033 Dokumentacija in strokovna knjižnica	038 Sprejemanje strank in splošno o upravni pomoči
034 Splošno o obrazcih	039 Upravna inšpekcija in splošno o inšpekcijskih službah
04 Splošno o pravni pomoči	06 Sestanki, seje, konference in zborovanja (občni zbori, zbori volivcev, zasedanja, plenumi, kongresi, politične in gospodarske manifestacije)
05 Statistika	07 Splošno o prošnjah in pritožbah izven upravnega postopka
050 Splošne statistične zadeve	08 Verske zadeve
051 Tehnična statistična služba	
052 Družbena statistika	
053 Gospodarska statistika	
054 Druge statistike (tudi hidrometeorološka in seizmološka statistika)	
1 DELO, DELOVNA RAZMERJA IN SOCIALNO ZAVAROVANJE (splošno o delovnih akcijah, personalni kartoni)	
10 Zavarovanje in skrb za nezaposlene	12 Vajenci (razen vajenskih šol)
100 Usmerjanje mladine v poklice	13 Strokovna izobrazba in strokovni izpiti
101 Prošnje in pritožbe v zvezi z zaposlitvijo	130 Strokovni izpopolnjevalni tečaji in seminarji
11 Delo in delovna razmerja	131 Študijska potovanja in specializacije
110 Razpisi delovnih mest	132 Strokovni izpiti
111 Imenovanja, napredovanja, odpovedi, premestitve ...	133 Strojepisna tekmovanja
112 Priznanje delovne dobe, razvrstitve, prevedbe	134 Akademski nazivi (nov znak od 1. 1. 1964)
113 Osebni dohodki	14 Delovni čas, dopusti, bolezni, odsotnosti
114 Potni in selitveni stroški, dodatki za ločeno življenje	15 Delovni spori
115 Pravila, pravilniki o delovnih razmerjih in delitvi dohodka	16 Disciplinska in materialna odgovornost
116 Posebno varstvo žena, mladine, invalidov v delovnem razmerju	17 Odlikovanja
117 Splošna kadrovska vprašanja in evidenca	18 Inšpekcija dela
19 Socialno zavarovanje	
190 Zdravstveno zavarovanje	

191 Pokojninsko zavarovanje	
192 Invalidsko zavarovane	
193 Otroški dodatki	
2 DRŽAVLJANSKE ZADEVE IN JAVNA TER DRŽAVNA ZBIRANJA (splošno)	
20 Evidenca državljanov (splošno, osebna imena)	21 Varstvo političnih in premoženjskih pravic
200 Rojstva	22 Javna varnost
201 Poroke	23 Državna varnost
202 Razveze	24 Kriminal
203 Smrti	25 Izvrševanje kazni in vzgojno-poboljševalni ukrepi (tudi pomilostitve)
204 Register prebivalstva in prijavljanje ter odjavljanje bivališča	26 Pravni položaj in prebivanje tujcev v državi
205 Popisi prebivalstva	27 Izdajanje potnih listov
206 Osebne izkaznice	28 Kontrola potniškega prometa čez državno mejo
207 Državljanstvo	
3 GOSPODARSTVO (splošno)	
30 Gospodarsko planiranje, družbeni plani in družbeni bruto proizvod	32 Kmetijstvo, gozdarstvo, veterinarstvo, lov, ribištvo, vodno gospodarstvo
31 Rudarstvo, industrija, elektrifikacija, obrt	320 Kmetijstvo
310 Rudarstvo	321 Gozdarstvo
311 Industrija	322 Veterinarstvo
312 Elektrifikacija	323 Lov in ribištvo
313 Obrt	324 Vodno gospodarstvo
314 Inšpekcija parnih kotlov	
33 Trgovina, odkupi in preskrba, gostinstvo, turizem ter gospodinjstvo	34 Promet in zveze
330 Trgovina	35 Urbanizem, gradbene in komunalne zadeve
331 Odkupi in preskrba	350 Urbanizem
332 Gostinstvo in turizem	351 Gradbene zadeve (tudi gradbena inšpekcija)
333 Gospodinjstvo	352 Komunalne zadeve
334 Tržna inšpekcija	36 Stanovanjske zadeve
37 Zadrugištvo	38 Cene in življenjski standard
39 Sejmi, gospodarske razstave, iznajdbe, standardi, kontrola meril	
390 Sejmi in gospodarske razstave	
391 Iznajdbe in tehnične izpopolnitve	
392 Standardi	
393 Kontrola meril in plemenitih kovin	
4 FINANCE (splošno)	
40 Računovodstvo in depozitno poslovanje	41 Upravljanje in oskrbovanje premoženja
400 Proračuni, predračuni, finančni načrti, zaključni računi, bruto bilance in periodični obračuni	
401 Knjigovodsko in računovodstveno tehnično poslovanje	
402 Financiranje in kreditiranje	
403 Depozitno poslovanje	
42 Dohodki	43 Devizno poslovanje

420 Obresti od gospodarskih skladov in prispevki	44 Bančništvo, hranilništvo, zavarovalništvo, borzna dejavnost ter denarni in kreditni sistem
421 Prometni davek	
422 Drugi davki (kmetijstva, stavb, samostojnih poklicev, osebnega dohodka, avtorskih honorarjev, dediščine in darila, kupne in izročilne pogodbe, poročevalska odmerna služba)	45 Geodetsko-katastrske zadeve
423 Takse (upravne, sodne ...)	46 Premožensko-pravne zadeve
424 Carine	460 Evidenca družbenega premoženja
425 Splošno o izterjavi dohodkov	461 Zaplembe
426 Regresi in premije	462 Agrarne operacije
427 Davčno knjigovodstvo	463 Nacionalizacija
428 Dohodki delovnih in drugih samoupravnih organizacij	464 Razlastitve, prenos pravic upravljanja, prilastitev in priposestovanja družbene lastnine ter opustitve zasebnih nepremičnin
	465 Pogodbeni promet z zemljišči in stavbami
47 Loterija in druge igre na srečo	48 Nadzorstvo finančnega poslovanja
5 LJUDSKO ZDRAVSTVO IN SOCIALNO VARSTVO (splošno)	
50 Splošno o ljudskem zdravstvu	52 Proučevanje na področju ljudskega zdravstva in dejavnost zdravstvenih centrov
51 Preventivna in kurativna zdravstvena dejavnost	53 Sanitarna inšpekcija in druge oblike zdravstvenega nadzorstva
510 Ambulantno-poliklinična in dispanzerska dejavnost	54 Stroški zdravstvenih storitev
511 Stacionarna zdravstvena dejavnost (bolnišnice, materinski domovi, dečji domovi)	55 Splošno o socialnem varstvu
512 Higijensko-epidemiološka dejavnost in mrliško pregledniška služba	550 Organizacija socialnih služb
513 Dejavnost specialnih zavodov in inštitutov	551 Centri za socialno delo
514 Dejavnost naravnih zdravilišč in okrevališč	
515 Problemi proizvodnje in prometa zdravil in medicinskih pripomočkov	552 Stanovanjske in krajevne skupnosti
516 Dejavnost transfuzijske službe	553 Habilitacija in rehabilitacija
	554 Družbene denarne in druge pomoči
56 Varstvo mladine in družine (rejništvo, posvojitve, zavodsko varstvo, družbeno neprilagojeni otroci, otroci z motnjami, razveze zakonov, nezakonski otroci, mlečne kuhinje, letovanja in taborjenje mladine, oskrbnine)	57 Varstvo odraslih (zavodsko varstvo, izseljenci, odpuščeni obsojenci, oskrbnine)
58 Skrbništvo	59 Varstvo borcev NOV in VVI (splošno, skrb za grobove padlih borcev NOV, inštruktorska kontrolna služba)
58/A Osebni dosjeji stalnih skrbništev	59/A Invalidski dosjeji (zadeve v zvezi s pravicami, zdravstveno varstvo, klimatsko in zdraviliško zdravljenje ...)
58/B Osebni dosjeji začasnih skrbništev	

6 ŠOLSTVO, PROSVETA, KULTURA IN ZNANOST (splošno)	
60 Predšolska vzgoja	64 Gledališča, kinematografi, radio, televizija, filharmonija in zabavišča (organizacija zavodov pod 022, finance pod 4 in razčlenitve)
61 Šolstvo (osemletke, gimnazije, strokovne šole, umetniške šole, višje in visoke šole)	65 Tisk, književnost, likovna umetnost in glasba, druga kulturno-umetniška dejavnost
62 Ljudsko prosvetno delo (javni tečaji in predavanja, proslave – politične in gospodarske pod 06)	66 Telesna vzgoja, šport
63 Knjižnice, muzeji, znanstveni arhivi, galerije in spomeniško varstvo ter druga kulturno-znanstvena dejavnost (splošno o znanstvenem in raziskovalnem delu; organizacija zavodov pod 022, finance pod 4 in razčlenitve)	67 Štipendije
	68 Sodelovanje s tujino na področju šolstva, prosvete, kulture in znanosti
7 SODSTVO, TOŽILSTVO IN PRAVOBRANILSTVO (splošno)	
70 Sodno poslovanje	72 Registri (splošno)
71 Pravdne, nepravdne, izvršilne, kazenske in zemljiškoknjižne zadeve (splošno)	720 Register gospodarskih organizacij
710 Pravdne zadeve	721 Zadružni register
711 Nepravdne zadeve (zapuščine, odvzem poslovne sposobnosti, razveljavitev listin, poprava in obnova meje, ženitna dovoljenja za mladoletnike ...)	73 Ustavni in upravni spori, zadeve poravnalnih svetov in arbitražne zadeve
712 Izvršilne zadeve (prisilna prodaja nepremičnin in premoženja, izvršba na denarne dajatve ...)	730 Ustavni spori
713 Kazenske zadeve	731 Upravni spori
714 Zemljiškoknjižne zadeve	732 Zadeve poravnalnih svetov
	733 Arbitražne zadeve
74 Sodniki porotniki, občinski sodniki, sodni izvedenci in tolmači	75 Odvetništvo
76 Sodelovanje s tujino na področju pravne pomoči	77 Nadzorstvo nad poslovanjem sodišč
8 VOJAŠKE ZADEVE	
9 ZADEVE IZVEN GLAVNIH SKUPIN OD 0 DO 8 (splošno)	
90 Zunanje zadeve	
91 Tehnična in druga mednarodna pomoč	
92 Hidrometeorološke zadeve (hidrologija, meteorologija, sinoptično-prognostična služba, agrometeorologija)	

Ta pregled klasifikacijskih znakov so pri evidentiranju zadev in dokumentov s prilagoditvami zaradi internih potreb uporabljali upravni organi do sprejetja novega Pravilnika o pisarniškem poslovanju decembra 1988 (*Uradni list SRS*, št. 44/1988), kjer je bil objavljen nov klasifikacijski načrt za razvrščanje dokumentnega gradiva v upravnih organih občin in posebnih družbeno-politič-

nih skupnostih ter republiških upravnih organih in upravnih organizacijah. V 43. členu pravilnika so bili že določeni tudi okvirni roki hrambe za posamezne vrste gradiva.

Veliko spremembo glede uporabe klasifikacijskih načrtov za upravne organe je prinesla Uredba o upravnem poslovanju iz leta 2005, kjer je bil v prilogi objavljen predpisani okvirni načrt klasifikacijskih znakov za razvrščanje dokumentarnega in arhivskega gradiva organov državne uprave, uprav samoupravnih lokalnih skupnosti ter pravnih in fizičnih oseb, kadar so na temelju javnih pooblastil opravljali upravne naloge.

4. Analiza dela ljudskih odborov v okraju Celje

Poleg evidentiranja zadev in dokumentov, razvrščanja dokumentov, agregacije, odlaganja dokumentov sta pri upravnih organih pomembna tudi način poslovanja s strankami in trajanje upravnih postopkov. Zato je v okraju Celje v poletnih mesecih 1962 potekala akcija »Državljan – uprava«. Prva od nalog vsakega ljudskega odbora v akciji »Državljan in uprava« je bila ugotovitev stanja odnosov med upravnimi organi in državljani, ugotovitev problemov in priprava ukrepov za njihovo reševanje. Konkreten izkaz teh odnosov je bila tudi ekspeditivnost upravnih organov pri reševanju zadev. Zato so junija in julija 1962 pregledali pisarniško poslovanje vseh občinskih ljudskih odborov na območju okraja Celj, ter tudi samega okrajnega ljudskega odbora.

Prvi pregledi v juniju 1962 so dali slabe rezultate. Za obdobje od leta 1959 do leta 1961 je bilo v celotni upravi ljudskih odborov okraja Celje vključno z okrajem nerešenih 4.898 zadev. Samo od januarja do maja 1962 je bilo nerešenih 5.427 zadev, ki so prekoračile dvomesečni rok za rešitev oziroma so bili prekoračeni vsi dopustni roki za izdajo odločb.

Pri pregledu nerešenih zadev se je izkazalo, da je bilo zelo malo takih, pri katerih so obstajali opravičljivi razlogi. Ta ugotovitev je temeljila na tem, da se je že po preteku enega meseca število nerešenih zadev zmanjšalo.

Tabela 7: Pregled števila nerešenih zadev po stanju 31. maja in 31. junija 1962.

Ljudski odbori	Skupno število nerešenih zadev po stanju 31. 5. 1962	Skupno število nerešenih zadev po stanju 31. 7. 1962	Odstotek nerešenih zadev po stanju 31. 7. 1962
ObLO Celje	8598	5106	26,3
ObLO Laško	1047	253	5,7
ObLO Mozirje	1591	250	3,5
ObLO Slovenske Konjice	842	182	3,5
ObLO Šmarje	1044	808	11,8
ObLO Šentjur	513	282	7,9
ObLO Šoštanj	1994	536	6,9
ObLO Žalec	1184	1094	15,0
OLO Celje	884	517	11,9

Po ugotovitvah Okrajnega ljudskega odbora Celje naj bi bil glavni vzrok za takšno stanje v pomanjkljivi kontroli in nadzorstvu predstojnikov upravnih organov in šefov notranjih organizacijskih enot nad delom podrejenih uslužbencev, še posebej tistega, kar se je nanašalo na reševanje posameznih zadev.

Za odpravljanje zaostankov pri reševanju zadev so nekateri občinski ljudski odbori že julija in avgusta uslužbencem, ki so imeli veliko nerešenih zadev, izdali prepoved koriščenja dopustov ali jim niso izplačali gibljivega dela osebnega dohodka. V dogovoru z okrajem so sprejeli še naslednje ukrepe, in sicer, da se morajo vse zadeve, v katerih je bil prekoračen rok izdaje odločbe, rešiti do

1. septembra 1962, zadeve, kjer ni bil potreben ugotovitveni postopek ali seja kolegijskega organa, rešiti v 10 dneh in okrepiti nadzor vodilnih uslužbencev nad delom podrejenih in analitično spremljati potek reševanja zadev na posameznem področju s pomočjo mesečnih poročil, ki jih je bilo treba pošiljati tajnikom ljudskih odborov in oddelku za splošne zadeve okraja Celje.³¹

Zaključne ugotovitve

Pri opravljanju upravnih nalog organi dokumentirajo opravljeno delo in ga evidentirajo v evidenci dokumentarnega gradiva. Do leta 1957 je bilo pisarniško poslovanje v državi urejeno večinoma pomanjkljivo, neenotno in s številnimi sestavinami raznih zastarelih sistemov.

Spremembo na področju upravljanja z gradivom sta prinesla v letu 1957 sprejeta nova Uredba o pisarniškem poslovanju in navodilo za njegovo izvrševanje. V uredbi so določili obseg pisarniškega poslovanja (sprejemanje pošte, vpisovanje spisov, dodeljevanje spisov v reševanje, administrativno tehnično obdelovanje spisov, odpravljanje pošte, izpisovanje spisov ter njihovo hrambo v arhivu in pripravo pregleda arhivskih znakov po vrstah zadev brez označbe notranjih organizacijskih enot).

Do leta 1962 so morali upravni organi za evidentiranje zadev in dokumentov uporabljati delovodnike. V letu 1962 je bil vpeljan nov sodobnejši sistem evidentiranja spisov in upravljanja z njimi na temelju enotnih klasifikacijskih znakov s pomočjo kartotečnih kazal.

Med letoma 1956–1957 so se spisi v delovodnike vpisovali po aritmetičnem zaporedju in zadeve odlagale v fascikle po arhivskih znakih. Arhivski znak je sestavljen iz označbe notranje organizacijske enote upravnega organa in označbe vrste zadev, v katero je spadala zadeva po svoji vsebini. Skupine zadev so bile praviloma poenostavljeni (dvomestni ali enomestni) enotni arhivski znaki (npr. 00 – splošno). Vrste zadev s področja notranje organizacijske enote so se označevale z dvoštevilčnimi arabskimi številkami, začenši od 01 do 99 (npr. 0101 – Organizacija ljudskih odborov).

Arhivski znaki se med letom niso smeli spreminjati, vendar so se lahko dodali novi, če so to terjale spremembe v organizaciji ali pristojnosti upravnega organa. Pregled arhivskih znakov je določil na začetku vsakega leta predstojnik upravnega organa.

Do uporabe enotnih arhivskih znakov za evidentiranje in razvrščanje gradiva po vsebini je prišlo leta 1958, ko je Republiški sekretariat izvršnega sveta za občno upravo v soglasju z zveznim sekretariatom za občno upravo pripravil pregled arhivskih znakov samo po gradivu (po vrstah zadev), brez označb notranje-organizacijskih enot.

Načrt arhivskih znakov je imel 10 glavnih skupin od 0 do 9 z razčlenitvijo na drugo, tretjo ali četrto raven (npr. 01 – Organizacija oblasti, 016 – Okrajni ljudski odbori, sveti, odborniške komisije, 0160 – Splošno, 0161 – Sezname odbornikov, verifikacija mandatov, zaprisege). Arhivski znaki so številčni, vendar je zaradi večje preglednosti pri evidentiranju gradiva obstajala možnost dodatne črkovne oznake.

Sistem razvrščanja gradiva po vsebini z uporabo 10 glavnih skupin od 0 do 9 in razčlenitvijo do četrte ravni je obdržal tudi nov klasifikacijski načrt iz leta 1962 z nekaterimi vsebinskimi spremembami.

Pregled klasifikacijskih znakov, ki so predstavljeni v tabeli 6 in povzeti iz publikacije Pisarniško poslovanje v državnih organih, zavodih in organizacijah,

³¹ SI_ZAC/0118/015/013/00002, Analiza obremenitve in ekspeditivnosti upravnih organov ljudskih odborov v okraju Celje, 1962.

so pri evidentiranju zadev in dokumentov s prilagoditvami zaradi internih potreb uporabljali upravni organi do sprejetja novega Pravilnika o pisarniškem poslovanju decembra 1988 (*Uradni list SRS*, št. 44/1988), kjer je bil objavljen nov klasifikacijski načrt za razvrščanje dokumentnega gradiva v upravnih organih občin in posebnih družbenopolitičnih skupnostih ter republiških upravnih organih in upravnih organizacijah. V 43. členu pravilnika so bili že določeni tudi okvirni roki hrambe za posamezne vrste gradiva.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Zgodovinski arhiv Celje

- SI_ZAC/1035, Občinski ljudski odbor Brežice 1955–1961.
- SI_ZAC/0118, Občinski ljudski odbor Celje 1955–1962.
- SI_ZAC/1038, Občinski ljudski odbor Krško 1952–1965.
- SI_ZAC/0177, Občinski ljudski odbor Šmarje pri Jelšah 1952–1963.
- SI_ZAC/0183, Občinski ljudski odbor Trbovlje 1952–1962.
- SI_ZAC/0194, Občinski ljudski odbor Žalec 1955–1962.

LITERATURA

Berkopec, Vida; Zajc Cizelj, Ivanka; Zdovc, Hedvika: *Okrajni uradi 1854–1868*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 1993, str. 14–15.

Bukošek, Metka; Zajc Cizelj, Ivanka: *Okrajna glavarstva in sreska načelstva Brežice, Celje, Laško*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 1997, str. 15–16.

Gotovina, Vesna: Sistemi poslovanja v spisih v Sloveniji od leta 1955 dalje. V: *Arhivi 16* (1993), št. 1, str. 45–54.

Navodilo za izvrševanje Uredbe o pisarniškem poslovanju. V: *Uradni list FLRJ*, št. 50/1957.

Pisarniško poslovanje v državnih organih, zavodih in organizacijah. Ljubljana, 1964.

Tršan, Lojze: Primeri pisarniškega poslovanja občin in okrajev od 1956 dalje. V: *Arhivi 16* (1993), št. 1, str. 55–58.

Uredba o pisarniškem poslovanju. V: *Uradni list FLRJ*, št. št. 50/1957.

Zdovc, Hedvika: Upravni organi kot ustvarjalci arhivskega gradiva. V: *Hiša pisanih spominov: jubilejni zbornik ob 50. letnici Zgodovinskega arhiva Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2006.

Žontar, Jože: Razvoj sistemov poslovanja s spisi pri upravnih oblasteh do reforme pisarniškega poslovanja leta 1956. V: *Arhivi 16* (1993), št. 1, str. 30–44.

SUMMARY

RECORDS MANAGEMENT AT THE COMMUNAL PEOPLE'S COMMITTEES UNDER THE AUTHORITY OF THE HISTORICAL ARCHIVES CELJE FROM 1955 TO 1965

In performing administrative tasks, the authorities document their work and record it in the records register. By 1957, the state's records management was heavily flawed, inconsistent, and with many elements of various outdated systems.

In 1957, occurred a change in the field of records management with the approval of the new Regulation on Administrative Operations and instructions for its implementation. Until 1962, administrative bodies had to use records registers to record files and records. In 1962, they introduced a new, modern system of registering and managing files based on uniform classification numbers with the help of file indexes.

Between 1956 and 1957, files were organised into registers in arithmetic order and stored in folders according to archival codes. The archival code consisted of a number of the organization unit of the administrative body and the indication of the type of files based on their subject matter. As a rule, primaries were simple (two-digit or one-digit) unified archival codes (e.g. 00 - General). Types of files within organization units were assigned double-digit Arabic numerals, administrative tasks ranging from 01 to 99 (e.g. 0101 - Organization of People's Committees).

The use of uniform archival codes for registering and organising records by their content occurred in 1958. The Republic Secretariat of the Executive Council for General Administration, in agreement with the Federal Secretariat for General Administration, prepared an overview of archival codes based only on functions of files without indications of internal organizational units. The archival code system had ten subject headings, ranging from 0 to 9, with a breakdown to the second, third or fourth level. The classification was numerical, but due to greater clarity in classifying records, it was also possible to organise them alpha-numerically.

The system of registering and classifying records and files by subject content based on a single classification system within the ten subject headings is, with some content changes, still used today in the field of administrative bodies.

1.04 Strokovni članek

UDK 930.25:352(497.4Ptuj)"1946/1952"

Prejeto: 12. 1. 2022

Popisovanje in urejanje arhivskega gradiva krajevnih in mestnih ljudskih odborov na primeru Krajevnega ljudskega odbora Ivanjkovci in Mestnega ljudskega odbora Ptuj

ALEŠ JAMBREK

profesor zgodovine in sociologije, arhivist
Zgodovinski arhiv na Ptuju, Vičava 5, SI-2250 Ptuj
e-pošta: ales.jambrek@arhiv-ptuj.si

Izvleček

Namen prispevka je predstaviti arhivsko gradivo krajevnih in mestnih ljudskih odborov kot zanimiv primer upravnih fondov na upravno-politični lokalni ravni po drugi svetovni vojni na območju nekdanje Ljudske republike Slovenije. Cilj je prav tako predstaviti možen način ureditve in popisa fondov omenjenih ustvarjalcev na primeru Krajevnega ljudskega odbora Ivanjkovci in Mestnega ljudskega odbora Ptuj.

Abstract

DESCRIPTION AND ARRANGEMENT OF ARCHIVES OF LOCAL AND TOWN PEOPLE'S COMMITTEES IN THE CASE OF THE IVANJKOVCI LOCAL PEOPLE'S COMMITTEE AND THE PTUJ TOWN PEOPLE'S COMMITTEE

The purpose of this article is to present the archives of local and town people's committees as an interesting example of administrative fonds on an administrative-political local level after the Second World War in the former People's Republic of Slovenia. The aim is also to present a possible way of arranging and describing the fonds of the aforementioned creators in the case of the Ivanjkovci Local People's Committee and the Ptuj Town People's Committee.

Ključne besede:

Ljudska republika Slovenija, Krajevni ljudski odbor Ivanjkovci, Mestni ljudski odbor Ptuj, urejanje, popisovanje, uprava po letu 1945, Zgodovinski arhiv na Ptuju.

Key-words:

People's Republic of Slovenia, Ivanjkovci Local People's Committee, Ptuj Town People's Committee, arrangement, description, administration after 1945, Historical Archives in Ptuj.

Uvod

Najštevilnejši fondi javne uprave v javnih arhivih, ki datirajo po koncu druge svetovne vojne, so zagotovo krajevni in mestni ljudski odbori. Zaradi lastne svojevrsnosti, zgodovinske oddaljenosti ter vsebinske raznovrstnosti za javnost in raziskovalce predstavljajo zanimivo in uporabno gradivo, ki ga hranijo arhivi. Ker so v preteklosti obstajali drugačni normativi in merila oziroma zahteve glede popisovanja arhivskega gradiva, tovrstno gradivo ni splošno gledano podrobneje popisano. V digitalni dobi, ko prihaja do sprememb tako v arhivistiki kot v potrebah zainteresirane javnosti, so se standardi začeli spremenjati. V tem segmentu si je potrebno zastaviti vprašanje, kako se bodo ti fondi v prihodnje popisovali, ali je dovolj, da se popisujejo po večjih logičnih sklopih, ki predstavljajo področja poslovanja nekdanjega organa ali jih bomo popisovali podrobno na ravni zadeve oziroma dokumenta ter tako omogočili, da se čim bolj izkoristi potencial gradiva kot takšnega.

Prispevek je sestavljen iz teoretičnega dela, ki se deli na dva dela: Prvi del prikaže zgodovinski razvoj krajevnih in mestnih ljudskih odborov, organizacijo organa, naloge in administrativno poslovanje. V drugem delu je predstavljena kratka analiza arhivskih popisov krajevnih in mestnih ljudskih odborov po arhivih (opravljena s pomočjo podatkovne zbirke slovenske javne arhivske službe) in stanje obravnavanih fondov (pregled materialnega stanja, prevzemi in arhivski popisi) v Zgodovinskem arhivu na Ptujju. V praktičnem delu je bil pojasnjen možen pristop ureditve in popisa dveh fondov: Mestnega ljudskega odbora Ptuj, kot največjega mestnega ljudskega odbora, ki ga hrani Zgodovinski arhiv na Ptujju, in Krajevnega ljudskega odbora Ivanjkovci, kot predstavnika krajevnih ljudskih odborov. Članek se zaključuje s kratkimi ugotovitvami, medtem ko se slednje dopolnijo oziroma povzamejo v zaključku.

Ustanovitev najmanjših upravno-teritorialnih enot

Janez Kopač v svojem delu *Lokalna oblast na Slovenskem v letih 1945–1955* navaja, da je bilo ozemlje današnje Republike Slovenije po drugi svetovni vojni upravno teritorialno razdeljeno na kraje, okraje in okrožja. Prve temeljne upravne enote so bili ljudski odbori Osvobodilne fronte. Ti so prevzeli upravno oblast in pripravili vse potrebno za prve povojne volitve, ki so potekale avgusta 1945.¹

Iz dokumentov je razvidno, da so izvolili predstavnike v krajevne narodnoosvobodilne odbore (dalje NOO), ki so jim ljudski odbori Osvobodilne fronte predali upravno oblast. Krajevni NOO niso ustrezali mejam krajevnih odborov Osvobodilne fronte (dalje OF), a so predstavljali najnižjo obče upravno oblast na Slovenskem.²

Prvo upravno razdelitev po končani vojni je uzakonil Zakon o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije 8. septembra 1945,³ s katerim je bila Ljudska republika Slovenija razdeljena na pet okrožij, medtem ko so ta bila razdeljena na okraje in okraji na NOO.

Na temelju Zakona o nazivu Ljudske republike Slovenije ter organov državne uprave in državne oblasti v Ljudski republiki Sloveniji⁴ (dalje LRS) na za-

¹ Kopač: *Lokalna oblast na Slovenskem v letih 1945–1955*, str. 163.

² SI_ZAP/0347, Krajevni ljudski odbor Ivanjkovci; SI_ZAP/0347/001/001/00009, Organizacija in prevzem oblasti po narodnoosvobodilnih odborih, št. zadeve 25/45, t. e. 1.

³ Kopač: *Lokalna oblast na Slovenskem v letih 1945–1955*, str. 63; Šenk: Upravni organi na lokalnem nivoju 1945–1995, str. 125; Zakon o upravni razdelitvi federalne Slovenije. V: *Uradni list SNOS in NVS*, št. 33/1945.

⁴ Zakon o nazivu Ljudske republike Slovenije ter organov državne uprave in državne oblasti v Ljudski republiki Sloveniji. V: *Uradni list LRS*, št. 15/1946.

četku leta 1946 so se NOO preimenovali v krajevne ljudske odbore (dalje KLO) in mestne ljudske odbore (dalje MLO).

Organizacija poslovanja KLO in MLO

Območje KLO je lahko obsegalo večjo vas ali več vasi skupaj. MLO so vodili izvršilni odbori, ki so bili izvršilni in upravni organ. V KLO sta izvršilni odbor predstavljala predsednik in tajnik. Mestni, okrajni in okrožni ljudski odbori (dalje LO) so bili razdeljeni na oddelke oziroma odseke po posameznih panogah oziroma področjih. Poleg oddelkov in odsekov so ustanavljali še zaupništva, svete in komisije, s katerimi so razreševali upravno-administrativne posle. Za vodenje gospodarskih podjetij so v MLO v letu 1947 začeli ustanavljati direkcije, a so jih kmalu opustili, saj so jih že leta 1948 zamenjale uprave.⁵

KLO so se organizacijsko preoblikovali še sedemkrat, in sicer 2. aprila in 14. septembra 1946,⁶ 23. februarja 1948⁷ ter 1. marca, 25. oktobra in 8. novembra 1949.⁸ Zadnja sprememba je bila izvedena 21. junija 1950,⁹ medtem ko je naslednja reorganizacija na področju upravne razdelitve v letu 1952¹⁰ že zajemala institucijo občine, ki je spremenila sistem pojmovanja in delovanja najnižjih teritorialnih upravnih enot.

Kot je povzela že Tatjana Šenk v članku z naslovom: Upravni organi na lokalnem nivoju 1945–1995, je evidenten številčni upad KLO od vzpostavitve v letu 1945 do ukinitve z letom 1952. Če je bilo v letu 1945 vzpostavljenih 1.544 teritorialnih enot na območju LRS, jih je bilo leta 1950 le še 1.134, medtem ko je bilo ob zaključku delovanja KLO in vzpostavitvi novega teritorialno upravnega sistema, ki je temeljil na občinah, operativnih zgolj 371 občinskih upravno-teritorialnih enot.¹¹

Naloge KLO in MLO

Člani KLO so bili voljeni na dve leti, medtem ko so bili MLO na tri leta. Vsak KLO je sprejemal in izvajal krajevni gospodarski načrt in proračun, obravnaval načrte gospodarskih institucij na svojem območju in podajal mnenje, zbiral statistične podatke, vodil evidenco o zadrugah in zasebnih gospodarskih podjetjih v kraju, vodil dajatve, najemal kredite, razporejal in organiziral delovno silo za javna dela ter se loteval različnih nalog na področju izobrazbe, socialnega varstva in zdravstva.¹²

Na temelju Začasnih navodil o organizaciji izvršilnih odborov krajevnih ljudskih odborov in mestnih ljudskih odborov, ki spadajo k okraju, in njihovega

⁵ Šenk: Upravni organi na lokalnem nivoju 1945–1995, str. 121–123.

⁶ Zakon o upravni razdelitvi LRS z dne 2. april 1946. V: *Uradni list LRS*, št. 26/1946; Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije z dne 2. 4. 1946. V: *Uradni list LRS*, št. 62/1946; Šenk: Upravni organi na lokalnem nivoju 1945–1995, str. 125.

⁷ Zakon o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije. V: *Uradni list LRS*, št. 9/1948; Šenk: Upravni organi na lokalnem nivoju 1945–1995, str. 125.

⁸ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi LRS. V: *Uradni list LRS*, št. 8/1949; Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi LRS. V: *Uradni list LRS*, št. 33/1949; Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi LRS. V: *Uradni list LRS*, št. 35/1949; Šenk: Upravni organi na lokalnem nivoju 1945–1995, str. 125.

⁹ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi LRS. V: *Uradni list LRS*, št. 20/1950; Šenk: Upravni organi na lokalnem nivoju 1945–1995, str. 125.

¹⁰ Zakon o razdelitvi LRS na mesta, okraje in občine. V: *Uradni list LRS*, št. 11/1952; Šenk: Upravni organi na lokalnem nivoju 1945–1995, str. 125.

¹¹ Šenk: Upravni organi na lokalnem nivoju 1945–1995, str. 125.

¹² Ustava Ljudske republike Slovenije. V: *Uradni list LRS*, št. 4A/1947; Vodušek-Starič: *Začetki samoupravljanja v Sloveniji 1949–1953*, str. 39.

upravnega aparata na področju Mariborske oblasti¹³ iz leta 1949 je razvidno, kako so oblikovali KLO. Pri določanju obsega in organizacije ljudskega odbora (dalje: LO) so upoštevali naslednja merila: obsežnost območja in število naselij, ki jih zajema LO; število prebivalstva in njegova socialna sestava; gospodarska struktura in razvitost kraja oziroma mesta; število, obseg in razvojne možnosti kmetijskih obdelovalnih združenj na področju LO ter odstotek vključene zemlje in gospodarstev; število, velikost in značaj zveznih in republiških podjetij ter ustanov v kraju oziroma mestu; število, velikost in značaj lokalnih proizvodnih, trgovskih, služnostnih, komunalnih in drugih podjetij in naprav ter kulturno prosvetnih, zdravstvenih in socialnih ustanov; blagovni promet v kraju oziroma mestu in prometne zveze. Glede na velikost in gospodarsko razvitost ter obseg nalog, ki so jih opravljali KLO, so se določili trije glavni tipi: 1. tip KLO manjšega, gospodarsko nerazvitega kraja s približno do 600 prebivalcev (prvi tip), 2. tip KLO večjega, gospodarsko bolj razvitega kraja s približno od 600 do 1.500 prebivalcev (drugi tip), 3. tip KLO velikega, gospodarsko razvitega kraja (večje skupine vasi, trga) z več kot 1.500 prebivalci. Pri KLO istega tipa je lahko bila zaradi različne ekonomske socialne strukture različna tudi konkretna organizacija. Zato so pri vsakem tipu KLO razlikovali kmetijske, kmetijsko-industrijske in izrazito industrijske kraje. Za razporeditev KLO v posamezne tipe so bili osnovnega pomena gospodarska razvitost in ekonomska socialna struktura posameznih krajev ter število prebivalcev.

Upravno-administrativno poslovanje KLO in MLO

Izvršilni odbori (dalje IO) so bili upravni kolektivni organi krajevnih (mestnih) LO, ki jih je sestavljalo od pet do trinajst članov, odvisno od tipa KLO. IO so sestavljali predsednik, tajnik in določeno število članov izmed voljenih odbornikov. Ostali voljeni odborniki, ki niso bili imenovani za člane IO, so pomagali pri uresničevanju nalog KLO v obliki sodelovanja v različnih komisijah in svetih. Med člane IO je vodstvo porazdelilo panoge dejavnosti KLO.¹⁴ Odločali so o vseh pomembnejših stvareh organa in v vseh pomembnejših zadevah, ki so jim bile dane v pristojnost. Organizacija upravnega aparata se je glede na tip KLO izvedla takole: 1. KLO prvega tipa so imeli zgolj tajništvo, v katerem so se opravljali posli LO. Administrativne posle je opravljal eden, izjemoma dva uslužbenca. Njihovo delo je usmerjal in nadzoroval tajnik. 2. KLO drugega tipa je imel prav tako zgolj tajništvo, a je bilo strokovno in administrativno delo konkretnije porazdeljeno med posamezne uslužbence. Oblikovali so referate, ki so bili vezani neposredno na odgovorne člane IO. To so bili v kmetijskih krajih praviloma posli kmetijstva in državnih nabav ter posli financ, medtem ko so bili v industrijskih krajih lokalna gospodarstva in finance. Ta tip KLO je imel do štiri zaposlene uslužbenke. 3. KLO tretjega tipa so imeli zraven tajništva še zaupništva po panogah, kjer je bil zaposlen najmanj eden zaupnik. Tajništvo je opravljal posle vseh drugih panog in v ta namen oblikovalo različne referate. Ta tip KLO je imel lahko do osem zaposlenih. MLO so imeli tajništvo, mestno plansko komisijo ali planski odsek in več zaupništev.¹⁵ Zaupništva so se lahko delila na odseke in nižje organiza-

¹³ SI_ZAP/0012, Mestni ljudski odbor Ptuj, SI_ZAP/0012/001/011/001/00007, Okrajni ljudski odbor Ptuj, Izvršilni odbor, Tajništvo - Poimenski seznam novo izvoljenega odbora, organizacija (dopisi, navodila in obvestili), zadeva št. 21/50, t. e. 16.

¹⁴ 1. Plan (vodi predsednik), 2. Obče upravni posli in vojaške zadeve (vodi tajnik), 3. Kmetijstvo in gozdarstvo, 4. Državna nabava, 5. Trgovina in preskrba, 6. Lokalna proizvodnja in obrt, 7. Komunalne zadeve, 8. Stanovanjsko vodstvo, 9. Gostinstvo in turizem, 10. Lokalni promet, 11. Finance, 12. Delo, 13. Prosveta in kultura, 14. Ljudsko zdravstvo in 15. Socialno skrbstvo. Pri manjših KLO so lahko omenjene panoge vodili posamezniki, medtem ko so jih pri večjih komisije. Člani so za opravljeno delo dobili odborniško plačo, redno ali izredno nagrado.

¹⁵ V letu 1945–1946 so to bili odseki, oddelki ipd.

cijske enote (grupe in referate). Posle, za katere niso bila pristojna zaupništva, je opravljalo tajništvo, ki je v ta namen lahko oblikovalo različne referate. Število uslužbencev, ki je vodilo MLO, je bilo razpeto med osem do 25. Z IO so sodelovali sveti in komisije.¹⁶ Ti so predstavljali pomožne strokovno posvetne organe, ki so jih sestavljali predstavniki državnih organov, podjetij in drugi državljani v kraju oziroma mestu. Člane svetov in komisij je imenoval IO na temelju predloga pristojnega člana IO.¹⁷

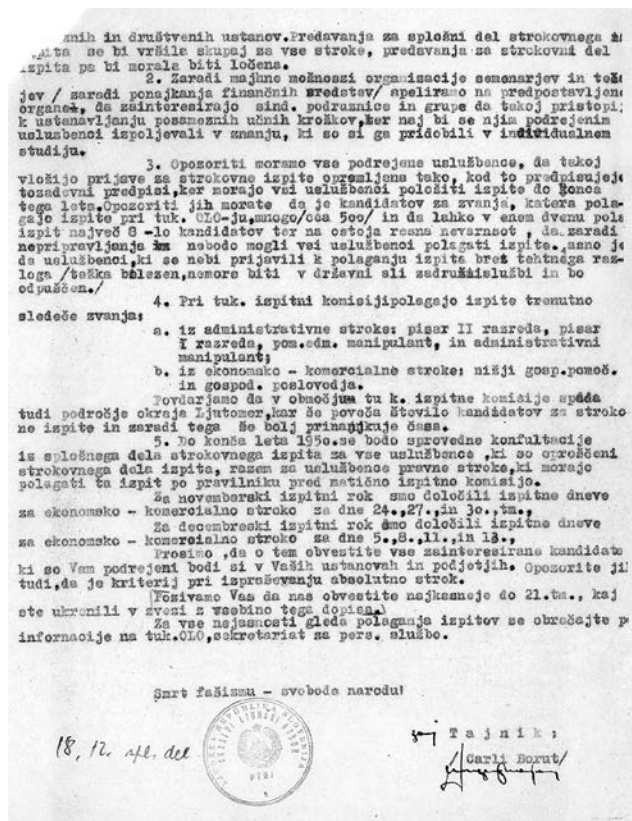
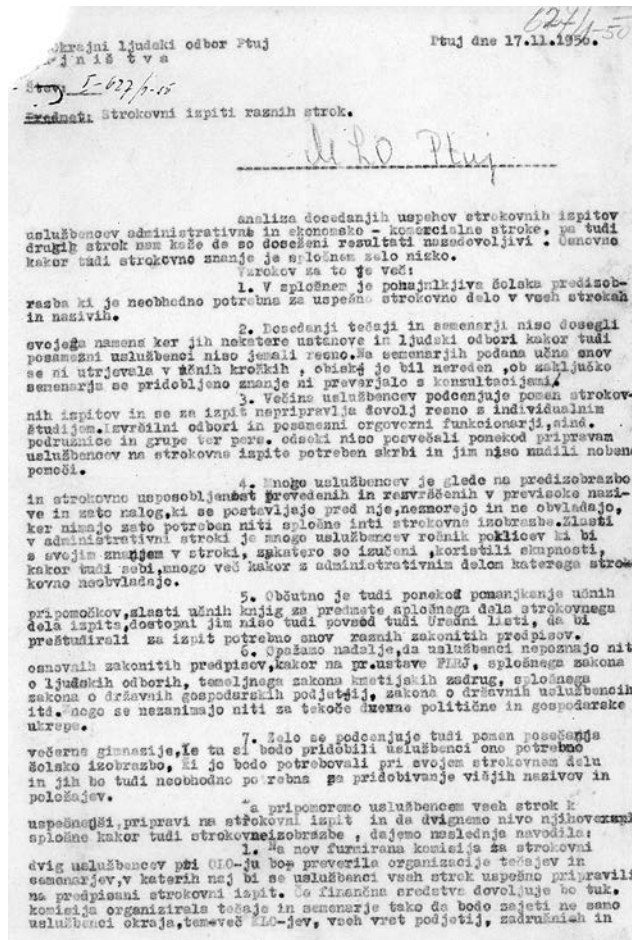
MLO so bili ukinjeni leta 1952, z izjemo MLO Ljubljana, Maribor in Celje.¹⁸

KLO Ivanjkovci in MLO Ptuj sta spadala pod Mariborsko okrožje in Okrajni ljudski odbor Ptuj (dalje OLO Ptuj), v katerega je bilo umeščenih 111 krajev oziroma KLO.¹⁹

Ščasoma so se posamezni manjši KLO zaradi vse večje centralizacije opuščali ter se priključili večjim KLO ali MLO. Tako sta se priključila KLO Budina-Brstje in KLO Krčevina pri Ptujju MLO Ptuj v letih 1946–1947.²⁰

Pisarniško poslovanje in arhiv

V navodilih za administracijo in notranje poslovanje KLO iz leta 1946 je zavedeno, da mora biti administrativno delo organov uprave učinkovito, hitro in poceni ter opravljeno s čim manj delovne sile in časa. V okvir administrativ-

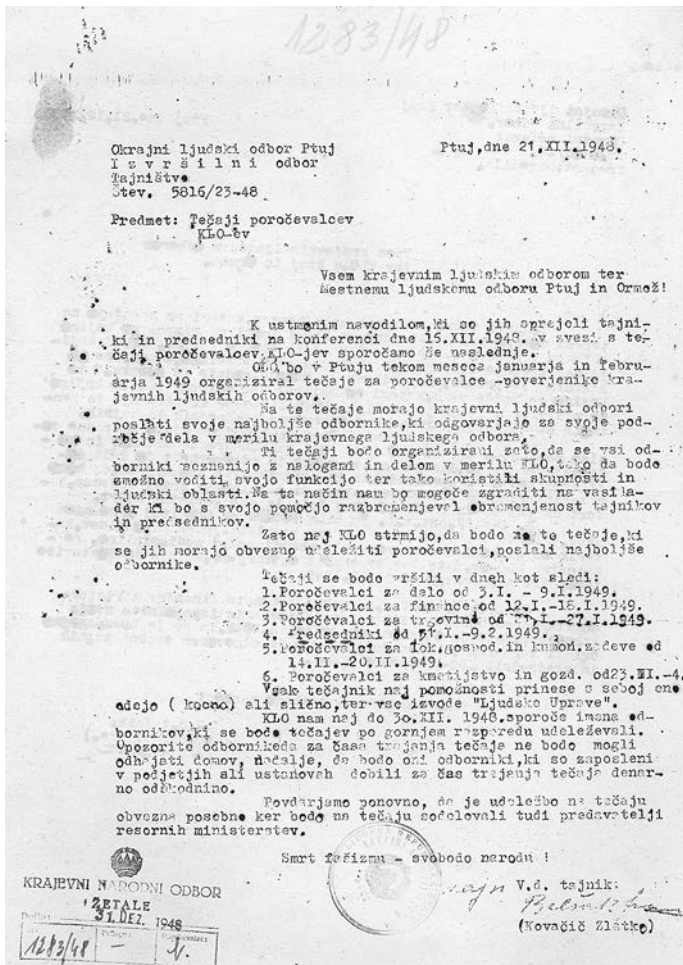
¹⁶ Na primer svet za komunalne zadeve, socialno zdravstveni svet, svet matere in otroka, svet za delovno silo, davčna komisija, setvena komisija, planska komisija itd. SI_ZAP/0012, Mestni ljudski odbor Ptuj, SI_ZAP/0012/001/011/001/00007, Okrajni ljudski odbor Ptuj, Izvršilni odbor, Tajništvo - Poimenski seznam novo izvoljenega odbora, organizacija (dopisi, navodila in obvestili), zadeva št. 21/50, t. e. 16.

¹⁷ Zakon o razdelitvi LRS na mesta, okraje in občine. V: Uradni list LRS, št. 11/1952; Šenk: Upravni organi na lokalnem nivoju 1945–1995, str. 121.

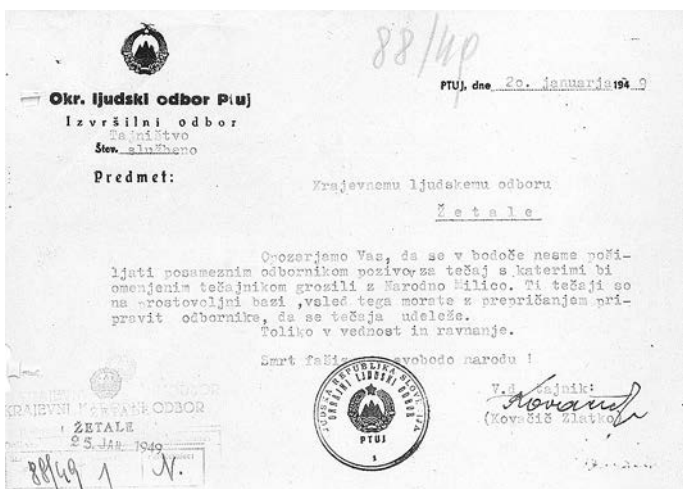
¹⁸ Kopač: Lokalna oblast na Slovenskem v letih 1945–1955, str. 64.

¹⁹ SI_ZAP/0012, Mestni ljudski odbor Ptuj, SI_ZAP/0012/001/003/005_00009, Krajevni ljudski odbor Krčevina - Priključitev k Ptujju (dopis), št. dokumenta 440/1-46, t. e. 2; SI_ZAP/0012/001/003/003_00004, Okrajni narodni odbor Ptuj, Izgradnja narodne oblasti - Združitev ljudskih odborov (dopis), št. zadeve 209/1-46, t. e. 2; SI_ZAP/0012/001/005/005/00076, Okrajni ljudski odbor Ptuj, Izvršilni odbor, Tajništvo - Sprememba upravne razdelitve, ukinitve Krajevnega ljudskega odbora Krčevina in Pobrežje (obvestilo in dopisa), št. zadeve 498/47, t. e. 5; SI_ZAP/0012/001/017/003/00001, Zapisnik seje o združitvi Mestnega ljudskega odbora Ptuj, Krajevnega ljudskega odbora Budina - Brstje in Krajevnega ljudskega odbora Draženci, z dne 12. 10. 1946 (zapisnik), št. zapisnika 18, t. e. 25.

SI_ZAP/0012, Mestni ljudski odbor Ptuj, Oddelek za personalne zadeve za leto 1950, gradivo brez delovodnih števil, Strokovni ispiti raznih strok, 17. november 1950.

SI_ZAP/0343, Krajevni ljudski odbor Žetale, Tečajji poročevalcev krajevnih ljudskih odborov, dokument št. 1283/48.

SI_ZAP/0343, Krajevni ljudski odbor Žetale, Okrajni ljudski odbor Ptuj, Izvršilni odbor, Tajništvo - Krajevni ljudski odbor Žetale, Izobraževanje odbornikov, dokument št. 88/49.

nega dela so umeščali rokovanje z vsemi zadevami, njihovo vpisovanje, reševanje in odpravo, poslovanje z denarjem in drugimi vrednotami, vodenje raznih imenikov, seznamov in zbirk, notranjo organizacijo ter delovni red.²¹

Čeprav so bili nameni dobri in cilji ambiciozni, se je praksa, kot je razvidno iz ohranjenih dokumentov, precej razlikovala od teorije, predstavljene v različnih navodilih o poslovanju LO. Po vojni je primanjkovalo vsega: papirja, pisalnih strojev, prostorov, kjer bi izvajali pisarniško poslovanje in pohoštva; predvsem pa izobraženega kadra, večjega v pisarniškem poslovanju.

To je bilo opazno predvsem na podeželju, kjer ljudski odborniki niso bili najbolj podkovani v pisarniškem poslovanju in urejanju arhiva, kar nam dokazujejo številna navodila in pojasnila, ki jih je OLO Ptuj pošiljal na podrejene LO z namenom dviga kakovosti pisarniškega poslovanja.²² To mu je deloma tudi uspelo, saj pri popisovanju in urejanju arhivskega gradiva zasledimo največ nepravilnosti in težav pri arhiviranih oziroma ohranjenih zadevah za leti 1945–1946, v tem obdobju, a tudi kasneje, v gradivu zasledimo več okrožnic, navodil in predlogov, kako se vodi pisarniško poslovanje, oziroma pozivov po izobraževanju zaposlenih v pisarniškem poslovanju, s čimer so želeli dvigniti raven discipline in znanja v pisarniškem poslovanju. Eno izmed takšnih obvestil so s strani OLO Ptuj prejeli KLO pod njegovo pristojnostjo v letu 1950, v katerem so bili pozvani, naj izboljšajo poslovanje.

Kljub temu je pri težnjah po izboljšanju strokovne usposobljenosti odbornikov prihajalo do odklonov oziroma zlorab.²³

²¹ Navodila za administracijo in notranje poslovanje krajevnih ljudskih odborov, str. 7.

²² SI_ZAP/0347, Krajevni ljudski odbor Ivanjkovci, SI_ZAP/0347/007/001_00050, Ureditev arhiva, št. zadeve 278/51, t. e. 5 in SI_ZAP/0347/007/001_00051, Okrajni ljudski odbor Ljutomer, Poverjenišтво za finance - Nepravilnosti pri vodenju davčne kartoteke (dopis), št. zadeve 279/51, t. e. 5; SI_ZAP 0012, Mestni ljudski odbor Ptuj, SI_ZAP/0012/001/001/006_00006, Navodila za administracijo, št. zadeve 472/45, t. e. 1, SI_ZAP/0012/001/001/009_00015, Opozorilo na nepravilnost v poslovanju KNOO, št. zadeve 1107/1–45, t. e. 1, SI_ZAP/0012/001/003/004/00020, Narodna vlada Slovenije, Ministrstvo za notranje zadeve - Neredno poslovanje ljudskih odborov (Okrožnica in uradni zaznamki), št. zadeve 361/1–46, t. e. 2.

²³ SI_ZAP/0343, Krajevni ljudski odbor Žetale, SI_ZAP/0343/001/003/001_00041, Okrajni ljudski odbor Ptuj, Izvršilni odbor, Tajništvo - Krajevni ljudski odbor Žetale, Izobraževanje odbornikov (dopis), št. zadeve 88/49, t. e. 2.

Poročilo Komisije državne kontrole Ljudske republike Slovenije iz leta 1946

Precej je zgovorno poročilo Komisije državne kontrole Ljudske republike Slovenije, datirano 16. avgusta 1946,²⁴ ki je izvedla celovit pregled nad delovanjem krajevnih ljudskih odborov. V njem ugotavlja, da so slednji zaradi obsega administrativnega poslovanja preobremenjeni, čeprav je v njih zaposlenih več osebja, kot ga je bilo nekoč v občinah Kraljevine Jugoslavije, kar se je še posebej kazalo v večjih in mešanih industrijsko-agrarnih območjih. V poročilu ugotavljajo, da uslužbenci ne poznajo zakonodaje in predpisov ter ne obvladajo pisarniškega poslovanja. Povzemajo, da višji organi oblasti in uprave postavljajo nerealne naloge pred KLO, ob nepoznavanju zmogljivosti, stopnje razvitosti in razmer na terenu za posamezni KLO. Višji organi oblasti in uprave s številnimi okrožnicami, ki se lahko nanašajo na isto zadevo, »zasipajo« podrejene organe, namesto, da bi z eno »bolj dovršeno« okrožnico predali naloge. Komisija poudarja, da predstavlja veliko težavo tudi nepoznavanje zakonodaje, predpisov in celo ustave s strani zaposlenih na KLO. V tem segmentu se torej lažje razume, kot poroča komisija, zakaj se je osebje slabo oziroma se sploh ni zanimalo za administracijo in posledično arhiv. Ugotavlja se, da je takšnemu stanju predvsem botrovalo pomanjkanje izobrazbe, medtem ko so navodila in pomoč s strani višjih organov, predvsem OLO, povsem izostala. Če pa je pomoč že obstajala, je, kot poroča komisija, povzročila neenotno prakso v posameznih krajih, kjer je bilo reševanje zadev prepuščeno iniciativnosti tajnikov in nameščencev, saj so ti v večini primerov bili prepuščeni sami sebi. Komisija povzema, če k navedenemu prištejemo še pomanjkanje tehničnih sredstev, socialno-ekonomsko strukturo posameznih krajev, velikost kraja in vpliv prejšnjih načinov administracije, lahko zaključimo, zakaj je prišlo do neenotne organizacije administrativnega poslovanja KLO.

Komisija je na temelju preučenega razdelila KLO v štiri razrede:

- a) KLO, pri katerih osnovo administracije tvori sistem stare občinske administracije, ki je zlasti na Gorenjskem in Štajerskem pomešana z vplivi administracije iz dobe okupacije,
- b) KLO, kjer sploh ne moremo govoriti o kakšnem vodenju administracije – brez delovodnikov, z neurejenim arhivom, brez kopij rešenih spisov itd. – takšno stanje najdemo v manjših, revnejših in hribovskih vaseh,
- c) KLO, kjer so prevzeli vodenje administracije novi ljudje in jo uredili po svojih najboljših zmožnostih ter delo vsaj nekoliko pravilno zastavili,
- d) KLO, v večjih krajih, mestih, trgih in industrijskih središčih, ki imajo še bolj razčlenjeno administracijo, a tudi povečano birokracijo.²⁵

Komisija poudarja, da vsi KLO niso imeli potrebnih in zakonsko obveznih spisovnih evidenc, zato pri obsežni pošti (približno 150–250 dopisov na mesec), nesmotrno vodenih postopkih in neurejenih arhivih, ni bilo možno imeti pregleda in nadzora nad reševanjem posameznih zadev. Komisija zaključuje, da sta v tem segmentu še posebej vidni neizobraženost in (ne)usposobljenost osebja, ki dela na KLO, medtem ko je nadrejena oblast pri vzgoji in izobraževanju tega kadra nudila zgolj minimalno pomoč.²⁶

Komisija še v nadaljevanju poudarja problem obiskovanja in sodelovanja na sejah KLO. Seje so, kot je razvidno iz poročila, bile neredne in neizčrpne. Člani odbora, razen tajnika in predsednika, se niso zanimali za njim zaupano delo.

²⁴ SI_ZAP/0011, Krajevni ljudski odbor Biš, mapa št. 2, srajčka Razna dokumentacija, dokument: Kontrolna komisija Ljudske republike Slovenije - Pregled krajevnih ljudskih odborov.

²⁵ Prav tam, str. 4.

²⁶ Prav tam, str. 5.

Člani množičnih organizacij, kot so OF, Antifašistična fronta žena, »mladina« in sindikati prav tako niso bili dovolj dejavni in niso nudili pomoči KLO, kar se je kazalo v določeni meri tako, da se niso udeleževali sej.²⁷

Hrambi rešenih zadev (kot je bilo že omenjeno) takratna lokalna oblast ni posvečala veliko pozornosti. Iz navodila Komisije za ureditev arhivov Okrajnega ljudskega odbora Ljutomer ugotovimo, da se navodila o ureditvi arhivov KLO v letu 1951 niso zadovoljivo izpolnjevala, saj ti niso resno pristopili k delu in je nadrejena oblast celo razmišljala, da bo zoper posamezne podrejene organe sprožila določene ukrepe.²⁸

Napotke za celovito in trajno arhiviranje dokumentarnega gradiva KLO so dobili občinski ljudski odbori s strani OLO Ptuj šele v obvestilu 20. junija 1955,²⁹ kjer so podali navodila, kako se mora gradivo pripraviti za trajno hrambo. V delovodniku so pri opombah za vsako zadevo zapisali »ad a« oziroma aa,³⁰ kar pomeni, da je bila celotna zadeva vložena. Če je bil vložen le del zadeve, ne pa tudi rešitev, so morali vpisati pod opombe še »ad a« in v oklepaju »dopis«. Če je bila vložena le rešitev, so morali vpisati »ad a« in v oklepaju »rešitev«. Tako bi bilo iz delovodnika razvidno, katere zadeve so vložene popolno in katere ne. Vse zadeve so morale biti urejene po delovodnih številkah, če so bile zadeve vpisane v enostavnem delovodniku oziroma po temeljnih in zaporednih številkah, če je KLO vodil kombinirani delovodnik.³¹ Tako urejeno gradivo so povezali v svežnje in po ureditvi indeksa vpisali v arhivsko knjigo. Gradivo, ki ni bilo vpisano v spisovne evidence oziroma so te evidence bile izgubljene,³² so uredili po organizacijskih enotah, po letih nastanka in po pomembnosti.³³ Tako urejeni dokumenti so se prešteli, povezali v svežnje in vpisali v arhivsko knjigo. Dodatno so bili urejeni dokumenti brez delovodne številke ali datuma. Ti so se uredili posebej, saj so se dojemali za posebno skupino.³⁴ Takšni dokumenti so se obravnavali kot neurejene zadeve brez delovodnih števil, kamor so prištevali tudi razne preglede, poročila itd. To gradivo se je torej uredilo v okviru posameznega KLO glede na leto rešitve in po vsebinskih skupinah.³⁵ Če iz zadeve ni bilo razvidno leto rešitve, so se dokumenti in tudi ostalo gradivo uredili po letih prejema oziroma po letih nastanka. Po urejanju se je gradivo preštelo, povezalo v posamezne svežnje in vpisalo v arhivsko knjigo. Vse izgubljene knjige oziroma evidence je bilo treba obnoviti.

Kot se da razbrati iz ohranjenega arhivskega gradiva ZAP, se je pri urejanju gradiva KLO upoštevalo ponovno posredovano in spremenjeno navodilo OLO Ptuj 10. avgusta 1955. V njem se je sporočalo, da ni potrebno preverjati popolnosti zadev in označevati celovitosti v delovodniku ter da ni potrebno obnavljati spisovnih evidenc. Izkušnje na terenu so namreč pokazale, da so bili delovodniki tako slabo vodeni, da obnovev kazal ne bi pripomogla k preglednosti zadev.³⁶

²⁷ Prav tam, str. 8.

²⁸ SI_ZAP/0012, Mestni ljudski odbor Ptuj, SI_ZAP/0012/001/003/004/00020, Neredna poslovanja ljudskih odborov, št. zadeve 361/46, t. e. 3; SI_ZAP/0347, Krajevni ljudski odbor Ivanjkovci, SI_ZAP/0347/007/001_00050, Ureditev arhiva, št. zadeve 278/51, t. e. 5.

²⁹ SI_ZAP/0028, Občinski ljudski odbor Markovci, SI_ZAP/0028/001/004/00109, Ureditev arhiva krajevnih ljudskih odborov, št. zadeve 159/55, t. e. 5.

³⁰ Ad acta – k spisom.

³¹ Pri enostavnem delovodniku je bilo potrebno upoštevati tudi vezave in vpise prejšnjih in kasnejših števil, kajti po sistemu enostavnega delovodnika so se vsi spisi, ki so bili vpisani pod različnimi delovodnimi številkami, a so obravnavali isto zadevo, praviloma shranjevali pri delovodni številki poslednjega spisa o isti zadevi.

³² Že leta 1955 so se zavedali, da prevzeto gradivo s strani KLO ni popolno.

³³ Strogo zaupno, zaupno, splošno itd.

³⁴ Na primer: Razni dopisi za leto 1946 oziroma dopisi brez datacije ipd.

³⁵ Na primer: Zapisniki sej, davčne prijave, setveni plani itd.

³⁶ SI_ZAP/0028/001/004/00109, Ureditev arhiva krajevnih ljudskih odborov, št. zadeve 159/4–55.

Žal so to navodilo, kot kažejo izkušnje pri popisovanju tovrstnih fondov, tudi upoštevali in s tem povzročili številne težave arhivskim delavcem, ki so skušali gradivo urediti v skladu s prvotno ureditvijo in glede na določene smer-nice o urejenosti tovrstnih fondov.

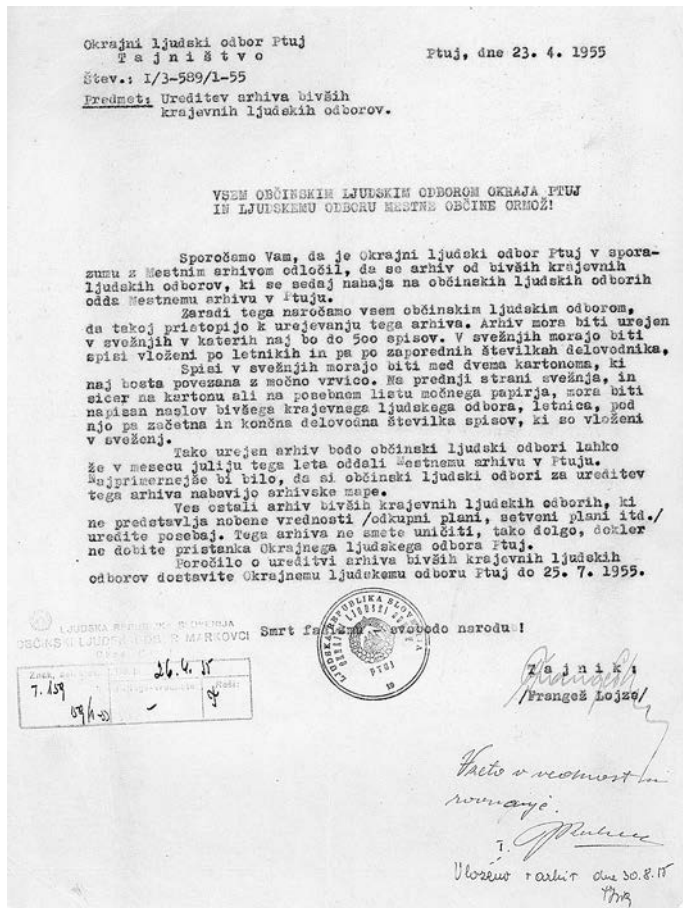
Analiza arhivskih popisov krajevnih in mestnih LO po arhivih v Republiki Sloveniji

Analiza popisov KLO in MLO v podatkovni zbirki slovenske javne arhi-vske službe je pokazala, da javni arhivi v Republiki Sloveniji pretežno popisujejo gradivo glede na področje poslovanja oziroma glede na naravo gradiva. Pri tem je največ gradiva popisano na ravneh serija in podserija, nekaj gradiva tudi na ravni združeni dokumenti za spisovno gradivo prejete ter odposlane pošte, zapisnike in evidence. Čeprav je v slovenskih arhivih popisanih že več fondov KLO in MLO, je iz popisov razvidno, da slednji večinoma ne sežejo v najboljšem primeru globlje od združenega dokumenta. Popisne enote na ravni združene-ga dokumenta so ustvarjene na temelju večjih zaokroženih vsebinskih celot, ki vprašljivo odsevajo prvotno ureditev arhivskega spisovnega gradiva na osnovi delovodnih ali temeljnih oznak v okviru posameznega leta. Po svoje velja takšno urejanje in popisovanje razumeti kot posledico slabe ohranjenosti prvotne ureditve gradiva glede na predpisano pisarniško poslovanje za LO in sorazmerne tehnične ureditve, ki bi sledila temu načelu. Manko oziroma slabša ohranjenost spisovnih evidenc še dodatno oteži urejanje in popisovanje tovrstnih fondov. Če vzamemo primer Zgodovinskega arhiva na Ptuju (dalje ZAP), je zaradi preure-janja fondov v preteklosti težko do potankosti ugotoviti, kakšna je bila prvotna ureditev gradiva s strani ustvarjalca oziroma če ta še obstaja. Slednjo lahko del-no rekonstruiramo le na temelju navodil OLO o urejenosti arhivov LO, ohranje-nih delovodnikov in drugih evidenc. Kot drug primer lahko poudarimo naravo in vsebino ohranjenega gradiva, saj če vzamemo v obzir ohranjene zadeve pod prejeto in odposlano pošto, jih v večini primerov ne moremo poudariti kot iz-jemno zanimivo in uporabno gradivo za raziskovalce. Kot tretji primer bi lahko poudarili svojevrstnost pisarniškega poslovanja posameznega KLO, saj čeprav so ti večinoma spisovno gradivo tajništva urejali po delovodnih številkah naraščajoče v okviru posameznih let, naletimo tudi na posebnosti. Kot primer lahko izpostavimo KLO Lešnica, kjer so gradivo tajništva hranili vsako leto drugače. Za leto 1946 v okviru leta po delovodnih številkah naraščajoče, za leto 1947 po za-upništvih in odsekih nadrejenega oblastnega organa³⁷ po delovodnih številkah naraščajoče in za leto 1948 po mesecih glede na knjižbo dospelega dokumenta po delovodnih številkah naraščajoče. Pri obstoječih arhivskih popisih fondov KLO težko zasledimo izoblikovano strukturo upravnega organa, predvsem pri MLO, kjer je pisarniško poslovanje bilo bolj razvejano, po podrejenih službah ustvarjalca oziroma odsekih, uradih ali zaupništvih. Prav tako gradivo oziroma dokumenti večinoma niso popisani glede na pripadajočo delovodno ali temelj-no številko v okviru pripadajočega leta.

Krajevni in mestni ljudski odbori v Zgodovinskem arhivu na Ptuju

V ZAP je ohranjenih 96 fondov KLO in dva fonda MLO, kar znaša približno 50 tekočih metrov. Gradivo je prihajalo v arhiv postopoma. Od leta 1957, ko je

³⁷ Gospodarski odsek, odsek za socialno zdravstvo, notranje zadeve, planski urad itd. Okrajnega ljudskega odbora Ptuj.

SI_ZAP/0028, Občinski ljudski odbor Markovci, Okrajni ljudski odbor Ptuj, Tajništvo - Ureditev arhiva krajevnih ljudskih odborov, dokument št. 159/1-55.

Občinski ljudski odbor Ptuj izročil prve fonde, do leta 1968, ko je krajevna pisarna Destrnik predala še zadnje fonde.

Gradivo je bilo medsebojno ločeno po provenienci in urejeno v okviru enotnega fonda³⁸ ter ni bilo materialno tehnično opremljeno, kot ga opremljamo danes. Leta 1977 je bilo gradivo vseh KLO v arhivu iz fasciklov preloženo v arhivske mape in leta 1978 je bil narejen okviren arhivski popis. V letih 2009–2010 je bilo gradivo vseh KLO preloženo v nove arhivske škatle, ustvarjeni novi posamični fondi za vsako provenienco posebej in revidiran arhivski popis. Gradivo LO na območju ZAP, kolikor ga je v okviru fondov ohranjeno, je z vidika prvotne ureditve, celovitosti in materialnega stanja slabše ohranjeno. V ZAP bi lahko še posebej poudarili fonde KLO, ki zajemajo zgolj arhivsko škatlo ohranjenega gradiva. Na temelju primerjave fondov je mogoče ugotoviti, da je v nekaterih fondih ohranjenega več gradiva. To je nastalo zaradi obsežnejšega poslovanja LO kot posledica večjega območja, ki ga je pokrival posamezni KLO oziroma MLO zaradi določenih geografskih, socialnih, gospodarskih in demografskih okoliščin, oziroma posebnosti ter h kateremu je pripomogla vestna in usposobljena administracija posameznega organa. Najpomembnejši oddelek oziroma odsek posameznega LO je bilo tajništvo, čigar gradivo je v okviru fondov KLO in MLO v ZAP najbolje ohranjeno. Iz gradiva tajništva je možno spremljati, kako je organ deloval ter kakšne zadolžitve je opravljal za nadrejeno oblast in za ljudi, ki so v njegovem okolju živeli. V manjši meri so ohranjene še zaupne zadeve, ki glede na količino ohranjenega gradiva in vsebino malce »razočarajo«. Poleg finančnih, kmetijskih in socialnih zadev so v številnih fondih KLO in MLO ohranjene še gospodarske zadeve, v katerih najdemo tudi gradbene zadeve.

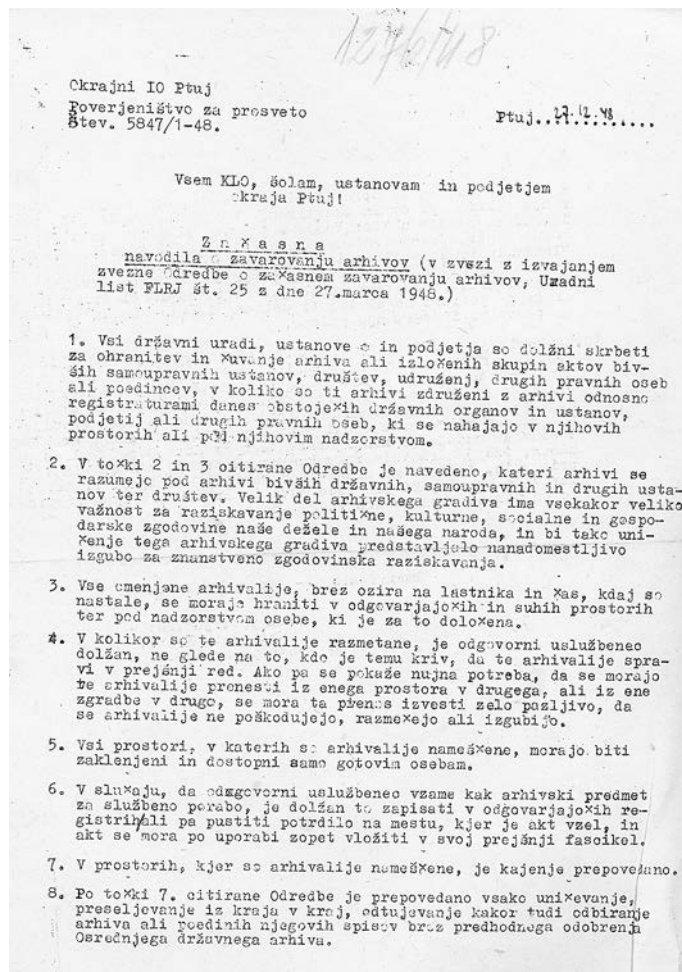
Za uporabnika so fondi KLO in MLO vedno bili zanimivi, čeprav obstajajo popisani zgolj na višjih področnih ravneh. To pomeni, da uporabnik porabi precej časa pri pregledovanju arhivskega gradiva, preden doseže želeni cilj oziroma preden »najde« tisto, kar išče. Šele podrobni popisi na ravni zadev oziroma dokumentov bodo dvignili veljavo teh fondov na višjo raven in posledično še povečali njihovo uporabnost, kar v ZAP opažamo že nekaj časa. Izmed vseh fondov KLO in MLO v ZAP je bilo do začetka leta 2022 podrobneje popisanih zgolj osemnajst fondov KLO

³⁸ V okviru enega fonda so bili vsi krajevni ljudski odbori in oba mestna ljudska odbora za območje Ptuj in Ormož.

in dva fonda MLO. Če gradivo fonda ni podrobno popisano, ne moremo v celoti prepoznati njegove vsebine. Kljub »grobim« oziroma splošnim arhivskim popisom po področjih, uradih in službah, je takšno gradivo lahko spregledano tako s strani arhivskih delavcev kot raziskovalcev pri obravnavi določene problematike. Glede na verjeten in že dokazan obstoj gradiva, ki vsebuje varovane osebne podatke ter zdravstveno dokumentacijo v vseh segmentih upravne administracije KLO oziroma MLO, je tudi vprašljiva uporaba teh fondov, če slednji niso ustrezno popisani in zaščiteni pred dostopom.³⁹

Urejanje in popisovanje arhivskega gradiva krajevnih in mestnih ljudskih odborov na primeru KLO Ivanjkovci in MLO Ptuj

Pri urejanju in popisovanju MLO in KLO je precej preprek oziroma vprašanj, ki jih je predhodno potrebno razrešiti tako na področju popisovanja kot na področju tehničnega opremljanja arhivskega gradiva vse do ravni dokumenta. Eno izmed večjih težav predstavlja pri popisovanju tovrstnih fondov v podatkovno zbirko slovenske javne arhivske službe vzpostavitev organizacijske strukture institucije pri večjih KLO oziroma MLO. Podrejene organizacijske enote organa, kot so uradi, odseki, oddelki in zaupništva s podrejenimi komisijami, so se namreč ves čas obstoja spreminjale v večjem ali manjšem obsegu.⁴⁰ Popisovati bomo začeli že urejeno in tehnično opremljeno arhivsko gradivo, s čimer bomo pridobili koristne informacije o ohranjenosti gradiva, količini in o gradivu, ki ga je v skladu s 65. členom ZVDAGA potrebno varovati. Prav tako bo iz urejenosti gradiva razvidno, kako bo popis fonda v podatkovno zbirko slovenske javne arhivske službe z vidika institucije organizacijsko razdeljen na organizacijske enote, kot so oddelki, odseki, zaupništva in komisije. Na ta način bomo lažje sestavili obstoječo organizacijsko strukturo institucije znotraj fonda. Pri popisu ne moremo

SI_ZAP/0012, Mestni ljudski odbor Ptuj, Okrajni ljudski odbor Ptuj, Izvršilni odbor, Tajništvo - Delo krajevnih ljudskih odborov, št. dokumenta 1276/48.

³⁹ Če gradivo ni ustrezno popisano na ravni dokumenta ali združenega dokumenta (oziroma so pod elementom popisa Naslov popisne enote navedeni posredni ali neposredni podatki posameznika, ki bi v skladu s 65. členom ZVDAGA morali biti varovani) in zaščiteni pod elementom uporaba, je »izpostavljeno« potencialni nepooblaščenim uporabi.

⁴⁰ Spreminjale so se njihove zadolžitve, premeščali so se pod pristojnostjo višjih organizacijskih enot in se tudi pogosto preimenovali v času obstoja.

vzpostaviti univerzalne organizacijske strukture obravnavane institucije s podrejenimi organizacijskimi enotami v okviru obstoječih tipov KLO ali MLO, kot se je oblikovala ob ustanovitvi, saj obstaja verjetnost, da se je v času obstoja večkrat spremenila. Pri vzpostavljanju organizacijske strukture organa bomo upoštevali zatečeno stanje fonda: ohranjenost in urejenost gradiva ter prvotno ureditev, kot jo je postavil ustvarjalec, torej po odsekih, uradih, zaupništvih in oddelkih. Če tega ni storil zadovoljivo, s čimer je otežena »interpretacija« gradiva, bomo v skladu z »zakonitostmi« poslovanja obravnavane institucije slednje morali opraviti sami. Zato poskušamo organizacijske spremembe organa, ki se je spreminjal (preoblikoval) v različnih obdobjih, pri popisovanju umestiti oziroma ravensko postaviti v primerno organizacijsko enoto glede na količino ohranjenega gradiva, življenjsko dobo obstoja ali potegniti iz vseh sorodnih podrejenih organizacijskih enot (ki so opravljali enako ali podobno funkcijo) skupno paralelo in ga tako poimenovati ter umestiti, kar ni idealno. Pri MLO Ptuj so bile takšne spremembe v življenjskem obdobju upravnega organa pogoste. Ustvarjena struktura fonda obravnavane institucije s podrejenimi organizacijskimi enotami tako ne more biti idealna in enotna oziroma univerzalna, saj se je skoraj vsako leto spremenila. Predstavljena primera ureditve KLO Ivanjkovci in MLO Ptuj predstavljata zgolj eno izmed možnosti, ki jo arhivisti lahko uporabijo pri popisovanju in urejanju tovrstnih fondov.

Krajevni ljudski odbor Ivanjkovci

Urejanje fonda

Pri urejanju in tehničnem opremljanju arhivskega gradiva so bili pregledani vsi dokumenti,⁴¹ odstranile so se obstoječe sponke, poravnal se je pomečkan papir in s srajčkami so se zaščitili najbolj ogroženi dokumenti. Slednji kažejo znake propadanja (orumenelost, lisičje pege, preperelost, mehanske poškodbe in luščenje barve (pisava)). Gradivo se je urejalo v skladu s prvotno ureditvijo, kar pomeni, da je spisovno gradivo bilo vloženo v ovoje po približno 100 dokumentov. V takšni obliki se je gradivo popisalo v podatkovno zbirko slovenske javne arhivske službe.

KLO Ivanjkovci ima zgolj organ tajništva, a je ustvarjalec znotraj administrativnega poslovanja ločil arhivsko gradivo na večje celote, kot so gradivo tajništva (prejeta in odposlana pošta), gospodarske, socialne in finančne zadeve, medtem ko so arhivski delavci ob prvotnem urejanju združili evidence na koncu fonda.

Za leto 1945 je ohranjeno zgolj gradivo prejete pošte, saj je KLO Ivanjkovci originale posredoval Okrajnemu ljudskemu odboru Ljutomer. Dokumenti brez delovodnih števil, ki so se, na temelju vsebine ali metapodatkov, pridobljenih iz vložnega zapisnika, dali izslediti, so se priložili obstoječim zadevam pod zaporedno delovodno številko in paginirali. Za leto 1946 je več ohranjenega gradiva, saj se pojavljajo zaokrožene zadeve (prejeti in odposlani dopisi), a vse zadeve niso popolne, medtem ko prevladujejo obvestila in navodila. Še vedno se opažajo podvojene delovodne številke. Prav tako za leti 1946–1947 razberemo, da niso spajali vhodnih dokumentov po zadevah, temveč so kasneje prispelemu dokumentu v drugi zadevi dodelili novo zaporedno številko in različne dokumente v okviru različnih zadev z lepljenjem združevali, kar je pri popisovanju po delovodnih številkah predstavljalo dodaten izziv. Pri urejanju tajništva za leto 1948 je največjo težavo predstavljala nesistematična označenost dokumen-

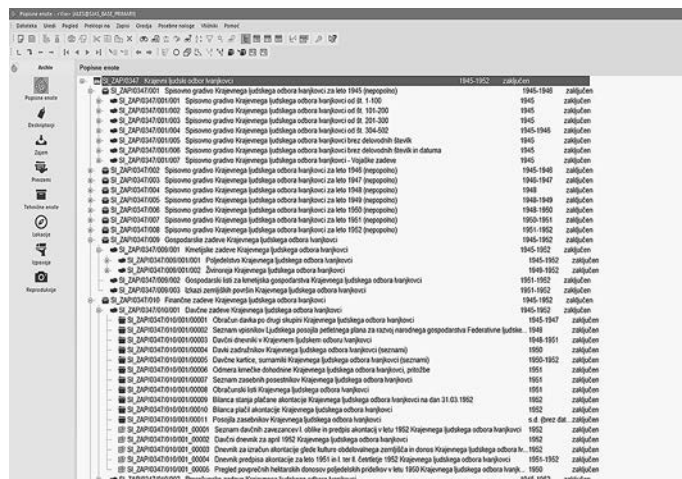
⁴¹ Na raven združenega dokumenta in dokumenta se je izključno popisovalo spisovno gradivo tajništva, medtem ko so bile gospodarske zadeve popisane na takšni ravni zgolj deloma.

tov, saj je večina dokumentov brez delovodnih števil. Pri gradivu z delovodnimi številkami se opazita ponavljanje zaporednih in dodeljevanje delovodnih števil, kjer vrednost narašča ne sorazmerno z datumom nastanka dokumenta. Ohranjenost gradiva za leto 1949 je še slabša, saj ga je zgolj za vzorec. Obstaja vsaj delovodnik, iz katerega je možno razbrati vsebino poslovanja v tem letu. Enako velja za leti 1950 in 1951. Iz vsebine ohranjenega gradiva je razvidno, zakaj je pri pisarniškem poslovanju prišlo do takšnih nerednosti. Zaposleni na KLO Ivanjkovci so izvajali finančne mahinacije v osebno korist. Zaradi ugotovljenih finančnih nepravilnosti pri delu KLO Ivanjkovci lahko sklepamo, da je precej gradiva bilo takrat namerno uničenega oziroma odtujenega. V gradivu iz leta 1952 je bilo precej gradiva Občinskega ljudskega odbora Ivanjkovci (dalje ObLO). To gradivo (približno dve arhivski škatli) je bilo v skladu s provenienco izvzeto in dodano fondu SI_ZAP/0020 ObLO Ivanjkovci (spisovno gradivo za leto 1952, finančne in gospodarske zadeve ter knjige (evidence)). Finančne in gospodarske zadeve so se morale obrniti na KLO in ObLO Ivanjkovci ter vsebinsko urediti in očistiti kovine.

Popisovanje fonda

Fond KLO Ivanjkovci je v podatkovni zbirki slovenske javne arhivske službe razdeljen na dvanajst serij. Od tega predstavlja osem serij prejeto in odposlano pošto tajništva, ki so urejene in popisane številčno in kronološko za leta 1945–1952.⁴² Sledijo tri serije, ki so bile oblikovane glede na področje dela, kot so gospodarske zadeve 1945–1952, finančne zadeve 1945–1952 in socialne zadeve za leto 1948. Kot zadnja je bila ustvarjena serija knjig in evidenc 1945–1952. Serije, ki se nanašajo na prejeto in odposlano pošto, se delijo na podserije, kjer vsaka v okviru leta predstavlja arhivsko gradivo, ki zajema približno sto ali več dokumentov.⁴³ Podserijam, ki si sledijo številčno glede na zajete dokumente v okviru leta, sledijo podserije gradiva brez delovodnih števil,⁴⁴ podserije gradiva brez delovodnih števil in datacije oziroma v letu 1945

SI_ZAP/0347, Krajevni ljudski odbor Ivanjkovci, Struktura fonda – tajništva, ustvarjeno 4. marec 2021.

⁴² V skladu s prvotno ureditvijo ustvarjalca.

⁴³ V skladu s prvotno ureditvijo ustvarjalca.

⁴⁴ Te podserije so se v primeru, da je bilo gradivo fizično urejeno s strani ustvarjalca po mesecih, členile na nove podserije po mesecih. Gradivo se je znotraj tega uredilo na združene dokumente in dokumente, ki so se kronološko dodatno fizično uredili in na enak način tudi popisali.

serija, ki zajema vojaške zadeve.⁴⁵ Podserije so popisane na ravni združenih dokumentov, če gre za zadevo in na ravni dokumentov, če gre za posamični dokument.⁴⁶ Omenjene popisne enote zajemajo naslednje elemente identifikacije: signaturo popisne enote, prejšnje signature popisne enote (delovodne številke), naslov popisne enote (pri oblikovanju naslova se je skušalo čim bolj približati uporabniku, medtem ko je bilo hkrati potrebno upoštevati »zakonitosti« gradiva in mu pri popisovanju ostati čim bolj »zvest«),⁴⁷ čas nastanka⁴⁸ in količino;⁴⁹ elemente dostopnosti in uporabe: jezik,⁵⁰ pisavo⁵¹ in pisno podlago (papir); interne podatke: številko tehnične enote in številko ovoja ter zvrst arhivskega gradiva (spisovno gradivo), področje nadzora popisne enote (pri vseh popisnih enotah enako) ter interne arhivske opombe (v določenih primerih).⁵² Enote, ki se nanašajo na gradivo s podatki, ki jih je potrebno varovati v skladu s 65. členom ZVDAGA ali po ZAGOPP, so bile za zunanje uporabnike »zaklenjene« pod elementom pogoji dostopnosti. Gospodarske, finančne in socialne zadeve so se na ravni podserij popisale tematsko oziroma po področju dela, kot je gradivo fizično uredil in ga vodil ustvarjalec, medtem ko so podserije prav tako sestavljene iz združenih dokumentov in dokumentov. Gradivo na področju gospodarstva, financ in socialnih zadev ustvarjalec ni posebej urejal.⁵³ Gradivo se je popisalo po združenih dokumentih v okviru posameznega leta in za posamezno področje zaporedno ter kronološko v okviru leta za posamezne dokumente. Zadnja serija predstavlja knjige in evidence fonda. To je popisano na ravni dokumenta.⁵⁴ Vsi dokumenti v fondu so opremljeni z deskriptorji, medtem ko so se

⁴⁵ Gradivo je na enak način tudi urejeno znotraj fonda – kot ga je vodil in predal ustvarjalec.

⁴⁶ V primeru, da je na listu (zaradi varčevanja s papirjem, kar je značilno za to obdobje) več dokumentov, torej posredovano obvestilo, okrožnica ali dopis in je pod njim odgovor ali več odgovorov ene ali več institucij, je bila popisna enota kategorizirana kot združen dokument.

⁴⁷ Pri sestavljanju naslova posamezne popisne enote so se zasledovali cilji, ki so povzeti v dokumentu: Splošne smernice in metode popisovanja arhivskega gradiva v podatkovni bazi slovenske javne arhivske službe, 31. 8. 2021, različica 0.4, ki je nastal v okviru projekta e-ARH.si. Gradivo se je v zasledovanju načela, da se posamezne popisne enote popišejo tako, da se uporabniku omogoči pridobiti čim bolj razumljivo, celovito, natančno in podrobno informacijo o gradivu, popisalo izredno podrobno. Naslovi so se tvorili s pomočjo informacij, ki jih vsebujejo dokumenti, medtem ko se je zasledovalo preprosto »načelo«: »kdo« »komu« »kaj«, torej pošiljatelj: Institucija-organ in njegova organizacijska enota – prejemnik: Institucija-organ in njegova organizacijska enota oziroma fizična oseba (priimek in ime), čemur sledi predmet ali naslov zadeve, kot ga nosi dokument; ločeno z vejico so se dodali dodatni elementi, ki so ta predmet ali zadevo vsebinsko razširili, če sam po sebi ni bil dovolj zgovoren. Če se je popisovala zadeva, je v oklepaju zavedeno, kakšno gradivo znotraj zadeve najdemo (obvestilo, odločba, sklep, dopis ali seznam). Prav tako se je s pomočjo dodatnega elementa in oklepaja razmejilo v korist uporabniku, če je bilo navedeno v predmetu seznam, sklep, odločba ipd., medtem ko je dejansko šlo za dopis, ki je v vsebini pozival, da je potrebno takšen dokument sestaviti ali ga je želel na kakšen dokument opozoriti. Dokumenti iz tujine ali drugih jugoslovanskih republik so se slovenili, medtem ko se je pri instituciji-organu ali osebi, ki je posredovala dokument iz tujine, vedno navedla država.

⁴⁸ Vsi združeni dokumenti, ne glede na datacijo dokumentov v okviru zadeve, so bili popisani z letom, v katerem je zadeva nastala in bila vodena (v primeru, da je zadeva vsebovala dokumente, ki niso spadali pod to leto, se je to posebej poudarilo pod popisni element »vsebuje tudi«).

⁴⁹ Kjer je bila kot popisna enota oblikovan združen dokument, se je navedlo število dokumentov, ki sestavljajo to enoto in v oklepaju navedeno število listov.

⁵⁰ Večinoma slovenski, a je precej tudi dokumentov v srbohrvaškem jeziku.

⁵¹ Uporabljala se je latinica (tipkopis ali tisk) in latinica (rokopis); v posameznih primerih tudi cirilica (tipkopis in tisk) ali cirilica (rokopis).

⁵² Zaznamek se je naredil v primeru, da je bilo gradivo poškodovano, neprimerno za uporabo ali je bilo svojevrstno urejeno, kar bi lahko povzročilo pri uporabi kakšne nejasnosti oziroma terjalo kakšna dodatna pojasnila.

⁵³ Za vsa leta je bilo združeno (ločeno na finančne zadeve, gospodarske zadeve in socialne zadeve) in pomešano med seboj po letih. Gradivo je bilo urejeno po združenih dokumentih in dokumentih kronološko.

⁵⁴ Popis se začne z delovodniki po letih, čemur sledijo evidence s finančnega področja. Vse knjige so oštevilčene in urejene na enak način, kot so popisane.

med posameznimi dokumenti, ki so bili knjiženi v različnih letih in za katere je bila ugotovljena vsebinska »povezava« oziroma »navezava«, napravljene reference. Prav tako se je z referencami povežalo delovodnike (evidence) s spisovnim gradivom, ki ga omenjeni delovodniki vključujejo.

Mestni ljudski odbor Ptuj

Urejanje fonda

Arhivsko gradivo (urejeno po zadevah) je za vsako leto zajemalo gradivo, ki ni bilo v celoti opremljeno s temeljnimi številkami. Fond zajema mape gradiva, ki vsebujejo dokumente brez datuma ali dodeljene oznake. Prisotno je bilo gradivo, ki je glede na provenienco pripadalo drugim fondom (Delovodnik Okrajnega odbora OF Ptuj 1945–1946 in evidence ter zapisniki Ljudskega odbora mestne občine Ptuj). Prav tako je bilo potrebno v fond umestiti (za) 0,20 tm arhivskega gradiva MLO Ptuj v razsutem stanju, ki je bilo najdeno v času selitve v nove prostore leta 2012.

Pred popisom gradiva v podatkovno zbirko slovenske javne arhivske službe se je gradivo pregledalo in ustrezno uredilo. Pregledali so se vsi dokumenti, odstranile so se obstoječe sponke, poravnal se je pomečkan papir in s srajčkami so se zaščitili dokumenti.⁵⁵ Slednji kažejo znake propadanja (orumenelost, lisice pege, preperelost, mehanske poškodbe in luščenje barve (pisava)).

Arhivsko gradivo se je uredilo po enakih vsebinskih sklopih, kot jih je določil ustvarjalec, medtem ko so se srajčke, ki povezujejo večje vsebinske sklope, nadomestile z novimi v podobnem obsegu.⁵⁶ S tem se je ohranila kontinuiteta tehničnega sistema opremljenosti gradiva, kot ga je ustvaril ustvarjalec v sklopu pisarniškega poslovanja. Gradivo se je torej uredilo v skladu s prvotno ureditvijo, kar pomeni, da je bilo vloženo v nove ovoje glede na obseg, kot ga je določil ustvarjalec.

Izvedbo sumarnega popisa, urejanje gradiva in kasneje podrobnega popisa v podatkovno zbirko slovenske javne arhivske službe so spremljali izzivi. Pri urejanju gradiva na ravni zadev oziroma dokumenta za leto 1945 delovodnik od št. 1 ni ohranjen,⁵⁷ kar pomeni, da za številne umeščene dokumente ne moremo zagotovo ugotoviti, kateri organ jih je ustvaril.⁵⁸ Evidenca (delovodnik) za leto 1945 se je prilagajala v skladu s preoblikovanjem organa od osamosvojitve maja 1945 – Mestni odbor Osvobodilne fronte Ptuj (dalje MO OF Ptuj), Mestni narodnoosvobodilni odbor Ptuj (dalje MNOO Ptuj) in MLO Ptuj. Ob preoblikovanjih se niso nastavljale nove evidence, temveč so se uporabljale obstoječe. Kljub temu prihaja do podvojenih temeljnih znakov na dokumentih z različno vsebino, ki pripadajo snovno drugačni zadevi. Žal na temelju obstoječih evidenc in na temelju dokumenta kot takšnega (žig, glava dokumenta, poimenovanje organa, vsebina ...) ni bilo mogoče ugotoviti, kam takšne zadeve oziroma dokumente

⁵⁵ Z dodatnimi srajčkami so se zaščitili uničeni ali poškodovani dokumenti, dokumenti, ki vsebujejo občutljive osebne podatke oziroma skupek dokumentov, ki zaradi vsebine, kronološkega urejanja ali tehničnih zahtev morajo ostati skupaj na enem mestu.

⁵⁶ Kjer je bilo ugotovljeno, da je v ločenih srajčkah sorodno gradivo glede na vsebino, datacijo in tehnično opremljenost (prim. gradivo brez datacije po mesecih), se je takšno gradivo združilo. Nove srajčke so se opremile z dodatnimi metapodatki (obstoječi so se prepisali in dodali novi) oziroma so nadomestile poškodovane ali manjkajoče.

⁵⁷ Začne se pri temeljni št. 117.

⁵⁸ Še posebej je to težava pri dokumentih brez datacije, saj ne vemo, kam jih umestiti, ali pod MO OF Ptuj ali pod MNOO Ptuj. Prav tako predstavlja težavo označevanje dokumentov, saj so recimo oblikovali dokument z nazivom institucije (glava), ki več ni obstajala oziroma bila pristojna za ta tip uprave (recimo MO OF Ptuj), medtem ko so ga žigosali z nazivom institucije, ki je prevzela pristojnosti nad upravnim poslovanjem (recimo MNOO ali MLO Ptuj).

umestiti, zato so se popisali na način, kot jih je uredil in predal ustvarjalec.⁵⁹ Vsekakor se v letu 1945 (na začetku) prepleta gradivo MO OF Ptuj in MNOO Ptuj. Ker so bili NOO ustanovljeni avgusta 1945, medtem ko so posle prevzeli septembra 1945, se je pri zasledovanju provenience sklepalo, da je potrebno to gradivo izvzeti in dodati k fondu SI_ZAP/0057, Mestni odbor OF Ptuj. S tem bi se grobo poseglo v sistem pisarniškega poslovanja in prvotno ureditev obravnavanega fonda, medtem ko obstoječe evidence, ki se za leto 1946 nadaljuje v delovodniku za leto 1945, ne bi mogli izvzeti in dodati pod MO OF Ptuj.⁶⁰ MO OF Ptuj je namreč predal upravno-administrativne posle NOO Ptuj, medtem ko je ta prevzel spisovno gradivo MO OF Ptuj in ga vključil v svoj sistem pisarniškega poslovanja. Sklenjeno je bilo, da se gradivo pusti v okviru fonda MLO in z deskriptorji prihodnje uporabnike opozori, da je gradivo MO OF Ptuj za leto 1945 tudi v tem fondu.

Za arhivsko gradivo leta 1946 je bilo ugotovljeno, da je tehnično raztreseno po celem fondu. Urejeno je bilo na vsebinsko različne mape po zadevah naraščajoče, medtem ko so bile nastavljene tudi mape z naslovom »Razno gradivo za leto 1946«, kjer so bile zadeve neurejene. Slednje so se izvzele iz obstoječih map in glede na številko zadeve ali področje vsebine umestile na ustrezno mesto. Celotno gradivo za leto 1946 se je iz škatel izvzelo in združilo oziroma uredilo v skladu s temeljno številko naraščajoče. Prav tako so se dodale pripadajoče zadeve za leto 1946, ki so bile najdene v času selitve v nove prostore 2012. Pri urejanju gradiva za leto 1947 je bilo potrebno celotno gradivo preložiti naraščajoče po temeljnih številkah, saj je bilo urejeno padajoče, medtem ko so bile določene zadeve nepravilno umeščene. Večja težava je bila neurejenost gradiva glede na temeljno in zaporedno številko, saj so za leto 1947 zadeve bile odložene malo po temeljni in malo po zaporedni oziroma poslovni delovodni številki. Stanje urejenosti ni ustrezalo glede na evidenco v delovodniku, zato se je takšno gradivo umestilo pod pravilno temeljno številko. Prav tako so bili v skladu s prejšnjimi leti urejeni po dataciji dokumenti, ki so bili v mapi spisovno gradivo brez delovodnih števil, po mesecih. Izvzeli so se posamezni dokumenti, ki so temeljno številko imeli in se umestili na izvorno mesto. Pri urejanju gradiva za leto 1948 je bilo ugotovljeno, da so med gradivom tajništva pomešane zadeve stanovanjskega odseka.⁶¹ V skladu z delovodnikom je bilo to gradivo umeščeno med spisovno gradivo stanovanjskega odseka za leto 1948. Za leto 1952 se je pojavila težava provenience gradiva MLO Ptuj in LOMO Ptuj. Nove občine so bile namreč vzpostavljene sredi leta 1952, medtem ko se pisarniško poslovanje organa tako hitro ni moglo prilagoditi novim razmeram. Pojavilo se je torej vprašanje, kaj storiti z gradivom, ki je vključeno v MLO Ptuj in po provenienci spada pod LOMO Ptuj. Pod to vprašanje je zajeta tudi evidenca spisovnega gradiva za leto 1952, saj so v enak delovodnik vpisovali gradivo za obe instituciji.⁶² Prav tako se delovodnik hrani v okviru fonda LOMO Ptuj. Odločeno je bilo, da se gradivo, ki je bilo ohranjeno v fondu MLO Ptuj in se vodi v delovodniku do prehoda v LOMO Ptuj, ohrani v obstoječem fondu, čeprav je bilo ustvarjeno kasneje.⁶³

⁵⁹ Zato so se dokumenti popisali ločeno in se niso, kljub enaki delovodni številki, združevali v zadeve, saj je bilo pri analizi dokumentov očitno ugotovljeno, da vsebinsko ne gre za enotno zadevo. Tako sta se tudi kasneje pri popisovanju ustvarili dve popisni enoti z enako klasifikacijsko oznako, saj je dokazljivo en dokument nastal s strani MO OF Ptuj in drugi s strani MNOO Ptuj.

⁶⁰ Gre za delovodnik MO OF Ptuj 1945, MNOO Ptuj 1945 in MLO Ptuj 1946.

⁶¹ To je bilo ugotovljeno na osnovi temeljne številke in ohranjenih evidenc.

⁶² Pojavila se je podobna prepreka kot na začetku fonda v letu 1945.

⁶³ Ustvarjalec je gradivo vpisoval pod evidenco ukinjene institucije MLO Ptuj z nazivom LOMO Ptuj kot pravnega naslednika predhodnega organa. Izvzeti takšno gradivo bi pomenilo, ne zgolj poseči v prvotno ureditev, temveč bi nastala še vrzel pri zaključenih zadevah znotraj evidence, ki se je vodila pod pravnim predhodnikom (določene zadeve so bile odprte v začetnem obdobju ustanovljenega MLO Ptuj in so se pod pravnim naslednikom, torej LOMO Ptuj, zaključevale).

Delovodnik za leto 1952 je za poslovanje potreboval že njegov pravni naslednik, na katerega je vezano njegovo gradivo in ga tako ne moremo umestiti v fond MLO Ptuj brez posledic za fond, v katerem je trenutno uvrščen, zato se ga ni izvzemalo. Pri popisu gradiva je za »oči arhivista« morda »nenaravno« videti, da so določeni dokumenti v okviru institucije MLO Ptuj popisani, kot da bi jih izdal LOMO Ptuj, ki velja za naslednika in za katerega obstaja lasten fond, a se dokumentov ne da izvzeti, saj bi tako razdrli prvotno ureditev. Prav tako bi v skladu z obstoječimi evidencami (delovodniki) pri ohranjenem gradivu nastale vrzeli.

Arhivsko gradivo zapisnikov

Pred urejanjem je bilo razvrščeno na več mestih in ni bilo urejeno glede na organ oziroma glede na leto.⁶⁴ Vsi zapisniki so se z obstoječimi prilogami združili na enem mestu, ločili med seboj z ustreznimi srajčkami, ki so se opremile z metapodatki,⁶⁵ na pripadajoč organ in razvrstili številčno oziroma kjer to ni bilo možno, kronološko. Srajčke so se ne glede na organ oziroma organizacijsko enoto oštevilčile, da bi se vzpostavljena ureditev ohranila. Ker predstavljajo zapisniki organa pomembnejše arhivsko gradivo in so z vidika materialne ohranjenosti v slabšem stanju zaradi medija, na katerem so nastali,⁶⁶ se je v primeru, da je obstajal za vsak zapisnik, ohranil še duplikat. Če je dokument bil v »izvrstnem« stanju, so se duplikati izločili.

Arhivsko gradivo KLO Krčevina pri Ptuju in KLO Budina-Brstje

V letih 1946–1947 sta se oba KLO združila z MLO Ptuj. S tem sta prenesla tudi lasten arhiv, ki je večinoma neohranjen, obstaja zgolj arhivska škatla spisovnega gradiva, v arhiv MLO Ptuj. To gradivo se ni izvzemalo in se niso oblikovali novi fondi, kljub prvotni samostojnosti obeh organov, delno tudi zaradi upoštevanja Navodil za izvršitev zakona o reorganizaciji ljudskih odborov, ki so bila izdana 5. aprila 1952. V njih je zavedeno, da arhiv prevzame tisti LO, ki prevzame celoten ali večinski del območja, ki je nekoč spadal pod pristojnost KLO. Odprte zadeve je moral prepisati v svoj delovodnik in jih začeti voditi kot lastne zadeve.⁶⁷

Odsek za komunalno gospodarstvo

Urejanje in kasneje popisovanje arhivskega gradiva gospodarskih organizacij pod pristojnostjo MLO Ptuj je bilo najzahtevnejše v okviru celotnega fonda.⁶⁸ Fond zajema gospodarske družbe z lastnim pisarniškim poslovanjem, ki so

⁶⁴ Gradivo ni bilo urejeno. Del gradiva je bil strukturno urejen po organizacijah v okviru let, medtem ko je bil del »razmetan« po celem fondu, brez srajčk oziroma so zapisniki bili med gradivom, ki ni bilo predhodno okvirno popisano in se do zadnje ureditve sploh ni vedelo, da obstajajo.

⁶⁵ Vsak zapisnik s prilogo v svoji srajčki.

⁶⁶ Papir postaja porozen, se trga, črnilo bledi in se lušči. Gradivo je primerno za digitalizacijo, da se vsebina fonda ohrani.

⁶⁷ SI_ZAP/0347, Krajevni ljudski odbor Ivanjkovci, SI_ZAP/0347/008/001/00004, Okrajni ljudski odbor Ljutomer, Izvršni odbor - Navodila za prevzem poslov (dopis in navodilo), št. zadeve 189/52, t. e. 5.

⁶⁸ V ta segment je bilo potrebno vključiti največ napora, saj je bilo na temelju uradnih listov in arhivskega gradiva (pravilnikov, poročil in zapisnikov) gospodarskih družb potrebno ugotoviti, kako so bila vključena v MLO Ptuj oziroma v kakšnem razmerju so bila do komunalnega in drugih odsekov. Ko je bilo to ugotovljeno, se je skušalo ugotoviti, kako je med gospodarskimi družbami prihajalo do preoblikovanj, združevanj, likvidacij in oblikovanj spet novih gospodarskih družb z enako ali dodano dejavnostjo. Iskala se je kontinuiteta od začetka delovanja gospodarskih družb v okviru MLO Ptuj do ukinitve upravnega organa.

v času obstoja MLO Ptuj spreminjale ime, se združevale pod »krovno upravno organizacijo za gospodarske zadeve« znotraj odseka, se osamosvajale, pridruževale drugim sorodnim organizacijam znotraj odseka ali prehajale pod druge odseke. V takšnem smislu je bilo »urejeno« tudi gradivo, kot je bilo na temelju analize dognano.⁶⁹ MLO Ptuj kot upravni organ je namreč sestavljen iz organizacijskih enot in gospodarskih družb, ki so v večji ali manjši meri delovale pod pristojnostjo Odseka za komunalno gospodarstvo. Gradivo se je uredilo po gospodarskih družbah (v določenem obdobju po njihovih organizacijskih enotah) in temeljnih ali zaporednih številkah oziroma če teh ni bilo, kronološko ali po zadevah.⁷⁰ Gospodarske institucije so bile razdeljene na: Upravo mestnih gospodarskih podjetij MLO Ptuj, Direkcijo mestnih gospodarskih podjetij MLO Ptuj, Mestne gostilne in pekarnice Ptuj, Gradbeni urad, Stanovanjski urad in Mestne obrtne delavnice. Uprava in direkcija sta vodili in nadzirali Mestna gospodarska podjetja Ptuj, ki so nastala iz zaseženega premoženja in premoženja nekdanje Mestne občine Ptuj ter so se v času obstoja MLO Ptuj večkrat preoblikovala.⁷¹ Mestna podjetja, ustanovljena leta 1945, so bila podrejena IO MLO Ptuj do leta 1946, ko so prešli pod vodstvo Odseka za komunalno gospodarstvo. Nato je bila ustanovljena Direkcija mestnih gospodarskih podjetij, ki je začela poslovati 1. avgusta 1947. Ta je delovala do 31. decembra 1947 oziroma začetka leta 1948, ko je bila razpuščena. Vodstvo je ponovno prešlo pod IO MLO Ptuj, ki je del poslova preneslo na Upravo gospodarskih podjetij.⁷² Gre za dve »krovni upravni instituciji za gospodarske družbe«, ki sta nadzorovali ostale ter imeli najpomembnejšo vlogo pri upravljanju in vodenju gospodarstva na območju mesta Ptuj, medtem ko se je za ostale podrejene institucije prav tako znotraj fonda delno ohranilo lastno spisovno gradivo z evidencami. Gradivo je bilo potrebno urediti, saj ni bilo odloženo v okviru pristojne gospodarske družbe, ni bilo urejeno številčno po delovodnih številkah ali zgolj delno, ni bilo primerno materialno opremljeno s srajčkami ipd. Na temelju analize ohranjenih evidenc, vsebine zapisnikov, poročil in odhodno-dohodne pošte se je gradivo razvrstilo številčno glede na delovno številko v okviru posamezne gospodarske družbe oziroma njemu podrejene organizacijske enote in se umestilo v srajčke, ki so opremljene z metapodatki.⁷³

Popisovanje fonda

Na temelju pripravljenega celotnega arhivskega popisa so bile znotraj fonda (v podatkovni zbirki slovenske javne arhivske službe) oblikovane serije

⁶⁹ Ugotovilo se je, da je pri posameznem gradivu ene gospodarske družbe gradivo več družb, na osnovi različnih temeljnih ali zaporednih števil v skladu s pripadajočimi evidencami. Gradivo ene institucije je bilo umeščeno pod gradivo sorodne institucije ali institucije, ki je opravljala drugačno poslanstvo ipd.

⁷⁰ Precej je bilo oblikovanih zadev za daljše časovno obdobje, kjer ni bilo mogoče posebej opredeliti, katera posamezna institucija jih je pripravila oziroma vodila.

⁷¹ V letu 1945 so bili ustanovljeni: Mestne obrtne delavnice (obrti: strojno ključavničarstvo, vodovodne inštalacije, elektroinštalacije, kleparstvo, mestna žaga, stavbno ključavničarstvo, stavbno in strojno mizarstvo, barvarna in apretura), Podjetje za upravo zgradb (Premoženjska uprava), Mestna komunalna podjetja (mestno kopališče, mestni pogrebni zavod, mestna priprega, mestna tehtnica, mestno sejmišče, mestna tržnica in mestni vodovod), Mestne gostilne (Kavarna in restavracija Moskva, Gostilna Beli križ, Gostilna Zupančič, Gostilna Kravina, Gostilna Vajsenštajn, Delavska menza (DUR)), Mestna ekonomija in vrtnarstvo, Mestni kino, Mestne pekarnice.

⁷² SI_ZAP/0012 Mestni ljudski odbor Ptuj, Poročilo o organizaciji uprave mestnih gospodarskih podjetij, št. zadeve 250/47, t. e. 5 in Organizacijski pregled podjetij, glej pod Razna poročila mestnih gospodarskih podjetij t. e. 58.

⁷³ Precej je bilo oblikovanih zadev za daljše časovno obdobje, kjer ni bilo mogoče posebej opredeliti, katera posamezna institucija jih je pripravila oziroma vodila – te so se odložile tja, kamor jih je že umestil ustvarjalec.

in podserije, ki predstavljajo organizacijske enote (oddelke, pododdelke ali službe) organa.

Struktura fonda po serijah glede na organizacijske enote organa se je oblikovala na temelju teoretičnega sklepanja, praktičnih opažanj iz ohranjenega gradiva in prvotne ureditve gradiva.

Fond je sestavljen iz osmih serij, ki predstavljajo posamično področje delovanja organa – tajništvo, odsek za socialno skrbstvo in zdravstveno varstvo, odsek za preskrbo in trgovino, odsek za komunalno gospodarstvo, odsek za finance, odsek za stanovanjske zadeve in odsek za personalne zadeve – poleg teh obstajajo še serija ukinjenih pridruženih narodnoosvobodilnih odborov Krčevine pri Ptuj in Budine, serija za gradbene zadeve ter serija knjige in evidence MLO Ptuj. Omenjene serije so ravensko popisane in poimenovane glede na področje poslovanja posameznega odseka. Serije se ravensko »delijo« na podserije ter so razporejene in poimenovane glede na »vsebino gradiva za posamezno področje«, kot ga je poimenoval ustvarjalec. Podserije so podrobneje popisane na ravni združenih dokumentov in dokumentov (skoraj vedno odhodno-dohodna pošta). Prav tako so popisnim enotam znotraj serije Knjige in evidence MLO Ptuj dodane ustrezne reference na pripadajoče gradivo.⁷⁴ Vse popisne enote so opremljene z deskriptorji. Vseh serij podrobneje ne bomo opredeljevali, zato bomo omenili zgolj tiste, ki so domnevno najzanimivejše in so predstavljale največ izzivov.

Serijo tajništva sestavljajo podserije prihodne in odhodne pošte ter zaupnega gradiva v okviru posameznega leta ter tudi podserija zapisnikov MLO Ptuj in družbeno-političnih organizacij. Z izjemo podserije zapisniki MLO Ptuj so se prej omenjene podserije popisale, kakor so urejene, torej zaporedno številčno po združenih dokumentih, tj. po zadevah in posamičnih dokumentih. Pri popisovanju gradiva so bili uporabljeni podobni elementi popisa kakor pri KLO Ivanjkovci, zato omenjena tematika ni podrobneje opredeljena.

Dodatno bi se lahko poudarila podserija zapisniki, ki se deli na dodatne podserije: zapisniki Mestnega odbora OF Ptuj, zapisniki MNOO Ptuj, zapisniki IO MLO Ptuj, zapisniki (skupnega) Plenuma in IO MLO Ptuj, zapisniki Antifašistične fronte žena Ptuj, zapisniki zborov volivcev, zapisniki sindikalnih podružnic in zapisniki množičnih sestankov po rajonih. Gradivo je bilo popisano, kakor je urejeno glede na organ ali or-

SI_ZAP/0012	Mestni ljudski odbor Ptuj	1945-1953	zakupljen
SI_ZAP/0012/001	Tajništvo Mestnega ljudskega odbora Ptuj	1945-1953	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/001	Spisovno gradivo Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1945 od št. 1-1554 (nepopolno)	1945-1946	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/002	Zaupni spisi Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1945 od št. 1-74 (nepopolno)	1945	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/003	Spisovno gradivo Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1946 od št. 1-2062 (nepopolno)	1945-1947	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/004	Zaupni spisi Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1946 (nepopolno)	1945-1946	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/005	Spisovno gradivo Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1947 od št. 1-1682 (nepopolno)	1946-1948	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/006	Zaupni spisi Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1947 od št. 1-142 (nepopolno)	1947	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/007	Spisovno gradivo Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1948 od št. 1-2399 (nepopolno)	1947-1949	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/008	Zaupni spisi Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1948 od št. 1-138 (nepopolno)	1948	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/009	Spisovno gradivo Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1948 od št. 1-1785 (nepopolno)	1948-1950	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/010	Zaupni spisi Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1948 od št. 1-77 (nepopolno)	1949	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/011	Spisovno gradivo Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1950 od št. 3-1416 (nepopolno)	1948-1951	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/012	Zaupni spisi Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1950 od št. 1-79 (nepopolno)	1950	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/013	Spisovno gradivo Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1951 od št. 2-1311 (nepopolno)	1950-1952	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/014	Zaupni spisi Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1951 od št. 5-17 (nepopolno)	1951	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/015	Spisovno gradivo Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1952 od št. 2-708 (nepopolno)	1952-1953	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/016	Zaupni spisi Mestnega ljudskega odbora Ptuj za leto 1952 od št. 1-52 (nepopolno)	1952	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017	Zapisniki Mestnega ljudskega odbora Ptuj in družbeno-političnih organizacij (nepopolno)	1945-1952	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017001	Zapisniki Mestnega odbora Osvobodilne fronte Ptuj	1945	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017002	Zapisniki Mestnega narodnoosvobodilnega odbora Ptuj	1945-1946	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017003	Zapisniki Osvobodilnega odbora Mestnega ljudskega odbora Ptuj	1946-1952	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017004	Zapisniki Plenuma in Izvršilnega odbora Mestnega ljudskega odbora Ptuj	1947-1951	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017005	Zapisniki Antifašistične fronte žena Ptuj	1948	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017006	Zapisniki zborov volivcev	1946	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017007	Zapisniki sindikalnih podružnic	1947	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017008	Zapisniki množičnih sestankov po rajonih	1948	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017009	Odslek za socialno skrbstvo in zdravstveno varstvo Mestnega ljudskega odbora Ptuj	1945-1952	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017010	Odslek za preskrbo in trgovino Mestnega ljudskega odbora Ptuj	1945-1952	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017011	Odslek za komunalno gospodarstvo Mestnega ljudskega odbora Ptuj	1945-1953	zakupljen
SI_ZAP/0012/001/017012	Odslek za finance Mestnega ljudskega odbora Ptuj	1945-1953	zakupljen

SI_ZAP/0012, Mestni ljudski odbor Ptuj, Struktura tajništva po letih, ustvarjeno 4. marca 2021.

⁷⁴ Vse knjige so bile pri urejanju oštevilčene.

ganizacijsko enoto, ki mu pripada številčno oziroma – kjer to ni bilo mogoče – kronološko. Pri popisnem elementu Naslov PE je bilo navedenih čim več relevantnih podatkov, na primer: »Zapisnik 6. rednega zasedanja MLO Ptuj, z dne 6. 3. 1952 (zapisnik, poročila)«. ⁷⁵ V oklepaju se je zavedlo, katere vrste dokumentov so pod zadevo, torej zapisnik in poročila, ki predstavljajo priloge, je bilo v elementu popisa Vsebina dodatno pojasnjeno, katere priloge (v tem primeru poročila) so pod to popisno enoto vključene. Pod elementom količina je bilo navedeno, koliko posamičnih dokumentov tvori zadevo, in v oklepaju še, koliko je listov.

Odsek za komunalno gospodarstvo

V podatkovni zbirki slovenske javne arhivske službe je bila vzpostavljena serija Odseka za komunalno gospodarstvo MLO Ptuj. Sestavljena je iz sedemnajstih podserij, ki predstavljajo »lastno« gradivo odseka oziroma gradivo podrejenih upravno-gospodarskih družb. V elementu popisne enote Vsebina so bili vneseni podatki o ustanavljanju, ukinjanju, pridruženju ipd. gospodarskih družb, kakor se je dalo na temelju arhivskega gradiva ugotoviti. Prva podserija znotraj omenjene je podserija Direkcija mestnih gospodarskih podjetij, ki je sestavljena iz štirih podserij, le-te sestavljajo lastno gradivo upravno-gospodarske organizacije. Prvi dve podseriji sestavljata dohodno-odhodno pošto in sta popisani na ravni združenega dokumenta in dokumenta številčno. ⁷⁶ Uporabljene so bile enake metode popisovanja kot pri preostalem gradivu fonda. ⁷⁷ Podseriji Direkcija mestnih gospodarskih podjetij je ravensko enakovredna podserija Uprava mestnih gospodarskih podjetij, ki je prav tako sestavljena iz lastnega arhivskega gradiva. Ta se deli na pet podserij, od katerih so glede na število popisnih enot najboljše: podserija spisovnega gradiva, ⁷⁸ podserija bilance in zaključni računi ⁷⁹ ter podserija gospodarska poročila. Podserija gospodarske družbe Mestne gostilne in pekarnice Ptuj se je zgolj popisala na šest ravensko podrejenih podserij (kot jih je med vodenjem in urejanjem ustvaril in predal ustvarjalec), medtem ko se slednje podrobneje niso popisovale. Podserija gospodarske družbe Mestne obrtne delavnice Ptuj se je popisala po združenih dokumentih in dokumentih, saj je gradiva bilo zgolj za »vzorec«. Prav tako se je na ravni štirih podserij popisalo gradivo upravnega organa, ki predstavlja organizacijsko enoto odseka Komisije za pobijanje špekulacij nedovoljene trgovine in gospodarske sabotaže. Ostale podserije predstavljajo področje poslovanja ali »tematsko zbirko gradiva«, kot ga je vodil in predal odsek za komunalno gospodarstvo: gradbene zadeve odseka za komunalno gospodarstvo, personalne zadeve, agrarna reforma, obrtna dovoljenja, numeracija hiš, zapisniki odseka,

⁷⁵ SI_ZAP/0012/001/017/004/00016, Zapisnik 6. rednega zasedanja Mestnega ljudskega odbora Ptuj, z dne 6. 3. 1952 (zapisnik, poročila), št. 15, t. e. 25.

⁷⁶ Prva podserija: Spisovno gradivo za leto 1947 je razdeljena še na dodatne podserije številčno – na enak način, kot je arhivsko gradivo urejeno in kot ga je predal ustvarjalec – lahko bi rekli, da izveden arhivski popis v podatkovni zbirki slovenske javne arhivske službe »zrcali« ureditev arhivskega gradiva, kot ga uporabnik dejansko najde znotraj arhivskih škatel.

⁷⁷ Podserije so se poimenovala po področjih, kot jih je vodil ustvarjalec (gospodarske družbe ali področja poslovanja) oziroma ko je bilo potrebno popisati gradivo, ki ni bilo poimenovano in sploh zabeleženo v starih arhivskih popisih se je ponovno uredilo (recimo zapisniki odseka za komunalno gospodarstvo), se je ustvarila podserija, ki je poimenovana glede na vsebino gradiva.

⁷⁸ Popisana je kronološko in številčno, kot je gradivo urejeno, ter sestavljena iz združenih dokumentov (zadeve) in dokumentov.

⁷⁹ Ta podserija se razmeji na dve podseriji: Zaključni računi in bilance, obe podseriji na ravensko podrejene podserije, ki si sledijo kronološko. Te podserije so ravensko podrobneje popisane še na ravni združenih dokumentov oziroma dokumentov. Arhivski popis je izveden na enak način, kot je gradivo znotraj fonda urejeno oziroma členjeno na višje in nižje ravni.

seznami obrtnikov, trgovin, gostiln, združenih podjetij itd. ter popis gostinskih in trgovskih obratov. Glede na število ravensko podrejenih popisnih enot sta najobsežnejši podseriji: zapisniki odseka za komunalno gospodarstvo in personalne zadeve odseka za komunalno gospodarstvo. Podserija zapisniki se členi po kronološkem merilu na pet podserij, slednje so popisane po združenih dokumentih in dokumentih številčno glede na zaporedno številko seje in upoštevajo enake elemente popisovanja, kot so že bili omejnjeni zgoraj. Podserija za personalne zadeve se ravensko členi na pet podserij, ki z izjemo podserije Gradbena ekipa/Mestno komunalno podjetje Ptuj personalne zadeve – zajema dve podseriji in združene dokumente, ki predstavljajo dosjeje zaposlenih – ravensko nižje ne poseže.

Splošne ugotovitve

Dokumenti KLO Ivanjkovci in MLO Ptuj so pretežno dobro ohranjeni. Po vojni je upravnim organom primanjkovalo papirja in so večinoma uporabljali papir nekdanje okupacijske uprave. Tako lahko na zadnji strani zasledimo precej dokumentov ali računov, ki so jih izdali različni okupacijski uradi. Prav tako so zaradi pomanjkanja ustreznih surovin izdelovali papir slabše kakovosti, zato lahko na dokumentih vidimo znake pospešenega propadanja v obliki raztrganin, medtem ko se črnilo lušči ali je slabo vidno. Zaradi pomanjkanja papirja imajo tovrstni fondii svoje posebnosti, kot je recimo zapisovanje več dokumentov na en izvod papirja. Torej, pogosto se dogaja, da imamo na papirju dopis in odgovor oziroma več dopisov in odgovorov različnih institucij. Pri popisovanju fondov KLO in MLO je potrebno biti pazljiv, saj vsebujejo varovane osebne podatke, ki jih je potrebno pri popisovanju v podatkovno zbirko slovenske javne arhivske službe ustrezno zaščititi. Takšna dokumentacija je tudi med gradivom tajništva, stanovanjskim uradom in odsekom za finančne zadeve in ne zgolj v ohranjenih dosjejih karakteristik posameznikov. Pri stanovanjskem uradu zasledimo vloge in pritožbe za dodelitev oziroma na dodeljena stanovanja in v njih stranke pogosto poudarijo svoje zdravstveno stanje, medtem ko priložena zdravstvena dokumentacija v obliki zdravstvenih spričeval ni redkost. Pri obdavčevanju prebivalstva se pri vlogah za znižanje plačila davka posamezniki prav tako sklicujejo na svoje zdravstveno stanje ali druge osebne okoliščine. V tajništvu oziroma v odseku za socialno skrbstvo in zdravstvo se prav tako zasledijo primeri o pre-

Ime	1947-1948	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001	1947	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/001	1947	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/002	1947	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/003	1947	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/004	1947	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/005	1947	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/006	1947	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/007	1948	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/008	1947	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/009	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/010	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/011	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/012	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/013	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/014	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/015	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/016	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/017	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/018	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/019	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/020	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/021	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/022	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/023	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/024	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/025	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/026	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/027	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/028	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/029	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/030	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/031	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/032	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/033	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/034	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/035	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/036	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/037	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/038	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/039	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/040	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/041	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/042	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/043	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/044	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/045	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/046	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/047	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/048	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/049	1945-1952	zaprta
SI_ZAP/0012/004/001/050	1945-1952	zaprta

SI_ZAP/0012/004, Odsek za komunalno gospodarstvo Mestnega ljudskega odbora Ptuj, Struktura po sorodnih in podrejenih institucijah v obdobju obstoja Mestnega ljudskega odbora Ptuj, ustvarjeno 4. marca 2021.

klicu oseb in fizičnih zlorabah v družini, medtem ko se pojavljajo še kazenske zadeve na strani sodišč v obliki sodb, poslanih v vednost krajevnim in mestnim ljudskim odborom. Arhivsko gradivo je precej zanimivo in nudi številne možnosti na področju številnih interdisciplinarnih raziskav.⁸⁰ Uporabnost arhivskega gradiva je odvisna od uporabnika in njegovega cilja, kako bo gradivo uporabil. Kljub temu bi lahko poudarili »določene« zgodovinske vidike za oba obravnavana fonda, ki so zanimivi različnim raziskovalcem:

Z zgodovinskega-vojaškega vidika:⁸¹ Umik sovražnih enot, premikanje partizanskih sil, umikanje vojaškega materiala pred civilnim prebivalstvom, vojna škoda, vojne žrtve (poizvedbe), vojna grobišča, naborništvo, predvojaška vzgoja ipd.; z zgodovinsko-političnega vidika: Vzpostavitev revolucionarne oblasti v letih 1945–1946 in njeno delovanje skozi upravne, gospodarske in kulturne organizacije, dosjeje in karakteristike posameznikov; z zgodovinsko-gospodarskega vidika: Vzpostavljanje povojnih podjetij, zagon kmetijstva, razvoj živinoreje, razvoj sadjarstva, obrt, trgovina in preskrba, gozdarstvo, gradnje javnih in zasebnih objektov ter infrastrukture ipd.; z zgodovinsko-socialno-zdravstvenega vidika: Skrb za prebivalstvo, vzpostavljanje »socialne« države, cepljenje, letovišča za otroke ipd., z zgodovinsko-finančnega vidika: Obdavčevanje prebivalstva in pravnih oseb, potek izterjav, višina davkov ipd. in morda še zadnji z zgodovinsko-pravno-institucionalnega vidika: Oblikovanje in spremljanje zakonodaje za institucijo in njene podrejene organizacijske enote, administrativno poslovanje ipd.

V fondu se hrani gradivo, kot so recimo zapisniki in poročila za različne odseke (pri fondu MLO Ptuj), ki je za uporabnike širše zanimivo in uporabno ter bi ga bilo smiselno digitalizirati in vezati pod datoteke v podatkovno zbirko slovenske javne arhivske službe. Še posebej tiste, ki so slabše materialno ohranjeni in za katere uporaba v čitalnici ni priporočljiva. Prav tako bi bilo smotrno digitalizirati sezname pravnih oseb, obrtnikov in strokovnjakov, kar pripomore k hitrejšemu iskanju podobnega gradiva.⁸²

Zaključek

Popisovanje in urejanje KLO in MLO je lahko precej zamudno in težavno, še posebej pri MLO, kjer je bila precej širše razvejana administracija s podrejenimi uradi, službami, upravami in direkcijami k že obstoječim odsekom, oddelkom oziroma zaupništvom, kot KLO. Tudi notranji oddelki in odseki so se ves čas obstoja LO spreminjali. Če je MLO Ptuj imel ob ustanovitvi oddelke in odseke v obdobju 1945–1946, so slednje zamenjala zaupništva za obdobje 1947–1952. Edina služba, ki se čez obdobje ni spreminjala, je bilo tajništvo, tako pri KLO kot MLO, čeprav so se podrejene službe v okviru tajništva pri MLO Ptuj ves čas spreminjale – se osamosvajale izpod tajništva kot zaupništva oziroma se še bolj cepile na manjše urade.⁸³ Navodila, kako se lotiti popisovanja, da bo čim bolj ustrezalo stanju pisarniškega poslovanja, kot ga je poznal ustvarjalec oziroma so ga morali voditi KLO, ni, saj je odvisno od posameznega obravnavanega organa – ohranjenost gradiva, celovitost ustvarjenega gradiva, avtentičnost prvotnega pisarniškega poslovanja itd. Že pri pripravi strukture fonda bo

⁸⁰ Poudariti je potrebno, da čeprav je gradivo zanimivo z določene zgodovinske perspektive, je takšnega gradiva malo oziroma sorazmerno glede na velikost organa, ohranjenost gradiva in posebnost območja, kjer se je organ nahajal.

⁸¹ Podobno gradivo je še v drugih tovrstnih fondih.

⁸² Takšno gradivo se je pod interne arhivske opombe tudi zavedlo, torej da ni primerno za uporabo v čitalnici.

⁸³ Prijavno-odjavni oddelek, oddelek za personalne zadeve, stanovanjski odsek oziroma urad, vojni oddelek itd.

arhivist naletel na težavo, kako jo sestaviti oziroma zgraditi. Če si bo želel, da njegov popis arhivskega gradiva odraža čim večji približek dejanskemu stanju pisarniškega poslovanja in če bo popisoval po zadevah oziroma dokumentih, bo moral vpeljati sistem odsekov, oddelkov, zaupništev, uradov in uprav, ki so imele lastno poslovanje in zato tudi lastno spisovno gradivo. Kako bo poimenoval posamezne organizacijske enote v okviru organa in kako jih bo umestil nadrejeno-podrejeno ali linearno glede na časovne reorganizacije notranjih služb, ki so v življenju LO potekale vsaj trikrat, bo stvar odločitve pristojnega arhivista. Slednji se bo prav tako moral odločiti, kaj bo storil z gradivom predhodne in nasledstvene institucije,⁸⁴ ki bo glede na prakso tovrstnih fondov v ZAP, nedvomno vključeno v obstoječi fond – ga bo izvzel, če je že vzpostavljen in ohranjen samostojen fond NOO OF ali ga bo pustil in popisal kot lastno gradivo obravnavanega LO. Vse to je stvar tehtanja in kompromisov oziroma usklajevanja med provenienco, prvotno ureditvijo, dejanskim stanjem ohranjenega gradiva, ekonomičnostjo in smotrnostjo – kar je eden izmed lepših segmentov urejanja in popisovanja arhivskega gradiva.

Če želimo, da bo fond bolj uporaben in privlačen za uporabnike, da bo jasna razmejitev, kje najdemo gradivo z občutljivimi osebnimi podatki ali zdravstveno dokumentacijo, če želimo, da se čitalnici in prihodnjim uporabnikom olajša delo in da bodo podatki hitreje dostopni, bo potrebno gradivo podrobno popisati. S takšnimi popisi bomo zagotovili tudi celovitost ohranjenega gradiva v smislu ohranitve prvotne strukture, varne hrambe in sledljivosti⁸⁵ kot materialne varnosti, saj se uporabniku izroči zgolj gradivo, ki ga dejansko zanima in potrebuje.⁸⁶ V primeru MLO Ptuj in KLO Ivanjковci je očitno, da v čitalnici ni več potrebnega iskanja po starih arhivskih popisih in seznamih ter kasneje po arhivskem gradivu, da bi se lociralo morebitno gradivo v skladu s cilji oziroma željami uporabnika. Ta si namreč že doma »iz naslonjača« prek Virtualne arhivske čitalnice lahko ogleda popis arhivskega gradiva za omenjena fonda na temelju ustvarjenih popisnih enot in ga naroči v skladu s svojimi željami. Vendar je res, da morajo takšni popisi biti čim natančnejši, vsebovati čim več elementov popisa in ravensko biti čim podrobnejši (v smislu podrejenih organizacijskih enot, področij delovanja organa in vsebine gradiva). Tako bomo dvignili interes uporabe tovrstnih fondov pri laični javnosti kot raziskovalni srenji, medtem ko bomo arhivskim delavcem odvzeli veliko breme pri iskanju in pripravi ustreznega gradiva, ki bi ga ob podrobnem popisu lahko poiskala že stranka »doma iz naslonjača« glede na iskano tematiko.⁸⁷ Morda bi bilo vredno še razmisliti, da bi se podrobno popisani fondi v doglednem času digitalizirali in bi tako omogočili arhivskemu gradivu daljšo življenjsko dobo, večje materialno varstvo in popolno varnost pred odtujitvijo ter še večjo uporabnost.

⁸⁴ V primeru MLO Ptuj Narodnoosvobodilni odbor Osvobodilne fronte Ptuj in Ljudski odbor mestne občine Ptuj, v primeru KLO Ivanjковci Občinski ljudski odbor Ivanjковci.

⁸⁵ Uporabniku se lahko izroči zgolj zadeva ali dokument, ki ga zanima, in ne cel fond ali več škafel, map itd., s čimer se zmanjša možnost odtujitve in poškodb.

⁸⁶ Dokumenti so manj izpostavljeni uporabnikom, če jih tem zaradi podrobnega popisa ni treba pregledovati.

⁸⁷ Na temelju izkušenj čitalnice ZAP je zaznati povečan interes uporabnikov za omenjena fonda, predvsem MLO Ptuj, po izvedbi podrobnega popisa v podatkovno zbirko slovenske javne arhivske službe. Temeljitejša statistična analiza uporabe opredeljenih fondov se v tem prispevku ni opravila, zaradi obsežnosti in določenih težav pri izvedbi te naloge, ki ni predmet tega članka.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Zgodovinski arhiv na Ptuj

- SI_ZAP/0011, Krajevni ljudski odbor Biš.
- SI_ZAP 0012, Mestni ljudski odbor Ptuj.
- SI_ZAP/0028, Občinski ljudski odbor Markovci.
- SI_ZAP/0343, Krajevni ljudski odbor Žetale.
- SI_ZAP/0347, Krajevni ljudski odbor Ivanjковci.

LITERATURA

Kopač, Janez: *Lokalna oblast na Slovenskem v letih 1945–1955*, Gradivo in razprave 29, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2006.

Predsedstvo Vlade Ljudske republike Slovenije: *Navodila za administracijo in notranje poslovanje krajevnih ljudskih odborov*. Ljubljana: Oddelek za zakonodajo in izgradnjo ljudske oblasti pri Predsedstvu Vlade Ljudske republike Slovenije, 1946.

Šenk, Tatjana: Upravni organi na lokalnem nivoju 1945–1995. V: *Arhivi 20* (1997), št. 1–2, str. 121–127.

Vodušek Starič, Jerca: *Začetki samoupravljanja v Sloveniji 1949–1953*. Maribor: Založba Obzorja, 1983.

ZAKONODAJA

Ustava Ljudske republike Slovenije. V: *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, št. 4A/1947.

Zakon o upravni razdelitvi federalne Slovenije. V: *Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije*, št. 33/1945.

Zakon o nazivu Ljudske republike Slovenije ter organov državne uprave in državne oblasti v Ljudski republiki Sloveniji. V: *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, št. 15/1946.

Zakon o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije z dne 2. april 1946. V: *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, št. 26/1946.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije z dne 2. 4. 1946. V: *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, št. 62/1946.

Zakon o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije. V: *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, št. 9/1948.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije. V: *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, št. 8/1949.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije z dne 25. oktober 1949. V: *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, št. 33/1949.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije z dne 8. november 1949. V: *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, št. 35/1949.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije z dne 21. junij 1950. V: *Uradni list Ljudske republike Slovenije*, št. 20/1950.

Zakon o razdelitvi Ljudske republike Slovenije na mesta, okraje in občine z dne 19. april 1952. V: *Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije*, št. 11/1952.

SUMMARY

DESCRIPTION AND ARRANGEMENT OF ARCHIVES OF LOCAL AND TOWN PEOPLE'S COMMITTEES IN THE CASE OF THE IVANJKOVCI LOCAL PEOPLE'S COMMITTEE AND THE PTUJ TOWN PEOPLE'S COMMITTEE

Local People's Committee (LPC) and Town People's Committee (TPC) are interesting fonds in the field of local government in the post-war period, which show how the administration, economy, culture and social services were established after the war in the new country in a certain rural and urban environment. Although LPC and TPC were established and managed centrally by the District People's Committees (DPC), each LPC and TPC is unique due to the geographical, economic, cultural and historical characteristics of a certain area where they operated, or has certain peculiarities that distinguish it from similar bodies. When describing PC, we can draw parallels between the development of administrative and economic management in the form of orders, instructions, notices, proposals and recommendations for the creators under review received from DPC or County PC, which "facilitates" our understanding of this body. Each PC responded differently to instructions, recommendations, notifications, etc. per its uniqueness, which brings a certain diversity in the arrangement of archives as well as the final archival description. Thus, from these fonds, we can obtain a lot of interesting information about the population, management, construction, spatial planning, healthcare, social welfare, agriculture and post-war culture in a particular area. Arranging and describing within the database of the Slovene Public Archival Service is relatively demanding with the size of the area and the diversification of LPC and TPC operations. As a rule, there is more archival material in the form of sections, trusts, commissions, economic entities, etc. among the TPC archives. We must first arrange each such fond on the level of the record or file (not only technically, but also organizationally under the competent organizational unit, company, etc.), which will help us compile a summary archival description and later break down the fond on various levels of description. Accurate and detailed processing of each unit of description, "enrichment" of the archival description with various elements of the description and creating the most comprehensive title of a unit of description among the elements of identification are a guarantee for greater use of archives, greater security of archives and greater prominence of such fonds.

1.04 Strokovni članek

UDK 930.25:528(497.4Ptuj)"1950/..."

Prejeto: 17. 1. 2022

Geodetska služba na območju pristojnosti Zgodovinskega arhiva na Ptuju s posebnim ozirom na delovanje Geodetske uprave Ptuj v drugi polovici 20. stoletja

ALEŠ JAMBREK

profesor zgodovine in sociologije, višji arhivist
Zgodovinski arhiv na Ptuju, Vičava 5, SI-2250 Ptuj
e-pošta: ales.jambrek@arhiv-ptuj.si

Izvleček

V prispevku je zajet zgodovinski pregled delovanja geodetske službe na slovenskem ozemlju s posebnim ozirom na območje sedanje Upravne enote Ptuj v drugi polovici 20. stoletja. Članek na kratko povzema zgodovinski razvoj geodetske službe konec 19. in prve polovice 20. stoletja, medtem ko sta podrobneje predstavljena organizacija geodetskih služb kot institucij in njihovo delovanje na temelju zakonodaje v drugi polovici 20. in na začetku 21. stoletja. Vzorčno izpostavljena institucija Geodetska uprava Ptuj prikazuje delovanje območne geodetske službe v drugi polovici 20. stoletja na ptujskem območju.

Abstract

**SURVEYING AND MAPPING AUTHORITY UNDER THE AUTHORITY
OF THE HISTORICAL ARCHIVES IN PTUJ WITH PARTICULAR REGARD
TO THE ACTIVITIES OF THE SURVEYING AND MAPPING AUTHORITY
OF PTUJ IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY**

The article covers a historical overview of the activities of the Surveying and Mapping Authority on Slovenian territory, with particular reference to the area of the current Ptuj Administrative Unit in the second half of the 20th century. It briefly summarizes the historical development of the surveying service at the end of the 19th and the first half of the 20th century. On the other hand, the article more thoroughly presents the organization of surveying services as institutions and their activities based on legislation in the second half of the 20th and the beginning of the 21st century. The example of the institution Surveying and Mapping Authority Ptuj shows the activities of the regional surveying services in the second half of the 20th century in the Ptuj area.

Ključne besede:

Katastrski
urad Ptuj,
geodetska služba,
zgodovinski oris,
naloge in pregled

Key-words:

Ptuj Cadastral
Office, Surveying
and Mapping
Authority,
historical outline,
tasks and
overview

Uvod

Namen prispevka ni podrobna zgodovinska predstavitev razvoja geodetske službe v slovenskem prostoru skozi obdobja, saj obstajajo znotraj geodetske stroke opravljene številne podrobne zgodovinske raziskave na to temo, temveč kratek zgodovinski oris pomembnejših zakonodajnih premikov in prehodov razvoja geodetske službe. S pomočjo širšega pogleda na obravnavano tematiko je zajet spekter zgodovinskih dogodkov razvoja geodetske službe in geodetskih institucij za okvirno razumevanje tega svojevrstnega področja in osnovno usmeritev arhivskih delavcev pri prihodnji obdelavi arhivskega gradiva geodetskih uprav v arhivih. Iz splošnega orisa se v drugem delu članek poglobi v kratek zgodovinski pregled delovanja geodetske službe na območju Ptuja v drugi polovici 20. stoletja.

Geodetska služba

Štrumbl opredeljuje kot osnovno dejavnost geodetske službe ustvarjanje in vodenje podatkov o prostoru in objektih, kar se vodi pisno, številčno in grafično v obliki načrtov, kart, registrov, katastrov in drugih evidenc o zemljiščih, komunalnih napravah in zgradbah.¹

Pajtlerjeva poudarja, da so spremembe družbeno-ekonomskega sistema in s tem povezani procesi privatizacije v obdobju po osamosvojitvi zahtevale korenito prestrukturiranje geodezije. Organizacija geodetske službe v obdobju od leta 1991 do leta 1995 se bistveno ni spremenila, saj je bila organizirana enako kot v prejšnjem sistemu, kjer je bila razdeljena na državno raven (Republiška geodetska uprava) in občinsko raven (občinske geodetske uprave).²

Novšak, Mesner in Kovačič menijo, da je do temeljne reorganizacije geodetske službe prišlo leta 1995, ko so se občinske geodetske uprave združile z republiško oziroma državno geodetsko upravo in je tako nastalo 12 območnih geodetskih uprav skupaj s 36-imi izpostavami,³ ki so se kasneje preimenovali v geodetske pisarne. Reorganizacija geodetske službe je bila potrebna zaradi izvedene reorganizacije davčne uprave in zemljiške knjige ter vzpostavitve upravnih enot. Geodetska uprava Republike Slovenije (dalje GURS) je z osamosvojitvijo in reorganizacijo zelo razširila svoja področja delovanja.⁴

Na temelju spremenjene zakonodaje leta 2010 se geodetska služba opredeljuje kot del geodetske dejavnosti, ki je organizirana na državni in lokalni ravni. Naloge državne geodetske službe opravlja GURS in Geodetski inštitut Slovenije (dalje GIS), medtem ko naloge lokalne geodetske službe opravlja samoupravna lokalna skupnost. GURS je organ v sestavi Ministrstva za okolje in prostor s sedežem v Ljubljani. Predstavlja institucijo, ki izvaja upravne naloge ter rešuje geodetsko-inženirska, geo-informacijska in zemljiško-pravna vprašanja.⁵

Naloge državne geodetske službe se nanašajo na vzpostavitev in skrb za zbirke podatkov na temeljnih geodetskih področjih, kot so referenčni koordi-

¹ Štrumbl: Roki hrambe tehnične dokumentacije, str. 114–115.

² Pajtler: *Analiza organizacije in dejavnosti geodetske uprave*, str. 20–21.

³ Geodetska uprava Republike Slovenije je bila sestavljena iz: Glavnega urada, Urada za geodezijo, Urada za množično vrednotenje nepremičnin in Urada za nepremičnine ter 12-ih območnih geodetskih uprav. Območne geodetske uprave (Celje, Koper, Kranj, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto, Ptuj, Sevnica, Slovenj Gradec in Velenje) skupaj s trenutno 46 geodetskimi pisarnami teritorialno pokrivajo celotno Slovenijo.

⁴ Novšak in drugi: *Delovanje geodetske službe v samostojni Sloveniji*, str. 101.

⁵ Zakon o geodetski dejavnosti. V: *Uradni list RS*, št. 8/2000 in 77/2010.

natni sistemi, topografski in kartografski sistem, evidentiranje in vrednotenje nepremičnin ter področje državne meje, prostorskih enot in hišnih števil.⁶

Geodetski uradi⁷ skupaj z območnimi geodetskimi upravami izvajajo skupne naloge, kot so priprava letnih programov in poročil državne geodetske službe, organizacija dela in nadzora območnih geodetskih uprav, priprava predpisov s področja geodetske dejavnosti, izvajanje operativnih, strokovnih in upravnih nalog po posameznih področjih in še številne druge. GURS je tako razdeljen na vodstvo, urade, znotraj katerih so oblikovani sektorji, službe in oddelki, ter območne geodetske uprave skupaj z geodetskimi pisarnami.⁸

Jarčeva pojasnjuje, da so bile geodetske pisarne ustanovljene zato, da bi omogočile racionalnejše poslovanje in izboljšale dostopnost upravnih in strokovnih nalog ter storitev, ki jih izvaja geodetska uprava. Območje krajevne pristojnosti delovanja in odločanja območne geodetske uprave je določeno s katastrskimi občinami.⁹

Naloge območnih geodetskih uprav in njihovih pripadajočih geodetskih pisarn so različne. Zadolžene so za vzpostavljanje, vodenje in vzdrževanje zemljiškega katastra, katastra stavb, registra prostorskih enot in drugih zbirk podatkov. Pristojne so za vodenje upravnih postopkov in odločanje v upravnih zadevah na prvi stopnji. Strankam izdajajo podatke iz prostorskih evidenc, jih informirajo in jim nudijo strokovno pomoč. Sodelujejo pri načrtovanju in programiranju geodetskih del, predvsem v sodelovanju z lokalnimi skupnostmi. Koordinirajo delo v geodetskih pisarnah, opravljajo posamezne naloge finančnega poslovanja, kadrovske zadeve, pisarniškega poslovanja in druge naloge organizacijskega značaja, medtem ko izvršujejo še naloge, ki jih določi generalni direktor GURS.¹⁰

Lisec, Čeh, Ferlan, Stopar, Kosmatin in Mlinar povzemajo, da je delo geodetske službe na področju evidentiranja zemljiških parcel, stavb in delov stavb tesno povezano na eni strani z zasebnimi geodetskimi izvajalci, na drugi strani predvsem s sodišči.¹¹ Pri komasacijah (množičnih preurejanjih zemljišč) je delo na regionalni in lokalni ravni povezano z upravnimi enotami.¹²

⁶ Podrobneje se delovanje GURS nanaša na skrb za osnovne podatke o prostoru, njihove zbirke in z njimi povezano evidentiranje sprememb v prostoru, skrb za podatke o nepremičninah in storitve, povezane z izvajanjem upravnih postopkov, evidentiranja podatkov in sprememb o nepremičninah ter katastrskih preureditvah, izvajanje koordinacije na področju nepremičninskega sistema in prostorske podatkovne infrastrukture, skrb za vzpostavitev in vzdrževanje državnega prostorskega koordinatnega sistema in njegovo skladnost z evropskim koordinatnim sistemom ter zagotavljanje pogojev za izvajanje geodetskih meritev, zagotavljanje podatkov in vzdrževanje sistema množičnega vrednotenja nepremičnin, spremljanje in analiziranje nepremičninskega trga ter skrb za boljšo preglednost trga, spodbujanje razvoja sodobnih metod geodetske izmere, zajemanja podatkov in uvajanja storitev, temelječih na satelitski tehnologiji. Zagotavljanje podatkov o zemeljskem površju in objektih na njem s pomočjo državnega topografskega sistema, kartografskih prikazov in izdelkov fotogrametričnega zajema podatkov in daljinskega zaznavanja, spodbujanje razvoja nepremičninskega in topografskega sistema tudi z namenom podpore na drugih področjih, kot so urejanje prostora, okolja in kmetijstva ter na področju zemljiške politike, skrb za izvajanje evropskih smernic na področju evidentiranja nepremičnin, kartografije in geoinformatike (glej Komovec et al.: *Letno poročilo Geodetske uprave Republike Slovenije 2014*, str. 7).

⁷ Geodetska uprava Republike Slovenije je sestavljena iz uradov: Glavnega urada, Urada za geodezijo, Urada za množično vrednotenje nepremičnin in Urada za nepremičnine.

⁸ Komovec et al.: *Letno poročilo Geodetske uprave Republike Slovenije 2014*, str. 8.

⁹ Jarč: *Upravni postopki na geodetski upravi*, str. 9.

¹⁰ Prav tam, str. 10.

¹¹ Zemljiška knjiga in na splošno sodišča prek sodnih postopkov urejanja pravnih razmerij na nepremičninah.

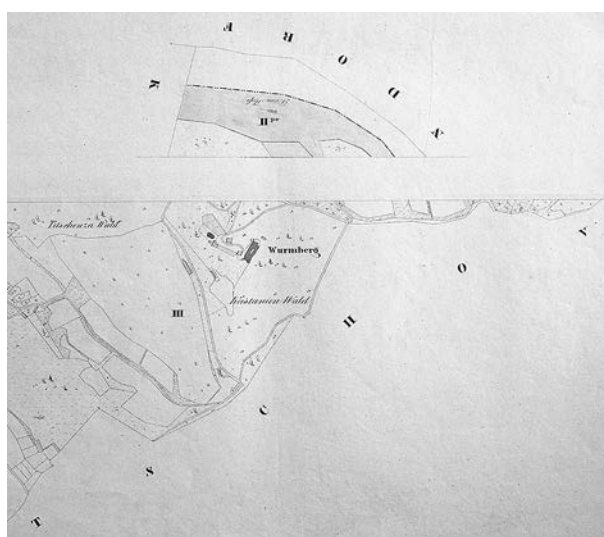
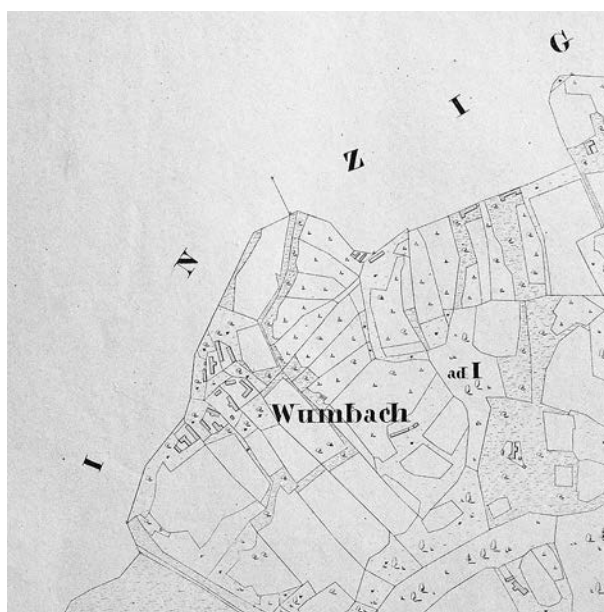
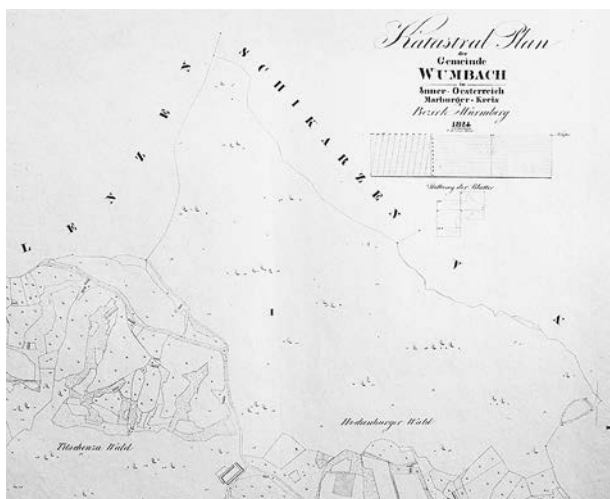
¹² Lisec et al.: *Organizacija javne geodetske službe v nekaterih izbranih tujih državah*, str. 519.

Razvoj geodetske službe skozi zgodovinska obdobja

Začetki in razvoj v 19. stoletju

Kloiber navaja, da zametki geodezije in kartografije segajo nazaj v 18. in 19. stol., ko so v času Avstrijskega cesarstva in kasneje avstro-ogrske monarhije na temelju katastrskih operatov postavili temelje sedanjim disciplinam. Dejavnost so opravljali konec 19. in na začetku 20. stoletja katastrski uradi, ki so bili pod pristojnostjo finančnih oziroma davčnih direkcij, ki so bile v vsaki deželi monarhije. Te so nadzorovale in usmerjale delo ene ali več katastrskih uradov.¹³

Slak, Triglav, Koračin in Ravnihar povzemajo zgodovinski institucionalni razvoj geodetsko-zemljemerske službe v nekdanjem Avstrijskem cesarstvu oziroma avstro-ogrski monarhiji. Od leta 1810 so bile na državni ravni ustanovljene različne službe oziroma uradi, ki so skrbeli za urejenost sistema regulacije

Katastrski načrt k. o. Vurberk 1824 (Gemeinde Wumbach) brez dodane parcelacije (Vir: SI_ZAP/0096/001/001/001/00179, predal 13, ovoj 192).

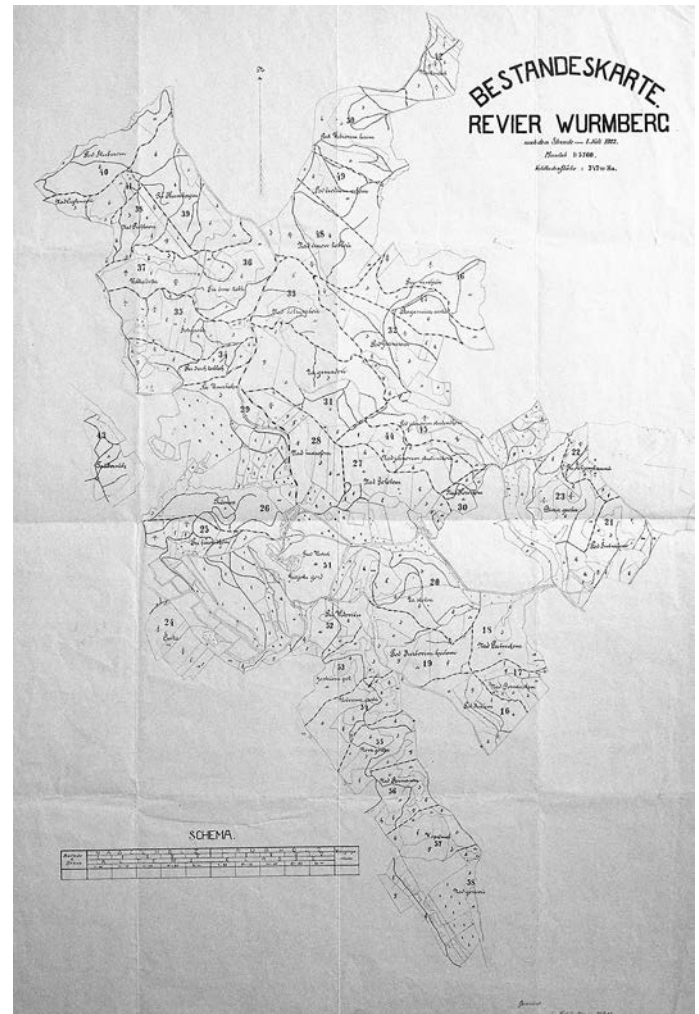
¹³ Kloiber: *100 Jahre Evidenzhaltung des Grundkatasters*, str. 3–4.

zemljiškega davka: 1810–1827 Cesarsko kraljeva (dalje C. kr.) Dvorna komisija za regulacijo zemljiškega davka, 1827–1848 C. kr. Združena dvorna pisarna, 1848–1850 C. kr. Finančno ministrstvo, 1850–1864 C. kr. Generalna direkcija zemljiško-davčnega katastra, 1864–1865 C. kr. Generalna direkcija za direktne davke, 1865–1910 C. in kr. Finančno ministrstvo in 1910–1918 C. kr. Generalna direkcija zemljiško-davčnega katastra.¹⁴

V letih 1867–1869 je bila na območju avstro-ogrske monarhije izvedena reambulacija.¹⁵ Leta 1867 je bil pri izdelavi reambulančnega katastrskega operata na Slovenskem prvič uporabljen slovenski jezik. Na temelju sprejete zakonodaje 1883¹⁶ in dopolnjene zakonodaje 1896 zasledimo preoblikovanje katastra, ki je na temelju povezave z zemljiško knjigo prenehalo obstajati zgolj kot finančni sistem za obdavčitev. Postal je sistem, v katerem so se spremembe parcelnega stanja sproti beležile ter v katerem se je izmenjeval in dopolnjeval sistem za ugotavljanje lastniškega, parcelnega in finančnega stanja. Izmeritveni uradi so se preoblikovali v katastrske urade.¹⁷

Država SHS in Kraljevina Jugoslavija

Štrumbl, Kogovšek in Starman pojasnjujejo, na temelju za preučevano obdobje veljavnega pravilnika,¹⁸ da je v času Kraljevine Jugoslavije 1918–1941 bila geodetska služba centralizirana v Beogradu. Po banovinah so bili pri finančnih direkcijah ustanovljeni oddelki za kataster, katerih osnovna naloga je bila vzdrževanje zemljiškega katastra (izmera zemljišč, klasificiranje zemljišča, vzdrževanje katastra in revizija katastra).¹⁹

*Karta lovišča Vurberk 1922–1923
(Bestandeskarte revier Wurmberg 1896).
(Vir: SI_ZAP/0096/001/001/003/00003,
predal 16, ovoj 227).*

¹⁴ Slak et al.: *Slovenska zemlja na katastrskih načrtih*, str. 31.

¹⁵ Reambulacija oziroma dopolnjevanje: Zaradi nenehnih sprememb terena oziroma razvoja prometne mreže, novogradenj in oblikovanja pokrajine je s časoma potrebno karte dopolniti, saj jim drugače več ne moremo slediti. Zato je podatek o reambulaciji oziroma spremembah, ki jih je povzročil človek, na topografskih kartah izjemno pomemben, saj nam pove, kdaj je bila določena karta zadnjič dopolnjena.

¹⁶ Zakon o vzdrževanju zemljiškega katastra z dne 1. junij. V: *Državni zakonik* (RGL) za leto 1883, št. 91.

¹⁷ Slak et al.: *Slovenska zemlja na katastrskih načrtih*, str. 34, 37.

¹⁸ Pravilnik o poslovanju in pristojnosti oddelkov za kataster in državna posestva pri finančnih direkcijah in o poslovanju in pristojnosti katastrskih uprav. V: *Službene novine Kraljevine SHS*, št. 47/1929.

¹⁹ Slak et al.: *Slovenska zemlja na katastrskih načrtih*, str. 43; Štrumbl et al.: *Kartografsko gradivo Geodetske uprave RS in njenih predhodnic*, str. 348.

Zaradi pomanjkanja osebja je Pokrajinska uprava za Slovenijo bila prisiljena združevati oziroma ukinjati katastrske urade. Do ustanovitve Dravske banovine je na Slovenskem tako delovalo zgolj 17 katastrskih uradov, medtem ko jih je v največjem obsegu do leta 1941 delovalo 22, kjer je bilo zaposlenih 31 geodetskih strokovnjakov.²⁰

Obdobje okupacije med II. svetovno vojno

Po okupaciji se je kataster vzdrževal po načelih iz nekdanje avstro-ogrske monarhije.²¹

Majcen meni, da začetki organizirane geodetske službe pri nas segajo v obdobje pred koncem druge svetovne vojne, ko je bila 20. januarja 1944 z odredbo Glavnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije ustanovljena geodetska sekcija, ki so jo sestavljali šef in trije člani. Poleg njih so v drugih enotah (štabih, divizijah in brigadah) delovali še geodetski referenti. Oboji so izdelovali topografske karte, načrte in matrice ter tako skrbeli za njihovo razmnoževanje. Opravljali so reambulacijo topografskih kart in načrtov ter izdajali publikacije o osnovnih pojmi topografije in razumevanja topografskih kart.²²

Obdobje Federativne ljudske republike Jugoslavije

Naprudnik meni, da sta po drugi svetovni vojni leta 1945 na razvoj geodezije vplivali predvsem nacionalizacija in industrializacija gospodarstva ter s tem povezan urbanizem naselij. Naloge Oddelka za kataster pri ministrstvu za finance Ljudske republike Slovenije (dalje LRS) so se večinoma nanašale na ponovno vzpostavitev katastrskih uprav in uradov pri sekretariatih okrajnih narodnih (ljudskih) odborov in vzdrževanju katastra zemljišč.²³

Štrumbl s kolegi pojasni, da je katastrska uprava lahko opravljala zadeve katastrskega urada za več okrajev. Leta 1947 sta bila ustanovljena Geodetska uprava LRS (dalje GULRS), ki je na sedežih okrajnih ljudskih odborov in ljudskih odborov mest ustanovila geodetske oddelke, ki so bili podrejeni GULRS, in državno gospodarsko podjetje Geodetski zavod LRS (dalje GZLRS), ki je bilo pod upravno-operativnim vodstvom GULRS.²⁴ To je izvajalo različne storitve, od triangulacije in nivelmana, podrobnih meritev za izvedbo tehničnih del v državi, izdelave kart in načrtov do izvajanja raznih geodetskih del po naročilu zasebnikov.²⁵ Po sprejetju Uredbe o organizaciji katastrske službe leta 1948²⁶ se je na novo vzpostavila katastrska služba. Znotraj GULRS se je vzpostavila uprava za kataster, medtem ko so dotedanje katastrske referate pri sekretariatih okrajnih ljudskih (mestnih) izvršilnih odborov zamenjali katastrski uradi pri okrajnih (mestnih) izvršilnih odborih. Ti so do leta 1953 izvajali spremembe v zemljiškem katastru, medtem ko so tehnične storitve in meritve spadale pod domeno GZLRS, elaborate meritev je potrjevala GULRS.²⁷

²⁰ Korošec: *Naš prostor v času in projekciji*, str. 267; Slak et al.: *Slovenska zemlja na katastrskih načrtih*, str. 37.

²¹ Slak et al.: *Slovenska zemlja na katastrskih načrtih*, str. 43; Štrumbl et al.: *Kartografsko gradivo Geodetske uprave RS in njenih predhodnic*, str. 348.

²² Majcen: *35 let geodetske službe v Socialistični republiki Sloveniji*, str. 5.

²³ Naprudnik: *Geodezija v Sloveniji v obdobju 1945–2000 (1. del)*, str. 251, 253.

²⁴ Z ustanovitvijo Geodetske uprave so prenehali obstajati geodetski organi pri republiških ministrstvih, ljudskih odborih, državnih ustanovah in državnih podjetjih.

²⁵ Štrumbl et al.: *Kartografsko gradivo Geodetske uprave RS in njenih predhodnic*, str. 348.

²⁶ Uredba o ureditvi katastrske službe v Ljudski republiki Sloveniji. V: *Uradni list RS*, št. 24/1948.

²⁷ Štrumbl et al.: *Kartografsko gradivo Geodetske uprave RS in njenih predhodnic*, str. 348–349.

Na temelju sprejete Uredbe o zemljiškem katastru iz leta 1953 se je ponovno uvedla obdavčitev zemljišč na temelju katastrskega dohodka, ki je osnovne naloge zemljiškega katastra opredelila kot: izdelavo zemljiških knjig, obdavčitev dohodkov od zemljišč in uporabo zemljiškega katastra za tehnične, ekonomske in statistične zadeve. Konec marca leta 1955 je bil sprejet odlok o organizaciji in delu geodetske uprave,²⁸ kjer so bile zavedene njene naloge: Opravlja splošno vodstvo in nadzorstvo nad vso geodetsko službo in nad izvrševanjem geodetskih del v LRS; vodi vse delo v zvezi z izdelavo in obnovitvijo katastra ter nadzoruje vzdrževanje in drugo delo v zvezi z zemljiškim katastrom; pripravlja osnutke predpisov s področja geodetske in katastrske službe; vodi in ureja centralno mapni arhiv v Ljubljani, zbira in hrani izvršena geodetska dela, jih razmnožuje in obnavlja; zbira geodetske in katastrske podatke za območje republike; revidira in potrjuje geodetske elaborate, ki obsegajo izmero nad 23 ha zemljiške površine in elaborate nove izmere; daje pooblastila za izvajanje geodetskih del; opravlja vse druge upravne zadeve s področja geodetske in katastrske službe, ki spadajo po veljavnih predpisih v republiško pristojnost; opravlja druge naloge, ki so ji naložene s posebnimi predpisi.²⁹

Štrumbl s kolegi povzema, da je leta 1957 bila sprejeta uredba, s katero je bila na novo urejena organizacija GULRS. Kot samostojen republiški organ je opravljala naloge s področja geodetskega in katastrskega področja, medtem ko je bila suverena pri izdajanju navodil iz svojega delovnega področja.³⁰

Obdobje Socialistične federativne republike Jugoslavije

V letih 1970–1979 je sledilo obdobje sprejemanja pomembnih zakonov, urejanja prostora in družbenega načrtovanja. Naloge geodetske uprave so se ponovno opredelile in so bile opredeljene kot: opravljanje strokovnega vodstva in nadzorstva nad geodetsko in katastrsko službo v republiki, vodenje regionalne in urbanistične geodezije, obnova katastra, katastrske klasifikacije in bonitiranje zemljišč, vzdrževanje katastra, izdelovanje osnovne državne karte za območje republike, vodenje mapnega arhiva in opravljanje drugih upravnih zadev iz republiške pristojnosti na področju geodetske in katastrske službe.³¹

Štrumbl s kolegi pojasnjuje, da sta leta 1970 bila sprejeta Zakon o geodetski službi in Zakon o zemljiškem katastru, ki je uzakonil mejni kataster, ki je določil naloge geodetske službe. Urejena je bila organizacija geodetske dejavnosti, določene so bile pristojnosti Geodetske uprave Socialistične republike Slovenije (dalje GUSRS) in občinskih geodetsko upravnih organov, Geodetskega zavoda Socialistične republike Slovenije (dalje GZSRS) in drugih geodetskih organizacij združenega dela. Kot novi evidenci geodetske službe sta bila vzpostavljena kataster zgradb ter regionalna in urbana geodetska dokumentacija.³²

Zakon je opredelil zadeve geodetske službe v šestih točkah: 1. meritve zemljišč in izdelava načrtov in kart ter njihovo vzdrževanje; 2. izdelava in vzdrževanje zemljiškega katastra, katastra komunalnih naprav in katastra zgradb; 3. bonitiranje zemljišč ter izdelava in vzdrževanje bonitetne karte; 4. vodenje posebnih evidenc o posameznih elementih ali o skupini elementov, zajetih v katastrskih in druge točke; 5. geodetska dela glede komasacije zemljišč; 6. druge zadeve, ki jih določa zakon. Sem se prištevajo še storitve za potrebe občanov, državnih organov in drugih organizacij, ki zajemajo: 1. parcelacijo zemljišč za

²⁸ Odlok o organizaciji in delu geodetske uprave. V: *Uradni list LRS*, št. 12/1955.

²⁹ Uredba o zemljiškem katastru. V: *Uradni list FLRJ*, št. 43/1953.

³⁰ Štrumbl et al.: *Kartografsko gradivo Geodetske uprave RS in njenih predhodnic*, str. 349.

³¹ Prav tam, str. 349–350.

³² Prav tam, str. 349.

urbanistične namene; 2. zakoličbe zgradb in objektov; 3. izdelava geodetskih načrtov za potrebe lokacijske dokumentacije; 4. delitev parcel po vnaprej določenih pogojih; 5. vzpostavljanje stanja na zemljišču tako, kot je evidentirano v načrtih in katastrih ter 6. geodetska dela v zvezi z razlastitvijo zemljišč.³³

Klarič opredeljuje naloge Geodetske uprave na temelju sprejete zakonodaje. Zakon o geodetski službi iz leta 1970 je namreč opredelil opravljanje naslednjih upravnih nalog: spremljanje in analiziranje stanja in potreb geodetske službe, pripravljanje in sprejemanje srednjeročnih in letnih programov, skrb za izmero zemljišč, izdelavo in reprodukcijo kart in načrtov, izdelavo katastrov in evidenc na ravni republiške pristojnosti, skrb za izvedbo in vzdrževanje bonitiranja zemljišč, opravljanje nadzora nad delom občinskih geodetskih upravnih organov in nudenje strokovne pomoči ter opravljanje drugih nalog iz republiške pristojnosti. V tem obdobju je 43 občinskih upravnih organov za geodetske zadeve na občinski ravni opravljajo pretežno upravne naloge in le v primerih, ko v občini ni bilo organizacij za opravljanje geodetskih storitev, prevzelo tudi njihovo izvajanje, in sicer: načrtovanje in koordiniranje dejavnosti geodetske službe na območju občine, skrb za izdelavo in vzdrževanje načrtov, katastrov in evidenc iz pristojnosti občine, izdajanje lokalnih geodetskih podatkov občanom, organom in organizacijam, izdajanje upravnih odločb in opravljanje drugih zadev iz pristojnosti občin.³⁴

Po zakonu iz leta 1970 so bile oblikovane občinske geodetske uprave, ki so imele položaj samostojnega občinskega upravnega organa. Dve ali več občin je lahko organiziralo skupni upravni organ za geodetske zadeve. Še vedno je GUSRS lahko posegla v avtonomijo dela posameznih občinskih uprav, tako strokovno kot politično, saj je podajala mnenja glede imenovanj in razrešitev predstojnikov občinskih organov.³⁵

Štrumbl in kolegi menijo, da je zakon iz leta 1972³⁶ ponovno določil naloge GUSRS. Ta je na temelju zakona izvajala strokovno vodstvo in nadzorstvo nad geodetsko in katastrsko službo v republiki, vodila regionalno in urbanistično geodezijo, vodila delo v zvezi z obnovo katastra, katastrske klasifikacije in bonitiranje zemljišč, nadzorovala vzdrževanje katastra, izdelovala osnovno državno karto za območje republike, vodila mapni arhiv ter opravljala druge upravne zadeve iz republiških pristojnosti na področju geodetske in katastrske službe. Zaradi potrebe po temeljni geodetski izmeri so leta 1974 sprejeli nov zakon,³⁷ s pomočjo katerega so vzpostavili mrežo temeljnih geodetskih točk v državi.³⁸

Zaradi kontinuiranih sprememb v geodetski službi je bilo potrebno sprejeti nov zakon o geodetski službi. Novi zakon, ki je bil sprejet leta 1976, je določal, da GUSRS izvaja nadzor nad geodetskimi službami v občinski pristojnosti in izvršuje upravne zadeve iz republiške pristojnosti.³⁹

Naprudnik povzema, da na področju delovanja in organizacije geodetske službe v zadnjem desetletju pred osamosvojitvijo (1980–1990) ni bilo bistvenih sprememb. Leta 1983 je Zavod za družbeno planiranje SRS geodetsko službo razglasil za informacijsko službo, medtem ko se večji premiki v geodetski stroki, kljub pričakovanjem, niso izvedli. Obdobje 1980–1990 je zaznamovala kriza v upravljanju na občinski, državni in zvezni ravni kot posledica družbe-

³³ Zakon o geodetski službi. V: *Uradni list SRS*, št. 21/1970.

³⁴ Klarič: Informacija o delu geodetske uprave SRS in občinskih geodetsko upravnih organov, str. 8.

³⁵ Zakon o geodetski službi. V: *Uradni list SRS*, št. 21/1970.

³⁶ Zakon o organizaciji republiške uprave SRS. V: *Uradni list SRS*, št. 23/1972.

³⁷ Zakon o geodetski službi. V: *Uradni list SRS*, št. 16/1974.

³⁸ Štrumbl et al.: Kartografsko gradivo Geodetske uprave RS in njenih predhodnic, str. 349–350.

³⁹ Zakon o geodetski službi. V: *Uradni list SRS*, št. 23/1976.

no-političnih sprememb ter pomanjkanja finančnih virov zaradi gospodarske krize v takratni Jugoslaviji.⁴⁰

Zaton Jugoslavije in vzpostavitev Republike Slovenije

Logarjeva poudarja, da je v geodeziji v 80. letih bil opravljen prehod na geografski informacijski sistem in zemljiški informacijski sistem, medtem ko se je začelo uvajanje postopne avtomatizacije. V 90. letih je bilo tako v političnih kot strokovnih krogih zaznati nujno po novi zakonski ureditvi geodetske službe in tudi zemljiško-katastrskih evidenc. Organizacija geodetske oziroma katastrske službe je namreč še vedno temeljila na stari zakonodaji,⁴¹ če ni bila v nasprotju z novo družbeno ureditvijo in ustavo.⁴²

Na temelju zakona iz leta 1994 je Geodetska uprava Republike Slovenije postala organ v sestavi Ministrstva za okolje in prostor.⁴³

Leta 2000 sta bila sprejeta dva temeljna zakona, ki sta na novo opredelila naloge in organizacijo geodetske službe, uredila področje izdajanja in uporabe geodetskih podatkov, inšpekcijsko nadzorstvo, evidentiranje nepremičnin, državne meje in prostorskih enot ter urejanje in spreminjanje mej zemljiških parcel. Z organizacijskega vidika se je geodetska služba razdelila na državno in lokalno. Vzpostavile so se območne geodetske službe.⁴⁴

Pajtlarjeva navaja, da se je med letoma 2006⁴⁵ in 2010⁴⁶ takrat obstoječa zakonodaja dopolnjevala, medtem ko je bil izveden popis nepremičnin, ki je predstavljal osnovo za vzpostavitev evidence Registra nepremičnin.⁴⁷

Zakon na področju arhitekturne in inženirske dejavnosti iz leta 2017 je določil pogoje za opravljanje poklicnih nalog in zaščito nazivov, pogoje za opravljanje arhitekturne in inženirske dejavnosti ter organizacijo, naloge, cilje in delovno področje Zbornice za arhitekturo in prostor Slovenije ter Inženirske zbornice Slovenije.⁴⁸

Aprila 2021 je bil razglašen še Zakon o katastru nepremičnin (ZKN), ki je ponovno preopredelil določene segmente geodetske službe.⁴⁹

Katastrski urad Ptuj/Geodetska uprava Ptuj/Območna geodetska uprava Ptuj

Od konca druge svetovne vojne naprej so katastrsko službo na Ptujju umeščali kot oddelek oziroma referat v okviru sekretariatov Okrajnega ljudskega odbora Ptuj, ki je začel delovati kot Okrajni narodnoosvobodilni odbor Ptuj septembra 1945 ter se na začetku leta 1946 preimenoval in deloval do ukinitve leta 1957. Leta 1948 se je po reorganizaciji geodetske službe vzpostavil Katastrski urad Ptuj. Zaradi prehoda na komunalni sistem so njegove pristojnosti prevzele občine. Občinski ljudski odbor Ptuj in kasneje Skupščina občine Ptuj sta tako

⁴⁰ Naprudnik: Geodezija v Sloveniji v obdobju 1945–2000, 5. del, str. 453 in 6. del, str. 54–64.

⁴¹ Zakon o geodetski službi. V: *Uradni list SRS*, št. 23/1976 in št. 42/1986; Zakon o temeljih geodetske dejavnosti. V: *Uradni list SFRJ*, št. 5/1990.

⁴² Logar: *50 let geodetske službe v Trebnjem*, str. 14–15.

⁴³ Zakon o organizaciji in delovnem področju ministrstev. V: *Uradni list RS*, št. 71/1994.

⁴⁴ Zakon o geodetski dejavnosti. V: *Uradni list RS*, št. 8/2000; Zakon o evidentiranju nepremičnin, državne meje in prostorskih enot. V: *Uradni list RS*, št. 52/2000.

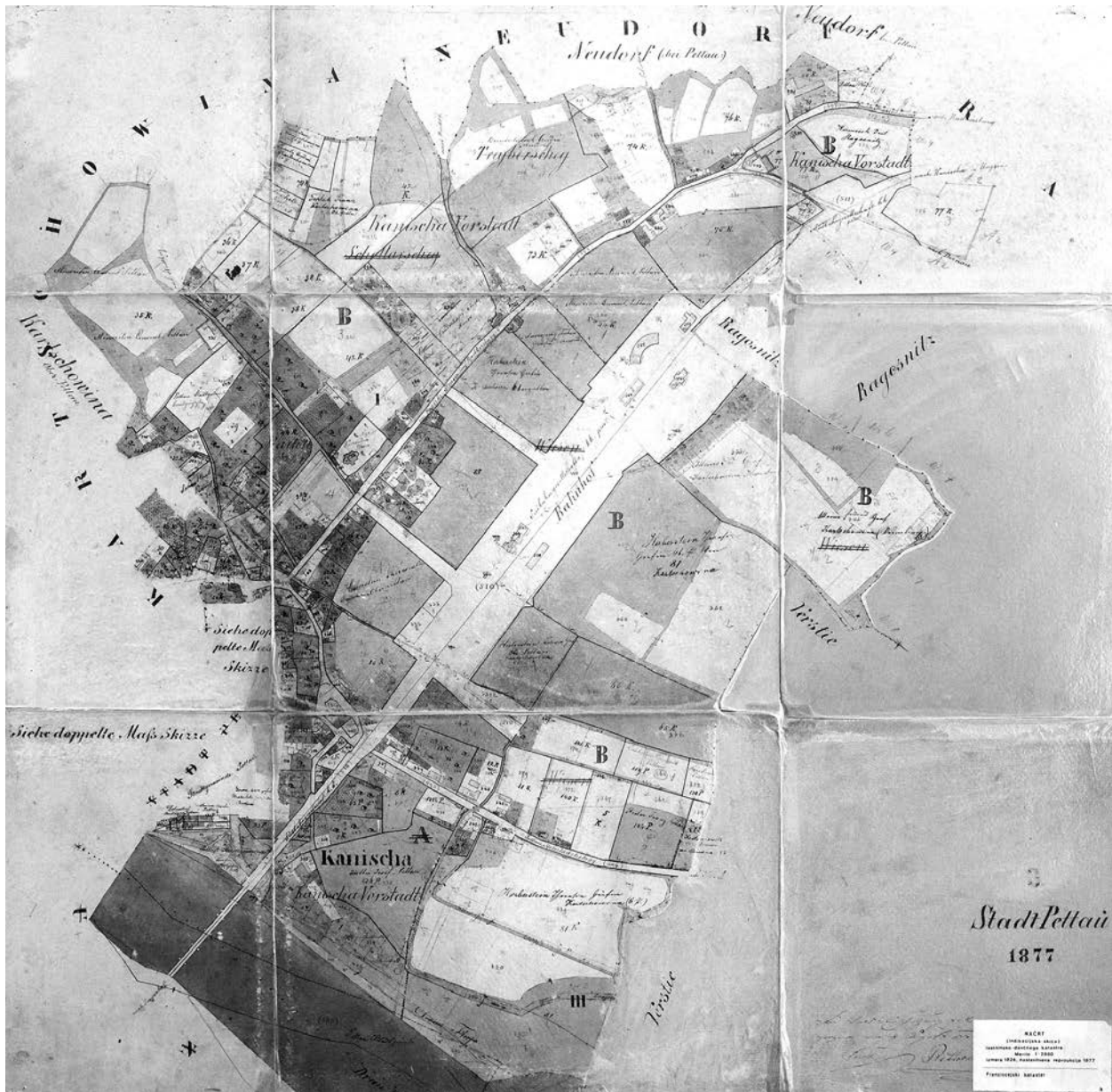
⁴⁵ Zakon o evidentiranju nepremičnin ZEN. V: *Uradni list RS*, št. 47/2006. Zakon o množičnem vrednotenju nepremičnin. V: *Uradni list RS*, št. 50/2006.

⁴⁶ Zakon o geodetski dejavnosti (dopolnila). V: *Uradni list RS*, št. 77/2010.

⁴⁷ Pajtlar: *Analiza organizacije in dejavnosti geodetske uprave RS*, str. 22.

⁴⁸ Zakon o arhitekturni in inženirski dejavnosti (ZAID). V: *Uradni list RS*, št. 61/2017.

⁴⁹ Zakon o katastru nepremičnin (ZKN). V: *Uradni list RS*, št. 54/2021.

Indikacijska skica lastninsko davčnega katastra mesta Ptuj 1877 (Kaniža)
(Vir: SI_ZAP/0064/117/011, predalnik 1N-20/001.03.50, ovoj 109/4).

postala nadrejena organa Katastrskemu uradu Ptuj. Gradivo o delovanju katastra v času okrajnega in občinskega ljudskega odbora se je ohranilo od leta 1957, v okviru arhivskega gradiva, ki ga hrani Zgodovinski arhiv na Ptuju, zgolj fragmentarno, še posebej gradivo, ki poroča o delu organa. Od 60. let je ohranjenih že več poročil, s katerimi lahko rekonstruiramo delovanje urada.

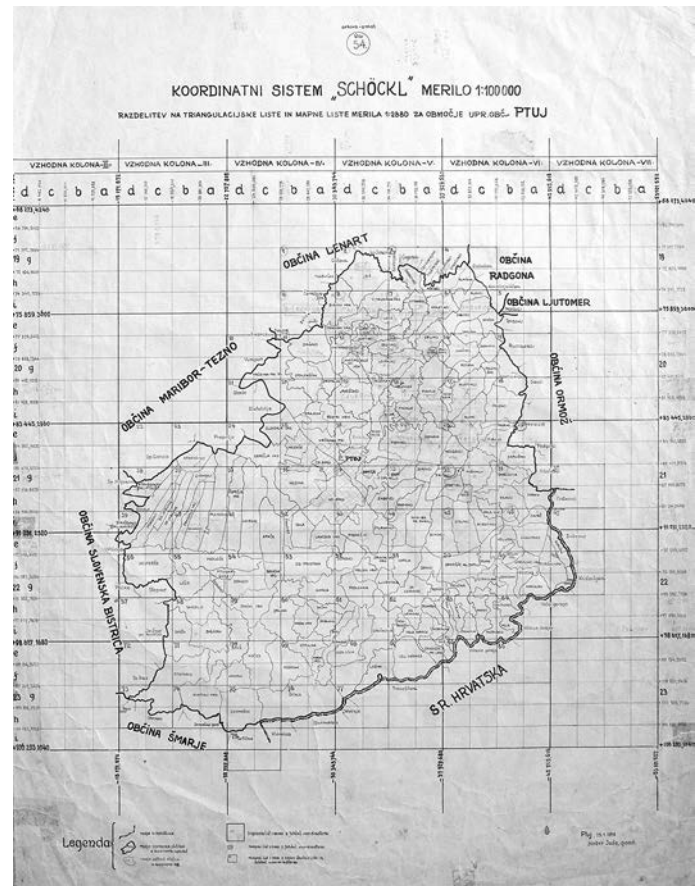
Na temelju poročila o poslovanju geodetske katastrske službe v letu 1962⁵⁰ izvemo, da je urad že leta 1963 pod vodstvom Bogdana Samoborja, v času prehoda izpod okrilja Občinskega ljudskega odbora Ptuj pod okrilje Skupščine občine Ptuj, poročal, da ga pestijo težave na področju pomanjkanja kadra in ustreznih instrumentov za izdelavo natančnejših geodetskih načrtov. Poroča, da urad prehaja med prvimi na področju Slovenije na avtomatsko obdelavo podatkov pri obnovi katastrskega operata, s čimer so nameravali postopke pri iz-

⁵⁰ SI_ZAP/0064/171/004/00003, Poslovanje geodetske katastrske službe v letu 1962 (poročilo).

peljavi sprememb v katastrskem operatu zmanjšati. Posebej je zanimiv navedek zakonodaje in internih aktov, po katerih se je v tistem času geodetski urad ravnal: zvezni (Uredba o zemljiškem katastru, Uredba o dohodnini, Uredba o pisarniškem poslovanju in Zakon o taksah), republiški (predpisi in strokovna navodila, ki jih v smislu uredbe o organizaciji in delu GUSRS izdaja republiška geodetska uprava) in interni akti (strokovni pravilniki Zvezne geodetske uprave). Iz poročila izvemo, da je katastrski urad Ptuj pokrival območje Skupščine občine Ptuj, ki je bilo takrat sestavljeno iz 23 krajevnih skupnosti. Območje je obsegalo 168 celih katastrskih občin in del katastrske občine Stražgonjca, kar je površinsko znašalo 64.518 ha 58 a in 72 m², od tega je skupno ljudsko premoženje zajemalo 12.232 ha 83 a in 43 m². Katastrski urad se je organizacijsko umeščal kot poseben organ Skupščine občine Ptuj z lastno notranjo organizacijo: Referat za vzdrževanje izmere in Referat za vzdrževanje pismenega dela katastrskega operata ter zaposloval 17 ljudi. Organ je v tem letu opravil naslednja redna dela: I. vzdrževanje izmere,⁵¹ II. vzdrževanje pismenega dela katastrskega operata⁵² in III. administrativna dela.⁵³ Poleg rednih je urad opravljal še izredna dela, kot so bila sodelovanje v sodnih komisijah, nujne meritve skupnega ljudskega premoženja, sodelovanje v komisijah za ocenitev zemljišč, prizadetih po toči, poplavi ali mrazu, sodelovanje s komisijo za klasifikacijo zemljišč in priprava potrebnih načrtov z vpisnimi podatki o kulturi, razredu in lastništvu, zamejitev katastrske občine Ptuj za potrebe nove izmere, sestava seznamov lastnikov hiš s preveritvijo na terenu, materialna oskrba, sklepanje pogodb za pomožno delovno silo pri novi izmeri in druga dela.⁵⁴

Poročilo o delu katastrskega urada v letu 1963⁵⁵ nam delo urada še bolj približa. Takratni šef urada je o opravljenem delu poročal takole: »Katastrski urad Ptuj opravlja zraven zemljiške katastrske službe še tehnične, administrativne po-

Koordinatni sistem Schöckl razdelitve na triangulacijske liste in mapne liste (Vir: SI_ZAP/0064/117/010/001/004, predalnik 1N-20/001.03.49, ovoj 109/4).

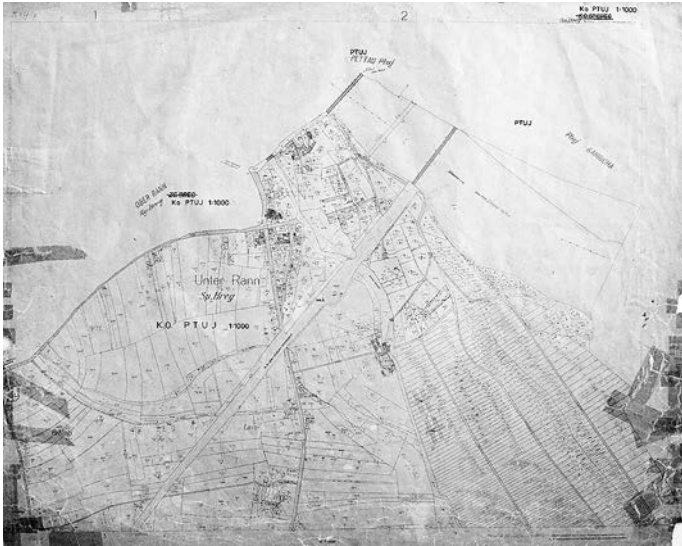
⁵¹ Meritve po prijavah, revizija kultur in revizija klasifikacije zemljišč.

⁵² Izpeljava sprememb skozi pisni del katastrskega operata.

⁵³ Izdaja potrdil o kilometrini, izdaja potrdil za reguliranje osebnega dohodka, invalidnine, pokojnine in drugo, uradni popravki katastrskega dohodka, začasne in trajne davčne oprostitve, potrdila o zemljiškem maksimumu, izpiski iz posestnih listov, prepisi posestnih listov za stranke ter izrisi iz katastrskih načrtov za stranke.

⁵⁴ SI_ZAP/0064/171/004/00003, Poslovanje geodetske katastrske službe v letu 1962 (poročilo).

⁵⁵ SI_ZAP/0064/171/004/00005, Poročilo o delu katastrskega urada v letu 1963.

Kartografske karte k.o. Zgornji Breg in k.o. Spodnji Breg (stare matrice in stari originali do leta 1965) (Vir: SI_ZAP/0064/117/010/001/004, predalnik 1N-20/001.03.49, ovoj 109/4).

sle in posle za predstavniške organe, organizacije, ustanove, zavode ter posameznike... Vsa večja preobrazba v kmetijstvu in obdelava novih površin ter menjajoča se struktura kmečkega prebivalstva povzročata večji promet z zemljišči kot kdaj koli... Intenzivna stanovanjska gradnja in gradnja ključnih gospodarskih objektov, prostorsko in površinsko spreminja podobo mesta in vasi... Območje na katerem opravlja katastrski urad svojo službo je razdeljeno na 169 katastrskih občin s skupno površino 64,519 ha oziroma 178.810 parcel... Katastrski urad Ptuj je po obsegu med največjimi v Sloveniji in zaposluje zgolj 16 uslužbencev...» V tistem letu so prav tako nadaljevali z obnovo katastrskega operata po strojnem sistemu – luknjanjem kartic, medtem ko so obnovili zaradi dotrajanosti katastrske načrte za devet katastrskih občin in terenske mape za 32 katastrskih občin s 115 podrobnimi listi. V tistem letu je kataster sprejel in odpravil okrog 5.500 strank. Po naročilu je bilo izdanih potrdil in raznih prepisov iz katastrskega operata za 1.656 primerov in 397 izrisov za 8.950 parcel. Razen s pomanjkanjem delovne sile se je urad ukvarjal še s težavo nezadostnih natančnih geodetskih instrumentov, s katerimi bi lahko izvajal zahtevna geodetska dela na vzdrževanju osnovne mreže geodetskih točk, nivelmana⁵⁶ in dopolnjevanja detajla.⁵⁷

Na temelju dokumenta Poročilo o delu katastrskega urada v letu 1964⁵⁸ in dokumenta Poročilo o delu in problematiki geodetsko katastrske službe v letu 1965⁵⁹ lahko ugotovimo, da se je uprava Skupščine občine Ptuj reorganizirala, s čimer se je Geodetska katastrska služba s 1. januarjem 1965 osamosvojila in postala posebni upravni organ z nazivom Zavod za izmero in kataster zemljišč Ptuj.⁶⁰ Zavod je dobil dodatne zadolžitve, saj je nanj bila prenesena služba evidence družbene lastnine.

V skladu s sprejetim odlokom o ustanovitvi Zavoda za izmero in kataster zemljišč občine

⁵⁶ Geometrični nivelman: najnatančnejša geodetska metoda višinomerstva in eden izmed najnatančnejših geodetskih merskih postopkov (metod). Glej Stopar et al.: *Programska zasnova in priprava gradiv za izvedbo strokovnega dela izpita iz geodetske stroke*, str. 10.

⁵⁷ SI_ZAP/0064/171/004/00005, Poročilo o delu katastrskega urada v letu 1963.

⁵⁸ SI_ZAP/0064/171/005/003/00001, Poročilo o delu katastrskega urada v letu 1964.

⁵⁹ SI_ZAP/0064/171/005/002/00001, Poročilo o delu in problematiki geodetsko katastrske službe v letu 1965.

⁶⁰ Zavod je bil ustanovljen z odlokom Skupščine občine Ptuj št. 021-3/64-1 24. december 1964 (glej *Uradni vestnik okraja Maribor*, 29. januar 1965).

Ptuj⁶¹ je razvidno, da sta zavod upravljala direktor in svet zavoda, ki ga je imenovala občinska skupščina, ki ji je bil zavod finančno popolnoma podrejen. Po ustanovitvi je zavod začel z notranjo reorganizacijo oddelkov oziroma služb. Vzpostavljeni so bili oddelek za izmero in vzdrževanje, oddelek za katastrsko knjigovodstvo, referat za evidenco zemljišč v družbeni lastnini, sprejemna pisarna, računovodstvo in pomožno tehnično osebje. Število zaposlenih se je povzpelo na 21.⁶² Skupščina občine Ptuj je v tem letu finančno precej podprla zavod, saj je v sklad opreme in sklad porabe zavoda nakazala znatna sredstva, s katerimi so lahko nabavili instrumentarij za podrobno risanje zemljevidov.

Iz poročila o delu in problematiki geodetsko katastrske službe v občini Ptuj za leto 1965⁶³ in Poročila o delu Zavoda za izmero in kataster zemljišč Ptuj za leto 1965⁶⁴ lahko ugotovimo, da so bile plače zaposlenih za tisti čas dobre, po višini sta prednjačila direktor in šef oddelka za izmero, ki je imel najvišjo plačo v zavodu.⁶⁵

Odlok o ustanovitvi Zavoda za izmero in kataster zemljišč občine Ptuj⁶⁶ prav tako določa delovanje zavoda na naslednjih področjih: Sestavljal je letni in perspektivni program geodetsko-katastrskih del ter finančni načrt za ta dela; vodil je evidenco nad izvajanjem vseh geodetskih del na svojem območju; strokovno je sodeloval pri sklepanju pogodb za vsa geodetska dela, ki so vezana na mrežo geodetskih točk, opravljal je nadzor nad izvajanjem del in prevzemal izgotovljene načrte in operate; načrtoval in koordiniral vso geodetsko dejavnost na svojem območju ne glede na naročnika in izvajalca teh del; nadzoroval in obnavljal mrežo stalnih geodetskih točk (triangulacijskih, poligonskih in nivelmanskih); vodil evidenco zemljišč v družbeni lastnini; zbiral in obdeloval je statistične podatke o zemljiščih glede na strukturo, lastninsko-posestniška razmerja in obstoječe objekte; izdeloval in vzdrževal je kataster komunalnih naprav; zbiral in arhiviral vso geodetsko-katastrsko dokumentacijo; količil je gradbene in regulacijske črte ter objekte; izvrševal je vse ostale naloge geodetsko-katastrske službe ter sodeloval z vsemi organi in organizacijami, ki so bili zainteresirani za opravljanje geodetsko-katastrske službe.

Iz poročila o delu geodetskega upravnega organa za leto 1971⁶⁷ lahko razberemo, da se je zavod leta 1971 ponovno spopadal s problemom pomanjkanja instrumentarija, pisarniške opreme in pisarniške mehanizacije.

S pomočjo ohranjenega dokumenta o sistemizaciji delovnih mest v Geodetski upravi Ptuj⁶⁸ lahko natančno opredelimo organizacijsko strukturo zavoda. V letu 1972 so se ponovno organizacijsko preoblikovale službe, in sicer so zavod sestavljali geodetska uprava, odsek za izmero in zemljiški kataster, katastrsko knjigovodstvo in evidenca družbenega premoženja ter odsek za geodetsko prostorsko dokumentacijo in kataster komunalnih naprav.

Prav tako se je v tem letu spremenilo ime občinskega organa za geodetske

⁶¹ Odlok o ustanovitvi Zavoda za izmero in kataster zemljišč občine Ptuj (glej pod SI_ZAP/0064/171/005/009/00002, Sklad za opremo in osebno porabo).

⁶² To je bilo podrobno zavedeno v internem pravilniku, ki je bil sprejet 22. februarja 1965 (glej SI_ZAP/0064/171/005/00001, Pravilnik o notranji organizaciji, delovnih razmerjih in delitvi dohodka).

⁶³ SI_ZAP/0064/171/005/002/00001, Poročilo o delu in problematiki geodetsko katastrske službe v občini Ptuj za leto 1965.

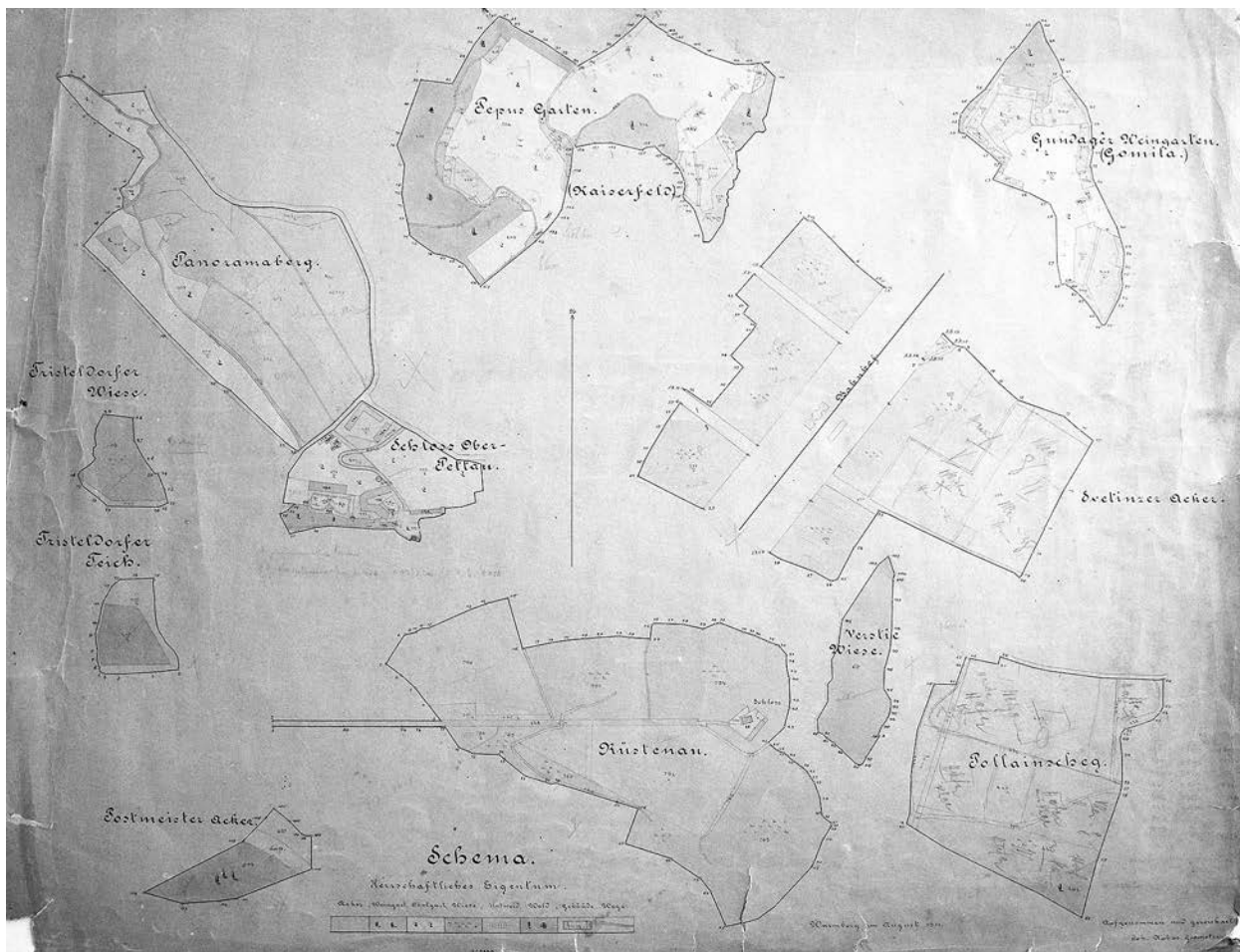
⁶⁴ SI_ZAP/0064/171/006/00020, Poročilo o delu Zavoda za izmero in kataster zemljišč Ptuj za leto 1965 (poročilo).

⁶⁵ SI_ZAP/0064/171/005/002/00001, Poročilo o delu in problematiki geodetsko katastrske službe v občini Ptuj za leto 1965. SI_ZAP/0064/171/006/00020, Poročilo o delu Zavoda za izmero in kataster zemljišč Ptuj za leto 1965 (poročilo).

⁶⁶ Odlok o ustanovitvi Zavoda za izmero in kataster zemljišč občine Ptuj (glej SI_ZAP/0064/171/005/009/00002, Sklad za opremo in osebno porabo).

⁶⁷ SI_ZAP/0064/171/010/00001, Poročilo o delu geodetskega upravnega organa za leto 1971.

⁶⁸ SI_ZAP/0064/171/010/00040, Sistemizacija delovnih mest v Geodetski upravi Ptuj.

Karta lovišča Ptuj 1911 (Bestandeskarte revier Pettau).

(Vir: SI_ZAP/0096/001/001/003/00001, predal 16, ovoj 228).

zadeve, saj je skupščina občine na seji 21. december 1972 določila, da se organ preimenuje v Geodetsko upravo Ptuj.⁶⁹

Nekdanji direktor zavoda Premzl poudarja naloge Geodetske uprave Ptuj na začetku 80. let: Načrtovanje in koordiniranje izvajanja del in nalog v geodetskih zadevah na območju občine; skrb za izdelavo in nastavitve načrtov, kart, katastrov in drugih evidenc, ki jih (so)financira občina; vzdrževanje katastra, načrtov in drugih evidenc iz svoje pristojnosti; vzdrževanje geodetske mreže nižjih redov; določanje hišnih števil; opravljanje geodetskih storitev, razen geodetskih del pri komasacijah; odločanje o geodetskih zadevah v upravnem postopku na prvi stopnji; opravljanje strokovnega nadzora nad izvajanjem del, ki jih v geodetskih zadevah opravljajo geodetske organizacije združenega dela; opravljanje drugih nalog iz občinske pristojnosti, ki so vezane na dejavnost geodetske službe. V 80. letih je bila Geodetska uprava Ptuj razdeljena na štiri notranje organizacijske enote: odsek za zemljiški kataster, odsek za prostorski kataster, referat za katastrsko knjigovodstvo in pisarno uprave.⁷⁰

Premzl v poročilu o problematiki delovanja geodetske službe s poudarkom na posodobitvi in kadrovske krepitvi poudarja, da službo pestijo težave z zastarelo in slabo tehnično opremljenostjo ter pomanjkanjem kadra, saj je bilo

⁶⁹ SI_ZAP/0064/171/010/00044, Spremenjeno ime občinskega organa za geodetske zadeve, naročilo pečatov (dopis).

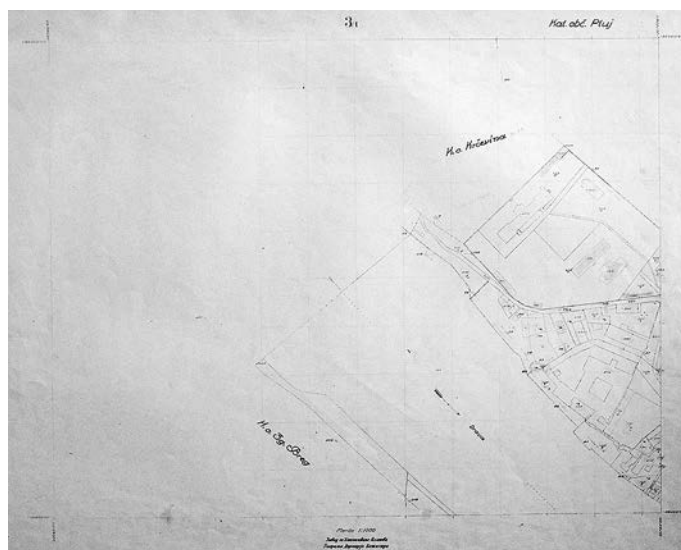
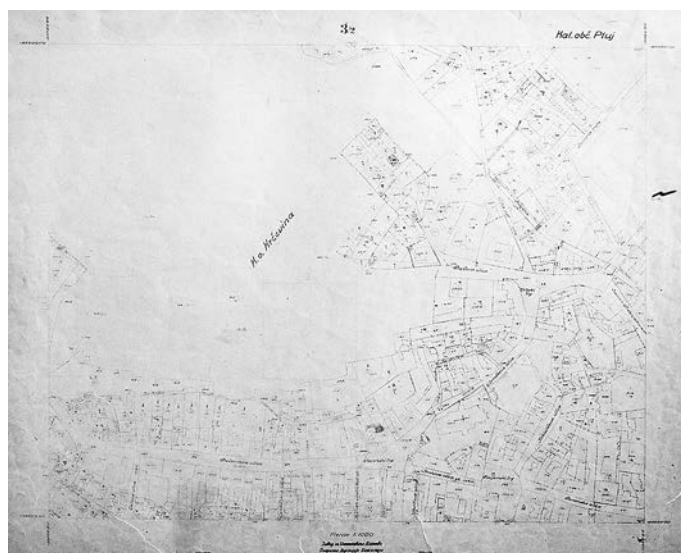
⁷⁰ Premzl: *Organizacija geodetske službe v občini Ptuj*, str. 3–4.

zaposlenih v letu 1983 osemnajst ljudi od enaindvajsetih, kot bi jih bilo potrebno za optimalno delovanje.⁷¹

Mrgoletova poudarja, da je Geodetska uprava Ptuj v obdobju 80. let ohranila status večje območne geodetske enote, saj je pokrivala 168 katastrskih občin, kar je obsegalo okrog 38.000 posestnih listov za 208.000 parcel.⁷²

Na temelju Zakona o geodetski dejavnosti leta 2000⁷³ in ob uveljavitvi Uredbe o določitvi območnih geodetskih uprav Geodetske uprave Republike Slovenije, njihovih območij in sedežev,⁷⁴ se je kot območna enota v letu 2000 vzpostavila Območna geodetska uprava Ptuj kot ena izmed notranjih organizacijskih enot Geodetske uprave Republike Slovenije. Njene naloge so: 1. vzpostavi, vodi in vzdržuje zbirke geodetskih podatkov ter izdaja te podatke; 2. vodi upravne postopke in odloča v upravnih zadevah na prvi stopnji, v katerih ne odloča glavni urad; 3. opravlja druge naloge, ki jih določi glavni urad.

Območje Območne geodetske uprave Ptuj obsega naslednje katastrske občine (dalje k. o.): 323 Senešci, 330 Trgovišče, 329 Cvetkovci, 315 Pavlovski Vrh, 314 Hum, 313 Šalovci pri Središču, 312 Vitan, 311 Vodranci, 310 Jastrebcji, 309 Lačaves, 308 Zasavci, 307 Kajžar, 306 Vuzmetinci, 305 Kog, 304 Gomila, 303 Hermanci, 302 Miklavž, 301 Vinski Vrh, 300 Veliki Brebrovnik, 299 Mali Brebrovnik, 298 Mihalovci, 297 Veličane, 296 Cerovec – Stanka Vraza, 295 Žerovinci, 294 Ivanjkovci, 293 Stanovno, 292 Runeč, 291 Žvab, 290 Lahonci, 289 Pršetinci, 288 Koračice, 287 Ključarovci pri Ormožu, 286 Senik pri Tomažu, 285 Bratonečice, 284 Mala vas, 283 Tomaž, 282 Savci, 281 Rakovci, 280 Rucmanci, 279 Trnovci, 322 Vičanci, 321 Šardinje, 320 Lešnica pri Ormožu, 319 Litmerk, 318 Hardek, 317 Pavlovci, 316 Libanja, 338 Središče, 337 Grabe pri Središču, 336 Obrež, 335 Loperšice, 334 Frankovci, 333 Pušenci, 332 Ormož, 331 Velika Nedelja, 324 Sodinci, 326 Bresnica, 327 Podgorci, 328 Osluševci, 325 Strjanci, 749 Stražgonjca, 345 Trnovska vas, 347 Bišečki Vrh, 346 Biš, 372 Spodnji Velovlek, 371 Zgornji Velovlek, 370 Janežovski Vrh, 369 Ja-

Kartografske karte k.o. Ptuj (stare matrice in stari originali do leta 1965).

(Vir: SI_ZAP/0064/117/010/001/004, predalnik 1N-20/001.03.49, ovoj 109/4).

⁷¹ Prav tam, str. 10; SI_ZAP/0064/171/015/00002, Problematika delovanja geodetske službe s poudarkom na posodobitvi in kadrovski krepitvi (dopisi in poročila).

⁷² Mrgole: Valorizacija gradiva občinske geodetske uprave, str. 33.

⁷³ Zakon o geodetski dejavnosti. V: *Uradni list RS*, št. 8/2000.

⁷⁴ Uredba o določitvi območnih geodetskih uprav Geodetske uprave Republike Slovenije, njihovih območij in sedežev. V: *Uradni list RS*, št. 49/2000.

nežovci, 368 Drstelja, 367 Grajenščak, 366 Krčevina pri Vurberku, 365 Jiršovci, 380 Prerad, 379 Polenci, 378 Bratislavci, 377 Polenšak, 376 Hlaponci, 375 Rotman, 374 Kukava, 373 Mostje, 396 Skorba, 395 Hajdoše, 394 Gerečja vas, 393 Slovenja vas, 392 Krčevina pri Ptuju, 391 Grajena, 390 Mestni Vrh, 389 Nova vas pri Ptuju, 413 Muretinci, 412 Mala vas, 411 Gajevci, 410 Formin, 409 Zamušani, 408 Gorišnica, 407 Moškanjci, 406 Zagojiči, 429 Dragonja vas, 428 Mihovce, 427 Pleterje, 426 Župečja vas, 425 Lovrenc na Dravskem polju, 424 Apače, 423 Trnovec, 422 Sela, 445 Zgornja Pristava, 444 Bolečka vas, 443 Janški Vrh, 442 Skrblje, 441 Stogovci, 440 Doklece, 439 Ptujška Gora, 438 Lešje, 506 Žetale, 505 Čermožiše, 504 Nadole, 503 Kupčinji Vrh, 502 Stoperce, 501 Sveča, 500 Bolfenk, 499 Sitež, 498 Kočice, 497 Dobrina, 496 Strajna, 495 Kozminci, 494 Stanošina, 493 Sedlašek, 492 Gruškovje, 491 Ložina, 490 Velika Varnica, 489 Mala Varnica, 488 Trdobjoci, 487 Zgornji Leskovec, 486 Belavšek, 485 Skorišnjak, 484 Gradišče, 483 Veliki Okič, 482 Mali Okič, 481 Slatina, 480 Pohorje, 479 Pristava, 478 Paradiž, 477 Medribnik, 476 Meje, 475 Gruškovec, 474 Cirkulane, 473 Brezovec, 472 Gorenjski Vrh, 471 Pestike, 470 Korenjak, 469 Turški Vrh, 468 Drenovec, 467 Goričak, 466 Zavrč, 465 Hrastovec, 464 Belski Vrh, 463 Veliki Vrh, 462 Dolane, 461 Gradišča, 460 Dravci, 459 Repišče, 458 Spodnji Leskovec, 457 Podlehnik, 456 Dežno, 455 Zakl, 454 Jablovec, 453 Rodni Vrh, 452 Dolena, 451 Gorca, 450 Majski Vrh, 449 Ljubstava, 448 Vareja, 447 Dravinjski Vrh, 446 Jurovci, 437 Podlože, 436 Sestrže, 435 Šikole, 434 Pongrce, 433 Zgornje Jablane, 432 Spodnje Jablane, 431 Starošince, 430 Cirkovce, 421 Lancova vas, 420 Pobrežje, 419 Šturmovci, 418 Zabovci, 417 Markovci, 416 Nova vas pri Markovcih, 415 Bukovci, 414 Stojnci, 405 Sobetinci, 404 Prvenci, 403 Borovci, 402 Spuhlja, 401 Brstje, 400 Ptuj, 399 Draženci, 397 Hajdina, 388 Rogoznica, 387 Kicar, 386 Pacinje, 385 Podvinci, 384 Dornava, 383 Mezgovci, 382 Slomi, 381 Tivolci, 356 Sakušak, 355 Senčak, 354 Zagorci, 353 Grlinci, 352 Desenci, 351 Svetinci, 350 Ločič, 349 Ločki Vrh, 364 Vintarovci, 363 Destrnik, 362 Dolič, 361 Levanjci, 360 Gradiščak, 359 Dragovič, 358 Juršinci, 357 Bodkovci, 348 Trnovski Vrh, 344 Drbetinci, 340 Slavšina, 341 Rjavci, 343 Vitomarci, 342 Hvaletinci in 339 Novinci.⁷⁵

Prezemi arhivskega gradiva geodetske službe v Zgodovinski arhiv na Ptuju

Zgodovinski arhiv na Ptuju hrani arhivsko gradivo dveh geodetskih služb, in sicer Geodetske uprave Ptuj in Ormož. Arhivsko gradivo je v štirih fondih, in sicer: SI_ZAP/0064, Geodetska uprava Ptuj; SI_ZAP/0221, Geodetska uprava Ptuj – Splošno ljudsko premoženje; SI_ZAP/0285, Geodetska uprava Ormož in SI_ZAP/0629, Geodetska uprava Ormož – Splošno ljudsko premoženje.

SI_ZAP/0064, Geodetska uprava Ptuj 1870–2018

- 170 katastrskih občin
- 2.460 škatel, 246 tm
- 521 map v 6 kovinskih predalnikih, v katerih je 2.911 kart

Gradivo do leta 1945 je bilo prvič prevzeto 22. novembra 1965 od Zavoda za izmero in kataster zemljišč, in sicer okrog 400 fasciklov oziroma 42 tm, akc. št. 64. Drugič je bilo prevzeto 29. junija 1989 od Skupščine občine Ptuj – Geodetska uprava za obdobje 1945–1969, akc. št. 220, in sicer 18 tm. Leta 2006 je bilo prevzeto digitalno gradivo – skenogrami originalnih zemljiškokatastrskih načrtov (indikacijske skice oziroma terenske karte) območja Upravne enote Ptuj za leta 1882–1965 (šest CD-jev), akc. št. 356. Naslednji prevzem je sledil 18.

⁷⁵ Prav tam.

maja in 17. junija 2010, ko so bile prevzete originalne katastrske karte od 19. do 21. stoletja. Elaborati k. o. na območju Ptuja 1882–2010 so bili delno prevzeti 19. aprila 2018, 40,5 tm, akc. št. 533. Sledila je druga faza delnega prevzema elaboratov k. o. na območju Ptuja 1881–2015, in sicer od k. o. Hrastovec do k. o. Ptujaska gora 5. septembra 2018, 49 tm, akc. št. 539. Zadnji prevzem elaboratov se je izvedel 20. decembra 2018 za obdobje 1880–2018, in sicer od k. o. Ptuj do k. o. Župečja vas, 43 tm, akc. št. 549. Zadnja predaja arhivskega gradiva je bila izvedena 25. aprila 2019, akc. št. 561 (stari posestni listi, zakoličbe, spisovno gradivo in spremembni izkazi).

Pri II. prevzemu leta 1989 so arhivskim delavcem pri urejanju arhivskega gradiva pomagali tudi delavci Geodetske uprave Ptuj. Ti so že prevzeto gradivo v arhivu iz leta 1965 pomagali »dopolniti« z novim arhivskim gradivom, kot so bili posestni list, sumarniki, izvlečki in parcelniki. V letu 2018 je bila izvedena digitalizacija parcelnikov s strani Območne geodetske uprave Ptuj ob pomoči podjetja Mikrografija d. o. o. Pred predajo elaboratov so bili slednji digitalizirani, kar je bil tudi eden izmed pogojev, da je Zgodovinski arhiv na Ptuj gradivo »mlajšega« nastanka sploh prevzel.

SI_ZAP/0221, Geodetska uprava Ptuj – Splošno ljudsko premoženje 1945–1978

- 47 škatel, 6 tm

Zbirka arhivskega gradiva je nastala pri Geodetski upravi Ptuj, ko so iz različnih služb poskušali vzpostaviti enoten seznam nacionalizacijskih postopkov za evidenco splošnega ljudskega (družbenega) premoženja. Arhiv je 6 tm gradiva prevzel leta 1990. Gre za zbirko listin o zaplembah premoženja od leta 1945 do leta 1976, knjige (vpisnik zbirke listin, imenik nekdanjih lastnikov, register za gozdna zemljišča splošnega ljudskega (družbenega) premoženja, register zemljišč v splošni rabi k. o.), sezname (hiše), pravilniki in navodila, zapisniki dela na terenu, pomožni register kmetijsko-zemljiškega sklada, imenik koristnikov (mape), tehnična dokumentacija (pridobivanje zemljišč za družbeno proizvodnjo od leta 1964) in dokumentacija občinskega komiteja za kmetijstvo.

SI_ZAP/0285, Geodetska uprava Ormož 1881–2016

- 60 katastrskih občin
- 671 arhivskih škatel, 67,1 tm
- 50 map v 2 kovinskih predalnikih

Gradivo je bilo prevzeto prvič leta 1968 od Stanovanjsko komunalnega podjetja Ormož, akc. št. 45. Ta je v svojem arhivu našla »sposojene« katastrske mape (terenske katastrske karte) in parcelnike za območje občine Ormož. Ohranilo se je osem parcelnikov in katastrske mape za sedem katastrskih občin. Skupaj za 0,25 tm gradiva. Naslednji prevzem je sledil 2. junija 1982 s strani Skupščine občine Ormož, ki je predala katastrske načrte za 66 k. o. za obdobje 1941–1945, akc. št. 170. Večji prevzem je sledil 20. maja 1997 s strani Geodetske uprave Ormož za obdobje 1929–1945 v količini 20 tm oziroma 175 arhivskih škatel, akc. št. 300. Največji prevzem je sledil 29. novembra 2016, ko so bili prevzeti elaborati Geodetske pisarne Ormož 1881–2016 (493 arhivskih škatel) in železen predalnik, kjer se hranijo matrice na pokalonu za k. o. oziroma zemljiškokatastrski načrti na dan uveljavitve digitalnega katastrskega načrta, akc. št. 504.

SI_ZAP/0629, Geodetska uprava Ormož – Splošno ljudsko premoženje 1945–1960

Gradiva je bilo prevzetega zgolj za vzorec leta 2018 (tri arhivske škatle), in sicer evidence odvzetih zemljišč. Večinoma ga še hrani ustvarjalec oziroma pravni naslednik in še čaka na predajo v arhiv.

Zaključek

V članku so bile na kratko povzete zgodovinske etape razvoja geodetske službe skozi zakonodajo na splošni ravni na današnjem območju Republike Slovenije. Poseben ozir je bil namenjen razvoju geodetske službe in geodetske zakonodaje v drugi polovici 20. stoletja in na začetku 21. stoletja, saj je v tem času prišlo s pomočjo in zaradi razvoja tehnologije ter številnih družbenih sprememb do največjih premikov na področju razvoja geodetske dejavnosti in geodetske stroke. Na temelju ohranjenih poročil je bila podrobneje predstavljena geodetska dejavnost na območju Ptuja v drugi polovici 20. stoletja, s čimer se je želel doseči namen »podrobnejšega zgodovinskega prikaza« delovanja geodetske organizacije na konkretni ravni kot enega izmed sestavnih členov geodetske službe na območju Republike Slovenije. Na temelju prikazanega razvoja in razvejanosti službe ter ogromnih količin fizičnega arhivskega gradiva, ki čaka na prevzem v pristojne regionalne arhivske depoje, kot rezultat dela geodetske službe, daje arhivski stroki »slutiti«, koliko zahtevnega dela oziroma izzivov jo čaka v prihodnje. Zgodovinski arhiv na Ptuju je arhivsko gradivo pristojnih geodetskih služb prevzemal postopoma v preteklih 55 letih. Prevzeti je potrebno še evidence in spisovno gradivo splošnega ljudskega premoženja Geodetske uprave Ormož ter komasacije za območje Ptuja in Ormoža. Prav tako bo potrebno v ZAP v prihodnje prenesti še zračne posnetke za obe območji, ki jih Geodetska uprava Ptuj pri svojem delu še uporablja. Ker geodetske uprave hranijo ogromno arhivskega gradiva, ki bi v skladu z veljavno arhivsko zakonodajo moralo biti predano v arhive in glede na to, da so nekatere vrste gradiva digitalizirane ter več ne služijo namenu v fizični obliki, bi morda bilo smotrno, če bi se arhivska stroka začela ukvarjati s problemom prevzema omenjenega arhivskega gradiva v lastne depoje.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Zgodovinski arhiv na Ptuju

- SI_ZAP/0064, Geodetska uprava Ptuj, 1870–2018.
- SI_ZAP/0096, Zbirka zemljevidov in načrtov, 1703–2009.

LITERATURA

Jarc, Marija: *Upravni postopki na geodetski upravi*, diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, 2008.

Klarič, Matija: Informacija o delu geodetske uprave SRS in občinskih geodetskih upravnih organov. V: *Bilten Zveze geodetskih inženirjev in geometrov SR Slovenije* 14, št. 2, str. 8–10.

Korošec, Branko: *Naš prostor v času in projekciji – Oris razvoja zemljemerstva, kartografije in prostorskega urejanja na osrednjem slovenskem*. Geodetski zavod SRS Ljubljana, 1978.

Lisec, Anka; Čeh, Marjan; Ferlan, Miran; Stopar, Bojan; Kosmatin Fras, Mojca; Mlinar, Alenka: Organizacija javne geodetske službe v nekaterih izbranih tujih državah. V: *Geodetski vestnik* 60 (2016), št. 3, str. 517–530.

Logar, Nevenka: *50 let geodetske službe v Trebnjem*, diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, 2008.

Majcen, Stanko: 35 let geodetske službe v SRS. V: *Geodetski vestnik* 23 (1979), št. 1, str. 5–9.

Mrgole, Tjaša: Valorizacija gradiva občinske geodetske uprave. V: *Arhivi 10* (1987), št. 1–2, str. 33–34.

Naprudnik, Milan: Geodezija v Sloveniji v obdobju 1945–2000 (1. del). V: *Geodetski vestnik* 46, št. 3, str. 249–256.

Naprudnik, Milan: Geodezija v Sloveniji v obdobju 1945–2000 (5. del). V: *Geodetski vestnik* 47, št. 4, str. 446–457.

Naprudnik, Milan: Geodezija v Sloveniji v obdobju 1945–2000 (6. del). V: *Geodetski vestnik* 48, št. 1, str. 54–64.

Pajtlar, Alenka: *Analiza organizacije in dejavnosti geodetske uprave RS kot del javne geodetske službe*, magistrska naloga. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, 2016.

Premzl, Boris: *Organizacija geodetske službe v občini Ptuj*, seminarska naloga. Ptuj: Geodetska uprava Ptuj, 1983.

Slak, Jože; Triglav, Jože; Koračin, Karolina; Ravnihar, Franc: *Slovenska zemlja na katastrskih načrtih – Zemljiškokatastrski načrti skozi čas*. Ljubljana: Geodetska uprava Republike Slovenije, 2020.

Štrumbl, Žarko: Roki hrambe tehnične dokumentacije, ki nastane pri ministrstvih Republike Slovenije in organih v sestavi. V: *Sodobni arhivi 1998, XX. posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanjih v arhivih* [Radenci, 22. –24. april 1998], str. 114–123.

Štrumbl, Žarko; Kogovšek, Jasmina; Starman, Alenka: Kartografsko gradivo Geodetske uprave RS in njenih predhodnic. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja* [Radenci, 2010], str. 347–354.

INTERNETNI VIRI

Kloiber, Otto: *100 Jahre Evidenzhaltung des Grundkatasters, 100 Jahreführung des Katasters 1883–1983*: http://www.bev.gv.at/pls/portal/docs/PAGE/BEV_PORTAL_CONTENT_ALLGEMEIN/0200_PRODUKTE/0200_HIER_KATALOG/HISTORISCHER%20KATASTER%20-%2020URMAPPE/600DOWNLOAD/100_JAHRE_FUEHRUNG_DES_KATASTERS.PDF (dostop: 20. 4. 2017).

Stopar, Bojan; Koler, Božo; Kuhar, Miran: *Programska zasnova in priprava gradiv za izvedbo strokovnega dela izpita iz geodetske stroke*: https://www.e-prostor.gov.si/fileadmin/DPKS/Horizontalna_sestavina/Dodatna_gradiva/OSNOVNI_GEO_SISTEM.pdf (dostop: 4. 1. 2022).

Komovec, Darja; Lukšič, Kristian; Mitrovič, Dušan; Mlakar, Erika; Mlakar, Jana; Perko, Kristina; Petek, Tomaž; Ravnihar, Franc; Režek, Jurij: *Letno poročilo Geodetske uprave Republike Slovenije 2014*: http://gu.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/gu.gov.si/pageuploads/GRADIVA/PUBLIKACIJE/Letna_porocila/Letno_porocilo_2014_SLO.pdf (dostop: 9. 9. 2021).

Novšak, Roman; Mesner, Andrej; Kovačič, Matej: *Delovanje geodetske službe v samostojni Sloveniji*: <https://dokumen.tips/documents/geodetska-revolucija.html> (dostop: 4. 1. 2022).

ZAKONODAJA

Zakon o geodetski službi. V: *Uradni list SRS*, št. 21/1970.

Zakon o organizaciji republiške uprave SRS. V: *Uradni list SRS*, št. 23/1972.

Zakon o geodetski službi. V: *Uradni list SRS*, št. 16/1974.

Zakon o geodetski službi. V: *Uradni list SRS*, št. 23/1976.

Zakon o geodetski službi. V: *Uradni list SRS*, št. 42/1986.

Zakon o temeljih geodetske dejavnosti. V: *Uradni list SFRJ*, št. 5/1990.

Zakon o organizaciji in delovnem področju ministrstev. V: *Uradni list RS*, št. 71/1994.

Zakon o geodetski dejavnosti. V: *Uradni list RS*, št. 8/2000.

Zakon o evidentiranju nepremičnin, državne meje in prostorskih enot. V: *Uradni list RS*, št. 52/2000.

Zakon o evidentiranju nepremičnin ZEN. V: *Uradni list RS*, št. 47/2006.

Zakon o množičnem vrednotenju nepremičnin. V: *Uradni list RS*, št. 50/2006.

Zakon o geodetski dejavnosti (dopolnila). V: *Uradni list RS*, št. 77/2010.

Zakon o arhitekturni in inženirski dejavnosti (ZAID). V: *Uradni list RS*, št. 61/2017.

Zakon o katastru nepremičnin (ZKN). V: *Uradni list RS*, št. 54/2021.

Uredba o ureditvi katastrske službe v Ljudski republiki Sloveniji. V: *Uradni list RS*, št. 24/1948.

Uredba o zemljiškem katastru. V: *Uradni list FLRJ*, št. 43/1953.

Uredba o določitvi območnih geodetskih uprav Geodetske uprave Republike Slovenije, njihovih območij in sedežev. V: *Uradni list RS*, št. 49/2000.

Odlok o organizaciji in delu geodetske uprave. V: *Uradni list LRS*, št. 12/1955.

SUMMARY

SURVEYING AND MAPPING AUTHORITY UNDER THE AUTHORITY OF THE HISTORICAL ARCHIVES IN PTUJ WITH PARTICULAR REGARD TO THE ACTIVITIES OF THE SURVEYING AND MAPPING AUTHORITY OF PTUJ IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY

Records of Surveying and Mapping Authorities present compelling and significant archives for researchers as well as the general public. By protecting these archival materials under the law, archival institutions not only offer material preservation and convey historical and cultural values in the form of information about the area at a certain time, but also provide legal security to all legal and natural persons involved. A historical account of the numerical, descriptive, graphic or pictorial changes a property has undergone over historical periods testifies to shifts in time and space in a given area that can apply in many areas of scientific research as well as practical applications. The materials of surveying and mapping authorities are truly extensive and complex. In the future, these archival materials will require special care from competent archivists not only in their appraisal and their transfer into repositories but also in inventorying, interpreting and disseminating such materials in public.

1.04 Strokovni članek

UDK 930.25:354.34(497.4)"1945/..."

Prejeto: 23. 5. 2022

Pravni predhodniki Ministrstva za kulturo Republike Slovenije od leta 1945 dalje in njihovo gradivo v Arhivu Republike Slovenije

JERNEJ KRIŽAJ

višji svetovalec – arhivist za gradivo uprave po letu 1945
Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska ulica 1, SI-1102 Ljubljana
e-pošta: jernej.krizaj@gov.si

Izvleček

Članek obravnava historiat republiških upravnih organov s področja kulture v obdobju od leta 1945 do danes. Do sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja kultura ni imela samostojnega resorja (običajno je bila združena s področjem prosvete). Z izjemo krajših prekinitev je od takrat dalje imela lastni resor. Arhivsko gradivo vseh pravnih predhodnikov Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, delujočih v obdobju od leta 1945 do leta 1991, je že bilo prevzeto v pristojni arhiv. Trenutno poteka postopek odbiranja arhivskega gradiva iz devetdesetih let minulega stoletja.

Abstract

LEGAL PREDECESSORS OF THE MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FROM 1945 ONWARDS AND THEIR ARCHIVES IN THE ARCHIVES OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

The article deals with the history of the state administrative bodies in the field of culture from 1945 to the present. Until the mid-1970s, culture had no independent department (predominantly, it was associated with the field of education). Except for a few short intervals, it had its department from that time. Archive materials of all legal predecessors of the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia, operating from 1945 to 1991, have already been acquired by the competent archive. Appraisal of archival materials from the 1990s is currently underway.

Ključne besede:

kultura, svet,
sekretariat,
komite,
ministrstvo,
arhivsko gradivo,
arhivski fond

Key-words:

culture, council,
secretariat,
committee,
ministry, archival
materials,
archival fonds

Republiški upravni organi s področja kulture v obdobju od leta 1945 do leta 1963

Področje kulture je sprva spadalo v pristojnost Ministrstvo za prosveto Narodne vlade Slovenije (v nadaljevanju: NVS), ki je bilo ustanovljeno z Zakonom o Narodni vladi Slovenije (3. čl.) z dne 5. maja 1945.¹ Poleg oddelkov za prosvetne ter druge splošne in personalne zadeve je bil ustanovljen tudi Oddelek za kulturo. Slednjega so sestavljali različni odseki, in sicer kulturno-znanstveni, književni, umetniški, za glasbo in umetne plese, gledališki in za kulturne zveze z zamejstvom.²

Naloga Kulturno-znanstvenega odseka je bila pripravljanje in sprejemanje predlogov za ustanovitev osrednjih ustanov s področja kulture in znanosti (akademija, univerza, muzeji, arhiv, folklorni institut, osrednja knjižnica itd.). Organiziral je tečaje za delavce v teh ustanovah in skrbel za strokovnost dela v ustanovah.³

Skrb za organizacijo in popularizacijo književnih prireditev, založniško dejavnost, izdajo strokovne literature in časopisa je bila v domeni Književnega odseka.⁴

Umetniškemu odseku, Odseku za glasbo in umetne plese ter Gledališkemu odseku je bila dodeljena skrb za popularizacijo njihovih področij (likovne razstave, festivali, glasbene in gledališke predstave itd.).⁵

Izmenjave oziroma gostovanja znanstvenikov, predavateljev, književnikov in študentov ter strokovnost gostovanj so se reševale v okviru Odseka za kulturo zveze z zamejstvom.⁶

Z Zakonom o reorganizaciji vlade Ljudske republike Slovenije z dne 5. marca 1946 se je ministrstvo preimenovalo v Ministrstvo za prosveto Ljudske republike Slovenije (v nadaljevanju: LRS). Področje dela in organiziranost ministrstva se nista spremenila.⁷

Z namenom zagotavljanja uspešnejšega razvoja znanosti in kulture je bilo z Ukazom o ustanovitvi Ministrstva za znanost in kulturo LR Slovenije (1. čl.) z dne 14. septembra 1949 vzpostavljeno dotično ministrstvo. Od Ministrstva za prosveto LRS je prevzelo »vse zadeve visokih šol in njim po stopnji enakih šol, akademij, znanstvenih in kulturnih ustanov in podobno ter zadeve kinematografije in radiofuzne službe«.⁸

Na temelju Odloka o reorganizaciji vlade Ljudske republike Slovenije (2. čl.) z dne 11. aprila 1951 sta bili obe zgoraj omenjeni ministrstvi ukinjeni. Njune pristojnosti je prevzel novoustanovljeni Svet Vlade LRS za prosveto in kulturo.⁹

Z Zakonom za izvršitev ustavnega zakona o temeljih družbene in politične ureditve in o organih oblasti Ljudske republike Slovenije (12. čl.) z dne 30. januarja 1953 so zadeve, ki so spadale v pristojnost Sveta Vlade LRS za prosveto in kulturo, prešle v pristojnost novega Sveta za prosveto in kulturo LRS.¹⁰

Zakon o upravnih organih v Ljudski republiki Sloveniji (10. čl.) z dne 25. aprila 1956 je dal osnovo za naslednje preimenovanje – Svet za kulturo in prosveto LRS.¹¹ Odlok o prenehanju odpravljenih in o začetku dela novih republi-

¹ Uradni list SNOS in NVS, št. 5/1945.

² Kozina: *Republiški upravni organi v LRS od 1945 do 1953*, str. 113–114.

³ Kozina: *Republiški upravni organi v LRS od 1945 do 1953*, str. 114.

⁴ Prav tam.

⁵ Prav tam.

⁶ Prav tam.

⁷ Uradni list LRS, št. 20/1946.

⁸ Uradni list LRS, št. 28/1949.

⁹ Uradni list LRS, št. 15/1951.

¹⁰ Uradni list LRS, št. 3/1953.

¹¹ Uradni list LRS, št. 13/1956.

ških upravnih organov (2. čl.) z dne 12. maja 1956 je določil, da svet začne z delom 1. junija 1956.¹²

Področje šolstva je po zakonu prevzel novonastali Svet za šolstvo LRS (23. čl.). Svet za kulturo in prosveto LRS je opravljal (24. čl.) zadeve družbenega upravljanja, ki so imele splošen pomen, določene izvršilne zadeve ter upravne zadeve iz republiške pristojnosti na področju znanosti, umetnosti, ljudske prosvete, telesne kulture, radijsko oddajne službe, filma, založništva in drugih oblik kulturnega življenja ter umetniških akademij, če to ni spadalo v pristojnost drugih organov. V primerjavi z Državnim arhivom LRS ter Zavodom za varstvo kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti je izvrševal pravice in dolžnosti, ki so bile določene s 46. čl. Zakona o državni upravi,¹³ medtem ko je v primerjavi z republiško komisijo za pregled filmov izvrševal pravice in dolžnosti v skladu s 50. čl. istega zakona.¹⁴

Iz delovnega področja Sveta za kulturo in prosveto LRS so bile z uveljavitvijo Zakona o ustanovitvi Sveta za znanost LR Slovenije (6. čl.) z dne 26. novembra 1957 izločene zadeve s področja znanosti. Upravne zadeve iz pristojnosti Sveta za znanost LRS je opravljal Sekretariat Sveta za kulturo in prosveto LRS, ki se je zato preimenoval v Sekretariat LRS za kulturo, prosveto in znanost (5. čl.).¹⁵ Z Zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o upravnih organih v Ljudski republiki Sloveniji (3. čl.) z dne 9. junija 1962 so bile upravne zadeve s področja znanosti zadnje omenjenemu sekretariatu odvzete, posledično se je preimenoval v Sekretariat LRS za kulturo in prosveto.¹⁶

Svet za kulturo in prosveto Ljudske republike Slovenije je bil ukinjen na temelju Zakona o izvedbi ustave Socialistične republike Slovenije (22. čl.) z dne 9. aprila 1963. Njegove upravne naloge je prevzel Republiški sekretariat za kulturo in prosveto Socialistične republike Slovenije (v nadaljevanju: SRS).¹⁷

Republiški upravni organi s področja kulture v obdobju od leta 1963 do leta 1975

Na temelju Zakona o organizaciji republiške uprave SR Slovenije z dne 16. aprila 1965 je bil Republiški sekretariat za kulturo in prosveto SRS, dne 30. aprila 1965, po dobrih dveh letih delovanja ukinjen. Istega dne je njegove in naloge ukinjenega Republiškega sekretariata za šolstvo SRS ter Republiškega sekretariata za raziskovalno delo in visoko šolstvo SRS (28. čl.) prevzel Republiški sekretariat za prosveto in kulturo SRS (3. čl.). Opravljal (13. čl.) je »*upravne zadeve iz republiške pristojnosti na področju šolstva ter drugih vzgojnih in izobraževalnih dejavnosti, na področju kulturno-umetniških dejavnosti, varstva kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti ter na področju znanstvenega, raziskovalnega in razvojnega dela*«. V njegov delokrog je spadalo tudi »*strokovno in administrativno delo za Komisijo SR Slovenije za telesno kulturo in za Pedagoški svet SR Slovenije*«. ¹⁸

Zakon o organizaciji republiške uprave SR Slovenije (1. čl.) z dne 6. junija 1972 je določil, da Zavod SRS za šolstvo spada pod nadzor Republiškega sekretariata za prosveto in kulturo SRS.¹⁹

¹² Uradni list LRS, št. 14/1956.

¹³ Uradni list FLRJ, št. 13/1956.

¹⁴ Uradni list LRS, št. 13/1956.

¹⁵ Uradni list LRS, št. 43/1957.

¹⁶ Uradni list LRS, št. 21/1962.

¹⁷ Uradni list SRS, št. 10/1963.

¹⁸ Uradni list SRS, št. 14/1965.

¹⁹ Uradni list SRS, št. 23/1972.

Z Zakonom o republiških upravnih organih (118. čl.) z dne 25. decembra 1974 je bil s 1. februarjem 1975 sekretariat odpravljen.²⁰

Republiški upravni organi s področja kulture v obdobju od leta 1975 do leta 1991

Istega dne je z delom začel Republiški komite za kulturo SRS (118. čl.). Prevezel je del upravnih nalog (103. čl.) ukinjenega sekretariata, in sicer tistih, ki so se nanašale na: *»kulturno–umetniško in kulturno-prosvetno dejavnost ter na varstvo kulturnih vrednot in naravnih znamenitosti; na uresničevanje stikov s tujino na teh področjih«*.²¹

Upravne naloge s področja šolstva ter drugih vzgojnih in izobraževalnih dejavnosti (101. čl.) je prevzel novonastali Republiški komite za vzgojo in izobraževanje SRS. Področje znanstvenega, raziskovalnega in razvojnega dela (102. čl.) je prešlo v domeno Republiškega komiteja za raziskovalno dejavnost SRS.²²

Uveljavitev Zakona o organizaciji in delovnem področju republiških upravnih organov in republiških organizacij ter samostojnih strokovnih služb Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije (50. čl.) z dne 20. februarja 1980 je prinesla združitev Republiškega komiteja za kulturo SRS in Republiškega komiteja za raziskovalno dejavnost SRS v Republiški komite za kulturo in znanost SRS. Zadolžen (30. čl.) je bil za zadeve, ki so se nanašale *»na kulturno–umetniško in kulturno-prosvetno dejavnost; na varstvo kulturne in naravne dediščine, razen inšpekcijskega nadzorstva na področju varstva nepremične naravne in kulturne dediščine, na raziskovalno delo, na inovacijsko dejavnost in prenos tehnologije«*.²³

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o organizaciji in delovnem področju republiških upravnih organov in republiških organizacij ter samostojnih strokovnih služb Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije (22. čl.) z dne 31. marca 1982 je s 7. majem 1982 Republiški komite za kulturo in znanost SRS ukinil. Navedenega dne je področje kulture prevzel novoustanovljeni Republiški komite za kulturo SRS, medtem ko je področje znanosti prevzel Republiški komite za raziskovalno dejavnost in tehnologijo SRS. Po zakonu (12. čl.) je Republiški komite za kulturo SRS opravljal zadeve, ki so se nanašale *»na kulturne dejavnosti, razen inšpekcijskega nadzorstva na področju varstva nepremične naravne in kulturne dediščine«*.²⁴

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o organizaciji in delovnem področju republiških upravnih organov in republiških organizacij (3. čl.) z dne 14. junija 1990 je dal podlago za preimenovanje komitejev v sekretariate. V celotnem besedilu zakona se je kratica *»SR«* nadomestila z besedo *»Republike«*.²⁵ Tako je nastal Republiški sekretariat za kulturo Republike Slovenije (v nadaljevanju: RS).

Njegovo delo je nadaljevalo Ministrstvo za kulturo RS, ustanovljeno na temelju Zakona o organizaciji in delovnem področju republiške uprave (29. čl.) z dne 12. junija 1991. V sestavi ministrstva (4. čl.) sta bila Zavod RS za varstvo naravne in kulturne dediščine ter Arhiv RS. Pokrivalo je zadeve (24. čl.), ki so se nanašale na kulturne dejavnosti, razen inšpekcijskega nadzorstva na področju varstva nepremične naravne in kulturne dediščine.²⁶

²⁰ Uradni list SRS, št. 39/1974.

²¹ Prav tam.

²² Prav tam.

²³ Uradni list SRS, št. 5/1980.

²⁴ Uradni list SRS, št. 12/1982.

²⁵ Uradni list RS, št. 24/1990.

²⁶ Uradni list RS, št. 27/1991.

Republiški upravni organi s področja kulture v samostojni Sloveniji

Zakon o organizaciji in delovnem področju ministrstev (2. čl.) z dne 10. novembra 1994 je določil, da v sestavo Ministrstva za kulturo RS spadajo Uprava RS za kulturno dediščino, Arhiv RS in Inšpektorat RS za področje kulturne dediščine. Ministrstvo je opravljalo (8. čl.) zadeve, nanašajoče se: *»na ustvarjanje in posredovanje kulturnih vrednot, na varstvo kulturne dediščine in kulturnih vrednot na področju naravne dediščine; na splošnoizobraževalno knjižničarstvo; na mednarodno kulturno sodelovanje, vključno s promocijo slovenske kulture v tujini in na kulturne programe narodnosti v Republiki Sloveniji ter Slovencev zunaj Republike Slovenije«.*²⁷

Z uveljavitvijo Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o Vladi Republike Slovenije (13. čl.) z dne 16. aprila 1996 je ministrstvo prevzelo vodenje evidence javnih glasil in evidence samostojnih novinarjev.²⁸

Zakon o državni upravi (33. čl.) z dne 31. maja 2002 je ministrstvu dodal delovno področje medijev.²⁹

Po Zakonu o državni upravi (33. čl.) z dne 26. januarja 2005 je ministrstvo opravljalo *»naloge na področjih ustvarjanja, posredovanja in varovanja kulturnih vrednot, medijev ter skrbi za uveljavljanje, razvoj in promocijo slovenskega jezika«.*³⁰

Z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o Vladi Republike Slovenije (4. čl.) z dne 26. januarja 2012 je bilo Ministrstvo za kulturo RS ukinjeno. Njegovo in delovno področje Ministrstva za šolstvo in šport RS ter deloma področje Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo RS, ki se je nanašalo na visoko šolstvo, znanost in raziskovanje, je prevzelo novo oblikovano Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport RS.³¹

Dotično ministrstvo je v skladu z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona o državni upravi (11. čl.) z dne 9. marca 2012 opravljalo naloge *»na področjih predšolske vzgoje, osnovnega, srednjega, višjega in visokega šolstva, znanosti, raziskovanja, športa, ustvarjanja, umetnosti, kulture, kulturne dediščine, medijev, informacijske družbe, elektronskih komunikacij, slovenskega jezika ter verskih skupnosti«.*³²

Resor kulture je po Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o Vladi Republike Slovenije (3. čl.) z dne 5. marca 2013 ponovno dobil samostojno ministrstvo. Dotedanje Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport RS je z delom nadaljevalo kot Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS. Ministrstvo za kulturo RS je pokrivalo področja *»ustvarjanja, umetnosti, kulture, kulturne dediščine, medijev, slovenskega jezika in verskih skupnosti«.*³³

Malenkostno spremenjen opis delovnih nalog je bil naveden v Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o državni upravi (4. čl.) z dne 23. maja 2013, to so področja *»umetnosti, kulture, kulturne dediščine, filma, medijev, slovenskega jezika in verske svobode«.*³⁴

Zadnjo spremembo na delovnem področju ministrstva uvaja Zakon o spremembah Zakona o državni upravi (11. čl.) z dne 24. novembra 2021, ki na-

²⁷ Uradni list RS, št. 71/1994.

²⁸ Uradni list RS, št. 23/1996.

²⁹ Uradni list RS, št. 52/2002.

³⁰ Uradni list RS, št. 24/2005.

³¹ Uradni list RS, št. 8/2012.

³² Uradni list RS, št. 21/2012.

³³ Uradni list RS, št. 21/2013.

³⁴ Uradni list RS, št. 47/2013.

loge na področju verske svobode s 1. januarjem 2024 predaja v skrb službe Vlade RS, pristojne za verske skupnosti.³⁵

Arhivsko gradivo pravnih predhodnikov Ministrstva za kulturo RS v Arhivu RS

V Arhiv RS je bilo prevzeto arhivsko gradivo vseh pravnih predhodnikov Ministrstva za kulturo RS, delujočih v obdobju od leta 1945 do leta 1991.

Razdeljeno je v osem arhivskih fondov. Prvi, najobsežnejši in pri obiskovalcih arhivske čitalnice najbolj pregledovani fond, je SI AS 231, Ministrstvo za prosveto LRS. Najstarejši dokumenti segajo v leto 1900, najmlajši v leto 1959, medtem ko je večina gradiva nastala v obdobju od leta 1945 do leta 1951.³⁶

Naslednji arhivski fond s področja kulture je SI AS 232, Ministrstvo za znanost in kulturo LRS. Gradivo je nastalo v času obstoja ustvarjalca, to je med letoma 1949 in 1951.³⁷

Tretji arhivski fond predstavlja SI AS 249, Svet za kulturo in prosveto LRS. Poleg omenjenega sveta fond vsebuje tudi gradivo Sveta Vlade LRS za prosveto in kulturo ter Sveta za prosveto in kulturo LRS. Generalno je gradivo nastalo v letih obstoja (1951–1963) naštetih ustvarjalcev, medtem ko so najmlajši dokumenti nastali v letu 1964.³⁸

Temu sledi fond SI AS 2130, Republiški sekretariat za kulturo in prosveto SRS. Gradivo je nastalo v časovnem razponu med letoma 1921 in 1966 oziroma večinoma v letih 1963–1965.³⁹

SI AS 2024, Republiški sekretariat za prosveto in kulturo SRS je peti arhivski fond, ki med drugim zadeva področje kulture in zajema gradivo, nastalo v letih 1962–1973. Ob dotičnem sekretariatu fond vsebuje še gradivo Republiškega sekretariata za šolstvo SRS.⁴⁰

Naslednji pravni predhodnik Ministrstva za kulturo RS in obenem istoimenski arhivski fond je SI AS 2176, Republiški komite za kulturo SRS. Glavnina gradiva je nastala med letoma 1975 in 1980, najstarejši dokumenti segajo v leto 1954 in najmlajši v leto 1982.⁴¹

Predzadnji arhivski fond je Republiški komite za kulturo in znanost SRS. Večina gradiva izvira iz let 1980–1982, medtem ko celoten časovni razpon gradiva določata letnici 1955 in 1987.⁴²

Konec letošnjega marca je bil v Arhiv RS prevzet še zadnji arhivski fond, s katerim je bilo končano prevzemanje arhivskega gradiva pravnih predhodnikov Ministrstva za kulturo RS, delujočih pred osamosvojitvijo Slovenije, in sicer SI AS 2198, Republiški sekretariat za kulturo RS. Poleg omenjenega sekretariata fond vsebuje še gradivo Republiškega komiteja za kulturo SRS,⁴³ ki je deloval v

³⁵ *Uradni list RS*, št. 189/2021.

³⁶ SI AS 231: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=23396&refCode=SI%20AS%20231&type=&subId=&subLink=> (dostop: 3. 5. 2022).

³⁷ SI AS 232: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=23398&refCode=SI%20AS%20232&type=&subId=&subLink=> (dostop: 3. 5. 2022).

³⁸ SI AS 249: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=23444&refCode=SI%20AS%20249&type=&subId=&subLink=> (dostop: 3. 5. 2022).

³⁹ SI AS 2130: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=519706&refCode=SI%20AS%202130&type=&subId=&subLink=> (dostop: 3. 5. 2022).

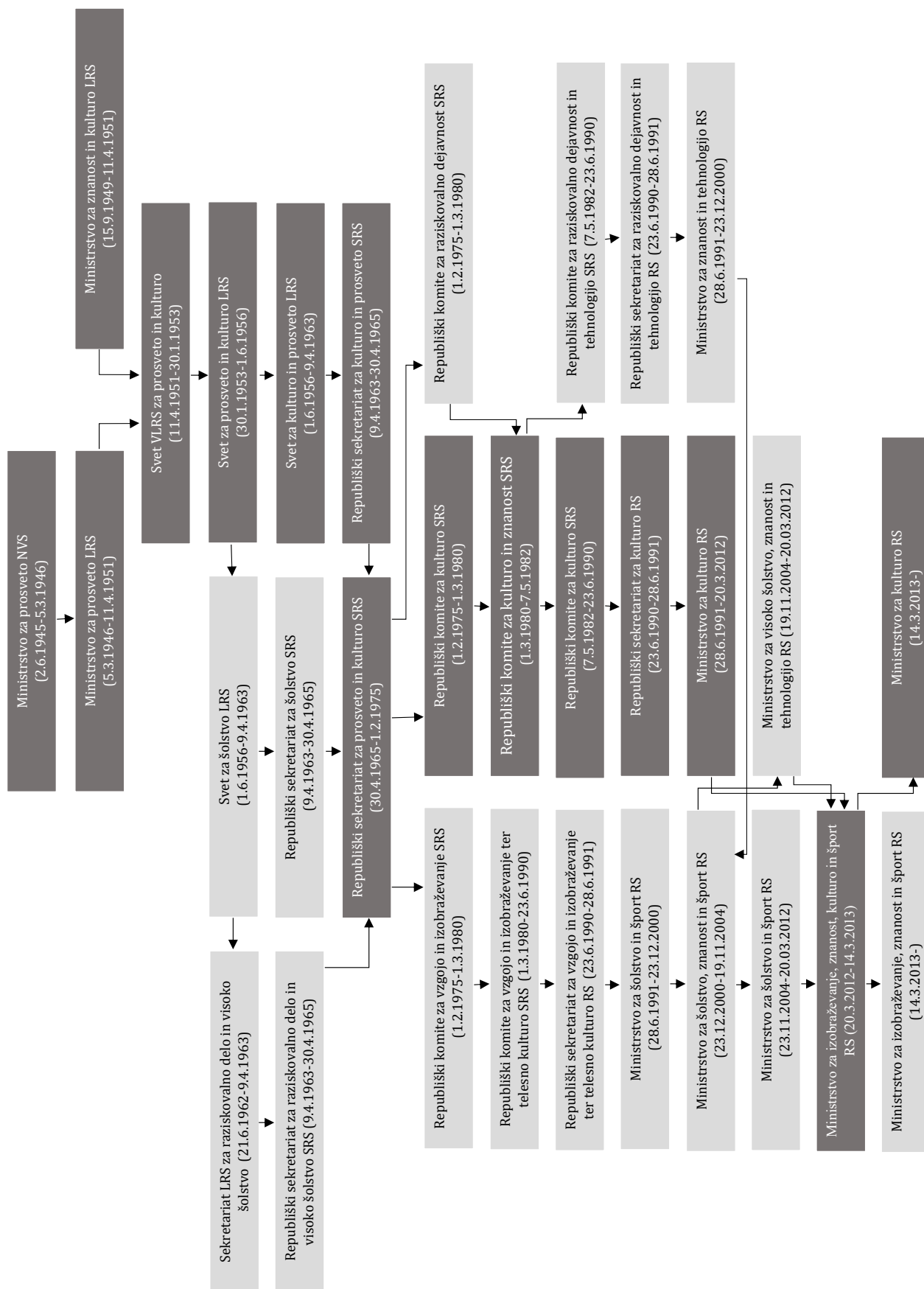
⁴⁰ SI AS 2024: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=27830&refCode=SI%20AS%202024&type=&subId=&subLink=> (dostop: 3. 5. 2022).

⁴¹ SI AS 2176: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=607002&refCode=SI%20AS%202176&type=&subId=&subLink=> (dostop: 4. 5. 2022).

⁴² SI AS 1464: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=26227&refCode=SI%20AS%201464&type=&subId=&subLink=> (dostop: 4. 5. 2022).

⁴³ Javnopravna oseba z nazivom Republiški komite za kulturo SRS je delovala tudi v obdobju

Pripomba: Če obdobja obstoja posameznih javnopravnih oseb niso bila točno določena v samih predpisih, so bila zapisana glede na datume uveljavitve predpisov. Temneje obarvana polja predstavljajo neposredne pravne predhodnike Ministrstva za kulturo RS. (Izdelava sheme: avtor članka.)

obdobju 1982–1990. Glavnina gradiva izhaja iz obdobja 1983–1991, najstarejši dokumenti segajo v leto 1947 in najmlajši v leto 1993.⁴⁴

Na Ministrstvu za kulturo RS trenutno poteka popisovanje dokumentarnega gradiva iz devetdesetih let prejšnjega stoletja. Na temelju izdelanega popisa bo določeno in odbrano arhivsko gradivo.

Zaključek

Arhiv RS hrani arhivsko gradivo vseh pravnih predhodnikov Ministra za kulturo RS, delujočih v obdobju od leta 1945 do vključno leta 1991. Med drugim predstavlja prvovrsten vir za proučevanje delovanja različnih institucij s področja kulture, varstva naravne in kulturne dediščine, mednarodnega sodelovanja na področju kulture, uveljavljanja statusa umetnika ipd. Zaradi pogostih reorganizacij državne uprave v omenjenem obdobju se gradivo nahaja v osmih različnih arhivskih fondih. Za raziskovanje nič manj zanimivo poosamosvojitveno gradivo do konca devetdesetih let 20. stoletja bo v Arhiv RS prevzeto v prihodnjem kratkoročnem obdobju.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

SI AS 231, Ministrstvo za prosveto Ljudske republike Slovenije: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=23396&refCode=SI%20AS%20231&type=&subId=&subLink=> (dostop: 3. 5. 2022).

SI AS 232, Ministrstvo za znanost in kulturo Ljudske republike Slovenije: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=23398&refCode=SI%20AS%20232&type=&subId=&subLink=> (dostop: 3. 5. 2022).

SI AS 249, Svet za kulturo in prosveto Ljudske republike Slovenije: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=23444&refCode=SI%20AS%20249&type=&subId=&subLink=> (dostop: 3. 5. 2022).

SI AS 1464, Republiški komite za kulturo in znanost Socialistične republike Slovenije: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=26227&refCode=SI%20AS%201464&type=&subId=&subLink=> (dostop: 4. 5. 2022).

SI AS 2024, Republiški sekretariat za prosveto in kulturo Socialistične republike Slovenije: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=27830&refCode=SI%20AS%202024&type=&subId=&subLink=> (dostop: 3. 5. 2022).

SI AS 2130, Republiški sekretariat za kulturo in prosveto Socialistične republike Slovenije: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=519706&refCode=SI%20AS%202130&type=&subId=&subLink=> (dostop: 3. 5. 2022).

SI AS 2176, Republiški komite za kulturo Socialistične republike Slovenije: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=607002&refCode=SI%20AS%202176&type=&subId=&subLink=> (dostop: 4. 5. 2022).

SI AS 2198, Republiški sekretariat za kulturo Republike Slovenije: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=3908004&refCode=SI%20AS%202198&type=&subId=&subLink=> (dostop: 4. 5. 2022).

1975–1980. V zvezi s tem glej poglavje Republiški upravni organi s področja kulture v obdobju od leta 1975 do leta 1991.

⁴⁴ SI AS 2198: <https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=3908004&refCode=SI%20AS%202198&type=&subId=&subLink=> (dostop: 4. 5. 2022).

LITERATURA

Kozina, Brane: *Republiški upravni organi v LRS od 1945 do 1953*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1996.

URADNI LISTI

Uradni list Slovenskega narodno osvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije, 1945.

Uradni list Ljudske republike Slovenije, 1946, 1949, 1951, 1953, 1956, 1957, 1962.

Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije, 1956.

Uradni list Socialistične republike Slovenije, 1963, 1965, 1972, 1974, 1980, 1982.

Uradni list Republike Slovenije, 1990, 1991, 1994, 1996, 2002, 2005, 2012, 2013, 2021.

SUMMARY

LEGAL PREDECESSORS OF THE MINISTRY OF CULTURE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA FROM 1945 ONWARDS AND THEIR ARCHIVES IN THE ARCHIVES OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

The article deals with the history of the state administrative bodies in the field of culture from 1945 to the present and their archives in the Archives of the Republic of Slovenia. Until the mid-1970s, culture had no independent department (predominantly, it was associated with the field of education). Except for a few short intervals, it had its department from that time. Archival materials of all legal predecessors of the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia, operating from 1945 to 1991, have already been acquired by the competent archive.

Among other things, the archival materials are a first-class source for studying the functioning of various institutions in the field of culture, protection of natural and cultural heritage, international cooperation in the field of culture, asserting the status of an artist, and more. Due to the frequent reorganization of the state administration in the mentioned period, the records are in eight different archival fonds. For research equally interesting post-independence records, created until the end of the 1990s, will be accrued by the Archives of the Republic of Slovenia shortly.

1.04 Strokovni članek

UDK 930.25:550.34(497.473)"1976"

Prejeto: 20. 5. 2022

Občinski odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem. Arhivski dokumenti o obnovi Posočja po katastrofalnem potresu v letu 1976

TANJA MARTELANC

dr. zgodovinskih znanosti, prof. umetnostne zgodovine in nemškega jezika,
višja arhivistka

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Trg Edvarda Kardelja 3, SI-5000 Nova Gorica
e-pošta: tanja.martelanc@pa-ng.si

Izvleček

V Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici je shranjeno gradivo, ki je nastalo v sklopu obnove severnoprimske regije, prizadete v katastrofalnih potresih leta 1976. Poleg gradiva Medobčinskega odbora za odpravo posledic potresa v Posočju in Odbora za odpravo posledic potresa pri Skupščini občine Nova Gorica je pokrajinski arhiv od upravne enote in občine v Tolminu v obdobju med letoma 1995 in 2022 prevzel več kot 20 tekočih metrov gradiva Občinskega odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem. V članku sta podrobneje predstavljena historiat fonda in njegova obdelava, orisana je uporabnost gradiva, predstavljena sta tudi zgodovina ustanovitve odbora in njegovo delovanje v okviru popotresne obnove Posočja. Ker je gradivo odbora svojevrstno za Primorsko in ker primerljivega fonda, ki govori o popotresni obnovi v 70. letih 20. stoletja, v slovenskih arhivih ne najdemo, se je avtorica članka odločila, da ga podrobneje predstavi širši javnosti.

Abstract

COMMUNAL COMMITTEE FOR DETERMINING AND ELIMINATING
THE CONSEQUENCES OF THE EARTHQUAKE IN THE TOLMIN REGION.
ARCHIVAL RECORDS ON THE RECONSTRUCTION OF POSOČJE (SOČA
REGION) AFTER THE CATASTROPHIC EARTHQUAKE IN 1976

The Regional Archives in Nova Gorica store records created as part of the reconstruction of the North Primorska region affected by the catastrophic earthquakes of 1976. In the period between 1995 and 2022, the regional archives acquired over 20 linear meters of records of the Communal Committee for Determining and Eliminating the Consequences of the Earthquake in the Tolmin region from the Administrative Unit and the Municipality of Tolmin. The archives also accrued the records of Intercommunal Committee for Eliminating the Consequences of the Earthquake in Posočje and the Committee for Eliminating the Consequences of the Earthquake at the Communal Assembly of Nova Gorica. The article presents in detail the archival history of the fonds, and its arrangement and outlines the usefulness of the records. It also shows the history of establishing the committee and its operation in the post-earthquake reconstruction of Posočje. The records of the committee are specific to Primorska and since there is no comparable fonds in other Slovenian archives, referring to post-earthquake reconstruction in 1970s, the author of the article decided to present it in more detail to the general public.

Ključne besede:

Občinski odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, potres, 1976, popotresna obnova, Posočje

Key-words:

Communal Committee for Determining and Eliminating the Consequences of the Earthquake in the Tolmin region, earthquake, 1976, post-earthquake reconstruction, Posočje

Uvod

Zmotno je mišljenje, da arhivsko gradivo povojne uprave, ki ga hranijo regionalni arhivi, ne obeta pretirane raznolikosti, čeprav se resda v vseh arhivih ponavljajo fondi raznih ljudskih odborov, skupščin občin, krajevnih skupnosti, upravnih enot in samoupravnih lokalnih skupnosti; le lokacija le-teh je različna. Prav tako se domneva, da v gradivu upravnih organov ne naletimo na zanimivejša »arhivska presenečenja«, ki so jih dnevno vajeni arhivisti, ki urejajo zasebno arhivsko gradivo. Na prvi pogled lahko celo menimo, da je gradivo uprave precej suhoparno in dolgočasno. Navedene domneve lahko v nekaterih primerih tudi delno držijo, vendar moramo poudariti, da regionalni arhivi poleg fondov državnih in avtonomnih lokalnih oblasti hranimo tudi fonde posebnih upravnih organov, ki so zaradi svoje svojevrstnosti še posebej zanimivi za raziskovalce. V Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici izrazito izstopa gradivo, ki je nastalo v sklopu obnove severnoprimske regije, ki je bila prizadeta v katastrofalnih potresih leta 1976. Gre za tri svojevrsne fonde, in sicer gradivo Medobčinskega odbora za odpravo posledic potresa v Posočju, Odbora za odpravo posledic potresa pri Skupščini občine Nova Gorica ter Občinskega odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem. Omenjeni upravni organi so delovali le kratek čas in ustvarili gradivo, ki je zaradi omenjene naravne katastrofe svojevrstno za področje, ki ga pokriva regionalni arhiv v Novi Gorici. Ob bok bi mu lahko postavili le še gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana, enote v Idriji, ki hrani fond z naslovom Posebni odbor Civilne zaščite za ocenitev popotresne škode Idrija. Vendar gre v primeru gradiva Odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem za unikum v okvirih fondov in zbirk, ki jih hranijo slovenski regionalni arhivi, ne le po svojevrstnosti in zanimivih spoznanjih, ki jih prinaša prebiranje tovrstnih arhivalij, ampak tudi po količini gradiva, ki se je ohranilo.

Historiat fonda¹

Predstavljeno arhivsko gradivo je nastalo v okviru delovanja posebnega organa, ki ga je leta 1976 ustanovila Skupščina občine Tolmin. Občinski odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem je tako deloval med letoma 1976 in 1978. Po prenehanju delovanja je bilo gradivo preneseno v pristojnost tolminske občine, medtem ko se je po razdelitvi pristojnosti skupščine občine na upravno enoto in občino leta 1995 gradivo delno shranilo na upravni enoti in delno na občini.

Gradivo je Pokrajinski arhiv v Novi Gorici prvič prevzel leta 1995, medtem ko se je prevzemanje gradiva z večjimi in manjšimi presledki nadaljevalo do leta 2022. Leta 1995 sta Občina Tolmin in Upravna enota Tolmin predali 21 tekočih metrov gradiva, ki je segalo v obdobje med leti 1976 in 1978. Gradivo ob prihodu v arhiv ni bilo popisano, med kartografskim gradivom, ki je kasneje bilo podrobneje pregledano in popisano, ni bilo mogoče določiti ustvarjalca gradiva, saj je bilo gradivo skupščine občine in odbora med seboj pomešano, zato natančnega obsega ne moremo določiti. Naslednji prevzem se je vršil skoraj 10 let kasneje, in sicer jeseni leta 2004. Takrat je Upravna enota Tolmin predala 21 arhivskih škatel gradiva, t. j. 2,1 tekočega metra. Julija naslednjega leta je arhiv od Upravne enote Tolmin prevzel še štiri škatle oziroma 0,4 tekočega metra gradiva. Mejne letnice gradiva se z zadnjima dvema prevzemoma niso spremenile. Leta 2018 je Upravna enota Tolmin arhivu predala 13 arhivskih škatel gradiva,

¹ Historiat fonda je pripravljen na temelju dokumentacije dosjeja fonda SI_PANG/0445, Odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem.

t. j. 1,3 tekočega metra, ki je nastalo med leti 1976 in 1980. V primerjavi s prejšnjim prevzemom je bilo gradivo tokrat popisano. Gradivo fonda, ki dotlej še ni imelo popisa, je začasno in zelo sumarno popisala arhivska tehnica v arhivu. Podrobnejša obdelava fonda se je začela v sredini leta 2021 in še vedno traja. Na začetku leta 2022 je pristojna arhivistka ob urejanju fonda ugotovila, da dokumentacija fonda ni popolna, saj so manjkale nekatere lokacijske dokumentacije, ki so bile glede na odloke skupščine občine pripravljene, manjkalo je tudi gradivo nekaterih krajevnih skupnosti, ki bi glede na ohranjeno gradivo drugih krajevnih skupnosti morale obstajati. Vrh vsega je bilo ugotovljeno, da v pokrajinskem arhivu ne razpolagamo z vsemi načrti tipskih montažnih hiš in večnamenskih objektov, ki so po potresu v Posočju vznikali »kot gobe po dežju« in po katerih so uporabniki gradiva vedno pogosteje povpraševali. Zato je pristojna arhivistka na tolminski upravni enoti in občini opravila dodatno odbiranje gradiva odbora, ki je bilo tam še ohranjeno in tako fond povečala za še 10 arhivskih škatel oziroma 1 tekoči meter gradiva, ki ga je predala upravna enota, medtem ko je predaja s strani občine še v teku.

Strokovna obdelava fonda

Pristojna arhivistka je fond v drugi polovici leta 2021 in v prvi polovici leta 2022 skorajda v celoti uredila in podrobno popisala. Glavno vodilo pri urejanju je bilo ločevanje dokumentov na tiste, ki so evidentirani v delovodniku in imajo posledično tudi delovodniško številko, ohranjeni so tudi delovodniki in indeksi k delovodniku, ki iskanje po gradivu bistveno olajšajo, ter na tiste, ki delovodniške številke nimajo. Med slednjimi je bilo zaradi lažjega iskanja gradiva za potrebe uporabnikov treba ločiti med gradivom, ki se je dotikalo popotresne obnove posamezne krajevne skupnosti, kar je bilo v grobem že pred leti narejeno, in gradivom, ki je imelo splošnejši značaj oziroma ni bilo vezano zgolj na dotično krajevno skupnost, lahko tudi na več krajev hkrati. Slednje gradivo do leta 2022 ni bilo deležno nobene obdelave.

Gradivo s podatki o obnovi ene krajevne skupnosti predstavlja eno od podserij znotraj serije, ki se veže na popotresno obnovo. Navadno taka podserija vsebuje anketne liste o posledicah potresa, ki so bili pripravljene takoj po potresu, sklepe Samoupravne stanovanjske skupnosti občine Tolmin glede odobritve stanovanjskega posojila krajanom, tehnično dokumentacijo o sanaciji posameznih poškodovanih že pred potresom obstoječih objektov, zapisnike o primopredaji saniranih objektov in finančne obračune del, razne situacije, gradbene pogodbe, ki so jih občani sklenili z gradbenimi podjetji, in tudi gradbene dnevnik; le-ti so bili odbrani vzorčno. V primeru, ko se je bilo treba v krajevni skupnosti lotiti novogradnje, najdemo v podseriji še zazidalne načrte ali skupinske lokacijske dokumentacije in lokacijske dokumentacije za individualne objekte. Če novogradnja ni bila tipska, se pravi, da niso gradili montažnega objekta na temelju nekaj tipskih načrtov, tudi načrt objekta. V nekaterih podserijah najdemo celo načrte komunalnih naprav, telekomunikacijskega omrežja, razne zapisnike stanja po potresu, načrte popotresne obnove ipd. Vsi zazidalni načrti, lokacijske dokumentacije, trasni načrti ipd. so popisani tako, da jih je mogoče najti na temelju več iskalnih meril, npr. na temelju naslova projekta, hišne številke, parcelne številke ali številke projekta, v nekaterih primerih nam je lahko v pomoč tudi podatek o urbanističnem biroju, ki je pripravil projekt.

Tipski načrti montažnih hiš in večnamenskih objektov so posebej popisani kot združeni dokumenti v podseriji Montažna popotresna gradnja, ki se hrani v isti seriji z naslovom Popotresna obnova Posočja. V njej najdemo tudi razne zapisnike sestankov med gradbeno operativo in odborom, sezname gradbenih odborov, razporede izvajalcev sanacijskih del in strokovne nadzorne službe ter tehničnega osebja, ki je sodelovalo pri obnovi Posočja, razne načrte infrastruk-

ture in telekomunikacijskih povezav, ki niso vezani zgolj na eno krajevno skupnost ipd.

Poleg zgoraj omenjene serije sta bili oblikovani še serija Plani dela, načrti in programi obnove ter serija Poročila o obnovi, v katerih je zbrano gradivo, ki v sumarni obliki podaja podatke o načrtovanju popotresne obnove in poročila o dejanski izvedbi sanacije. Med odbiranjem gradiva je bila ustvarjena še ena serija, in sicer se vsebinsko dotika finančnih zadev odbora, ki na eni strani obsegajo razne prikaze realizacije dohodkov in izdatkov sredstev, preglede sredstev, potrebnih za sanacijo, in investicije, sklepe o sprejetju zaključnih računov ipd., na drugi strani se serija dotika natečaja Samoupravne stanovanjske skupnosti občine Tolmin o izjemnem stanovanjskem posojilu za sanacijo stanovanjskih hiš in stanovanj, poškodovanih ob potresu na območju občine Tolmin, in gradiva, ki govori o pomoči socialno šibkejšim občanom pri obnovi ali novogradnji svojih domov. Zapisniki odbora in izvršnega odbora ter drugi zapisniki raznih organov in pravnih oseb na eni strani, pogodbe, ki jih je sklenil odbor s pravnimi ali fizičnimi osebami, na drugi strani, ter razni pravilniki in drugi dokumenti, ki zadevajo organizacijo in poslovanje odbora, so bili vsebinsko razporejeni v tri serije.

V fondu glede na zastopane zvrsti arhivskega gradiva prednjačijo predvsem spisovno gradivo ter arhitekturne in tehnološke risbe. Nekaj malega je tudi tiskanega in fotografskega gradiva.

Fond trenutno obsega okrog 225 arhivskih škatel,² medtem ko časovno zajema obdobje med letoma 1963 in 1997, čeprav glavnina dokumentov sega v leta obstoja odbora. Gradiva fonda seveda ni v celoti ustvaril odbor sam, saj je prenehal delovati leta 1978. Kljub temu je bilo nekatere dele gradiva, predvsem premoženjsko-pravne narave, ki so nastajali še po ukinitvi odbora, težko ločiti in prenesti v druge fonde, saj bi bila s takim dejanjem uničena celovitost ene zadeve, ki se je najprej vodila v okviru odbora in nato največkrat v okviru skupščine občine, kasneje celo občine same, medtem ko je bila dejansko odložena v stalno zbirko odbora. Prav tako je bilo ugotovljeno, da v gradivu odbora najdemo tudi gradivo Republiškega operativnega štaba za izgradnjo montažnih objektov v Posočju, ki ga povečini najdemo v podseriji Montažna popotresna gradnja. Ob urejanju je bilo izločenega nekaj več kot 4 tekočega metra dokumentarnega gradiva, predvsem dvojniki načrtov, lokacijske dokumentacije in drugo dokumentarno gradivo, ki nima arhivske vrednosti ali trajne pravne veljave. 0,5 tekočega metra gradiva je bilo prestavljenega v druge fonde, npr. v fond Skupščine občine Tolmin in fond Medobčinskega odbora za odpravo posledic potresa v Posočju.

Uporaba arhivskega gradiva za upravno–pravne in raziskovalne namene

Gradivo fonda se pogosto uporablja pri reševanju premoženjsko-pravnih in gradbenih zahtevkov, v manjši meri po njem posegajo tudi raziskovalci. Največkrat uporabniki gradiva prosijo za gradbeno dokumentacijo o popotresni sanaciji poškodovanih stavb ali lokacijsko dokumentacijo ter dokumente o izgradnji montažnih objektov za potrebe obnove, legalizacije in posledično njihove prodaje. Zaradi tega se je pristojna arhivistka skupaj s čitalniško službo odločila, da se v popisu in fizično v arhivskih škatlah združi dokumentacija ene krajevne skupnosti oziroma natančneje enega kraja in da se natančno navedejo hišne, lahko tudi parcelne številke saniranih objektov; pred urejanjem se je namreč gradivo hranilo v več tehničnih enotah, med njimi ni bilo logične pove-

² Fond do oddaje prispevka še ni bil dokončno urejen, zato so podani tekoči metri zgolj orientacijske narave. Morda se bo v procesu dokončne ureditve gradiva spremenilo tudi številčenje nekaterih tehničnih enot.

zave, včasih je bila lokacija celo napačno določena, nekatere zadeve so bile tudi napačno odložene ipd. Lokacijska dokumentacija je bila podrobno popisana, in sicer z navedbo naslova, številko projekta, velikokrat tudi s hišno ali parcelno številko. Na temelju lokacijske dokumentacije čitalniška služba lahko kar najhitreje določi lokacijo in tip montažnega objekta, če je ta bil zgrajen v okviru popotresne obnove, in stranki ponudi dotičen tipski načrt; pred podrobnim popisom gradiva je namreč prihajalo do nejasnosti glede lokacije stavb, legalnosti izgradnje dotičnih montažnih objektov in tipa montažnega objekta. Pri iskanju arhivskega gradiva bo pripomogel tudi na tolminski občini v letu 2022 najden vezan seznam v popotresni obnovi zgrajenih montažnih hiš, na prevzem katerega pristojni arhiv trenutno še čaka.

Potres 6. maja 1976 in prve naloge Občinskega štaba za civilno zaščito občine Tolmin

Ker je popotresna sanacija v Posočju zaradi izjemnosti dogodka za raziskovalce potencialno zanimiva, a vendarle premalo poznana, predstavljam v pričujočem prispevku kratko predzgodovino in zgodovino delovanja odbora.

Majski potres oziroma bolje rečeno serija potresov so močno prizadeli zgornji del Posočja, še posebej Breginjski kot, kobariško območje in področje vasi Žaga in Srpenica. Epicenter najmočnejšega potresnega sunka, ki je tla zamajal 6. maja 1976 malo pred 9. uro zvečer, je bil v sosednji Italiji, blizu Humina (it. Gemona). Potres je bil izredno močan, saj je področje stresel z magnitudo 6,5 stopnje po Richterjevi lestvici.³

Nalogo koordinacije sanacije popotresnega območja je takoj prevzel Občinski štab za civilno zaščito občine Tolmin, ki je že naslednjega dne zgodaj zjutraj sklical razširjeno sejo štaba, na kateri so osnovali pet strokovnih terenskih ekip, ki so zbirale podatke o stanju in posledicah potresa ter potrebah občanov. Na teren so poslali tudi higiensko-epidemiološke službe, ki so preverile neoporečnost pitne vode, nekaj ekip je popravljalo morebitne poškodbe na električnem omrežju. Zaradi varnosti otrok so ukinili pouk na vseh šolah. Istega dne se je odvijala še ena seja razširjenega štaba civilne zaščite, na kateri so potrdili, da je imel potres v Posočju katastrofalne razsežnosti, vendar do tistega trenutka še ni bilo potrjenih smrtnih žrtev. Kasneje je bilo ugotovljeno, da je za posledicami potresa v kraju Sedlo umrla mati treh mladoletnih otrok, ranjenih je bilo 31 oseb.⁴

Z namenom čim hitrejšega reševanja nastale situacije je štab civilne zaščite oblikoval posebne štabe, med drugim za sprejem in razdeljevanje prispele materialne pomoči, za preskrbo prizadetih s prehrano, za socialno zdravstveno službo, za organizacijo pouka na osnovnih in srednjih šolah, za zavarovanje posameznih objektov in rušenje življenjsko nevarnih objektov, za ugotavljanje in ocenjevanje škode ter informacijski center.⁵

Občinski štab za civilno zaščito je 13. maja 1976 pripravil poročilo o posledicah in stanju v zvezi s potresom na Tolminskem. Katastrofalno je bilo prizadeto območje Gornje Soške doline od Trente do Breginjskega kota,⁶ medtem ko

³ Več o potresu v Posočju leta 1976 in popotresni sanaciji v: *Slovenija paralele*: 55–56; Orožen Adamič: *Posledice potresov leta 1976 v SR Sloveniji*, str. 93–171; *Potresni zbornik; Friuli 1976: storie, voci, ricordi*.

⁴ SI_PANG/0445, t. e. 1, Zapisnik razširjene seje štaba civilne zaščite občine Tolmin glede stanja po potresu v Posočju, 7. 5. 1976; t. e. 1, Informacija: obvestilo Koordinacijskega odbora za informacije občinske konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Tolmin občanom potresenega območja Tolminske, št. 6, 13. 5. 1976.

⁵ SI_PANG/0445, t. e. 2, Poročilo o delu in organizaciji civilne zaščite v občini po potresu, spis št. 196/76, 9. 6. 1976.

⁶ SI_PANG/0445, t. e. 1, Informacija: obvestilo Koordinacijskega odbora za informacije občin-

Ustanovitev in naloge Odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem

Sanacija popotresnega območja je bila kasneje zaradi zahtevnosti nalog prenesena na novoustanovljeni organ. Skupščina občine Tolmin je namreč na skupni seji zbora združenega dela, zbora krajevnih skupnosti in družbeno-političnega zbora 12. junija 1976 sprejela odlok o ustanovitvi, pooblastitvi, sestavi in nalogah odbora za obnovo občine Tolmin,⁹ ki ga je poimenovala Odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem. Odbor so sestavljali predsednik, podpredsednik in 33 članov, od katerih je 27 članov imenovala skupščina občine Tolmin. Ta je imenovala tudi predsednika in podpredsednika odbora. Preostalih šest članov odbora so izbrale krajevne skupnosti, za vsako območje občine po enega.

Odbor je imel nalogo pripraviti sanacijski program popotresne obnove Posočja, organizirati projektivna in operativna dela ter sklepati pogodbe za odjajo le-teh, sprejeti merila v zvezi z odobravanjem kreditov in dajanjem pomoči v obliki dotacije v denarju, materialu ali delovni sili, voditi nadzor nad obnovo objektov, sestaviti prednostni vrstni red obnove objektov, voditi globalno bilanco vseh sredstev, ki bi jih prejeli (zvezni in republiški predpisi, solidarnostne akcije in drugi dogovori), ugotoviti nastalo škodo po potresu ter odločati o neposredni uporabi in razdelitvi sredstev. Odbor je moral dvakrat letno, po potrebi tudi večkrat, skupščini občine Tolmin poročati o ukrepih, stanju in porabi finančnih sredstev ter dostavljati poročila pristojnim republiškim organom in odborom ter sprejemati sistematizacijo delovnih mest za strokovno službo obnove.

Odbor je imel tudi izvršni odbor, ki so ga sestavljali predsednik in deset članov. Njihove naloge, pooblastila in dolžnosti so bili: izvajati in uresničevati naloge in politiko, ki jo je sprejel že sam odbor, pripraviti potrebno gradivo za odbor, odločati na osnovi sprejetih meril v konkretnih primerih in o tekočih funkcionalnih izdatkih, v skladu s sistematizacijo delovnih mest sklepati pogodbe z delavci odbora in odboru poročati o svojem delu.

Za izvajanje neposrednih strokovnih nalog so ustanovili strokovno službo, ki je opravljala strokovne naloge in koordinirala delo pri obnovi občine. Strokovna služba je imela vodjo in namestnika, imenovala ju je skupščina občine. Imenovanih je bilo tudi več strokovnih komisij.¹⁰

Prva seja odbora je bila sklicana 24. junija 1976, predsednik odbora je postal Anton Ladava,¹¹ prva seja izvršnega odbora je bila dan poprej, za predsednika je bil izbran Renato Bizjak.¹²

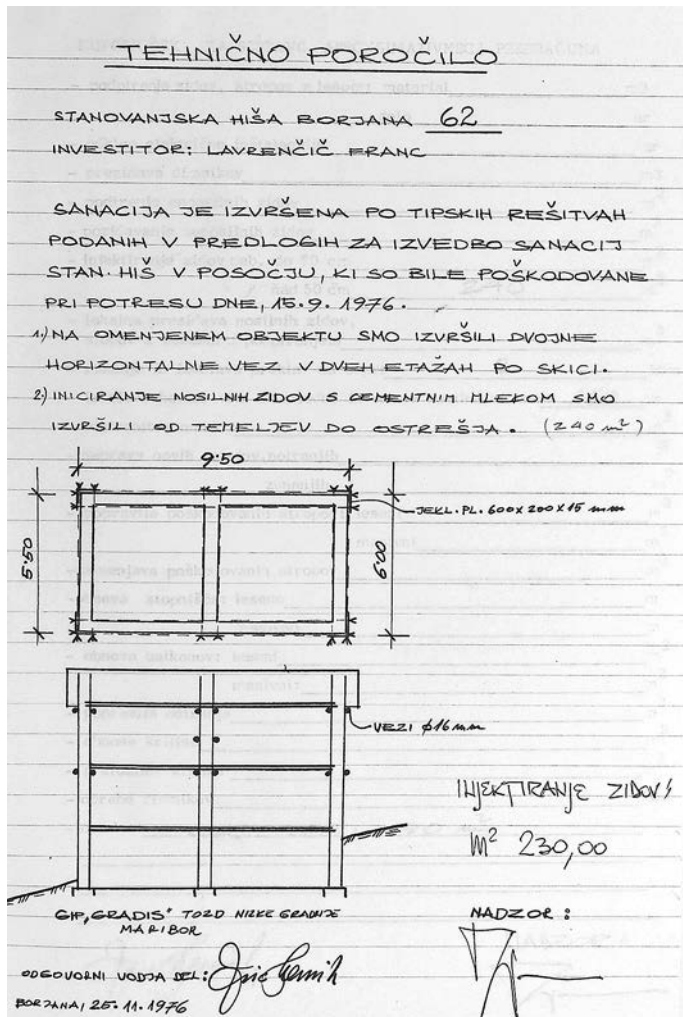
Po krajevnih skupnostih so delovali gradbeni odbori, katerih naloge so bile: voditi evidenco kategorizacije objektov po naseljih, dogovarjati se z občani glede sanacije objektov, izdelati program sanacije le-teh, ki bi se izvršil pred zimo, izdelati program prezimovanja družin, ki jim ne bi uspelo zgraditi ali popraviti lastnih stanovanj do hladnejšega dela leta, predlagati občinskemu

⁹ Odlok o ustanovitvi Odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na območju občine Tolmin. V: *Uradno glasilo občin Ajdovščina Nova Gorica in Tolmin*, št. 6, 29. 6. 1976, str. 134–135.

¹⁰ Več o tem glej: SI_PANG/0445, t. e. 207, Sklep o imenovanju strokovne komisije za ocenitev neocenjenih objektov in ponovni ogled že ocenjenih objektov, št. spisa: 423/76, 28. 7. 1976; t. e. 208, Sklep o imenovanju strokovne komisije za razporeditev družin po individualnih montažnih objektih v naselju Breginj, št. spisa: 1020/76, 18. 10. 1976; t. e. 209, Imenovanje komisije za ugotavljanje nastale škode na sosednjih objektih ob priliki rušenja zgradb v naseljih, št. spisa: 1652/76, 15. 12. 1976.

¹¹ SI_PANG/0445, t. e. 13, Zapisnik 1. seje Odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, 24. 6. 1976.

¹² SI_PANG/0445, t. e. 194, Zapisnik 1. seje izvršilnega odbora Odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, 23. 6. 1976.

Tehnična dokumentacija o sanaciji v potresu
poškodovane stanovanjske hiše v Borjani
(Vir: SI_PANG/0445, Odbor za ugotavljanje in
odpravo posledic potresa na Tolminskem, t. e. 17).

odboru ukrepe za čimprejšnjo sanacijo naselij, organizirati razne oblike socialne pomoči ter določiti vrstni red popravil in usklajevati delo vseh izvajalcev. Na terenu so od 18. maja do 1. junija 1976 delovale komisije za popis škode. Najprej je bilo na terenu 11, kasneje celo 33 popisnih komisij. Pregledale so 7.000 objektov v 118 naseljih in ugotovile škodo na 5.268 objektih, ki niso bili družbena lastnina. Za rušenje so predvideli 15 % pregledanih stavb, medtem ko je na 31 % stavb nastala večja škoda. Pri pregledu objekta so popisovalci izpolnili posebno anketo, podatke so kasneje računalniško obdelali v Računskem centru pri Fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo v Ljubljani.¹³

Julija 1976 so Medobčinski odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa v Posočju in tri skupščine občin severnoprimske regije pripravili *Pravilnik o merilih za dodeljevanje posojil in pomoči prizadetim občanom ob potresu v Posočju občine Tolmin, Nova Gorica in Idrija*. Ta je določal, da je treba poškodbe na objektih razvrstiti v tri kategorije:

- v I. kategorijo so spadali tisti objekti, ki so bili lažje poškodovani, medtem ko so njihovi nosilni konstrukcijski elementi ostali nepoškodovani;
- v II. kategorijo so spadali objekti, pri katerih so bili poškodovani tudi konstrukcijski elementi, vendar je bila adaptacija takega objekta še vedno ekonomsko opravičljiva;
- v III. kategorijo so spadale novogradnje ali nakup stanovanja, ki naj bi nadomestili objekte, ki so bili v potresu tako poškodovani, da njihova sanacija ni bila več smotrna.

Kmalu zatem je bil objavljen še *Pravilnik o merilih za dodeljevanje posojil in pomoči prizadetim občanom ob potresu v Posočju občin Tolmin, Nova Gorica in Idrija, katerih objekti so razvrščeni v III. kategorijo*. V njem je bilo določeno, da so do nadomestila za stanovanjsko novogradnjo do 450.000 dinarjev upravičeni tisti občani, ki so se odločili graditi na novem zazidalnem območju, v vseh ostalih primerih je lahko občan prejel do največ 500.000 dinarjev. Oba pravilnika so leta 1977 združili v enoten pravilnik.¹⁴

¹³ SI_PANG/0445, t. e. 207, Gradbenim odborom v krajevnih skupnostih, št. spisa: 287/76, 29. 6. 1976; t. e. 1, Informacija: obvestilo Koordinacijskega odbora za informacije občinske konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Tolmin občanom potresenega območja Tolminske št. 16, 2. 6. 1976.

¹⁴ Več o tem glej: Pravilnik o merilih za dodeljevanje poso-

Konec julija 1976 je odbor že razposlal podatke o kategorizaciji poškodovanih objektov zainteresirani gradbeni operativi širom Slovenije in Jugoslavije, ki je dokaj hitro dejavno pristopila s prvimi sanacijskimi deli.¹⁵

Drugi potres 15. septembra 1976 in problematika »prezimovanja občanov«

Sledil je drugi večji potresni sunek 15. septembra zgodaj zjutraj, zopet z epicentrom v italijanskem Huminu, ki je skorajda izničil napore, ki so jih v obnovo vložili v spomladanskih in poletnih mesecih. Izmerili so magnitudo 5,9 stopnje po Richterjevi lestvici. Ponovno so največ škode utrpeli kraji, ki so jo že spomladi najslabše odnesli.¹⁶

Če so še poleti govorili o sanaciji 3.611 stanovanjskih objektov in rušitvi 489 objektov, so po septembrskem potresu slednjo številko dvignili na 982 objektov. Že zgodaj jeseni so bili primorani pripraviti drugačne načrte glede sanacije manj poškodovanih objektov in se usmeriti predvsem v reševanje t. i. problematike »prezimovanja občanov«. Sprva so nameravali v ta namen zgraditi »le« 300 montažnih stanovanjskih objektov, t. i. akcija »300 hiš v 50 dneh«, vendar so dejansko na koncu zgradili 475 individualnih in 31 skupnih večnamenskih objektov. K izgradnji so pristopila podjetja iz Slovenije in Jugoslavije. Naloga organizacije in koordinacije montažnih stanovanjskih hiš in večnamenskih montažnih objektov je bila poverjena novoustanovljenemu Republiškem operativnemu štabu za izgradnjo montažnih objektov v Posočju, ki je imel svoj sedež v Kobaridu. Gradivo tega štaba se je ohranilo v gradivu predstavljenega fonda. Štab je ustanovil Republiški štab za civilno zaščito Socialistične Republike Slovenije. Operativni štab je začel s poslovanjem 21. septembra 1976. Njegova primarna naloga je bila priprava prezimitvenega načrta za Posočje, medtem ko so po posameznih gradbiščih delovali nadzorni organi štaba. Ker za prizadeta območja ni bila pripravljena urbanistična dokumentacija, je moral štab glede na takrat veljavno zakonodajo pripraviti tudi lokacijske dokumentacije. Urbanistično in zazidalno dokumentacijo so pripravili Urbanistični inštitut Slovenije za Bovško in Baško grapo, Invest biro Koper za dolino Idrijce in Planoto ter Projekt iz Nove Gorice za oba bregova reke Soče do Kobarida,¹⁷ medtem ko so gradbeno dokumentacijo za montažne hiše pripravila podjetja Marles (200 hiš), Jelovica (164 hiš in dva večnamenska montažna objekta), Slovenijales (34

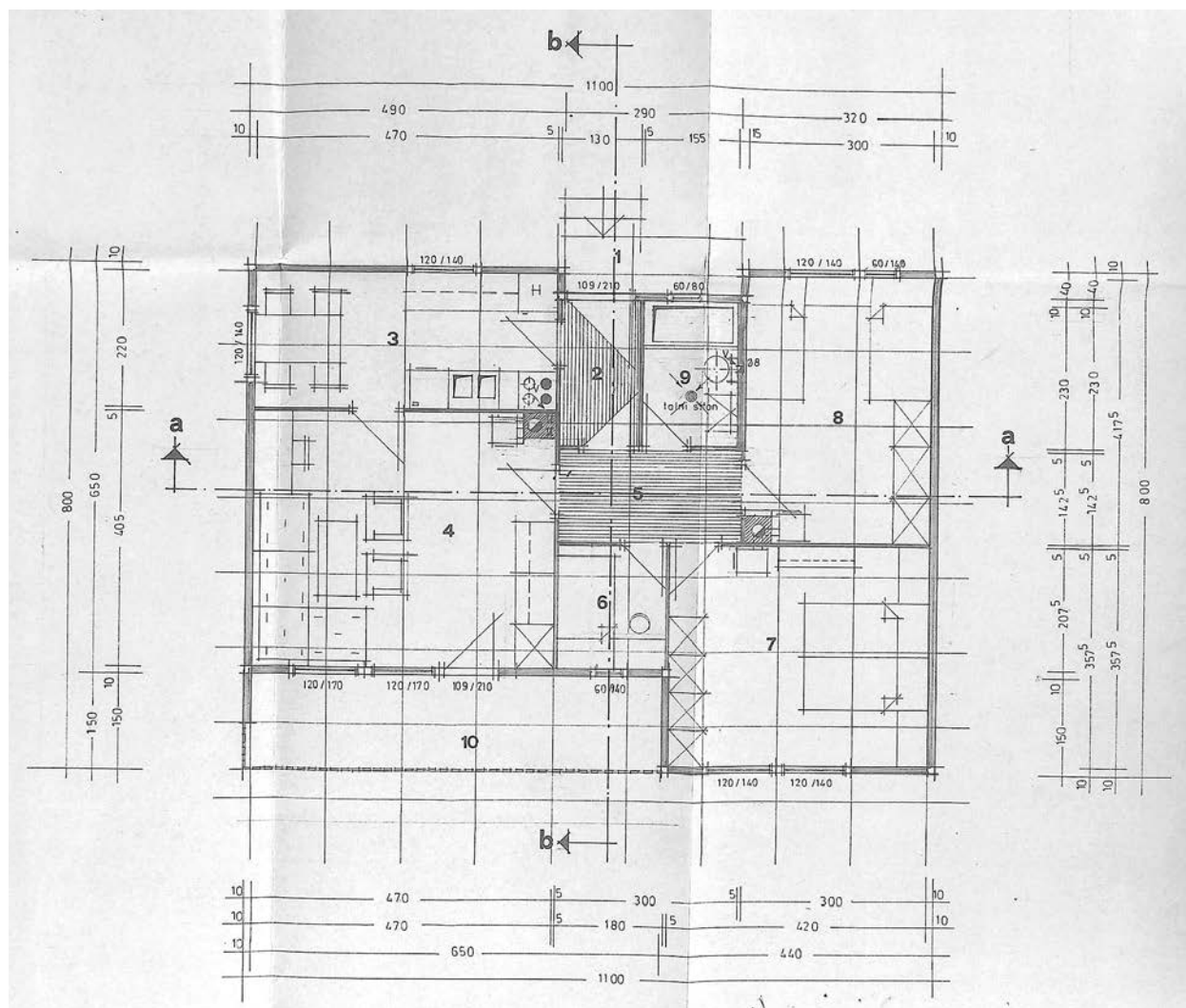
---

jil in pomoči prizadetim občanom ob potresu v Posočju občin Tolmin, Nova Gorica in Idrija. V: *Uradno glasilo občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin*, št. 9, 14. 8. 1976, str. 15–159; Pravilnik o merilih za dodeljevanje posojil in pomoči prizadetim občanom ob potresu v Posočju občine Tolmin, Nova Gorica in Idrija, katerih objekti so razvrščeni v III. kategorijo. V: *Uradno glasilo občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin*, št. 10, 2. 9. 1976, str. 167–170; Sklep o spremembi pravilnika o merilih za dodeljevanje posojil in pomoči prizadetim občanom ob potresu v Posočju občin Tolmin, Nova Gorica in Idrija, katerih objekti so razvrščeni v III. kategorijo, št. 12, 14. 10. 1976, str. 189; Pravilnik o merilih za dodeljevanje posojil in pomoči prizadetim občanom ob potresu v Posočju občin Tolmin, Nova Gorica in Idrija. V: *Uradno glasilo občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin*, št. 8, 21. 11. 1977, str. 284–291.

¹⁵ SI_PANG/0445, t. e. 1, Izvajanje del na sanaciji objektov I. in II. kategorije, št. spisov: 395–403, 23. 7. 1976.

¹⁶ Več o potresu v Posočju leta 1976 in popotresni sanaciji v že zgoraj omenjeni opombi št. 3.

¹⁷ Izdelanih je bilo 148 lokacijskih dokumentacij tako za posamezne objekte kot tudi za skupine objektov, t. j. 515 objektov. Lokacijske dokumentacije za večja naselja oz. za naselja, kjer se je na novo gradilo, kot so bila Breginj, Sedlo, Stanovišče, Podbela in Kobarid, so imele elemente zazidalnega načrta. Več o tem glej: SI_PANG/0445, t. e. 10, Poročilo o poslovanju Republiškega operativnega štaba za izgradnjo montažnih objektov v Posočju in izkušnje organizirane akcije ter predlogi za delo podobnega organa za prihodnje, 25. 2. 1977; t. e. 1, Informacija: obvestilo Koordinacijskega odbora za informacije občinske konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Tolmin občanom potresenega območja Tolminske, št. 29, 24. 9. 1976.

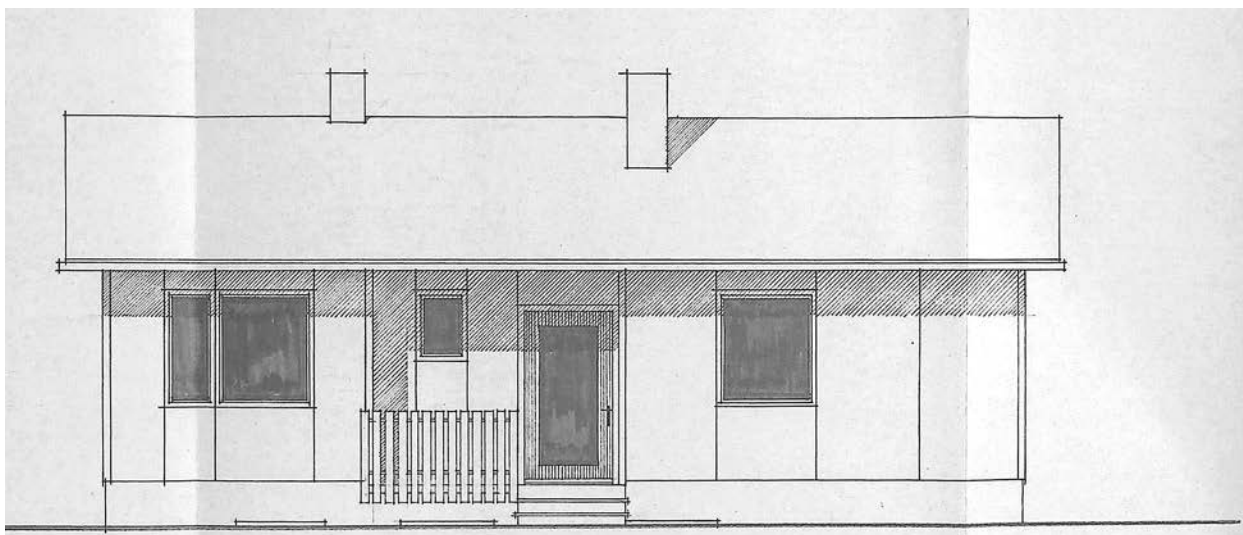

*Tloris pritličja montažne stanovanjske hiše Jelovica tip 4045-20
(Vir: SI_PANG/0445, Odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa
na Tolminskem, t. e. 15).*

hiš), Lip Bled (2 objekta), GIP Gradis Ljubljana, TOZD lesno industrijski obrat Škofja Loka (štirje večnamenski montažni objekti, sedem montažnih objektov – garsonjer), Trimo Trebnje (16 večnamenskih montažnih objektov), Hoja (dva večnamenska montažna objekta) in Šipad Sarajevo (75 hiš). V Breginju, Homcu, Logjeh, Kobaridu, Sedlu, Stanovišču in Podbeli, kjer je bilo največ objektov namenjenih za rušenje, se je gradilo večje skupine montažnih hiš. Jeseni 1976 se je za klasično gradnjo individualne stanovanjske hiše odločilo le 34 občanov, predvidevali so še izgradnjo več družbenih stanovanj ter osnovne šole v Bovcu in Breginju ter tudi zdravstvenega doma in otroškega vrta v Kobaridu, da o komunalni ureditvi naselij in izgradnje nove infrastrukture sploh ne govorimo.¹⁸

Za upravičence družbene pomoči, ki so jim dom porušili, je bil investitor odbor za odpravo posledic potresa, ki je moral zagotoviti lokacijsko dovoljenje,

¹⁸ SI_PANG/0445, t. e. 1, Informacija: obvestilo Koordinacijskega odbora za informacije občinske konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Tolmin občanom potresenega območja Tolminske, št. 29, 24. 9. 1976, št. 31, 27. 9. 1976, št. 33, 1. 10. 1976, št. 34, 17. 10. 1976; t. e. 208, Sklepi sprejeti na sestanku gradbene operative za izgradnjo temeljev montažnih hiš v Tolminu, št. spisa: 881/76, 25. 9. 1976; t. e. 10, Poročilo o poslovanju Republiškega operativnega štaba za izgradnjo montažnih objektov v Posočju in izkušnje organizirane akcije ter predlogi za delo podobnega organa za prihodnje, 25. 2. 1977.

*Načrt fasade montažne stanovanjske hiše Jelovica tip 4045-20
(Vir: SI_PANG/0445, Odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa
na Tolminskem, t. e. 15).*

investicijsko tehnično dokumentacijo, gradbeno dovoljenje in potrebna finančna sredstva za izgradnjo objekta,¹⁹ v drugih primerih je bil investitor lastnik hiše. Le v Tolminu, Kobaridu in Bovcu so morali investitorji zagotoviti lokacijsko dovoljenje, medtem ko v ostalih naseljih niso izdajali lokacijskega dovoljenja, ampak zgolj gradbeno dovoljenje. Na zazidalnem območju, kjer je bila gradnja organizirana, je bila komunalna ureditev zemljišča brezplačna, vendar so morali lastniki novogradnje družbi prepustiti staro parcelo, na kateri je stala stavba, ki je bila uvrščena v III. kategorijo poškodb po že zgoraj omenjenem pravilniku.²⁰

Program odpravljanja posledic potresa, ki je bil obravnavan na 9. seji Odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem na začetku februarja 1977, priča o tem, da je bilo po septembrskem potresu skupno poškodovanih 6.176 objektov. Do konca leta 1976 je bilo vseljenih 315 montažnih stanovanjskih hiš, 160 jih je bilo še v različnih fazah izgradnje, dokončani so bili tudi štiri večnamenski montažni objekti, 25 se jih je še gradilo. Sanirali so 1.730 stanovanjskih objektov, tako v lastni režiji kot s pomočjo gradbene operative, do konca leta so porušili 505 od predvidenih 1.529 objektov za rušitev. Na novo so zgradili naselja v Breginju, Podbeli in Stanovišču. Ljudje so se po drugem rušilnem potresu septembra 1976 začeli zavedati, da je strokovna sanacija poškodovanih objektov izredno pomembna, saj so bili objekti, ki so je bili deležni, minimalno poškodovani, medtem ko so jo objekti, ki so jih občani popravljali v lastni režiji, veliko slabše odnesli. Do naslednjega leta je bilo skupno saniranih 4.131 objektov v lasti občanov, 355 jih niso nameravali sanirati, medtem ko jih je 47 čakalo obnovo v letu 1978. Na novo so zgradili 1.119 stanovanjskih hiš, 144 so jih nameravali zgraditi še v letu 1978. Družbenih stanovanjskih zgradb je bilo poškodovanih 125, od njih so sanirali 90, 19 so jih nameravali v letu 1978.²¹

¹⁹ Ohranjen je seznam upravičencev do družbene pomoči; glej: SI_PANG/0445, t. e. 2, Navodila odbora za sanacijo poškodovanih objektov od potresa 1976/77.

²⁰ SI_PANG/0445, t. e. 2, Elaborat z navodili za obnovo od potresa prizadetih objektov v letu 1977; t. e. 1, Informacija: obvestilo Koordinacijskega odbora za informacije občinske konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Tolmin občanom potresenega območja Tolminske, št. 20, 18. 8. 1976.

²¹ SI_PANG/0445, t. e. 211, Program odpravljanja posledic potresa v Občini Tolmin: priloga k vabilu na 9. sejo Odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, št. spisa: 309/77, 4. 2. 1977; t. e. 214, Poročilo o opravljenem delu pri odpravi posledic potresov v

Odbor je prenehal delovati 31. marca 1978, delavci strokovnih služb so bili razporejeni na novo delovno mesto na Oddelek za gospodarstvo in finance Skupščine občine Tolmin.²²

Poročilo o popotresni obnovi

Poročilo o popotresni obnovi iz sredine leta 1980 je razkrilo, da je bilo v obeh potresih na Tolminskem poškodovanih 5.656 zasebnih stanovanjskih objektov, od tega so porušili okrog 1.200 objektov, okrog 4.200 popravili in okrog 1.100 objektov so do poletja 1980 na novo zgradili. Odbor je investiral v gradnjo 478 montažnih hiš, zgradili so tudi 31 večnamenskih montažnih objektov. Poškodovanih je bilo 19 šolskih objektov, od katerih so jih nekaj nadomestili z novogradnjami, npr. šolo z vrtcem na Žagi in v Breginju, šolo v Ladri, Kanalskem Lomu in šolski center v Tolminu, gradili so še dijaški dom v Bovcu in Tolminu ter razširjali oddelek šole za učence s posebnimi potrebami v Tolminu. Obnovili so objekte, ki so bili spomeniško zaščiteni, sanirali kulturno dvorano v Kobaridu, kinodvorano v Tolminu ter na novo zgradili in začeli z izdelavo še štiri dodatnih objektov, namenjenih kulturi, uredili nekaj športnih igrišč, zgradili dom upokojencev v Tolminu, tri zdravstvene postaje in dve lekarni, sanirali in na novo zgradili nekaj gasilskih domov ter tudi nekaj objektov, ki so pripadali takratni milici ali skupščini občine. Na področju kmetijstva je bilo zgrajenih sedem skupnih hlevov in popravljenih več zbiralnic mleka, obnavljali so tudi štiri planine. Na področju gradnje industrijskih obratov so nameravali nekaj obratov zgraditi v odročnih krajih z namenom, da bi se preprečilo izseljevanje prebivalcev. Vrh vsega so komunalno uredili prenekatero naselje v Posočju in izvedli oziroma rekonstruirali telekomunikacijsko omrežje. Skupno je bila škoda ocenjena na 2.540.950.000 dinarjev.²³

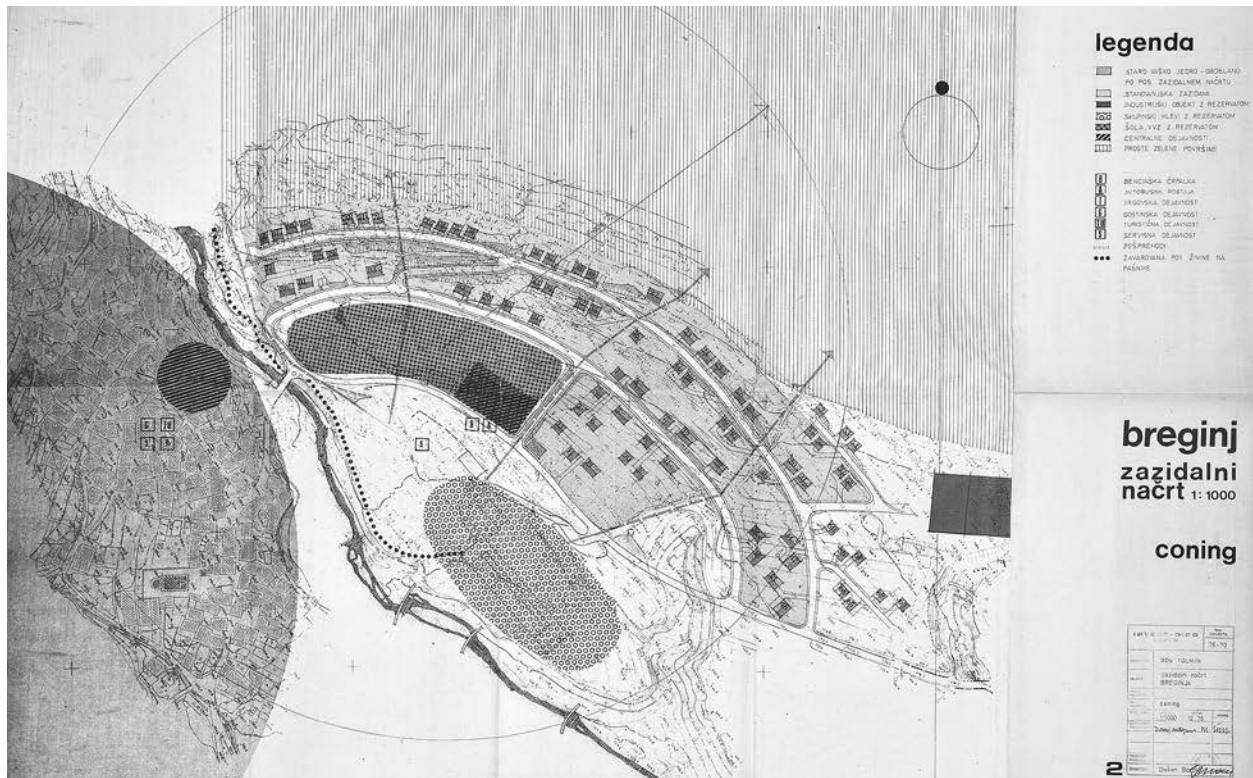
Najbolj problematična in strokovno zahtevna je bila obnova vasi Breginj, ki je nekdaj predstavljala enega od biserov stavbarske arhitekture v širšem primorsko-furlansko-alpskem prostoru. Zanj so bile značilne vase zaprte domačije z zunanjimi lesenimi hodniki ali *ganke*, ki so počivali na kamnitih slopih, in gradnja domačij v nizih. Hiše so imele značilne okenske odprtine manjših dimenzij. Vas je bila uvrščena med kulturne spomenike I. kategorije, tj. spomenik nacionalnega pomena. Čeprav je bila arhitektura Breginja v potresu močno prizadeta, bi se jo dalo rekonstruirati na temelju pisne, grafične, tehnične in fotodokumentacije Zavoda za spomeniško varstvo Gorica. Podobno so npr. rekonstruirali Pušjo vas v sosednji Italiji. Konservatorji so si krčevito prizadevali ohraniti urbanistično zasnovo kraja kot kulturnega spomenika, zato so izdelali sezname objektov, ki so bili uvrščeni v III. kategorijo, vendar bi se zaradi svojih kulturnih in etnoloških značilnosti morali ohraniti. Takih objektov je bilo konec avgusta 1976 še deset. Tistim Breginjcem, ki so želeli obnoviti svoje stare domačije oziroma na novo graditi na območju starega Breginja, naj bi Zavod za spomeniško varstvo Gorica priskrbel brezplačne gradbene načrte. Kljub naporom

Posočju za leto 1976, št. spisa: 944/77, 28. 2. 1977; t. e. 212, Zagotovitev sredstev za obnovo s potresom prizadetih stanovanjskih objektov občanov občine Tolmin: dopis Odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem Operativnem štabu Republiškega štaba za civilno zaščito Socialistične Republike Slovenije, št. spisa: 584/77, 8. 3. 1977; t. e. 225, Poročilo o opravljenem delu pri odpravi posledic potresov v Posočju, št. spisa: 204/78, 1. 3. 1978.

²² SI_PANG/0445, t. e. 225, Sklep o razporeditvi delavcev strokovnih služb Odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, št. spisa: 323/78, 31. 3. 1978.

²³ SI_PANG/0445, t. e. 13, Posledice potresov in popotresna obnova na Tolminskem ter Poročilo o odpravi potresa na Tolminskem, prilogi k vabilu na 24. sejo Odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, 1980.

*Načrt skupinske lokacijske dokumentacije v Breginju
(Vir: SI_PANG/0445, Odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa
na Tolminskem, t. e. 25).*

konservatorske službe je iz dopisov med spomeniškim varstvom in odborom jeseni 1976 razvidno, da se je brez vednosti in soglasja spomeniškega varstva porušilo oziroma nameravalo porušiti spomeniško zaščitene objekte tako v Breginju kot tudi v Kobaridu. Izdelan je bil nov načrt ohranitve in obnove manjšega dela najznačilnejšega jedra vasi Breginj, ki bi obsegal le šest hišnih števil s pripadajočimi gospodarskimi in drugimi objekti. Na začetku leta 1977 je zavod pripravil konservatorski program za staro jedro Breginja skupaj s konservatorskim programom nekaterih delov Kobarida, konec leta 1977 je začel s sanacijo zgolj štirih od poprej predvidenih šestih hiš v Breginju. Novi Breginj, naselje montažnih hiš brez posebnih arhitekturnih značilnosti in brez občutka za vpetost v kulturni prostor, se je gradil na rodovitnem območju zunaj starejšega dela vasi. Žal moramo na tem mestu zaključiti, da je naravna katastrofa terjala visok davek na področju ohranitve značilne stavbarske dediščine slovensko-beneškega okolja, hkrati je montažna gradnja malodane »onesnažila« kulturno krajino, ki je stoletja »dihala« v sozvočju človeka – kmeta in narave – okolja.²⁴

²⁴ SI_PANG/0445, t. e. 208, Breginj – predlog hiš za izbor za vzorčno sanacijo: dopis Zavoda za spomeniško varstvo – Gorica Odboru za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, št. spisa: 521/76, 1. 7. 1976; t. e. 207, Zapisnik o pregledu objektov za rušenje v Breginju: dopis Zavoda za spomeniško varstvo – Gorica Odboru za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, št. spisa: 481/76, 9. 8. 1976; t. e. 208, Zapisnik sestanka z dne 23. 8. 1976 glede sanacije starega dela Breginja, št. spisa: 605/76, 25. 8. 1976; t. e. 208, Breginj – spomeniško zaščitene cone: dopis Zavoda za spomeniško varstvo – Gorica Odboru za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, št. spisa: 719/76, 21. 9. 1976; t. e. 208, Poročilo o delu ekipe za pomoč prizadetim od potresa v Breginjskem kotu predsedniku skupščine občine Tolmin, št. spisa: 737/76, 28. 7. 1976; t. e. 208, Kulturni spomeniki na Tolminskem – Kobarid – ugotavljanje poškodb in ukrepi za zavarovanje: dopis Zavoda za spomeniško varstvo – Gorica Odboru za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, št. spisa: 774/76, 27. 9. 1976; t. e. 208, Zabeležka s posveta predstavnikov Republiškega

Zaključek

Posočje je v zadnjih petdesetih letih streslo več rušilnih potresov. Najmočnejša med njimi sta bila brez dvoma majski in septembrski potres leta 1976. Ker so naloge popotresne obnove prizadetega območja presegale zmožnosti delovanja tolminskega občinskega štaba za civilno zaščito, je bil že v juniju istega leta ustanovljen Odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, ki je v kratkem dvoletnem obdobju delovanja v primerjavi z drugimi podobnimi organi, npr. Medobčinskim odborom za odpravo posledic potresa v Posočju in Odborom za odpravo posledic potresa pri Skupščini občine Nova Gorica, ki ju hranimo v novogoriškem pokrajinskem arhivu, ter Posebnim odborom Civilne zaščite za ocenitev popotresne škode Idrija, ki je dostopen v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, enoti v Idriji, ustvaril obsežno in za raziskovalce izredno zanimivo arhivsko gradivo. Gradivo je povečini predvsem spisovno; to so zapisniki organov odbora, razni pravilniki, finančna in premoženjsko-pravna dokumentacija ter razni dokumenti, ki pričajo o načrtovanju in dejanski izvedbi popotresne obnove, ter dopisi in ostali spisi poslovanja. Levji delež gradiva zavzema gradbena dokumentacija, ki se veže na sanacijo v potresu poškodovanih objektov in infrastrukture ter na novogradnje, povečini montažnih stavb. Gradivo odbora je bilo pred obdelavo leta 2021 le sumarno popisano, nekaterih dokumentov zaradi napačne označbe ali lokacije odložitve sploh nismo mogli najti, zato je bil sistematičen in natančen pristop k obdelavi in popisu tega fonda za občane in nadobudne raziskovalce popotresne obnove Posočja še kako dobrodošel. Gradivo bo v letu 2022 dokončno urejeno, podroben popis gradiva bo uvožen v podatkovno zbirko scopeArchiv in tako dostopen tudi prek iskanja v Virtualni arhivski čitalnici.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici

- SI_PANG/0445, Odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem.

LITERATURA

Fister, Peter: Pomoč pri reševanju arhitekturne dediščine na Tolminskem. V: *Potresni zbornik. Tolmin: Temeljna kulturna skupnost, Odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa, 1980, str. 367–376.*

---

komiteja za kulturo, republiškega in regionalnega zavoda za spomeniško varstvo ter predstavnikov občine Tolmin dne 28. 9. 1976, spis št.: 857/76, 29. 9. 1976; t. e. 211, Kriteriji za razvoj Kobarida in Breginja, št. spisa: 307/77, 25. 1. 1977; t. e. 212, Zapisnik sestanka za obnovo hiš v Kobaridu in Breginju z dne 26. januarja 1977, št. spisa: 410/77, 16. 2. 1977; t. e. 222, Breginj – začetek sanacijskih del na hišah št. 126, 123, 124 in 125: dopis Zavoda za spomeniško varstvo – Gorica Odboru za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, št. spisa: 2578/77, 7. 11. 1977; t. e. 224, Breginj – sanacija etnografskih hiš: dopis Zavoda za spomeniško varstvo – Gorica Odboru za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na Tolminskem, št. spisa: 56/78, 13. 1. 1978; Fister: Pomoč pri reševanju arhitekturne dediščine na Tolminskem, str. 367–376; Pregled dogajanj v zvezi s kulturnimi spomeniki na Tolminskem pred potresom 1976 in po njem. V: *Potresni zbornik, str. 377–404.*

Friuli 1976: storie, voci, ricordi. Venezia: Provincia di Venezia, Assessorato alla Protezione Civile, 2007.

Orožen Adamič, Milan: Posledice potresov leta 1976 v SR Sloveniji. V: *Geografski zbornik* 18 (1978, 1979), str. 93–171.

Potresni zbornik. Tolmin: Temeljna kulturna skupnost, Odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa, 1980.

Pregled dogajanj v zvezi s kulturnimi spomeniki na Tolminskem pred potresom 1976 in po njem. V: *Potresni zbornik.* Tolmin: Temeljna kulturna skupnost, Odbor za ugotavljanje in odpravo posledic potresa, 1980, str. 377–404.

Slovenija paralele: 55–56. Ljubljana: Epid paralele, 1977.

ZAKONODAJA

Odlok o ustanovitvi Odbora za ugotavljanje in odpravo posledic potresa na območju občine Tolmin. V: *Uradno glasilo občin Ajdovščina Nova Gorica in Tolmin*, št. 6, 29. 6. 1976, str. 134–135.

Pravilnik o merilih za dodeljevanje posojil in pomoči prizadetim občanom ob potresu v Posočju občin Tolmin, Nova Gorica in Idrija. V: *Uradno glasilo občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin*, št. 9, 14. 8. 1976, str. 156–159.

Pravilnik o merilih za dodeljevanje posojil in pomoči prizadetim občanom ob potresu v Posočju občine Tolmin, Nova Gorica in Idrija, katerih objekti so razvrščeni v III. kategorijo. V: *Uradno glasilo občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin*, št. 10, 2. 9. 1976, str. 167–170.

Pravilnik o merilih za dodeljevanje posojil in pomoči prizadetim občanom ob potresu v Posočju občin Tolmin, Nova Gorica in Idrija. V: *Uradno glasilo občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin*, št. 8, 21. 11. 1977, str. 284–291.

Sklep o spremembi pravilnika o merilih za dodeljevanje posojil in pomoči prizadetim občanom ob potresu v Posočju občin Tolmin, Nova Gorica in Idrija, katerih objekti so razvrščeni v III. kategorijo. V: *Uradno glasilo občin Ajdovščina, Nova Gorica in Tolmin*, št. 12, 14. 10. 1976, str. 189.

SUMMARY

COMMUNAL COMMITTEE FOR DETERMINING AND ELIMINATING THE CONSEQUENCES OF THE EARTHQUAKE IN THE TOLMIN REGION. ARCHIVAL RECORDS ON THE RECONSTRUCTION OF POSOČJE (SOČA REGION) AFTER THE CATASTROPHIC EARTHQUAKE IN 1976

The records of the Communal Committee for Determining and Eliminating the Consequences of the Earthquake in the Tolmin region, which are in the Regional Archives in Nova Gorica, were created during the rebuilding of Posočje, which was affected by several earthquakes in 1976. In addition to the records of the Intercommunal Committee for Eliminating the Consequences of the Earthquake in Posočje and the Committee for Eliminating the Consequences of the Earthquake at the Communal Assembly of Nova Gorica, the Regional Archives in Nova Gorica acquired over 20 linear meters of records from the Administrative Unit and the Municipality of Tolmin between 1995 to 2022. The records were arranged and described in more detail in 2021 and 2022. The records were created as part of the operations of a special body established in 1976 by the Communal Assembly of Tolmin. The communal committee functioned until 1978, and in this short period of time it had created interesting records, which are most often used in resolving property and construction claims, and to

a lesser extent by researchers. In addition to the correspondence records, which also includes records registers with indexes, the archives contain all construction documentation on the rebuilding of earthquake-damaged buildings and records testifying to the construction of prefabricated buildings, arrangement of sanitation and other infrastructure in Posočje and more. The archives also include post-earthquake reconstruction plans and programs, followed by reports on completed projects, financial and property documentation and various minutes of the committee and executive committee, as well as rules and other documents testifying to the organization and operations of the committee. The post-earthquake rebuilding in Posočje is potentially interesting for researchers due to the singularity of the event but is not well known to the general public. Therefore, the author decided to present the archival history of the fonds and its arrangement as well as the history of the committee's work.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 912:94(474.5)"13/14"

Prejeto: 5. 3. 2022

ČLANKI IN RAZPRAVE
ARTICLES AND DISCUSSIONS

Še enkrat o tako imenovanem »češkem cestopisu« v zbirki Arhiva Republike Slovenije (drugič)

JANEZ HÖFLER

zasl. prof. ddr.

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: janez.hoefler@ff.uni-lj.si

Izvleček

Prispevek obravnava fragment zemljevida s konca 14. stoletja v Arhivu Republike Slovenije v Ljubljani z delovno oznako »češki cestopis« (Bohemian roadmap). Gre za en večji podolžen fragment in štiri manjše trikotnike. Vzdolž večjega fragmenta je narisana reka z napisom *albia*, ob kateri je narisana vrsta gradov z napisi. Kljub napisu *albia*, kar pomeni reko Labo, zemljevid ne prikazuje Češke ali Nemčije, marveč Litvo. Na to je mogoče sklepati po napisu *vilna* ob enem izmed gradov, upodobitvi škotskega kralja, ki ga od kopnega loči morska površina, in fragmentarnem napisu, ki govori o kralju Rutenije. Sicer pa so krajevna imena izmišljena. Sodeč po slogu, ki ga kažejo upodobitve škotskega kralja in gradov, je zemljevid verjetno nastal v Krakovu ali Pragi.

Ključne besede:

kartografija,
srednji vek,
Litva, Vilna

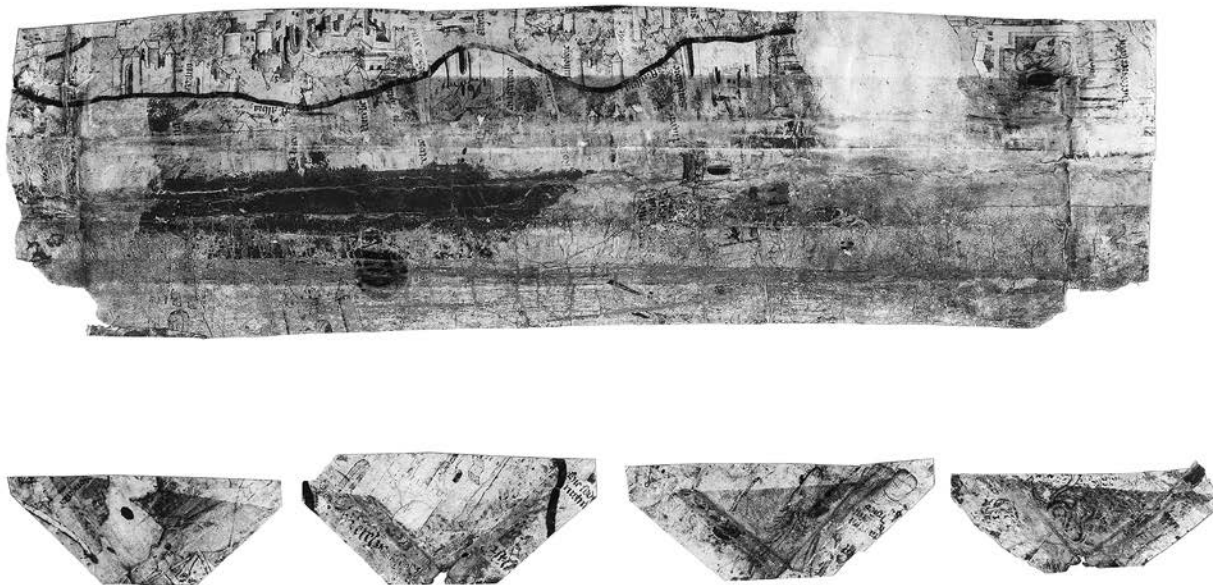
Abstract

ONCE AGAIN ABOUT THE SO-CALLED "BOHEMIAN ROADMAP"
IN THE COLLECTION OF THE ARCHIVES OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA
(THE SECOND TIME)

The article deals with a fragment of a map from the end of the 14th century in the Archives of the Republic of Slovenia in Ljubljana with the working title "Bohemian roadmap". It consists of one larger elongated fragment and four smaller triangles. Lengthwise the larger fragment, a river with the inscription *albia* is drawn, along which a series of castles marked with inscriptions are depicted. Despite the inscription *albia*, the river Laba, the map does not show Bohemia or Germany but Lithuania. This can be deduced from the inscription *vilna* next to one of the castles, the depiction of the Scottish king, separated from the mainland by the sea, and a fragmentary inscription about the king of Ruthenia. Otherwise, local names are fictional. Judging by the style shown by the depictions of the Scottish king and castles, the map was probably made in Krakow or Prague.

Key-words:

cartography,
Middle Ages,
Lithuania,
Vilnius

Slika 1: Posnetek celote z infrardečo osvetljavo.

Prvi prispevek podpisanega s tem naslovom je izšel pred dobrima dvema desetletjema v reviji *Acta historiae artis Slovenica* in je nastal kot kritičen odziv na prvo predstavitev srednjeveških rokopisnih fragmentov v lasti Arhiva Republike Slovenije, označenih kot »češki cestopis«.¹ Dva razloga sta, zakaj vrnitev k tej temi: najprej to, da je avtorica prve predstavitve v svojih nadaljnjih obravnavah ali omembah teh fragmentov molče obšla kritični odziv podpisanega ali vsaj razloge, ki govorijo proti njeni interpretaciji,² in drugič, ker je arhiv fragmente posodil za razstavo v Litovskem umetnostnem muzeju (Lithuanian Art Museum) v Vilniusu leta 2019 v sklopu praznovanj ob sedemstoti obletnici prve omembe tega mesta (2018–2022; prva omemba izvira iz leta 1323).³ Ob tej priložnosti so v Vilniusu opravili laboratorijsko tehnološko preiskavo fragmentov in jih z več tehnikami posneli.⁴ Na teh novih posnetkih so postali napisi boljše berljivi in jih je bilo treba na nekaj mestih popraviti, vendar pa ti popravki ne spreminjajo interpretacije fragmentov podpisanega iz leta 2001. Pač pa se je ponudila priložnost, da se tej doda nekaj novih opažanj in namigov, četudi ostaja še precej nepojasnjena.

Gre za pet pergamentnih ostankov neke večje celote, enega večjega podolžnega v velikosti 36,5 x 10,5 cm in štiri manjše trikotniške, ki so bili drugotno uporabljeni za učvrstitev knjižnih platnic, konkretno hrbta in vogalov (slika 1).⁵ Na večjem so risbe z napisi označenih gradov in utrdb vzdolž modre črte, ki naj bi glede na napis *fl(uvius) Albia* predstavljala reko Labo. Površina ene vzdolžne polovice tega kosa je do nerazpoznavnosti poškodovana ali zamazana, ohranjenost druge polovice niha, enako tudi ohranjenost trikotnikov. Fragmenti so prišli verjetno v poznem 19. stoletju v takratni Deželni muzej na Kranjskem

¹ Golob: Fragment »češkega cestopisa«; Höfler: Še enkrat.

² Golob: *Manuscripta*, str. 31; Golob: *S črnilom in zlatom*, str. 343–345; Golob: *Srednjeveški rokopisi*, str. 247–250.

³ Z razstavnim katalogom *Nosta Vilna: pirmasis Vilniaus atvaizdas* (Vilnius 2019), v katerem je objavljen tudi litovski prevod članka podpisanega iz leta 2001 (Dar kartą ašie vadinamąjį čekišką kelių aprašymą Slovėnijos Respublikos archyvo rinkyje, str. 7–14). Katalog je uredil iniciator in vodja celotnega projekta dr. Remigijus Černius.

⁴ Poročilo o preiskavi z datumom 25. marec 2019, ki jo je opravil restavratorski center Litovskega umetnostnega muzeja v Vilniusu, s prilogami hrani Arhiv Republike Slovenije.

⁵ S signaturo SI AS 1080, šk. 1, fasc. 1.

kot darilo neznanega darovalca. Iz tega časa bo tudi napis na izvirni ovojnici »Bruchstücke einer alten Karte Böhmen«. To je botrovalo poznejši slovenski označbi »češki cestopis«, ki se je uveljavila kot tehnični termin, četudi se je izkazalo, da je zgrešena. Prav pomanjkanje kakršnih koli podatkov o provenienci fragmentov in o tem, za katero knjigo so bili uporabljeni, otežuje njihovo natančnejšo interpretacijo.

Ugotovitve Nataše Golob v njeni prvi objavi⁶ je mogoče strniti takole. Večji fragment prikazuje območje vzdolž reke Labe (češko Labe, nemško Elbe), ki izvira na severnem Češkem in se prek Nemčije izlije v Severno morje 110 km severozahodno od Hamburga. Njeno standardno latinsko poimenovanje je *Albis*, je pa razširjena tudi srednjeveška inačica *Albia*, kot je tako tudi na tem fragmentu. Vendar pa naj ne bi bilo mogoče niti enega od napisov ob upodobljenih gradovih identificirati s kakšnim krajem na Češkem ali v Nemčiji. Črke napisa pod upodobitvijo kralja v trdnjavi na enem koncu fragmenta, ki naj bi jo od celote ločila »vodna površina«, pa naj bi se »sestavile« v ime Godefroya de Bouillona, vodje prvega križarskega pohoda in enega od devetero »dobrih junakov starega in novega sveta«, priljubljenega literarnega toposa. Na tej osnovi je avtorica fragmente interpretirala kot ostanek »karte sveta« (*mappa mundi*). Kar zadeva slogovno opredelitev, pa je glede na upodobitve gradov fragmente opredelila kot delo anonimnega francoskega knjižnega slikarja z zasilnim imenom Orozijev mojster in ga datirala v čas okoli leta 1410, le izvedbo kralja v trdnjavi je pripisala neki drugi roki, ki naj bi kazala povezave z nasledstvom neznanega iluminatorja Biblije za Jeana de Sy, delujočega v Parizu okoli 1355–1380.

Obravnavani prispevek je sprožil vrsto pomislekov, najprej to, da se je avtorica ognila poskusu, da bi vsaj deloma, kolikor je mogoče, dešifrirala napise in jih takšne objavila. Kaj pomeni to, da se napis pod upodobitvijo kralja »sestavi« v ime Godefroya de Boulliona? Gotovo ne v sodobni francoski obliki imena. Dalje ostaja odprto, ali gre res za ostanek »karte sveta« ali le za prikaz posamezne zemljepisne regije, ki je v obravnavanem času vsekakor mogoč.⁷ In če res pristanemo na »karto sveta«, kaj ima pri tem upodobitev križarskega junaka? Primera idejne povezave sveta kot zemljepisnega pojma in deve-

Slika 2: Izrez z napisom vilna.

⁶ Golob: Fragment »češkega cestopisa«.

⁷ Povzetek razvoja iz »karte sveta« v regionalne prikaze gl. Höfler: Še enkrat, str. 18 in dalje.

Slika 3: Upodobitev škotskega kralja.

tero dobrih junakov ni in avtoričin ikonografski ekskurz⁸ te povezave ne dokazuje. In slednjič: kje in za koga je ta »karta sveta« nastala? Glede na njeno interpretacijo v Franciji, čeprav naj bi bil Orozijev mojster po nekaterih mnenjih (ne vseh) češkega porekla in naj bi potoval po Evropi. Žal pa v bogatem izročilu francoskega knjižnega slikarstva tega časa oporišča, ki bi to hipotezo podprlo, ni.

Prvi namig, ki omogoča zemljepisno določitev obravnavanega fragmenta, daje prvi napis ob gradu na levem bregu reke, ki se jasno razbere kot *vilna* (slika 2).⁹ Gre za Vilnius (Wilna, Wilno) v Litvi. *Fl(uvius) Albia* torej ne more biti češka in nemška Laba, marveč reka Vilija (litovsko tudi Neris), ki izvira na severozahodu Belorusije in se pri Kaunasu izliva v reko Njemen (litovsko Nemunas, nemško Memel), ki obdrži to ime do ustja pri Baltiku, kjer je nemški viteški red v 13. stoletju postavil naselbino s tem imenom (Memel, zdaj Klaipeda). O tem, zakaj Albia namesto recimo Vilia, in zakaj to ime vse do izliva Njemena v Baltik, lahko le ugibamo. Domnevamo lahko, da ustvarjalec zemljevida ni poznal avtentičnega poimenovanja reke in je njemu gotovo znano Labo preprosto prenesel na to območje – tudi sicer gre pri imenih, kot bomo videli, za fantazijske konstrukcije. Ali pa pravega poimenovanja ni dobro razumel in je prek preobrazbe Vilia → Alvia prišel do imena Albia.¹⁰

Drugi namig nam daje upodobitev kralja v trdnjavi (slika 3). Napis pod njim ne kaže povezave z Godefroyem iz Boulliona, saj se bere kot *Hic sedet rex scocie* (tu stoluje kralj Škotske).¹¹ Gre torej za Škotsko, ki po položaju upodobitve leži na drugi strani prazne, z rdečerjavo črto obrobene površine, ki predstavlja morje. Odgovor na vprašanje, zakaj tu ni Danske in Švedske, ki zapirata »pogled« iz Litve na Škotsko, dajejo ptolomejske zemljepisne predstave, ki Skandinavije ne poznajo,¹² se pa ponuja še ena, četudi

⁸ Golob: Fragment »češkega cestopisa«, str. 228; prim. npr. Wyss: Die neun Helden.

⁹ Höfler: Še enkrat, str. 17. V nadaljevanju navajam le ključne ugotovitve v citiranem prispevku. Tam je mogoče najti tudi popolnejšo slikovno dokumentacijo, ki je tu zaradi pravil uredništva o največjem možnem številu fotografij omejena.

¹⁰ Poimenovanje Vilija je sicer starobeloruskega izvora in se v listinah pojavi leta 1390 in leta 1397 kot Wigilia in leta 1434 kot Wilia; Bednarczuk: Nazwy Wilna, str. 4–5.

¹¹ Tako Höfler: Še enkrat, str. 22. Zdaj se je izkazalo, da ni zapisano *scocie*, marveč *scotis*. O tem v nadaljevanju.

¹² Nadrobnosti Höfler: Še enkrat, str. 22. Na ptolomejskih svetovnih kartah, ki spremljajo prepise Ptolomejeve *Geografije* (najstarejši primerek izvira iz poznega 13.

zgolj hipotetična razlaga, ki sledi v nadaljevanju. Podobno je na enem od trikotniških fragmentov ostalo *Hic sed(et)* in pod tem *ruth(e)n...* (slika 4). Ni dvoma, da se je celoten napis po analogiji s škotskim kraljem glasil *Hic sedet rex ruthenorum* (ali *ruthenie*).¹³ S tem nazivom se – poleg naziva *rex Russie* ali *Russorum* in podobno – v srednjeveški latinski diplomatiki in zgodovinopisju običajno navajajo vladarji Kijevske Rusije. Ker pa smo v času po letu 1240, ko so Kijevi uničili Mongoli, gre za vladarja združene Galicije in Volinije na jugozahodnem območju današnje Ukrajine na meji s takratnima Poljsko in Litvo. Za prvega vladarja te oblastne tvorbe z nazivom *rex Ruthenorum* velja Danijel (Daniel, Danilo) Romanovič, ki ga je leta 1253 kronal papež Inocenc IV.¹⁴ Leta 1349 so to državno tvorbo anektirali Poljaki, a je ohranila status posebne ozemeljske enote. Tudi ta identifikacija govori proti zemljepisni umestitvi fragmenta na območje Češke in Nemčije. Na drugi strani pa kaže, da so sosednje dežele ponazorjene prav z upodobitvijo prestolujočega vladarja, zato lahko sklepamo, da se je zemljevid omejeval na prikaz določene regije, Litve in morda, a manj verjetno, kot bomo videli, Litve in Poljske.

Kar zadeva slogovno in časovno opredelitev, se je pokazalo, da je izvedba gradov blizu češkemu knjižnemu slikarstvu poznega 14. stoletja, medtem ko upodobitev škotskega kralja zelo spominja na soho sv. Venčeslava v kapeli tega svetnika v praški stolnici, po vsej verjetnosti delo Heinricha IV. Parlerja, nečaka Petra Parlerja, iz leta 1373. Upošteva je ta časovni okvir se je ponudila možnost, da je zemljevid nastal ob poroki Hedvike, hčere leta 1382 brez moških potomcev umrlega poljsko-madžarskega kralja Ludovika I. Anžujskega, z litovskim velikim knezom Jogailom, s čimer se je Litva združila s Poljsko. Leta 1386 je Jogailo v Krakovu prejel katoliški krst in bil nato okronan za poljskega kralja z imenom Vladislav II. Jagiello. Okvirni datum je torej okoli 1386 ali širše okoli 1390, medtem ko je izdelavo zemljevida v tem primeru mogoče povezati z univerzo v Krakovu. Ob plastični kompaktnosti narisanih gradov in kiparski občutenosti škotskega kralja pa sem podpisani pomislil tudi na to, da je bil ustvarjalec zemljevida verjetneje arhitekt ali kipar kot knjižni slikar.

Slika 4: Izrez z napisom *Hic sed(et) ... ruth(e)n...* na vrhu, spodaj *Nerelyc*.

stoletja), se Škotska v resnici pojavlja nasproti trem današnjim baltskim državam.

¹³ Domneva (Höfler: *Še enkrat*, str. 22, op. 15) se je na novem fluorescenčnem posnetku izkazala kot pravilna.

¹⁴ Maiorov: *Galician-Volhynian Prince Daniel Romanovich*.

* * *

Kot je bilo na začetku omenjeno, se je Nataša Golob obravnavanim fragmentom posvetila še večkrat. Prvo naslednjo omembo so ti doživeli leta 2010 v njenem pregledu knjižnega slikarstva v srednjeveških rokopisih Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.¹⁵ Omemba na kratko povzame ugotovitve iz leta 2000, medtem ko se v opombi avtorica odzove na podpisane, četudi ga ne citira, s podatkom, da je »ekipa v laboratoriju za kriminalistično tehniko Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije« z različnimi tehnikami omogočila dovolj dobro rekonstrukcijo imena pod sedečim kraljem, da ga je bilo lahko identificirati kot *Godefroy de Bouillon*. Seveda ostaja neodgovorjeno, v kakšni obliki je to ime zapisano na izvorniku, saj v dokumentu iz 14. ali 15. stoletja ne moremo pričakovati oblike imena v sodobni francoščini.

Daljše besedilo je Golobova fragmentom posvetila v svoji knjigi o zakladih srednjeveškega knjižnega slikarstva v slovenskih zbirkah.¹⁶ Delo podpisanega iz leta 2001 sicer navaja v bibliografskem zapisu, a njegovih ugotovitev ne upošteva. Tako vztraja pri identifikaciji reke kot Labe (s tem da sedaj zapiše njeno ime na fragmentu kot *Albis* namesto *Albia*), pri umestitvi zemljevida v nadaljevanju pa se omeji na Češko. Napisi ob gradovih naj bi bili še vedno nerazberljivi – identifikacijo Vilne podpisanega obide –, medtem ko pri tistih, ki bi se jih po njenem mnenju dalo rekonstruirati, zaide v nerazumljive špekulacije. Tako se ji po njenih besedah zdi, da se črke pod kraljem v trdnjavi sestavijo v *hic (Winc) ziczl(aus)* – ne več v ime Godefroya de Bouillona – in bi torej upodobitev lahko predstavljala češkega kralja Vaclava (Venčeslava) IV. (1378–1419).¹⁷ Kot smo videli, je napis popoln in dobro berljiv, o »vodni površini«, ki loči upodobitev trdnjave s kraljem in jo je avtorica videla še leta 2000, pa tu ni več besede, saj bi podrila njeno »češko hipotezo«. To hipotezo naj bi podprl tudi napis nasproti največjega grajskega kompleksa s cerkvijo, ki naj bi bil preostanek imena, »ki je bil sprva *Wi(ss)ehra(d)*«. Šlo naj bi torej za Vyšehrad, staro rezidenco čeških kraljev s katedralo (v resnici kolegiatno cerkvijo) južno od Prage, zdaj njen mestni predel, ki naj bi bil posebej pri srcu kralju Venčeslavu. Napis žal tega ne potrjuje. Kot bomo videli, je »preostanek« imena v celoti ohranjen sklop črk *Witebc*, ki dajo z okrajševalnima črticama (tilgo in vejico) nad črkama *e* in *b* ime *Wite(n)b(ur)c* (slika 5).¹⁸ Glede slogovne opredelitve ostaja avtorica pri svojih prvotnih ugotovitvah, le da je zaradi tega, ker naj bi bila »katedrala« v Vyšehradu prikazana kot nedokončana, datacijo pomaknila malo nazaj v leta 1400–1408.¹⁹

Pri svoji zmoti, dopolnjeni z nadaljnjimi nerazumljivostmi, vztraja avtorica tudi v svojem zadnjem delu, namenjenem pregledu in katalogizaciji srednjeveških rokopisov in rokopisnih fragmentov v Arhivu Slovenije.²⁰ Presenetljivo vidi zdaj napis *vilna*, pri čemer se sklicuje na dva litovska avtorja,²¹ medtem

¹⁵ Golob: *Manuscripta*, str. 31.

¹⁶ Golob: *S črnilom in zlatom*, str. 343–345.

¹⁷ Za branje napisa naj bi bila zaslužna Zdeňka Hledníková, profesorica Karlove univerze v Pragi. Ko sem Hlednikovo pred tremi leti po elektronski pošti zaprosil za pojasnilo, odgovora nisem dobil. Sicer pa je povsem nerazumljivo, kako bi mednarodno priznana arhivistka in medievalistka lahko zagrešila takšno napako.

¹⁸ Branje *Narebe* (Höfler: Še enkrat, str. 18, op. 4) je zgrešeno.

¹⁹ Po avtoričinem mnenju naj bi risar celo poznal resnični videz katedrale. Današnja zgradba je neogotska z dvema fasadnima zvonikom. Zvonik ob domnevem prezbiteriju ni omenjen, medtem ko je na prezbiterij pravokotno postavljeni prizidek opredeljen kot »južna vrata katedrale«. Vir podatkov o cerkvi v srednjem veku je avtorica bralcu ostala dolžna. Sicer pa je glede na to, da ne gre za Vyšehrad, to tudi odveč.

²⁰ Golob: *Srednjeveški rokopisi*, str. 247–250. Publikacija je tudi sicer na veliko mestih polna spodrseljavev. Popravki in dopolnila podpisanega na temelju v publikaciji objavljenih fotografij so shranjeni v arhivu.

²¹ Eden teh je dr. Remigijus Černius s publikacijo iz leta 2018, ki povzema članek podpisanega iz

Slika 5: Izrez z napisom *Wite(n)b(ur)c* v sredini, pod tem *...hia*, na desni *...relvic*, na levi začetnica *S* z neberljivim nadaljevanjem.

ko odkritje podpisanega iz leta 2001 zataji. Presenetljivo je tudi to, da v napisu noče prepoznati litovskega glavnega mesta in še naprej govori o Češki, pri čemer ime ob reki zapiše še v tretji, neobstoječi različici kot *fl(uvius) Albius*. Sicer pa besedilo v glavnem povzema tisto iz leta 2017. Tako vztraja pri tem, da upodobljeni kralj v trdnjavi predstavlja kralja Venčeslava IV., skupaj z napačnim branjem napisa, in pri upodobitvi Vyšehrada, prav tako z napačnim branjem napisa. Nov je namig na ime *Stahobor* ali *Strahobor*, ki naj bi bilo napisano »v bližini Prage«, v resnici – glede na rečni tok – pod njenim Vyšehradom (slika 5). Tokrat naj bi to ime ne pomenilo toponima, pač pa ime prvega opata praškega benediktinskega samostana Emaus oziroma Na Slovanech, ki ga je ustanovil cesar Karel IV. za negovanje staroslovanske liturgije. Žal se v napisu vidi le velika začetnica *S*, ostalo je povsem zamazano, zato se lahko čudimo, kako je avtorica tu mogla razbrati opatovo ime, ko pa je pri drugih, razberljivih napisih odpovedala. Sicer pa med napisi zanesljivo ni osebnih imen.

leta 2001, drugi, Mindaugas, ostaja skrivnost. V opombi je navedeno njegovo delo *Lithuania*, ki ga v bibliografiji na koncu knjige ni. Pisca s tem priimkom mi ni bilo mogoče najti, le nekaj oseb, predvsem športnikov, s tem imenom kot osebnim in drugim priimkom. Zapis je vsekakor sumljiv glede na to, da je bil Mindaugas znamenit in čaščen litovski vladar v 13. stoletju (ok. 1238–1263).

Kot je bilo zapisano, so drugi razlog za ta novi prispevek podpisanega poleg laboratorijske mikroskopske preiskave fragmentov njihovi infrardeči in ultravijolični posnetki – prvi so omogočili boljšo vidljivost upodobljenih gradov in drugih narisanih objektov, drugi boljšo vidljivost napisov. Ultravijolični posnetki so razkrili potrebo po nekaterih popravkih dosedanjega branja. Izkazalo se je, da zadnja črka večine napisov ni *e*, kot sem zapisal leta 2001 in pomislil na to, da bi šlo za slavizacijo domnevnih izvirnih litovskih toponimov z *-je*, marveč *c*. To precej spreminja jezikovno podobo toponimov, o čemer bomo še govorili. Malo drugače se glasi tudi napis pod škotskim kraljem (slika 3). Zadnja črka ni *e*, kar je dalo *Hic sed(et) rex Scocie*, marveč mali dolgi *s* (ʃ). Z novo končnico se tudi *c* spreminja v *t*, ki je tej zelo podoben in ga v srednjeveški latinščini pred dvoglasniki *-ia*, *-ie* in *-io* velikokrat zamenja *c*. Tako dobimo *Scotis* oziroma v celoti *Hic sed(et) rex Scotis*.²²

Kar zadeva napise ob reki in drugje, je treba ugotoviti, da se tudi na novih posnetkih opaža, da jih je veliko tako poškodovanih, da jih ni mogoče rekonstruirati. Težave se pojavljajo tudi ob identificiranju posameznih črk, ko so zamazane ali pa povezave njihovih posameznih delov (črt) niso jasne. Vendar velja poskusiti, četudi podpisani ni posebno več v primerih, pri katerih odloča praksa. Zato naj naslednje velja kot spodbuda strokovnjakom za nadaljnje raziskave.

V smeri vzdolž reke navzdol si sledijo naslednji napisi:

- na vrhu ostanek napisa nasproti Vilne, ki se konča na *-na*;
- *vilna* (slika 2);
- napis se začenja s črko *k*, ostalo ni jasno (*kicv..ni?*);
- že obravnavani *Wite(n)b(ur)c* (slika 5);
- začetek zamazan, konča se na *-hia*;
- šesti napis na desni strani reke, pomaknjen bolj v stran, je dobro viden, a je začetek pokrit z barvo, ostanek se glasi: *-relvic*;
- napis na drugi strani reke, ki ga je Nataša Golob brala kot *Stahobor* ali *Strahobor*; berljiva je le začetnica *S*;
- pod tem ob na robu fragmenta narisanim stolpu *Elfordi-*, konec odrezan;
- na drugi strani reke, dobro ohranjen, le njgova četrta črka (*s?*) ni zanesljiva: *Magselvic*;
- napis povsem uničen;
- *lunesvic*;
- na drugi strani obledel napis, ki se začenja z *No-*;
- razpozna se začetni *L* in konec *-ech*, vmesne tri črtice so dvomljive: *L...ech*;
- *Sinhalvic*;
- napis odrezan, ostal le začetek *Bi-*.

O napisu pod škotskim kraljem smo že govorili, tudi o sorodnem napisu na enem od trikotnikov, ki je prikazoval kralja Rutenije (slika 4). Na tem fragmentu je še upodobitev gradu, ki je označen kot *Nere lyc*. Naslednji toponim najdemo na trikotniku z nečim, kar je Nataša Golob opisala kot oklep in strojni element,²³ a se očitno ne nanaša na to. Vendar je žal potemnel. Morda se začenja z *Rom-* in konča na *-is*. Na trikotniku z otovorjenim severnim jelenom je daljša legenda, od katere se razbere le njen konec z besedo *ho(m)i(n)es*. Nekaj takšnih legend je tudi na večjem fragmentu, a jih ni mogoče prebrati.

Kot je znano, se ime Vilne v listinskem gradivu prvič pojavi leta 1323, in sicer v več pisem velikega kneza Gediminas. V enem od teh z dne 26. maja

²² *Sedet* je okrajšan s trojki podobnim znamenjem: *sed3*.

²³ Golob: *Srednjeveški rokopisi*, str. 250. Na infrardečem posnetku se razpozna žensko figuro v dolgem krilu in s harfo v naročju, sedečo na neki morski pošasti z razprto plavutjo. Morda gre za upodobitev sirene. Prim. tudi Höfler: Še enkrat, str. 22–23. Bliže je bila avtorica v prvem prispevku (Golob: Fragment »češkega cestopisa«, str. 226), četudi je predmet v naročju žene opredelila kot »neke vrste orodje ali orožje«.

1323 je govora o cerkvi manjših bratov, ki jo je Gediminas zgradil *in civitate nostra regia, Vilna dicta*, in o drugi v kraju *Novgardia*, kar je današnji Naugardukas (poljsko: Nowogródek), južno od Vilne, danes v Belorusiji (belorusko: Navahrudak).²⁴ Ob pregledu toponimov na obravnavanem zemljevidu pa postane jasno, da razen Vilne ni mogoče identificirati nobenega. Še več, kaže, da so povsem izmišljeni. Edina dva, ki se zdita resnična, sta Witenburg in Elford z neznanim koncem. Witenburg (zdaj Wittenburg) leži v deželi Mecklenburg-Predpomorjansko, Elford v osrednji Angliji, obe zgodovinski mesti, a z Litvo nimata povezave. Zaman iščemo tudi podobnosti s toponamistiko sosednjih historičnih dežel ob Baltiku, Livonije in Prusije. Kar vzbuja pozornost, je to, da se precej toponimov konča na *-vic*.²⁵ Splošno gledano gre za osnovno obliko besede, ki se je v germanskih jezikih razvila iz latinskega *vicus* (naselje, vas) in se pojavlja v sestavljenih krajevnih imenih kot pojasnilo, za kaj gre.²⁶ Četudi so, kot kaže, imena razen Vilne izmišljena, se zdi, da si je neznan avtor imen s to končnico prizadeval dati svojemu izdelku vtis resničnega zemljevida. Če je kljub temu mogoče na tej osnovi ugotoviti, kateri jezikovni skupini je pripadal, naj presodijo filologi.

V uvodu smo opozorili na dejstvo, da na zemljevidu leži Škotska nasproti Litvi in to pripisali ptolomejskim zemljepisnim predstavam, ki skandinavskih dežel ne poznajo. Na drugi strani pa se lahko vprašamo, kaj ima Litva skupnega s Škotsko. Na tej točki se spomnimo na odlomek iz tako imenovane *Madžarsko-poljske kronike*. Gre za zagonetno besedilo iz dvajsetih ali tridesetih let 13. stoletja, nastalo verjetno na dvoru Kolomana, »kralja« Galicije in vojvode (*dux*) Slavonije, in njegove poljske soproge Salomeje na območju Slavonije, ki zgodovino Madžarov v soglasju s splošnimi predstavami tega časa navezuje na Hune kot njihove prednike in na dejanja njihovega vodje Atila, ki so ga v kroniki prekrstili v Aquilo.²⁷ V prvem poglavju govori kronika o Atilovih osvajanjih. Prva na vrsti je bila Litva, ki si jo je podredil in opustošil, zatem pa se je podal na Škotsko, »kjer počiva sv. Brandanus««, in jo prav tako zavzel.²⁸ Nato se je usmeril na Dansko in si jo po sporih s tamkajšnjimi prebivalci pokoril. Zatem je z ladjami po Renu navzdol priplul v Tevtonijo in do mesta Köln.²⁹ Podpisanemu žal ni znana literatura z nadrobno analizo nastanka tega poglavja v kroniki, a kaže, da gre za kompilacijo raznih starejših – zahodnih – pripovednih virov, torej, da si

²⁴ Insert v 1323 VII 18, Lübeck, v: Raczyński: *Codex Diplomaticus*, št. II, str. 27 in dalje; Rowell: *Chartularium*, št. 21. Neko drugo pismo pa je Gediminas 2. oktobra tega leta izdal *in castro nostro Vilna*; insert v 1324 VIII 31, Avignon, v: Raczyński: *Codex Diplomaticus*, št. III, str. 33 in dalje; Rowell: *Chartularium*, št. 51. Za okoliščine, ki so privedle do dopisovanja Gediminasa s papežem Janezom XXII., gl. Mažeika, Rowell: *Zelatores Maximi*.

²⁵ In ne na *-vie*, kot sem podpisani prvotno predvideval ob takratnih posnetkih fragmentov. O tem gl. spredaj.

²⁶ Npr. starosaško *vic* oziroma *wik*, staroangleško *wic*, *wick*, *wich*, *wych*, podobno v nizozemščini, stari frizijščini itd. Najznamenitejši zgled je prvotno ime za spodnjesaško mesto Braunschweig pred diftongizacijo: *Brunsvic* (*Brunsvick*: v stari nizki nemščini *Brunswiek*), Brunova »vas«, naselje, katerega ustanovitev se pripisuje saškemu vojvodi Brunu v 9. stoletju. Za napotilo se zahvaljujem dr. Silvu Torkarju, ZRC SAZU.

²⁷ *Cronica Hungarorum juncta et mixta cumronicis Polonorum et vita Sancti Stephani*; tu citirano po Endlicher: *Rerum Hungaricarum*, str. 60 in dalje. Za splošne informacije o tej kroniki gl. npr. Grzesik: *Legitimierungsfunktion*; nazadnje Grzesik: *The Hungarian-Polish Chronicle*. O virih Albrecht: *Drei neue Handschriften*. Preimenovanje v Aquilo naj bi služilo temu, da so ga proglasili za ustanovitelja Ogleja (Aquilaia), čeprav je bil njegov uničevalec.

²⁸ »[...] *contra Lithuam acies movit, quos statim oppressit et omnem terram vastavit. quibus subiectis Scociam, ubi sanctus Brandanus requiescit, intravit, et sue potentie suppeditavit.*« Endlicher: *Rerum Hungaricum*, str. 60.

²⁹ »*Inde vero Daciam ingrediens cum ipsis conflictum habuit, quibus terga vertentibus multos occidit, reliquos sue dominationi subdidit. congregatis autem carinis in Dacia mare ascendit, et ubi fluvius qui Rhenus dicitur mare intrat, per Rhenum exectis remis Theutonium ingressus est, et ad Coloniam civitatem egragiam veniens tentoria fixit.*« Endlicher: prav tam.

avtor pripovedi ni izmislil na novo.³⁰ Vendar ostaja poglavitno vprašanje, zakaj se začenja prav z Litvo in nadaljuje s Škotsko. Gre tudi v tem primeru za citat iz nekega nam neznanega vira? Kot je znano, je Atila kot protagonist zašel v razne skandinavske in nemške epe, celo v znameniti ep o Nibelungih. Seveda to zahteva nadaljnje raziskave, četudi bi se izkazalo, da mora morebitni vpliv madžarsko-poljske kronike na snovalce obravnavanega zemljevida ostati le valjiva hipoteza.

V prvem prispevku iz leta 2001 smo poskušali nakazati časovne in krajevne okoliščine, v katerih bi lahko nastal obravnavani zemljevid. Opozorili smo na kronanje litovskega velikega kneza Jogaila za kralja Poljske leta 1386 z imenom Vladislav II., s čimer se je Litva združila s Poljsko. V tem primeru bi lahko nastanek zemljevida povezali z univerzo v Krakovu. Ob pregledu zadevne literature na to temo, ki nam je zdaj na voljo, pa moramo to domnevo relativizirati. Kot je pokazal Stephen C. Rowell v svojih prispevkih,³¹ so litovski knezi, nihajoči med domačo pogansko tradicijo in obeti, ki jih je prinašalo pokristjanjenje, zlasti zahodno, skozi vse 14. stoletje tkali vezi ne samo s svojimi sosedi, nemškim viteškim redom in Poljaki, s katerimi so se bolj kot ne bojevali, ampak tudi z bolj oddaljenimi deželami in političnimi dejavniki (Anglija, Rim). Najpomembnejše povezave pa so bile tiste z Luksemburžani na Češkem, posebej s kraljem in cesarjem Karlom IV., ki si je s pomočjo papeškega dvora prizadeval, da v Litvi vzpostavi cerkveno provinco, ki bi jo politično obvladoval. Tako bi lahko nastanek obravnavanega zemljevida postavili tudi v Prago. Vendar je to glede na čas Karlove vlade (1347–1378) prezgodaj, saj je zemljevid težko datirati pred leto 1390. Kakor koli že, ob povedanem se ne moremo omejiti na Poljsko in Krakov, četudi to ostaja ena od možnosti.

V zgornjih vrsticah smo poskusili malo bolje osvetliti zagonetni fragment zemljevida, po naših dognanjih iz poznega 14. stoletja, za katerega kljub zagonetnosti lahko ugotovimo, da prikazuje Litvo. Naš namen ni bil priti do dokončnega rezultata, marveč le ponuditi gradivo za nadaljnja kulturnozgodovinska raziskovanja. Mislimo, da bodo pri tem imeli pomembno besedo tudi filologi, ki bi z raziskavami toponimov, četudi izmišljenih, lahko ugotovili, iz katerega jezikovnega območja prihaja njegov ustvarjalec.

VIRI IN LITERATURA

LITERATURA

Albrecht, Stefan: Drei neue Handschriften des sog. Chronicon hungarico-polonicum. V: *Studia Źródłoznawcze*, t. LIII (2015), str. 111–121.

³⁰ Ni moj namen, da se lotim te naloge, za kar tudi nisem usposobljen, a naj mi bo dovoljeno, da omenim vsaj dve stvari. V kroniki je po pristanku v Kölnu opisan pomor 11.000 devic, spremljevalk sv. Uršule, in svetnice same, ki so ga storili Huni – ta je v legende o sv. Uršuli zašel vsaj sto let pred nastankom kronike. Drugo je omemba sv. Brandana, sicer imenovanega Brendan. Gre za zgodovinsko osebo, opata in ustanovitelja več samostanov na Irskem (484–ok. 577), ki je zaslovel kot pomorščak in kot legendarni pustolovec, nekakšen Kolumbov predhodnik – od tod tudi njegov nadimek *Navigator* –, postal junak razširjenega in priljubljenega srednjeveškega romana (Gerntsen: *A Dictionary*, str. 64–68). Pokopan je v stolnici mesta Clonfert na Irskem in ne na Škotskem. Vendar se naš kronist ni zmotil, saj je izpričana neka druga oseba s tem imenom, škof škotske škofije na otoku Man. O njem se ve le to, da je živel pred letom 1100, posvečena pa mu je cerkev v tamkajšnjem glavnem mestu (Keith: *An historical catalogue*, str. 296–297).

³¹ Gl. Rowell: *Unexpected contacts*; tudi npr. Rowell: *Lithuania and the West*. Monografija istega pisca, ki obravnava obdobje kneza Gediminasa (Rowell: *Lithuania Ascending*), je podpisane-mu znana le prek recenzij.

Bednarczuk, Leszek: Nazwy Wilna i jego mieszkańców w dokumentach Wielkiego Księstwa Litewskiego (WKL). V: *Studia Linguistica V* (= 80 Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis). Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP, 2010, str. 3–18.

Endlicher, Stephanus Ladislaus: *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*. Sangalli: Scheitlin & Zollkofer, 1849.

Gerntsen, Willem Pieter: *A dictionary of Medieval heroes: characters in Medieval narrative traditions and their afterlife in literature, theatre and visual arts*. Woodbridge: The Boydell Press, 2000.

Golob, Nataša: Fragment »češkega cestopisa« in Orozijevoj mojster. V: *Vita Artis Perennis. Ob osemdesetletnici akademika Emilijan Cevca / Festschrift Emilijan Cevc* (ur. Alenka Klemenc). Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2000, str. 219–232.

Golob, Nataša: *Manuscripta: knjižno slikarstvo v srednjeveških rokopisih iz Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani*. Ljubljana: Narodna galerija – Filozofska fakulteta, 2010.

Golob, Nataša: *S črnim in zlatom: srednjeveško knjižno slikarstvo iz slovenskih zbirk*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2017.

Golob, Nataša: *Srednjeveški rokopisi in rokopisni fragmenti: Arhiv Republike Slovenije*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti – Arhiv Republike Slovenije, 2018.

Grzesik, Ryszard: Legitimierungsfunktion der ungarisch-polnischen Chronik. V: *The Medieval Chronicle: Proceedings of the 1st International Conference on the Medieval Chronicle Driebergen/Utrecht 13–16 July 1996* (ur. Eric Kooper). Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 1999, str. 144–154.

Grzesik, Ryszard: The Hungarian–Polish Chronicle as the Polish–Hungarian Perspective on the Earliest Hungarian and Polish History. V: *Historiography and Identity VI: Competing Narratives of the Past in Central and Eastern Europe, c. 1200–c. 1600*. Turnhout: Brepols Publishers, 2021, str. 157–169.

Höfler, Janez: Še enkrat o tako imenovanem »češkem cestopisu« v zbirki Arhiva Republike Slovenije. V: *Acta historiae artis Slovenica* 6 (2001), str. 17–31.

Keith, Robert: *An historical catalogue of the Scottish bishops down to the year 1688*. Edinburgh: Bell & Bradfute 1824.

Maiorov, Alexander V.: Galician–Volhynian Prince Daniel Romanovich, Rex Coronatus of Rus'. V: *Studia Medievalia Europaea et Orientalia. Miscellanea in honorem Professoris emeriti Victor Spinei oblata*. București: Editura Academiei Române, 2018, str. 321–342.

Mažeika, Rasa J., Rowell, Stephen C.: Zelatores Maximi: Pope John XXII, Archbishop Frederick of Riga and the Baltic mission 1305–1340. V: *Archivum Historiae Pontificiae*, 31 (1993), str. 33–68.

Raczyński, Eduardus: *Codex Diplomaticus Lithuaniae e Codicibus manuscriptis, in Archivo Secreto Regiomonatanato asservatis*. Vratislaviae: Sigismund Schlechter, 1854.

Rowell, Stephen C.: *Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis Gedemine illustrans – Gedimino laiškai*. Vilnius: Leidykla Vaga, 2003 (elektronska izdaja 2013).

Rowell, Stephen C.: Lithuania and the West, 1337–41 – question of sources. V: *Journal of Baltic Studies*, 20 (1989), str. 303–326.

Rowell, Stephen C.: *Lithuania Ascending: A Pagan Empire within East-Central Europe, 1295–1345*. New York: Cambridge University Press, 1994.

Rowell, Stephen C.: Unexpected Contacts: Lithuanians at Western Courts, c. 1316–c. 1400. V: *The English Historical Review*, 111 (1996), str. 557–577.

Wyss, Robert L.: Die neun Helden. Eine ikonographische Studie. V: *Zeitschrift für schweizerische Archäologie und Kunstgeschichte* 17 (1957), str. 73–106.

SUMMARY

ONCE AGAIN ABOUT THE SO-CALLED "BOHEMIAN ROADMAP" IN THE COLLECTION OF THE ARCHIVES OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA (THE SECOND TIME)

The article was written as a critical response to previous discussions of a fragment of a map from the end of the 14th century in the Archives of the Republic of Slovenia in Ljubljana with the working title "Bohemian roadmap". It consists of one larger elongated fragment and four smaller triangles that were secondarily used to fasten the spine and covers of a book. Lengthwise the larger fragment, a river with the inscription *albia* is drawn, along which a series of castles marked with inscriptions are depicted. Despite the inscription *albia*, the river Laba (Labe, Elbe River), the map does not show Bohemia or Germany but Lithuania. This can be deduced from the inscription *vilna* next to one of the castles. Although the inscriptions, which are supposed to mark places, except for Vilnius, are obviously fabricated and cannot be identified with any place in Lithuania or the Elbe in Bohemia and Germany, there are two more proofs that the map shows Lithuania. It clearly depicts that the river flows into the sea, while on the other side of the sea on land is depicted a castle in which the king sits with the inscription *hic sedet rex scotis*. It is a Ptolemaic geographical representation that does not know Scandinavia and depicts Scotland as opposed to today's three Baltic states. The influence of the so-called Hungarian–Polish Chronicle from the 13th century is also possible, which begins with a story about the conquests of the Hun king Attila, firstly of Lithuania and Scotland and then of other countries of northern Europe. On one of the triangles, however, is the remnant of an inscription that tells of the king of Ruthenia, which at that time meant the Galicia–Volhynia border region of Lithuania and Poland. Even though toponyms are fictional, more of them end in *-vic*, which originated from the Latin *vicus* indicating an example of Germanic languages. Judging by the style of depictions of the Scottish king and castles, the map was probably made in Krakow or Prague.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 930.25:929G. A. Pantera

27-72(497.5Poreč)"15":929G. A. Pantera

Prejeto: 1. 5. 2022

Prispevek k biografiji poreškega nadduhovnika in generalnega vikarja poreške škofije Giovannia Antonia Pantere v luči arhivskih virov¹

MARINO MARTINČEVIĆ

Kustos-dokumentarist

Zavičajni muzej Poreštine – Museo del territorio parentino

Decumanus 9, 52440 Poreč

e-pošta: marino.martincevic@muzejporec.hr

Izvleček

Giovanni Antonio Pantera, kanonik in nadduhovnik poreške katedrale Marijinega vnebovzetja, je bil eden izmed najvidnejših članov duhovščine poreške škofije v 16. stoletju. Je avtor dela *Della monarchia del Nostro Signore Gesù Christo*, ki je od leta 1545 do leta 1586 doživelo kar 12 izdaj. A ker je avtor pristal na »seznamu prepovedanih knjig«, je zanimanje za njegovo delo ob koncu stoletja pojenjalo. Članek opozarja na literaturi neznani prevod tega dela v španščino, izpod peresa karmeličana Pedra de Padille, ki je bilo natisnjeno v Valladolidu leta 1590. Poleg naštetega so v prispevku predstavljeni doslej neznani podatki o poreškem nadduhovniku na temelju arhiva poreškega kapitlja iz 18. stoletja ter zvezkov Giacomina del Bò in Antonia Torrella iz Državnega arhiva v Pazinu.

Abstract

CONTRIBUTION TO THE BIOGRAPHY OF THE ARCHPRIEST OF POREČ AND VICAR GENERAL OF THE DIOCESE OF POREČ GIOVANNI ANTONIO PANTERA IN THE LIGHT OF ARCHIVAL SOURCES

Giovanni Antonio Pantera, cathedral canon and archpriest of the Poreč Cathedral of the Assumption of Mary, was one of the most prominent members of the clergy of the Diocese of Poreč in the 16th century. He is the author of *Della monarchia del Nostro Signore Gesù Christo*, which from 1545 to 1586 had as many as 12 editions. But because the author was included on the "List of Forbidden Books," the interest in his work waned at the turn of the century. The article draws attention to the, so far in the literature, unknown translation of this work into Spanish, written by the Carmelite Pedro de Padilla, which was printed in Valladolid in 1590. In addition to the above, the article presents hitherto unknown data about the Archpriest of Poreč based on the archives of the Poreč Chapter from the 18th century and notarial records of Giacomo dal Bò and Antonio Torello from the State Archives in Pazin.

Ključne besede:

Giovanni Antonio Pantera, Poreška škofija, poreški kapitelj, poreški nadduhovniki, poreški kanoniki

Key-words:

Giovanni Antonio Pantera, Diocese of Poreč, Poreč Chapter, Poreč archpriests, Poreč canons

¹ To delo predstavlja razširjeno predstavitev, ki je potekala na VI. Kongresu hrvaških zgodovinarjev na Reki, 29. 9.–2. 10. 2021.

Uvod

Ko je leta 1545 iz tiskarne Gabriela Giolitta de Ferrarija prišla knjiga *Monarchia del nostro Signor Iesu Christo, di messer Gioan'Antonio Panthera parentino* se verjetno niti sam avtor ni zavedal priljubljenosti, ki jo je doživelo njegovo delo v 16. stoletju. Do leta 1586 je namreč doživelo 12 izdaj, in sicer kljub temu, da se je znašlo na seznamu prepovedanih knjig.² Poleg tega je bilo leta 1590, kar je bilo predhodnim raziskovalcem dela poreškega nadduhovnika neznano, prevedeno v španščino in natisnjeno v Valladolidu. Giovannia Antonija Pantero³ je portretiral Giovanni Battista Moroni in danes se ta slika hrani v Galeriji *Uffizzi* v Firencah. Kljub temu lahko rečemo, da ga je doletela usoda številnih za časa življenja znanih avtorjev, ki so kmalu utonili v pozabo. O tem priča historiografsko zanimanje za življenje in delo Giovannia Antonia Pantere, ki je ostalo omejeno, od prvih omemb v začetkih pozitivističnega zgodovinopisja do sodobnih zgodovinopisnih raziskav sta temu poreškemu avtorju v celoti posvečena le dva članka. Zato je Giorgio Caravale, zadnji izmed raziskovalcev, katerega pozornost je pritegnil poreški kanonik, sklepal, da je bil njegov lik obsojen na zgodovinopisno pozabo (*l'oblio storiografico*).⁴ Navsezadnje ne poznamo niti njegovih osnovnih biografskih podatkov, kot sta kraj in čas njegovega rojstva ali smrti. V prispevku bomo opozorili na tri doslej neuporabljene vire, ki osvetljujejo delovanje Pantere kot dejanskega upravitelja poreške škofije in njegov položaj v skupnosti poreške občine. Gre za dve knjigi notarskih protokolov, izdelanih sredi 16. stoletja, v katerih so zapisana nekatera dela, pri katerih je sodeloval Giovanni Antonio Pantera, ter zapisnik postopka za vrnitev nekaterih pravic poreškega kapitlja iz 18. stoletja, v katerem, dve stoletji po njegovem življenju, najdemo tudi pričevanje o omenjenem poreškem nadduhovniku in generalnem vikarju poreške škofije. Zato je cilj tega prispevka prispevati k boljšemu poznavanju življenja in dela Giovannia Antonia Pantere, ki je zaznamoval 40. in 50. leta 16. stoletja poreško škofijo, a tudi poreški kapitelj in občino, zato ne bi bilo prevzetno to obdobje v navedenem prostorsko-administrativnem kontekstu poimenovati tudi obdobje Pantere.

Pregled zgodovinopisja

Prvo omembo Giovannia Antonia Pantere v literaturi najdemo pri njegovem sodobniku, piranskem humanistu Giovannu Battisti Goineu v knjigi *De situ Istriae*, v prvi vrsti polemičnem delu naperjenem proti Silviu Coppu.⁵ V poglavju *De ingeniis Istriae* med vidnejšimi učenjaki navaja tudi *Francesca* (sic!) *Pantherra* iz Poreča, ki mu v »poznavanju filozofije in Svetega pisma nihče ni bil enak«. V prvi pisani zgodovini Poreča z znanstvenimi pretenzijami leta 1796 ga omenja Bartoleommeo Vergottin, ne da bi navedel letnice rojstva in smrti, temveč samo to, da je »dotto ecclesiastico, canonico ed arciprete della cattedrale« in avtor dela *Della Monarchia Celeste*.⁷ Petar Stanković neposredno s sklicevanjem na B. Vergottina navaja, da je Pantera avtor dela *Della Monarchia Celeste*, ki je bilo natisnjeno v Benetkah, vendar s pripombo, da tega dela sam

² *Index librorum prohibitorum*.

³ V virih in literaturi naletimo na različne grafike priimkov: Pantera, Panthera, Pantherra. V tem prispevku smo se odločili za različico Pantera.

⁴ Caravale: *Il vicario di Parenzo*, str. 57.

⁵ Cavazza: *Profilo di Giovanni Battista Goineo*, str. 147.

⁶ Marin: *Giovanni Antonio Pantera*, str. 47.

⁷ Vergottin: *Breve saggio*, str. 84.

ni videl (*Io non ho veduta questa opera*).⁸ Prav Stankovićevo pisanje je naredilo zmešnjavo glede Panterinega izvora. Namreč tisto, kar Stanković najprej omenja, kasneje pa prevzame od drugih avtorjev, ki so se dotaknili življenja in dela poreškega kanonika, je, da je bil G. A. Pantera po rodu iz Novigrada, ne da bi se skliceval na kakršen koli vir, ki bi podprl to trditev.⁹ Carlo de Franceschi ga mimogrede omenja kot enega izmed vidnejših pisateljev na istrskem polotoku 15. in 16. stoletja.¹⁰ Niti Pietro Kandler¹¹ niti Francesco Babudri ne prinašata pomembnih novih spoznanj.¹² Baccio Ziliotto v svojem pregledu literarnih del skozi stoletja na istrskem polotoku ne podaja nobenih biografskih podatkov, ampak le v nekaj vrsticah nakazuje osnovne vsebinske determinante Panterjevega dela.¹³ Novico o Panterjevi grobnici, ki se je nahajala pred oltarjem sv. Katarine v istoimenski kapeli ob poreški katedrali, prinaša Camillo de Franceschi.¹⁴ Kot primer »kopičenja cerkvenih beneficijev« Mario Pavat navaja Panterja v svojem delu o tridentinski reformi v poreški in puljski škofiji.¹⁵ Najpopolnejšo študijo o življenju in delu poreškega kanonika doslej je izdelal Enea Marin, ki je sintetično opisal njegovo življenje in delo ter popravil nekatere trditve prejšnjih avtorjev o izvoru. Tako na primer izpodbija trditev o Panterinem novigraskem poreklu kot premalo utemeljeno oziroma samovoljni sklep Petra Stankovića.¹⁶ Poleg tega avtor navaja samo kratke biografske podatke, pri čemer ugotavlja, da je bil »*doctor artium et theologie*« ter poreški kanonik in nadduhovnik ter kanonik »*supranumerarij Rovinja, Svetvinčenata in Dvigrada*«, ne da bi jasno in nedvoumno odgovoril, ali je bil kanonik z vidiki v vseh treh omenjenih zborih poreške škofije ali le v nekaterih od njih ter generalni vikar poreške škofije in upravljavec premoženja poreškega škofa v Vrsarju.¹⁷ Poleg naštetega se E. Marin ukvarja z recepcijo Panterinega dela, večinoma skozi prizmo ortodoksnosti/heterodoksije in njegovega pojavljanja na seznamu prepovedanih knjig ter datiranja portreta Giovannia Battiste Moronija v drugo polovico 60. let 16. stoletja.¹⁸ Pantere se obrobno dotakne tudi Elvis Orbanić, ki opozarja na doslej neznane podatke o njegovih sorodstvenih vezeh.¹⁹ Sodobno italijansko zgodovino pisje razkriva G. A. Pantero s preučevanjem reformistične misli na Apeninskem polotoku v 16. stoletju in z analizo inkvizitorskih procesov. Prav največji prispevek italijanskega zgodovino pisja k Panteri je v tem, da so osvetlili recepcijo njegovega dela med sodobniki. Giorgio Caravale je najbolj prispeval k proučevanju vsebine Panterinega dela in njegovega sprejemanja pri sodobnikih. Poleg proučevanja recepcije dela v učeni kulturi, ki zagotovo izhaja iz inkvizitorskih preiskav in okoliščin, v katerih je delo končalo na seznamu prepovedanih knjig, je prispevek njegovega raziskovanja skozi prizmo »navadnih« bralcev 16. stoletja neizmeren. Leta 1596 je namreč neki Aurelio Petrucci notarja Andre Broschija iz Asciana obtožil, da je človek »šibke vere«, zlasti, da je slišal, da izraža dvome o Božji vsemogočnosti, in takšne heretične misli so po njegovem mnenju izhajale iz knjige *Monarchia di Christo*, ki ga je obtoženi veselo in pogosto bral.²⁰

⁸ Stancovich: *Biografie*, str. 97.

⁹ Stancovich: *Biografie*, str. 97.

¹⁰ De Franceschi: *L'Istria: note storiche*, str. 495.

¹¹ Kandler: *Fasti sacri e profani*, str. 24.

¹² Babudri: Parenzo nella storia ecclesiastica, str. 135.

¹³ Ziliotto: *Storia letteraria*, str. 44.

¹⁴ De Franceschi: *La Cattedrale di Parenzo*, str. 373.

¹⁵ Pavat: *La riforma Tridentina*, str. 221.

¹⁶ Marin: Giovanni Antonio Pantera, str. 46–47.

¹⁷ Marin: Giovanni Antonio Pantera, str. 40–41.

¹⁸ Marin: Giovanni Antonio Pantera, str. 36–39, 44–45.

¹⁹ Orbanić: *Sacerdotes, iudices i notarius*, str. 78.

²⁰ Caravale: *Profezia e censura*, str. 221; Caravale: *Il vicario di Parenzo*, str. 58.

Na temelju predhodnega zgodovinskega znanja lahko podamo naslednje trditve:

- (i) Giovanni Antonio Pantera je živel v prvi polovici in sredini 16. stoletja, predvidoma do zgodnjih sedemdesetih let, ko je bil naslikan portret, ki ga hranijo v Galeriji Uffizzi.
- (ii) Opravljal je pomembne naloge v poreški škofiji, tako da je poleg tega, da je bil nadduhovnik, opravljal tudi funkcijo generalnega vikarja in upravitelja poreškega škofovskega premoženja. Bil je tudi kanonik supranumerarij.
- (iii) Je avtor knjige *Monarchia del Nostro Signore Gesù Christo*, ki je doživela 12 izdaj od prve izdaje v letih od 1545 do 1586. In po letu 1586 ni bilo »nove ali prečiščene« izdaje Panterinega dela.²¹

Giovanni Antonio Pantera v notarskih spisih poreških notarjev

Čeprav doslej niso bili uporabljeni, nam notarski dokumenti dajejo vpogled v delovanje Giovannia Antonia Pantere v poreški škofiji in dokazujejo njegov položaj v mestni občini. Dokumenti kot takšni omogočajo vpogled v njegovo finančno stanje. Tako je v zapisniku, sestavljenem 29. septembra 1551, omenjeno, da je bil narejen »*in domo habitationis infrascripti reuerendi domini Ioannis Antoni* [Pantera, op. a.]«. Namreč, Giovanni Antonio Pantera »*archipresbitero et canonico cathedralis ecclesie parentine necnon in spiritualibus et temporalibus reuerendissimi domini episcopi parentini vicario generali*« je sklenil pogodbo o zakupu vinske koče Vrsar, last poreškega škofa, z Jurjem Fanoel iz Rovinja, trenutno nastanjenim v Poreču. Na javni dražbi je bil najboljši ponudnik Juraj Fanoel, ki je najel vinsko kočo za 55 dukatov na leto.²² Navedeno hišo v kontradi²³ Marafor je Pantera dobil z oporočnim legatom done Artisone, svoje tete. Dona Artisona je namreč v oporoki, sestavljeni 3. marca 1546, določila, da omenjeno hišo, v kateri je mimogrede tudi živel, po njeni smrti dobi Giovanni Antonio Pantera.²⁴ Notarske listine razkrivajo tudi druge nepremičnine v lasti poreškega nadduhovnika. Poleg omenjene hiše v kontradi Marafor, za katero lahko okvirno določimo časovni okvir, ko je postala njegova last (med leti 1546 in 1548) in se omenja kot kraj sklepanja zasebnih pravnih listin, je imel Pantera v lasti tudi vrt v četrti *Porta Noua*. Omenjeni vrt je namreč 1. maja 1551 zamenjal z »*unum casale*«, ki meji na njegovo hišo (*a leuante dictus reuerendus dominus Ioannes Pantera*), kjer je bila listina sklenjena z uglednim Porečanom Franjo *Malacarne*.²⁵ Poleg dedovanja in menjave premoženja je poreški kanonik pridobil nepremičnine tudi z nakupom. Tako je 13. marca 1549 od Konstantina iz Ulcinja (*Constantinus de Dulcigno*) kupil travnik (*vnum pratum cum suo terreno*) v poreškem distriktu, v kontradi Molin de Rio za znesek 31 malih liber.²⁶

Dokaz o materialnem statusu poreškega kanonika in nadduhovnika najdemo v listini iz sredine 18. stoletja. Že ob koncu 16. stoletja so se prihodki poreškega kapitlja drastično zmanjšali, medtem ko je kriza dosegla svoj vrhunec v prvih desetletjih 17. stoletja, ko je kapitelj ostal le pri dveh kanonikih.²⁷ Vendar je ta starodavna cerkvena institucija konec 17. in v 18. stoletju doživela materialni in duhovni razcvet. V tem kontekstu so poreški kanoniki leta 1755 zahtevali

²¹ Caravale: Il vicario di Parenzo, str. 67; Caravale: Profezia e censura, str. 226 izrecno navaja: ... *dopo il 1586 la Monarchia di Christo non venne mai piu' edita; nessuna versione „corretta ed emendata“ dell'opera vide mai luce.*

²² HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 1, 4. Giacomo dal Bò, vol. 95r.

²³ Kontrada je široka ulica ali pa večji prostor za srečanja v mestu.

²⁴ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 317r.

²⁵ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 118v.

²⁶ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 80v.

²⁷ Grah: Izvještaji poreških biskupa, str. 18.

povrnitev nekaterih pravic, ki so zaradi težkih razmer v stoletju poprej padle v pozabo. Nepričakovano v zapisu o obstoju pravice poreškega kapitlja do nošenja »mozzeta«²⁸ najdemo novo pričevanje o poreškem kanoniku in nadduhovniku iz 16. stoletja. Izjemnega pomena je podatek o letu, ko je Giovanni Antonio Pantera postal kanonik in nadduhovnik, saj tega v prejšnji literaturi ni bilo mogoče zaznati. To se je zgodilo leta 1534. Tudi v kapeli sv. Katarine (na mestu, kjer je bila na začetku 18. stoletja zgrajena kapela sv. Križa) je bila slika sv. Katarine, na kateri je prikazan tudi sam kanonik Pantera, verjetno kot donator.²⁹ Na istem mestu je bil Pantera tudi pokopan.

Cerkveno kariero Giovannia Antonia Pantere je mogoče rekonstruirati tudi iz notarskih spisov. Pantera je bil član stolnega kapitlja katedrale Vnebovzetja Blažene Device in sv. Maura v Poreču. Poleg tega je bil nadduhovnik, najvišji dostojanstvenik poreškega kapitlja. B. Vergottin je omenil tudi, da je bil učeni kanonik in nadduhovnik poreške stolnice.³⁰ Kako je pridobil kanonikat (s papeško komisijo ali z izvolitvijo kapitlja), ne vemo. Toda pridobil ga je leta 1534.³¹ Že leta 1540 je opravljal druge pomembne naloge v poreški škofiji in sestavil kataster vseh posesti poreške škofije.³² Kdaj je umrl, ne vemo, vendar je zagotovo umrl pred letom 1560, saj se kot poreški nadduhovnik takrat omenja Sebastiano di San Sebastiano. Namreč v listini o zakupu zemljišča v poreškem okraju v pogodbi *Montis Ferreis* z dne 13. oktobra 1553 je kot zakupnik omenjen poreški kanonik Sebastiano de San Sebastiano.³³ Takrat je bil poreški nadduhovnik še vedno G. A. Pantera. Toda v dveh dokumentih iz julija 1560, od katerih eden omenja izvolitev novega člana poreškega kapitlja, se kot nadduhovnik omenja Sebastiano de San Sebastiano, najvišji dostojanstvenik poreškega kapitlja, ki je očitno nasledil Pantero v tem dostojanstvu.³⁴ Na temelju tega lahko sklepamo, da je Pantera pred letom 1560 preminil ali, kar je manj verjetno, kako drugače zapustil poreško nadškofijo. Na temelju portreta, ki ga hranijo v Galeriji *Uffizzi*, je dosedanja literatura letnico njegove smrti umestila v drugo polovico 60. let 16. stoletja oziroma kot resnično zadnji »*terminus post quem non*« v leto 1578, ko je preminil avtor portreta G. B. Moroni.³⁵ Vendar je bilo takšno datiranje svobodoljubno, ki temelji bolj na predvidevanju, glede na to, da je bil portretiranec prepoznan kot poreški nadduhovnik le po napisanem naslovu na hrbtni strani knjige, ki jo drži v levi roki. Verjetno je tudi nastanek samega portreta mogoče datirati v predhodni dve desetletji.³⁶

Arhivski viri beležijo tudi druge Panterine kanonikate. 12. septembra 1548 je Pantera imenoval za svojega prokuratorja v zvezi s pridobitvijo kanonikata »*supranumerum*« korne cerkve v Rovinju gospoda Dominika Pavana, prebivalca Rovinja »*ad accipiendum primum canonicatum vaccantem in Ecclesia Sancte Eufemie de Rubino diocesis Parentine.*«³⁷

²⁸ Moceta je kratko oblačilo, ki pokriva ramena in je zapeto čez prsi.

²⁹ HR-DARI-395, Cerkev in samostani na področju Pulja in Poreča, škatla 7, 5. Restituzione delle mozzette al Rmo Capitolo di Parenzo fatta da Mons. Illmo e Rmo vescovo Negri fol. 2r: »*Quin et aliam iconem pariter nonnulli ex senioribus Canonicis adhuc viventibus se vidise optime recordantur in capella seu oratorio d. Catharinae dicato in qua pariter depicta erat cum mozzetta nigri coloris effigies admodo reverendi domini Ioannis Antonii Panthera qui de anno 1534 canonicus et archipresbyter huius ibidem cathedralis existerat.*«

³⁰ Vergottin: *Breve saggio*, str. 84.

³¹ Prim. op. 25.

³² Marin: Giovanni Antonio Pantera, str. 40–41.

³³ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 1, 4. Giacomo dal Bò, vol. 121v in 122r.

³⁴ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 204r–205r.

³⁵ Marin: Giovanni Antonio Pantera, str. 45.

³⁶ Uradna stran Galerije Uffizzi kot čas nastanka navaja razpon od leta 1529/30 do leta 1578. Prim. Portrait of the Poet Giovanni Antonio Pantera: <https://www.virtualuffizi.com/portrait-of-the-poet-giovanni-antonio-pantera.html> (dostop: 20. 4. 2022).

³⁷ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 73v.

V listini z dne 12. julija 1551 o izvolitvi kanonika *supra numerum* kolegiatne cerkve sv. Sofije v Dvigradu Pantera nastopa ne le kot generalni vikar poreške škofije, temveč tudi kot polnopravni član tega kolegiatnega kapitlja. Ta kanonikat je prejel Bernard Pauano, ki mu je papeška komisija 20. septembra 1545 v poreški stolnici podelila kanonikat in prebendo.³⁸

O ugledu Pantere v poreški občini priča listina, sestavljena 2. aprila 1548. Pantera je bil prokurator »*honeste iuvenis Anice filie condam Bortholi Ragutii et condam done Artisone*« med sklepanjem zakona z Dominiko Pippono. Omenjena mladoporočenca sta se poročila prav v hiši poreškega nadduhovnika.³⁹ Pravzaprav gre za Panterino sestrično. Pantera je namreč v oporoki Donne Artisone, vdove gospoda Bartola *Ragutia*, bil označen kot nečak oporočiteljice, ki je želela, da bi Pantera vodil pogrebne obrede v poreški katedrali.⁴⁰ Oporočiteljica je nečaku zelo zaupala, saj mu je določila, da bo skrbel za vso družinsko lastnino do polnoletnosti njenih otrok. Panteri je bilo zapuščeno veliko bogastvo v skrb. Namreč, glede na popis premoženja dediča pokojnega Borthola *Ragutia* je imela družina v mestu več hiš, od katerih so bile nekatere v lasti samostojno, nekatere pa »*per indiuisum*« z ožjimi sorodniki, ter številne parcele – poljedelska zemljišča, vinograde in oljčne nasade v poreškem okraju.⁴¹ Poleg tega omenjeni popis priča, da so imeli v lasti številne premičnine.⁴² Prav zaradi Panterine povezanosti z uglednimi in bogatimi Porečani je teza o njegovem poreškem izvoru manj neverjetna.

Notarski dokumenti omenjajo tudi Panterino dejavnost v sporih. Tako je Pantera 19. maja 1547 imenoval za svojega prokurista v sporu v Benetkah Giovannia Battista de Eltenirja, župnika kongregacijske cerkve sv. Apolinarija v Benetkah, da ga zastopa pred sodišči.⁴³ Pantera je že 5. julija 1547 za svojega prokurista imenoval puljskega kanonika Lodovica Rasarija.⁴⁴ V sporih je mogoče Pantero najti tudi leta 1551. Nato je 26. marca za svojega prokurista imenoval poreškega kanonika Blaža, da ga zastopa pred sodišči v Benetkah in pred papeškim legatom.⁴⁵ Za prokurista je imenoval Nicola Maurania, župnika župnije sv. Pantaleon v Benetkah, in duhovnika Giovannia Mario Burzela, da ga zastopata pred sodišči v Benetkah in pred papeškim legatom v sporu s puljskim kanonikom Juliom Scampichiom.⁴⁶ Nadalje mu je 28. oktobra 1552 gospod Matheus de Nigris, prebivalec Vrsarja in »*negotiorum gestor reuerendissimi domini Ioannis Campeggi Dei et apostolice sedis gratia episcopi Parentini*«, pred pričama gospodoma Lovrijencem *de Valentinis* in Alojzijem *de Pesaro* prebivalcema Izole očital slabo gospodarjenje, poleg tega pa, da je zase ohranil nekaj dohodka, ki mu ne pripada.⁴⁷

Izdaje Panterinih del

V literaturi je že dolgo znanih dvanajst izdaj dela *Monarchia del Nostro Signore Gesù Christo* Giovannia Antonia Pantere.⁴⁸ Prva izdaja je izšla leta 1545, ko jo je natisnil Gabriel Giolito de Ferrari, ugledni beneški tiskar, lastnik tiskarne,

³⁸ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 100r.

³⁹ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 67r in 67v.

⁴⁰ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 317r.

⁴¹ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 394v–395v.

⁴² HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 393v–394v.

⁴³ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 47r.

⁴⁴ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 49r.

⁴⁵ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 115v.

⁴⁶ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 139v in 140r.

⁴⁷ HR-DAPA-8, Notarji iz Poreča, škatla 2, 3. Antonio Torello, vol. 125r.

⁴⁸ Caravale: *Profezia e censura*, str. 226; Marin: Giovanni Antonio Pantera, str. 36.

ki je bila najuglednejša po Aldu Manuzziju. Prvotisk je bil tiskan pod naslovom *Monarchia del nostro Signor Iesu Christo, di messer Gioan'Antonio Panthera parentino v octavo formatu*. Že leta 1548 je bila natisnjena druga, popravljena in dopolnjena izdaja z naslovom *Monarchia del nostro signor Giesu Christo di m. Gioan'Antonio Panthera parentino da lui nuouamente emendata con l'additioni di molte cose*, prav tako v octavo formatu. Ta izdaja je založniku služila kot predloga za naslednjih pet izdaj, od katerih sta bili dve natisnjeni za časa avtorjevega življenja (1552, 1558, 1563, 1564 in 1565). Toda izdaja je služila tudi kot predloga drugim beneškim založnikom. Tako je *Monarchio* leta 1564 izdal Francesco Lorenzini, leta 1566 Nicolò Beuilacqua, leta 1573 Comin da Trino in leta 1577 Camillo Francescini. Založnik zadnje beneške izdaje je Giovanni Battista Bonfadio iz leta 1586, kar je skupno 12 izdaj (verjetno štiri za časa avtorjevega življenja), kar priča o izjemni priljubljenosti dela. Machiavellijev *Vladar* je na primer doživel devet izdaj v 16. stoletju na področju Apeninskega polotoka, medtem ko je *Galateo* Giovannia della Case doživel 14 izdaj. Poleg 12 izdaj, natisnjenih v Benetkah, je delo leta 1590 v španščino prevedel karmeličan Pedro de Padilla, ki ga prejšnja literatura o Panterinem življenju in delu ni poznala. To izdajo sta v Valladolidu objavila Diego Fernandez de Cordou in Ouiedo v *quarto* formatu.⁴⁹ Dovoljenje za tiskanje je dobila leta 1586 z označbo, da je »*de doctrina sana*«, istega leta, ko je luč sveta zagledala tudi zadnja italijanska izdaja, medtem ko je bila vsebina dela pod sumom izražanja heterodoksnih misli. Poleg tega je bilo delo poreškega kanonika v letih 1590 in 1593 uvrščeno na seznam prepovedanih knjig z označbo »*donec revideatur*«,⁵⁰ kar je vodilo v dejstvo, da se nove izdaje niso tiskale več, medtem ko je delo počasi padalo v pozabo. Španska izdaja izpušča Panterino posvetilo francoskemu kralju Henriku II., seveda iz političnih razlogov, a so poleg dela dodane še tiskane licence, posvetilo Dona Catalina de Zuniga in prevajalčev prolog.

Panterino *Monarchio* je v svoj katalog uvrstil Konrad Gessner, medtem ko se je o tem delu nadvse pohvalno izražal Francesco Doni.⁵¹ Že leta 1554 je delo prišlo pod sum beneške inkvizicije in je končalo v *Catalogus librorum haereticorum*.⁵² Da so ob koncu stoletja brali *Monarchio* na Apeninskem polotoku, najbolje priča odkritje G. Caravalea o postopku inkvizicije proti notarju Andrei Broschui. Spisi tega postopka namreč Panterino delo omenjajo kot vir heretičnih misli, ki jih je toženi notar izrekel pred pričami, predvsem dvom v Božjo vsemogočnost. Broschiev obveščevalec inkvizicije, njegov znanec Aurelio Petrucci, je izjavil, da obtoženi poseduje knjigo *Monarchia di Christo*, ki jo je ljubosumno varoval, a mu je kljub temu dovolil, da sta jo brala skupaj, in Petrucci je takoj opazil, da vsebuje nekaj ne preveč razumnih stvari (*alcune cose che ... non havevano troppo del ragionevole*).⁵³ Panterina *Monarchia* je omenjena v pismu, poslanem Kongregaciji Indeksa 3. septembra 1599, kot delo, ki je še posebej razširjeno med heretiki.⁵⁴ V letih 1590 in 1593 je bila *Monarchia* uvrščena na seznam prepovedanih knjig s klavzulo »*donec expurgatur*«. A čeprav so imeli inkvizitorji in cenzorji številne ugovore na vsebino,⁵⁵ se zdi, da je bila predstavitev svetopisemske zgodovine v domačem jeziku temeljni razlog, da je bilo to delo na seznamu prepovedanih knjig.⁵⁶

⁴⁹ *Monarchia de Christo*: <https://inventarios.realbiblioteca.es/node/21571> (dostop: 20. 4. 2022).

⁵⁰ Marin: Giovanni Antonio Pantera, str. 39; Caravale: Il vicario di Parenzo, str. 62.

⁵¹ Marin: Giovanni Antonio Pantera, str. 37

⁵² Caravale: Il vicario di Parenzo, str. 57; Caravale: *The Italian Reformation*, str. 125; Caravale: *Profezia e censura*, str. 223.

⁵³ Caravale: Il vicario di Parenzo, str. 59; Caravale: *Profezia e censura*, str. 222.

⁵⁴ Caravale: Il vicario di Parenzo, str. 64; Caravale: *Profezia e censura*, str. 224.

⁵⁵ Caravale: Il vicario di Parenzo, str. 70–75; Caravale: *Profezia e censura*, str. 227–231.

⁵⁶ Caravale: Il vicario di Parenzo, str. 76; Caravale: *Profezia e censura*, str. 232.

Zaključek

Na temelju doslej neznanih arhivskih podatkov smo skušali prispevati k boljšemu poznavanju življenja poreškega kanonika in nadduhovnika Giovannia Antonia Pantere. Leta 1534 je pridobil kanonikat in nadprezbiterat poreškega kapitlja. Verjamemo, da je umrl pred letom 1560, saj se tega leta kot poreški nadduhovnik omenja Sebastiano di San Sebastiano. Ravno v povezavi s temi podatki in časom nastanka portreta G. A. Pantere, verjetno ne gre za 60. leta 16. stoletja, ampak ga je mogoče datirati desetletji ali dve prej, ko je na Apeninskem polotoku verjetno živel sam Pantera. Materialni položaj poreškega nadduhovnika nazorno kaže njegova posest nepremičnin v mestu in okraju, kar mu je na koncu omogočilo, da je bil naročnik umetnin. Poleg tega notarski zapisi prinašajo doslej neznanе podatke o Panterinih sorodstvenih vezeh v poreški občini. Omenjata se njegova teta Artisona, vdova Barthola *Ragutiia*, člana mestnih patricij, in Anica, njegova sestrična, katere prokurist je bil. Prav povezava s poreškim mestnim patricijem je prispevek k tezi o njegovem poreškem izvoru in ne novigrajskem, kar je neupravičeno trdil P. Stanković. Čeprav je sodobno italijansko zgodovinopisje močno prispevalo k recepciji Panterjevega dela, je zamudilo tudi zadnjo izdajo *Monarchie*, ki je bila natisnjena v španščini leta 1590 v Valladolidu.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Državni arhiv v Pazinu

- HR-DAPA-8. Notarji iz Poreča.

Državni arhiv na Reki

- HR-DARI-395. Cerkev in samostani na območju Pulja in Poreča XIII/XX. st.

LITERATURA

Babudri, Francesco: Parenzo nella storia ecclesiastica. V: *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 26 (1910), str. 81–148.

Caravale, Giorgio: Il vicario di Parenzo Giovanni Antonio Pantera e la censura della sua Monarchia di Christo. V: *Venezia e il Friuli. La fede e la repressione del dissenso. Omaggio ad Andrea del Col* (ur. Giuliana Ancona in Dario Visintin). Valcellina: Circolo culturale Menocchio, 2013, str. 57–77.

Caravale, Giorgio: Profezia e censura nell'Italia del fine cinquecento. La Monarchia di Christo di G. A. Pantera e l'Inquisizione. V: *Bruniana & Campanelliana. Ricerche filosofiche e materiali storico-testuali* 18 (2012), št. 1, str. 221–232.

Caravale, Giorgio: *The Italian Reformation outside Italy. Francesco Pucci's Heresy in Sixteenth-Century Europe*. Leiden: Brill, 2015.

Cavazza, Silvano: Profilo di Giovanni Battista Goineo, umanista piranese. V: *Atti del Centro di Ricerche Storiche* 11 (1981), št. 1, str. 136–170.

De Franceschi, Camillo: La cattedrale di Parenzo e i suoi restauri nei secoli XVII e XVIII. V: *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 55 (1933), št. 1–2, str. 364–380.

De Franceschi, Carlo: *L'Istria: note storiche*. Parenzo: Tipografia Gaetano Coana, 1879.

Grah, Ivan: Izvještaji porečkih biskupa Svetoj Stolici (1588 – 1775). V: *Croatica Christiana Periodica* 7 (1983), št. 12, str. 1–47.

Kandler, Pietro: *Fasti sacri e profani delle chiese episcopali di Parenzo e Pola*. Poreč: Gaetano Coana, 1883.

Marin, Enea: Giovanni Antonio Pantera, parentino del cinquecento. V: *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria* 90 (1990), str. 29–47

Orbanić, Elvis: Sacerdotes, iudices i notarius u Poreču 16. stoljeća. Društveno posredništvo na primjeru oporuka. V: *Sacerdotes, iudices, notarii... posrednici među društvenim skupinama. Zbornik radova 2. istarskog povijesnog biennala* (ur. Neven Budak). Poreč: Državni arhiv u Pazinu – Sveučilište Jurja Dobrile – Zavičajni muzej Poreštine, 2007, str. 77–89.

Pavat, Mario: *La riforma trientina del clero nelle diocesi di Parenzo e Pola nei secoli XVI–XVII*. Rim: Pontificia Universitas Gregoriana, 1960.

Stancovich, Pietro: *Biografie degli uomini distinti dell'Istria, sv. 2*. Trst: Presso Giovanni Marengio tipografo, 1829.

Vergottin, Bartolommeo: *Breve saggio d'istoria antica e moderna di Parenzo nell'Istria*. Benetke: Modesto Fenzo, 1796.

Ziliotto, Baccio: *Storia letteraria di Trieste e dell'Istria*. Trst: La editoriale libreria, 1924.

INTERNETNI VIRI

Monarchia de Christo: <https://inventarios.realbiblioteca.es/node/21571> (dostop: 20. 4. 2022).

Portrait of the Poet Giovanni Antonio Pantera: <https://www.virtualuffizi.com/portrait-of-the-poet-giovanni-antonio-pantera.html> (dostop: 20. 4. 2022).

SUMMARY

CONTRIBUTION TO THE BIOGRAPHY OF THE ARCHPRIEST OF POREČ AND VICAR GENERAL OF THE DIOCESE OF POREČ GIOVANNI ANTONIO PANTERA IN THE LIGHT OF ARCHIVAL SOURCES

Previous literature on Giovanni Antonio Pantera, the central figure of the Poreč diocese in the middle of the 16th century, gives little biographical information. Even the most basic, such as place and date of his birth and death, are unknown. His work has attracted the attention of modern Italian historiography in the context of the Reformation thought in the Apennine Peninsula in the 16th century. The article tries to fill this gap by relying on data from the records of Poreč notaries, which the previous literature on the eminent Poreč priest did not use. Based on this data, Pantera's material condition was partially reconstructed, as well as his connections with the Venetian clergy, which represented him before the ecclesiastical and secular courts of Venice, and family ties in the municipality of Poreč. Finally, we noted the existence of a translation of Pantera's work in Spanish, printed in 1590 in Valladolid, and which has hitherto been unknown in literature.

1.04 Strokovni članek

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK
FROM ARCHIVAL FONDS AND COLLECTIONS

UDK 930.25:94(497.4Lenart)"1625/1928"

Prejeto: 26. 4. 2022

Fond Trg Lenart v Slovenskih goricah

MOJCA HORVAT

prof. slovenskega in nemškega jezika, arhivska svetovalka

Pokrajinski arhiv Maribor, Glavni trg 7, SI-2000 Maribor

e-pošta: mojca.horvat@pokarh-mb.si

Izvleček

Pokrajinski arhiv Maribor hrani fond Trg Lenart v Slovenskih goricah, ki obsega 11 arhivskih škatel in vsebuje dokumente, nastale med letoma 1625 in 1928. Posebno zanimivi so zapisniki trškega sveta od leta 1640 do leta 1850, davčne zadeve, prepisi trških privilegijev, dokumenti o gradnjah v trgu, obračuni trškega sodnika, dokumenti, ki se nanašajo na cerkvene, šolske in društvene zadeve ter tudi dokumenti trškega špitala. Prispevek podaja tudi seznam vseh trških sodnikov, ki so se v Lenartu zvrstili od leta 1600 do leta 1849.

Abstract

ARCHIVAL FONDS LENART V SLOVENSKIH GORICAH MARKET

The Regional Archives Maribor has in storage the fonds Lenart v Slovenskih goricah Market, which comprises eleven archive boxes. It contains records created between 1625 and 1928. Of particular interest are the minutes of the market council from 1640 to 1850, tax affairs, transcripts of market privileges, records about construction in the market, accounts of the market judge, archives relating to the church, school and social affairs, as well as market hospital records. The article additionally lists all the market judges who served in Lenart between 1600 and 1849.

Ključne besede:

arhivsko gradivo, Trg Sveti Lenart v Slovenskih goricah, trški sodnik, prisežni obrazec, zapisnik trškega sveta

Key-words:

archives, Sveti Lenart v Slovenskih goricah Market, market judge, swearing-in form, minutes of the market council

Uvod

Pokrajinski arhiv Maribor hrani fond Trg Lenart v Slovenskih goricah,¹ ki obsega 11 arhivskih škatel oziroma 1,1 tekočega metra in vsebuje dokumente, nastale med letoma 1625 in 1928.² Gradivo je oktobra 1949 predal Krajevni ljudski odbor Lenart. Arhivsko gradivo trga Lenart se najde tudi v nekaterih zbirkah Pokrajinskega arhiva Maribor, npr.:

- V Zbirki listin³ so tudi posamezne listine, ki se nanašajo na trg Lenart v Slovenskih goricah, posebej velja omeniti potrditve trških pravic iz let 1684, 1827 in 1839.
- V Zbirki zemljiških knjig gosposčin ter magistratov mest in trgov⁴ so ohranjene zemljiške knjige gospodstva Hrastovec, med njimi tudi Glavna zemljiška knjiga gosposčine Hrastovec – urada Lenart v Slovenskih goricah in Močna, z vpisi, nastalimi približno med letoma 1830 in 1878.
- V Zbirki fotografij in razglednic⁵ je 23 razglednic, vse so iz 20. stoletja ali nedatirane.

Popis za fond Trg Lenart v Slovenskih goricah je strukturiran na naslednji način:

1. Uprava:
  - 1.1 Protokoli trškega sveta (1640–1850),
  - 1.2 Davčne zadeve (1640–1877),
  - 1.3 Trški privilegiji (pribl. 18. stoletje–1892),
  - 1.4 Dokumenti v zvezi z občinsko zemljo (1813–1925),
  - 1.5 Dokumenti o gradnjah (1830–1911),
  - 1.6 Obračuni trga (1679–1835),
  - 1.7 Popisi prebivalcev in živine (pribl. 1857–1911),
  - 1.8 Volitve trške in občinske uprave (1683–1862),
  - 1.9 Dokumenti Gospodarskega pomožnega urada sodnega okraja Lenart (1843–1852).

V okviru uprave je ohranjen tudi delovodnik (1843–1852).
2. Patenti, kurende, okrožnice, dopisi, ki so prispeli na upravo trga:
  - 2.1 Zapisniki cesarsko-kraljevih in okrožnih uredb (1785–1800),
  - 2.2 Patenti, odredbe, kurende, cirkularna pisma (1803–1850).
3. Domovinski listi tržanov (1850–1854)
4. Dokumenti, povezani z vojsko.
  - 4.1 Seznam vojaških obveznikov s področja Lenarta (1872–1884),
  - 4.2 Dokumenti o prevratnih dogodkih (1918–1920).
5. Dokumenti, povezani s cerkvijo in šolstvom, npr.: zapisnik o vizitaciji (1822), primerjalna tabela za šolski okoliš (1846), izkazi o prihodkih učiteljev (1830–1835), stanje ljudskih šol v okraju (1864/65).
6. Dokumenti nekaterih društev:
  - 6.1 Dokumenti Gasilskega društva (1876–1883),
  - 6.2 Dokumenti Nemškega moškega pevskega društva (1896–1910),
  - 6.3 Dokumenti *Schulvereina* (1897–1909),

¹ Ime fonda je Trg Lenart v Slovenskih goricah. Do leta 1918 se je kraj imenoval Sankt Leonhard in Windisch Büheln. Od konca prve svetovne vojne do leta 1952 se je naselje imenovalo Sveti Lenart v Slovenskih Goricah. V Lenart v Slovenskih goricah je bilo preimenovano na osnovi »Zakona o imenovanju naselij in označevanju trgov, ulic in zgradb« iz leta 1948 (Premk: Slovenska versko-krščanska terminologija v zemljepisnih imenih, str. 124–127).

² SI_PAM/0003, fond Trg Lenart v Slovenskih goricah.

³ SI_PAM/0001, Zbirka listin: npr. p. e. SI_PAM/0001_00602, SI_PAM/0001_00621, SI_PAM/0001_00656, SI_PAM/0001_01056, SI_PAM/0001_01079, SI_PAM/0001_01161.

⁴ SI_PAM/1802.

⁵ SI_PAM/1693.

- 6.4 Dokumenti krajevne skupine *Südmark* (1906–1908),
- 6.5 Zgodovinski zapiski za Lenart in okolico, ki jih je najbrž zbralo zgodovinsko društvo (1885–1928).
- 7. Dokumenti špitala:
  - 7.1 Zapuščinski inventar trškega sodnika Maksa Bernharda, ustanovitelja špitala (1625),
  - 7.2 Inventar in popis zapuščine, ki je bila podarjena špitalu (1631),
  - 7.3 Obračuni špitalskih mojstrov (1626–1737),
  - 7.4 Dopisi, pobotnice in spisi špitala (1626–1910),
  - 7.5 Donacije špitalu (1661–1731),
  - 7.6 Špitalsko pismo z opisi zgodovine špitala (1661–1731),
  - 7.7 Spisi o spremembah v upravi špitala (1912/13).

1. Kratek zgodovinski oris

Lenart v Slovenskih goricah leži na polovici poti med Mariborom in Gornjo Radgono. Že od nekdaj ga odlikuje ugodna prometna lega, ki je bila ključna za njegov razvoj v preteklosti, ko se je uveljavil kot pomembnejše naselje v osrednjih Slovenskih goricah. Kraj se prvič omenja leta 1215, medtem ko se cerkev, po kateri je dobil ime, omenja leta 1196. Naselje naj bi dobilo status trga leta 1332 ali leta 1447,⁶ leta 1989 je Lenart postal mesto.⁷

Prvotno je bil Sveti Lenart last Spanheimov, od leta 1196 si ga je lastil šentpavelski samostan v Labotski dolini na Koroškem. Leta 1202 so šentpavelski menihi Sveti Lenart prodali Wernerju pl. Tannu iz Melja pri Mariboru, od leta 1265 do leta 1376 je bil last plemiške družine von Haag, ki je bila lastnica bližnjega gospostva Hrastovec. Hči zadnjega člana tega rodu se je leta 1379 poročila s Henrikom Herbersteinom in mu za doto v zakon prinesla Hrastovec. Rodbina Herberstein je nato s krajšimi presledki gospodarila s Hrastovcem vse do konca druge svetovne vojne, zato je z njo močno povezana tudi srednjeveška in poznejša zgodovina Svetega Lenarta. Prav tako sta na trg pomembno vplivali še cerkvena

Grb trga Sv. Lenart v Slovenskih goricah
(Vir: SI_PAM/0003, t. e. 3, Knjiga z zapisniki privilegijev in priseg).

⁶ Prim. Toš: Lenart od admontske Radehove do središča Slovenskih goric, str. 30; Koropec: Srednjeveški Hrastovec, str. 49.

⁷ Toš: Lenart od admontske Radehove do središča Slovenskih goric, str. 24.

organizacija in zaradi prometne poti tudi obrt.⁸ Trškega sodnika so volili tržani, medtem ko ga je potrjeval lastnik gospodstva Hrastovec, kajti trg je bil temu gospodstvu podrejen. Sveti Lenart je imel tedenski tržni dan in sedem letnih živinskih sejmov, lasten rotovž in špital.⁹

2. Uprava trga Lenart v Slovenskih goricah

2.1 Protokoli trga Lenart

Posebno zanimivi so v treh knjigah ohranjeni zapisniki trškega sveta od leta 1640 do leta 1850. Zapisi se začnejo v času, ko je bil trški sodnik Zaharija Nürnberger.¹⁰ Na čelu magistrata je namreč bil župan ali sodnik, vendar si ga kot sodnika ne smemo predstavljati v današnjem pomenu besede. Na začetku prve knjige¹¹ sta zapisani prisegi tržana in trškega svetnika.¹²

»Sledi prisega sprejetega tržana

Obljubljam in prisegam občemu trgu Sv. Lenart v Slovenskih goricah, da bom z vsem občemu trgu koristil ter pobožno in pokorno upošteval, kar mi bo častitljivi svet in trški sodnik zapovedal in naročil, kakor se poštenemu tržanu in zvestemu članu pritiče in je že od nekdaj v navadi. Kolikor bo mogoče, bom pomagal, ustvarjal, spodbujal in posnemal. Bog mi pomagaj in sveti evangelij.¹³

Prisega svetnika

Obljubljam in prisegam gospodu trškemu sodniku Sv. Lenarta in občemu trgu, da bom jaz kot sprejeti in delegirani svetnik po svoji vesti in po najboljšem razumu, brez predsodkov sodil in obravnaval bogate in revne ter revne in bogate, ki bodo prišli pred sodišče, ter da jim bom zagotavljal enako pravico. Niti ne bom nobeni strani v zadevi odrekel pravnega nasveta in nobene razkril, niti nobene strani podpiral bolj kot druge. Ne bom se pustil vplivati niti od podkupnin, sramotenja, koristi, prijateljstva ali sovraštva ali česa podobnega, ampak bom ravnal, kot se poštenemu in zvestemu tržanu in svetniku pritiče in kot je že od vekomaj navada. Za to bom odgovarjal pred Bogom pri poslednji sodbi, naj mi pomaga Bog in sveti evangelij.«¹⁴

⁸ Prav tam, str. 24.

⁹ Curk: Lenart v Slovenskih goricah in njegova okolica, str. 4.

¹⁰ Nürnbergerja navaja Oskar Habjanič kot pobudnika za gradnjo cerkve Sv. Trojice, na katerega še danes spominja napis nad nekdanjimi vhodnimi vrati: *»Den 15. Juni 1636 ist durch Ihre Fürstl. Gnaden Herrn Herrn Marcum Bischof zu Seccau der erste Stain gelegt zu der Zeit des ehrwürdigen geistl. Herrn Adamen Urbanitsch, Pfaarherrn zu St. Leonhardt und Herrn Zachari- en Niernperger als obern Kürchen Probst das geben alsobalten eine anfang genommen und aus lauter Almosen erbaut worden«* (Habjanič: Avguštinski samostan, str. 70).

¹¹ SI_PAM/0003, t. e. 1, Knjiga s protokoli lenarškega trškega sodnika za 17. in 18. stoletje.

¹² Prim. s prispevkom o lenarških slovenskih prisegah s konca 19. stoletja. Lenart v Slovenskih goricah (LEN-1): <https://nl.ijs.si/e-zrc/prisege2/html/LEN-1.html> (dostop: 27. 6. 2022).

¹³ *»Ich N. Gelob und Schwere dem Gemeinen Markht St. Leonhardt alda in Wündisch Büchlen, das Ich mit allem dem gemainen Markht allen Nutzen vnd fromben sondern auch was mier von Einen Ersamben Rath vnd Markht Richter Anbeuolhen vnd Aufgetragen Wierdt solches gehorsamblichen wie es Einen Ehrlichen Burgersman vnd gethreuen mitgliedt Zuestehet auch Alters hero gebreichtig ist souil Miglichen will Helffen Schaffen befürdern vnd nach geleben. Als mier Gott helff vnd das Heillig Evangelium.«*

¹⁴ *»Ich N. Gelob vnd schwöre dem herrn Markhtrichter zu St. Leonhardt vnd gemainen Markth, das Ich als ein Angenombner vnd verordenter Raths Freundt meines Gewissen: vnd Höchstem bestem verstandt nach, ohne alles ansechen der Personen Vrtlen vnnd Erkhennen, vnd dem Reichen als den Armben vnd dem Armben als dem Reichen auf das so in Gerricht fürkhombt ein gleiches Recht Ergehen Lassen auch kheiner Parthey in der sachen wider die Ander Rathn die Gerichtlichen Rathschleg verschweigen vnd Niemandt Eröffnen auh Kheiner Parthey mehrrer als der Andern wider die gebüer Zue Legen oder anhengig sein, vnd in solchen allen, nit ansechen weder Müeth Gab, schanthnus, gunst, Freundtschafft noch Feündtschafft noch Icthes Anderß in Kheinerley*

Oba obrazca se v sklepni rotitveni formuli obračata na Boga in sveti evangelij, čeprav bi naj to protestantsko dikcijo v prisežnih obrazcih takrat že zamenjala katoliška oblika pri Bogu in vseh svetnikih.¹⁵

V knjigi so nato kronološki zapisniki sestankov trškega sveta od leta 1640 dalje. V prvih zapisih je omenjen pek Jernej Hajden,¹⁶ zapisana so določila glede teže kruha in dovoljenja, da pečejo kruh tudi trške ženske. Najbrž gre za ostanek nekdanje samooskrbe tržanov s kruhom, ki se je ohranil v obliki t. i. »vdovske« peke posebnega belega kruha. Podobno navado srečamo tudi v drugih slovenskih mestih in trgih, kjer so sprva kot postranski vdovski zaslužek in tudi siceršnji zaslužek revnih žensk uradno dovolili ženskam peko kruha. Ta navada se je sčasoma razširila tudi na gostilničarke, mesarice in druge nikakor ne revne meščanke oziroma tržanke. V Celju je bilo npr. sredi 18. stoletja med 18 pekovkami kar 11 takih, ki so dejansko bile krčmarice ali mesarice. Ta dejavnost je bila sprva neobdavčena, kasneje je v blagajno magistrata prinašala denar. Peki iz Lenarta so spadali v mariborski ceh in bili tako dolžni spoštovati tamkajšnja pravila.¹⁷

V knjigi prevladujejo zapisi raznih tožb, saj je imel trški sodnik pristojnost sodstva v administrativnih in političnih zadevah, ki bi jih lahko imenovali »prestopki«. Trški sodnik je lahko zasliševal tudi osumljenca v kazenskih zadevah, torej zaradi zločina.¹⁸ Marija Hernja Masten zapiše, da je trški sodnik reševal vse pravne spore in tožbe med tržani, razen kazenskih zadev. Urejal je kupne in zakonske pogodbe, cenitve, inventure in zapuščine, sprejemal dopise drugih svetnih in oblastnih organov, dokler po reorganizaciji okrajnih oblastev teh nalog ni prevzel sodni okraj Hrastovec. Po upravnih spremembah v 18. stoletju se je področje trškega sodnika spremenilo in zmanjšalo na upravljanje trškega premoženja in miroljubno urejanje krajevnih sporov, medtem ko so vodstvo krajevnih policije vršili pod varstvom gospodstva Hrastovec. Takrat so trškega sodnika izvolili tržani za tri leta, potrdila ga je okrajna gosposka. Poleg tega je trg imel še komornika oziroma blagajnika, pet svetnikov (*Ratsmänner*), štiri odbornike (*Ausschußmänner*) in predstojnika ali besednika (*Vorgeher*).¹⁹

Za leto 1645 so navedeni trški sodnik Zaharija Nürnberger in deset trških svetnikov.²⁰ Funkcijo trškega sodnika je v trgu običajno opravljal ugledni tržan, ki je bil pismen ter je dobro poznal trške pravice in delovanje magistrata.²¹ Tržani so ga volili vsako leto na dan sv. Tomaža (21. december), čeprav je v najstarejših ohranjenih zapisnikih²² zabeleženo, da so bile volitve na dan sv. Lucije, torej 13. decembra, kar je en teden prej, od leta 1655 se datum res ustali na 21. decembru, ko goduje sv. Tomaž. Od leta 1688 dalje se najdejo zapisi, da so volitve potekale v rotovžu, ki je bil zgrajen leta 1675.²³ Zbrana trška srenja je izvedla volitve med tremi kandidati. Ilaunig²⁴ se v kroniki sprašuje, ali so bile

---

Weiss sondern alles das handeln wölle, was Einen Ehrlichen gethreuen Burgersman vnd Rathsbefreundten Zuesteht vnd von Alters herkhomben ist. Auch soliches vor Gott am Jngsten Gerricht verandtworten soll vnd mueß. Als mier Gott Helfff vnd das Heilige Euangelium.«

¹⁵ Kočevar: Kranjski deželni stanovi ter čas protireformacije in katoliške obnove, str. 146–147.

¹⁶ Osebna imena so, kjer je mogoče, poslovenjena, pa tudi priimki so takrat, kadar je očitno, za kateri (slovenski) priimek gre napisani v slovenski obliki. (prim. Čipić Rehar: *Listine Nadškofjskega arhiva Ljubljana 1501–2015*, str. 14).

¹⁷ Žižek: *Skrivno življenje cehov*, str. 36–37.

¹⁸ SI_PAM/1709, t. e. 2, Kronika sodnije pri Sv. Lenartu, str. 69.

¹⁹ Hernja Masten: Trg Sv. Lenart, str. 33–34.

²⁰ SI_PAM/0003, t. e. 1, Knjiga s protokoli lenarškega trškega sodnika za 17. in 18. stoletje, pag. 12.

²¹ Hernja Masten: Trg Sv. Lenart, str. 32.

²² Do leta 1651.

²³ Hernja Masten: Trg Sv. Lenart, str. 32.

²⁴ Ožbalt Ilaunig (1876–1945) je bil sodnik in pisatelj, ki se je ukvarjal tudi z zgodovino. Ko je bil sodnik v Lenartu, je o trškem sodišču napisal kroniko, katere rokopis hrani Pokrajinski arhiv Maribor v fondu SI_PAM/1709, t. e. 2.

pri volitvah udeležene tudi ženske in si odgovarja, da najbrž ne, kajti za to ni nobenih dokazov.²⁵ Vendar najdemo na prvem med zapisniki ohranjenem seznamu tržanov, ki so imeli volilno pravico, poleg 51 moških tudi tri ženske.²⁶ Gre za seznam iz leta 1783. Sklepamo lahko, da so najbrž takrat, ko so bile nosilke gospodinjstva, lahko volile tudi ženske, do tega je prišlo, ko so ovdovele in se še niso ponovno poročile ali predale gospodarjenja sinu oziroma zetu. Ilaunig navaja, da so se volitev morali udeležiti vsi tržani, če so neopravičeno izostali, so morali plačati kazen. Volitve so bile javne in so se izvajale tako, da je vsak volilni upravičenec povedal ime tistega, ki ga voli.²⁷ Po volitvah trškega sodnika so imeli slavnostni sprejem novih tržanov in volitve novih občinskih svetnikov, oboji so prisegli po zgoraj navedenih obrazcih. Sledila je pogostitev v kateri od trških gostiln. Pili so iz velikega vrča, kar je bil znak sporazuma. Ilaunig poroča, da tak vrč najdemo še v rotovžu in nosi letnico 1664. Tržani so se nato ponovno zbrali en mesec kasneje, takrat so določili trške funkcionarje.²⁸

Od leta 1671 so v zapisnikih vsako leto navedeni vsi trije kandidati in tudi, koliko glasov je kateri od njih prejel. Pogoj je bil, da so imeli v trgu posest,²⁹ leta 1807 je namreč moral trški sodnik Zajfrid odstopiti, ker je prodal svojo hišo v trgu, zato so bile 8. maja izvedene nove volitve in izbran novi trški sodnik.³⁰ Izvoljeni tržan je še vedno bil samo kandidat, kajti končno potrditev je dobil šele na gospostvu Hrastovec. Večinoma je to naredil vsakokratni lastnik gospostva, najpogosteje torej grof Herberstein, vendar se npr. leta 1706 najde izrecni zapis, da je potrditev opravil kar takratni upravitelj gospostva. Večinoma je bilo to na novega leta dan, včasih tudi kasneje. Najpogosteje so na gradu potrdili kandidata, ki je na volitvah prejel največ glasov, vendar obstajajo tudi izjeme. V drugi polovici 17. stoletja se je npr. v letih 1651, 1663 in 1696 grof odločil za drugega kandidata. Videti je, kot da so na Hrastovcu bolj zaupali starim trškimi sodnikom kot novim obrazom, kajti če že grof ni potrdil kandidata z največ glasovi, je potrdil tistega, ki je že prejšnje leto oziroma prejšnja leta bil trški sodnik. Iz leta 1790 je ohranjen zapis, da mora dobiti kandidat za trškega sodnika dve tretjini vseh glasov, drugače je treba volitve ponoviti. Tega leta je namreč en kandidat dobil le tri glasove več kot drugo uvrščeni.³¹ Iz starejših zapisnikov o volitvah je razvidno, da so včasih izvolili kandidata tudi z manjšo prednostjo, tako da to določilo o dvotretjinski večini prej očitno še ni veljalo.³²

Zaharija Nürnberger je bil ponovno potrjen za trškega sodnika januarja 1648, zapisano je, da je prisegel pred celo sosesko.³³ Leta 1651 so na dan sv. Lucije (13. december) potekale volitve trškega sodnika. Izvoljen je bil Matija Bernhard Staudacher, ki ga je nato grof Herberstein z gospostva Hrastovec potrdil na novega leta dan. Zapisana sta stanje trške blagajne in seznam vseh svetnikov. Prvi sestanek je trški svet imel 13. januarja 1651. Razpravljali so o stražniku,³⁴ ki naj deluje tako, kot je že »od nekdanj navada«. Izmed trških sve-

²⁵ SI_PAM/1709, t. e. 2, Kronika sodnije pri Sv. Lenartu, str. 63–64.

²⁶ SI_PAM/0003, t. e. 1, Knjiga s protokoli lenarškega trškega sodnika za 18. in 19. stoletje.

²⁷ Kovačič zelo natančno opisuje, kako so potekale volitve v Središču ob Dravi, trg, ki je od Lenarta oddaljen približno 50 km (Kovačič: *Trg Središče*, str. 419–422).

²⁸ SI_PAM/1709, t. e. 2, Kronika sodnije pri Sv. Lenartu, str. 63–68.

²⁹ Prav tam, str. 64.

³⁰ SI_PAM/0003, t. e. 2, Knjiga z zapisniki trškega sveta in sodišča magistrata Lenart v Slovenskih goricah, pag. 299.

³¹ SI_PAM/0003, t. e. 2, Knjiga z zapisniki trškega sveta in sodišča magistrata Lenart v Slovenskih goricah, pag. 152.

³² Npr. leta 1691 zmaga Pihler s 17 glasovi, medtem ko jih Rižner dobi 15. Za leto 1693 izvolijo Rižnerja s 15 glasovi, medtem ko jih drugo uvrščeni Voller dobi 13 in tretje uvrščeni Pihler 11.

³³ *Nachbarschaft*.

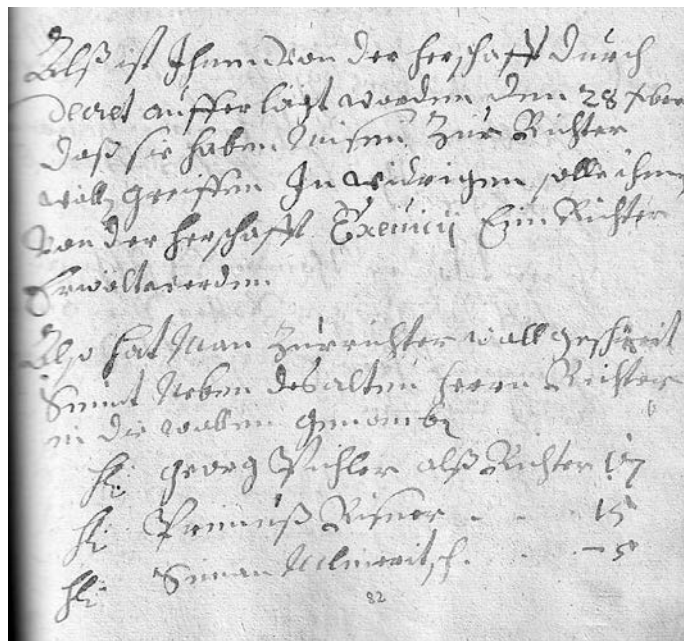
³⁴ *Wachter*.

tnikov so določili tudi po dva, ki sta postala pristojna za nadzor ognjišč,³⁵ dva komornika (blagajnika)³⁶ in dva nadzornika za peke.³⁷ Za to leto je v zapisnikih navedeno tudi, koliko naj tehtajo različne žemlje in drugi pekovski izdelki ter kako je s kruhom, ki ga pečejo trške ženske. Trški svetniki so si med seboj razdelili delo, medtem ko so se funkcije skozi leta nekoliko spreminjale.³⁸ Marija Hernja Masten na temelju arhivskega gradiva v podfondeu Gospostvo Hrastovec,³⁹ med katerim je tudi precej gradiva o trgu Lenart, navaja poročila, ki so jih trški nadzorniki pošiljali na gospostvo. Npr. nadzorniki mesarjev so poročali o zaklani živini, nadzorniki pekov so popisali žito, medtem ko je trški sodnik tudi za vsako leto zapisal, kdo od tržanov je umrl in kdo je bil na novo sprejet med tržane.⁴⁰ Tako lažje sklepamo, kakšno delo so opravljali in kakšna poročila so od njih pričakovali.

Leta 1651 so tržani ponovno izvolili Matijo Staudacherja za trškega sodnika, vendar so na gradu Hrastovec za to funkcijo potrdili Zaharijo Nürnbergerja. Poleg desetih trških svetnikov je tokrat naveden tudi Martin Jurgec, oskrbnik⁴¹ na gradu Hrastovec. Na seji trškega sveta 1. marca 1652 so nato določili paznika in njegovo plačo. Izmed svetnikov so spet določili dva za nadzor ognjišč, dva za nadzor cest oziroma poti⁴² in mostov. Določili so tudi kazni za nespoštovanje pravil pri pekih (tudi tistih, ki niso bili v cehu, a so imeli že od nekdanj pravico do peke kruha), mesarjih, čevljarjih in usnjarjih v zvezi z napačnimi merami,⁴³ za neplačevanje davka na vino⁴⁴ in davka na sol.⁴⁵

21. decembra 1655, na dan sv. Tomaža, je bil Zaharija Nürnberger pred celo sosesko izvoljen za trškega sodnika, naštetih je tudi 10 svetnikov. Od tega leta dalje so volitve vedno potekale na dan sv. Tomaža oziroma en dan pozneje, kadar Tomaž goduje na nedeljo.

Na volitvah leta 1691 je Pihler dobil le dva glasova več od Rižnerja
(Vir: SI_PAM/0003, t. e. 1, Knjiga s protokoli lenarškega trškega sodnika za 17. in 18. stoletje).

³⁵ *Beschauung der Fayersstätte.*

³⁶ *Cammerer.*

³⁷ *Pfister Gback.*

³⁸ Ilaunig na str. 68 v prvem zvezku Kronike sodnije pri Sv. Lenartu omenja: *Kassierer* ali *Kämmerer*, *Wachtmeister*, *Fleischkommissär*, *Brotwäger*, *Wegmeister*, *Feuerbesichter*, *Vorspannkommissär*, *Quartiermeister*. Prim. tudi Hernja Masten: Trg Sv. Lenart, str. 32.

³⁹ SI_ZAP/0009/002, Gospostvo Hrastovec.

⁴⁰ Hernja Masten: Trg Sv. Lenart, str. 33.

⁴¹ *Schaffer.*

⁴² *Weegbetr.*

⁴³ *Falsche Massbetr.*

⁴⁴ *Weineinlagbetr.*

⁴⁵ *Salzeinlagbetr.*

Leta 1658 je postal za več let trški sodnik Filip Korbar, medtem ko je bilo imenovanih le devet trških svetnikov. V zapisnikih se navaja vedno več imen na novo sprejetih tržanov. Sprejem med tržane je bil slavnostni dogodek, saj je moral vsak prišlek opraviti prisego zvestobe in plačati takso, ki je pomenila kar dobršen del dohodka trške blagajne.⁴⁶ V knjigi sledijo zapisi obravnave zapuščinskih zadev in raznih tožb med tržani, npr. tožba tržanke Marije Jurgec proti Katarini Vrbanič zaradi škode, ki so jo povzročili njeni prašiči.⁴⁷

Na dan sv. Tomaža leta 1663⁴⁸ so tržani za trškega sodnika ponovno izbrali Filipa Korbarja, ki ga gospostvo Hrastovec ni potrdilo. Na gradu so »prisilili« Jerneja Rižnerja, da prevzame funkcijo. Omenjajo se veliki stroški in nevšečnosti, ki jih je imel za nastanitev vojske.⁴⁹ Očitno gre za vojsko, ki je bila poslana v vojno proti Turkom pri Monoštru. Tega leta je zabeleženih le sedem svetnikov. Rižnerja so potem večkrat izvolili tudi tržani, in sicer vse do leta 1667. Zapisano je, koliko glasov je dobil (leta 1664 32, leta 1665 34), vendar ne tudi, koliko ljudi je glasovalo. Za posamezne svetnike je zapisano, s katero obrtjo so se ukvarjali. Tako je zapisan Jernej Hajden kot pek, Vinko Pecl kot čevljar, Martin Dražič kot usnjar in Pavel Krajner kot jermenar. Omenjajo se tudi kazni, ki bi ob neupoštevanju pravil doletele mesarje, in določila za lončarje.

Na dan sv. Tomaža leta 1668 je bil izvoljen trški sodnik Jurij Juršič in 8. januarja 1669 ga je potrdil tudi grof Herberstein. Svetnikov je v tistem letu bilo 12, navedeno je bilo, kdo opravlja funkcijo komornika, kdo je nadzornik mer in uteži ter dva v vlogi »tožilca« (*Vorgeher*) pri trških sodnih obravnava. Ilaunig v svoji kroniki pojasnjuje, da sta bila po dva »Vorgeherja« prisotna na sodnih obravnava, opravljala sta vlogo javnega tožilca. Na obravnava so tako bili: trški sodnik, dva svetovalca kot asesorja in dva tožilca. Pri kazenskih zadevah je eden od tožilcev podal tožbo, nato se je obtoženi zagovarjal, nato se je ob koncu po morebitnem zaslišanju prič izrekla sodba. Če je bila izrečena obsodba na zaporno kazen, se je takoj izvajala, če ni bilo pritožbe na višjo instanco. Med kazenskimi zadevami je bilo največ obravnave v zvezi z razžalitvijo časti in lahkiimi telesnimi poškodbami. Pri žaljenju je veljalo tako: če dva drug drugega žalita, se izreče v sodbi, da se to izenači. Če je eden drugega še kaj poškodoval in se zaradi odškodnine nista mogla pogoditi, sta bila oba napotena na sodišče v Hrastovec.⁵⁰

Ko so decembra leta 1671 potekale volitve, so zapisali, koliko glasov je dobil posamezni kandidat. Zmagal je Janez Jurij Juršič, ki ga je nato grof Herberstein potrdil že četrtič. Kandidati so bili v 17. stoletju vedno trije, število glasovalcev je v navedenih letih nihalo med 35 in 52.

Tabela 1: Pregled števila volivcev.

Leto	Število volivcev
1671	52
1688	40
1689	35
1690	39
1693	39

⁴⁶ Hernja Masten: Trg Sv. Lenart, str. 33.

⁴⁷ SI_PAM/0003, t. e. 1, Knjiga s protokoli lenarškega trškega sodnika za 17. in 18. stoletje, pag. 44'.

⁴⁸ Zadnja številka je poččkana, a najbrž je 3.

⁴⁹ SI_PAM/0003, t. e. 1, Knjiga s protokoli lenarškega trškega sodnika za 17. in 18. stoletje, pag. 45'.

⁵⁰ SI_PAM/1709, t. e. 2, Kronika sodnije pri Sv. Lenartu, str. 68–69.

6. julija 1687 je postal trški sodnik Primož Rižner, medtem ko so se 21. januarja 1688 v rotovžu⁵¹ zbrali vsi tržani.⁵² Zapisani so bili stari funkcionarji, in sicer po dva komornika, nadzornika za kruh in meso,⁵³ nadzornik ognjišč, gradbeni mojster idr. Nato zapis navaja nove funkcionarje: komornike, nadzornika za sol, nadzornika za nadzor nad kruhom in mesom (nadzor uteži in mer), četrtnega mojstra,⁵⁴ gradbenega mojstra,⁵⁵ nadzornika nad terilnico lanu⁵⁶ in tudi stražnika.

Nove volitve 21. decembra 1688 so Juriju Pihlerju namenile kar 20 glasov od skupno 40. Grof ga je potrdil 4. februarja 1689. Spet so naštetih občinski funkcionarji: dva komornika, nadzornik za kruh in meso, četrtni mojster, dva gradbena mojstra, nadzornik za terilnico lanu⁵⁷ in stražnika, ki mu je bila določena plača.

2. oktobra 1690 so se zbrali tržani v zvezi z glavarino in davkom na sol, sprejeli so tudi novega stražnika.

Med zapisniki ne najdemo le sodnih in upravnih zadev, zapisano je npr. tudi, da je 5. februarja 1691 umrl grof Friderik pl. Herberstein, nasledil ga je Maks Sigmund grof pl. Herberstein, ki je nato potrdil Pihlerja kot trškega sodnika. Kot primer zapisa o verskih zadevah naj služi ta z dnem 6. marca 1691, ko so se zbrali vsi tržani v rotovžu. Govorili so o tem, da je postni čas in da se morajo ob veliki noči vsi tržani udeležiti spovedi, tudi otroci in njihovi krstni botri, kot je že stari običaj.⁵⁸ Trg se je loteval tudi raznih investicij, tako so se 3. decembra 1691 z dvema kovačema dogovorili za izdelavo verige za občinski vodnjak.⁵⁹

Leta 1696 je v rotovžu največ glasov dobil Jurij Pihler (17 glasov), vendar je grof Herberstein potrdil kot trškega sodnika Janeza Vollerja, ki je od sokrajnov dobil 13 glasov, a je bil trški sodnik že od leta 1694.

Za leto 1700, ko je bil župan Tomaž Živko, so po daljšem času spet naštetih trški svetniki, ki jih je bilo osem, od leta 1704 naprej spet 10, navedeno je tudi, kateri od njih je tožilec. Januarja 1706 je novega trškega sodnika potrdil kar upravitelj na gradu Hrastovec.

Za leto 1714 je bil trški sodnik Janez Weydacher, navedenih je bilo devet svetnikov, dva sta blagajnika,⁶⁰ dva »tožilca«,⁶¹ dva komisarja za peke,⁶² dva komisarja za meso⁶³ ter dva za nadzor nad gradnjami in ognjišči.⁶⁴

⁵¹ Ilaunig v prvem zvezku na str. 68 zapiše, da je bil rotovž sezidan leta 1675, kakor kažeta letnica v dvorani nad vrati in napis: »Wo die Gesetze als Menschenwerk nicht deutlich und unzureichend sind, muss sie das Gewissen und die Menschlichkeit des Richters ergänzen.«

⁵² *Gesamte Burgerschaft.*

⁵³ *Brot und Fleischbeschauer.*

⁵⁴ »Nekaki policijski organi v trški občini so bili v poznejših časih tudi četrtniki. [...] ki so bili v občinskem svetovalstvu nekaki ljudski zastopniki (tribuni plebis), pravice glasu sicer niso imeli, vendar so v sejah zastopali proste tržane, smeli so predlagati želje in zahteve tržanov ter ugovarjati sklepom občinskega starešinstva. Oni so nekako posredovali med magistratom in tržani. Sčasoma se je pa njihov delokrog spremenil in so postali nekaki policijski nadzorniki v določenih četrtnijah mest ali trgov (Viertelmeister)« (Kovačič: Trg Središče, str. 388).

⁵⁵ *Paumaister.*

⁵⁶ *Prechelhaus, Harstube.*

⁵⁷ *Auf das Prechelhaus Absichter.*

⁵⁸ SI_PAM/0003, t. e. 1, Knjiga s protokoli lenarškega trškega sodnika za 17. in 18. stoletje, 1. zv., pag. 80.

⁵⁹ *Markts Prunkhöthen*; SI_PAM/0003, t. e. 1, Knjiga s protokoli lenarškega trškega sodnika za 17. in 18. stoletje, pag. 81.

⁶⁰ *Cassier.*

⁶¹ *Vorgeher.*

⁶² *Päkh Commissarii.*

⁶³ *FleischKomissarii.*

⁶⁴ *Wegmacher und Feyerbesichter.*

21. decembra 1718 je trški sodnik postal Simon Ignacij Blaznik, ki so ga ponovno izvolili tudi v letih 1719, 1720 in 1721. Za slednji leti je naštetih osem svetnikov.

Med zapisniki je z dnem 28. julija 1783 ohranjen prvi seznam tržanov – na njem je 54 imen, med njimi tudi tri ženske.⁶⁵ Podobni sezname se nato ponovijo še leta 1785 (53 tržanov), iz tega časa je tudi seznam podložnikov, ki imajo v lasti konje, ki je bil narejen za potrebe vojske, in seznam zaklane živine, ki sta ga predložila mesarska mojstra iz trga Sveti Lenart. Sezname tržanov so nato zapisani še za leto 1787 (54 tržanov), leto 1801 (del manjka) in leto 1805 (55 tržanov).

Na zadnjih straneh drugega zvezka zapisnikov so napisane predporočne pogodbe tržanov in podobni dokumenti med letoma 1779 in 1797, v katerih srečamo predvsem številne trške obrtnike.

V tretjem zvezku so zapisani novi prisežni obrazci, prisega za sprejem med tržana je poleg nemške tudi v slovenski obliki:

»Jas N. N. persgnem Bogu Samemo Mogazhnemo eno pravizhno persego, Da jas na neschni Den sa eniga Terschkiga Purgara gor vzet gratam. Da jas vse tisti, kai je knuzi, ino gor jemainjii tega gmein Terga S. Leonarda se Dotizhe, no vse tisto svösto storiti zhem, kai zölli gmein Purgarschofti knuzi bo. No te jas zhem tudi enemo takemo men naprö postablenemo Richtarü, nu enomo zöllenemo Rathü Vsech postenim Rezech pokorni bitti. Na Tako viscko, kak se enemo postenemo ino svöstemo Purgarü zhoi soii. Ta ko guischno kak meni Bog pomagai.«⁶⁶

Kot primer zapisnika, ko je sodnik zaslišal osumljenca zaradi tatvine, pogledjmo tega z dne 23. junija 1787. Ohranjena so vprašanja tožilca in odgovori 23-letnega osumljenca Janeza Cafa. Ker je vrednost ukradenega platna, denarja in drugega presejala določeno vsoto, so ga izročili deželskemu sodišču v Hrastovcu.⁶⁷

Ilaunig ugotavlja, da so se pri trškem sodišču v tistem času vse civilne tožbe končale s poravnavo ali so stranko napotili na tožbo v Hrastovec. Le izjemoma so dejansko izrekli sodbo.⁶⁸ Med zapisniki z dne 15. aprila 1793 najdemo tožbo za preživnino za nezakonskega otroka. Tožita starša nezakonske matere, sklene se poravnava, da mora otrokov dedek plačevati preživnino, kajti oče še nima lastnega premoženja.⁶⁹

Kadar ni šlo za spore, je imel trški sodnik navadno pravico do določitve mej, obračun terjatev in protiterjatev med strankami v trgu. Kot primer Ilaunig navaja zapuščinske razprave, katerih zapisnike tudi najdemo v obravnavanih knjigah. Poleg tega je opravljal trški sodnik tudi neke vrste notarske posle, sestavljal je namreč predporočne pogodbe. V prvem odstavku take pogodbe je bilo zapisano, da si ženin in nevesta obljubita, da se bosta poročila in veljata od takrat naprej kot zaročena z vsemi pravnimi posledicami. V drugem odstavku so zapisali, kaj v zakon prinese ženin, v tretjem odstavku, kaj prinese nevesta. Ženin to doto poviša še za enkrat toliko in dovoli vknjižbo zastavne pravice za ta znesek. V četrtem odstavku so določili skupno premoženje med zakoncema

⁶⁵ SI_PAM/0003, t. e. 1, Knjiga s protokoli lenarškega trškega sodnika za 18. in 19. stoletje.

⁶⁶ SI_PAM/0003, t. e. 2, Knjiga z zapisniki trškega sveta in sodišča magistrata Lenart v Slovenskih goricah, pag. 66–69.

⁶⁷ SI_PAM/0003, t. e. 2, Knjiga z zapisniki trškega sveta in sodišča magistrata Lenart v Slovenskih goricah, pag. 73–74. Primerjaj tudi Ilaunig, Kronika sodnije pri Sv. Lenartu, str. 69 (SI_PAM/1709, t. e. 2).

⁶⁸ SI_PAM/1709, t. e. 2, Kronika sodnije pri Sv. Lenartu, str. 71–72.

⁶⁹ SI_PAM/0003, t. e. 2, Knjiga z zapisniki trškega sveta in sodišča magistrata Lenart v Slovenskih goricah, pag. 193–194. Primerjaj SI_PAM/1709, t. e. 2, Kronika sodnije pri Sv. Lenartu, str. 72.

za primer smrti, tako da je bila ob času smrti polovica last preživelega, medtem ko je druga polovica tvorila zapuščino. Pred trškim sodnikom so se sklepale tudi kupoprodajne pogodbe, zadolžnice in poravnave v izvensodnih sporih. Trško sodstvo je bilo pod nadzorom deželnega sodišča v Hrastovcu. Tamkajšnji sodni upravitelj Janez Kajetan Bizjak je natančno nadzoroval uradovanje in tudi včasih zapisal svoje opombe. Kasnejši upravitelji so to opustili, tako da od leta 1806, ko je nastopil delo novi sodni upravitelj, tega nadzora iz dokumentov več ni mogoče razbrati.⁷⁰

Na prvi strani četrtega zvezka je zapisano, da je 5. julija 1843 za posledicami možganske kapi umrl dolgoletni trški sodnik, kirurg, cerkveni ključar in šolski nadzornik Karl Šrambek. Tržani se na volitvah kar niso mogli zediniti, kdo ga bo nadomestil, nato so pri gospodstvu Hrastovec le določili barvarskega mojstra Alojza Vencelja, da za tri leta prevzame funkcijo trškega sodnika.⁷¹ Vencelj je že marca 1844 prostovoljno odstopil s funkcije, medtem ko je njegove naloge za nekaj časa očitno prevzel komornik.

17. marca 1849 je bil izdan občinski zakon, s katerim se je nehala trška sodnija, medtem ko so njene pristojnosti prešle na okrajna sodišča. 8. avgusta 1850 so bile prve občinske volitve po novih pravilih. Za prvega župana je bil izvoljen Jakob Leserer.⁷² Iz seznama tržanov z volilno pravico iz leta 1850 lahko razberemo imena 79 tržanov (med njimi tudi nekaj žensk), njihove poklice, hišne številke in davek. V knjigo so vpisani tudi glasovalni sezname za različne funkcije v trškem svetu s številom glasov, ki jih je posamezni kandidat dobil. Na koncu knjige sta še prisežna obrazca za župana oziroma predsednika občine (*Gemeindvorsteher*) in za občinske svetnike (*Gemeinderäthe*).⁷³

Položaj trškega sodnika je bil predvsem častna funkcija, vendar je vseeno mož, ki jo je opravljal, dobival za svoje delo tudi plačilo, in sicer voz sena in otave s travnika gospodstva Hrastovec v Zamarkovi. Sistem je bil zelo patriarhalen – tržani so volili svojega sodnika in položili v njegove roke svojo usodo. Na ta način so se, tako pravi Ilanig, izognili narodnim sporom in s tem so bile sodišču v Hrastovcu prihranjene številne sodne

Protokoli trga Lenart v Slovenskih goricah, 1640–1850 (Vir: SI_PAM/0003, t. e. 1–2).

⁷⁰ SI_PAM/1709, t. e. 2, Kronika sodnije pri Sv. Lenartu, str. 72–74.

⁷¹ SI_PAM/0003, t. e. 2, Knjiga z zapisniki trškega sveta pri Lenartu v Slovenskih goricah (1843–1850), pag. 1.

⁷² SI_PAM/1709, t. e. 2, Kronika sodnije pri Sv. Lenartu, str. 74–75.

⁷³ SI_PAM/0003, t. e. 2, Knjiga z zapisniki trškega sveta pri Lenartu v Slovenskih goricah (1843–1850).

razprave. Trško sodišče v Lenartu je, tako kot tudi drugod, spominjalo na kasnejše posredovalne urade,⁷⁴ ki so imeli nalogo posredovati pri sporih in doseči poravnavo med sprtima stranema.⁷⁵

2.2 Davčne zadeve trga Lenart

Ohranjena je davčna knjiga,⁷⁶ ki ima na začetku zapise o davku na trgovanje in pašnini. Plačniki so vpisani z imeni in priimki, medtem ko so oznake za pobrani denar zabeležene v rubrikah z leti od 1640 do 1661. Na koncu so vpisi davčnih zaostankov. Ko je bil dolg poplačan, so vpis prečrtali.

Med davke je uvrščen tudi leta 1772 zapisan register desetine v snopju župnije Lenart,⁷⁷ iz katere je razvidno, da je tretjino desetine dobil župnik pri Sv. Lenartu, na koncu registra je celo njegovo potrdilo o prejemu naturalij. Vpisi podložnikov so razporejeni po krajih (Zgornji Žerjavci, Spodnji Žerjavci, Lormanje, trg Sv. Lenart), gre za dajatve pšenice, rži, ovs, ponekod tudi ječmena. Na koncu registra je sumarij pobranega žita za vsako vas posebej.

Naslednja knjiga vsebuje tako vpise, ki sodijo k davkom, kot vpise, ki bi jih morali uvrstiti med zapisnike trškega sodnika, kajti gre za pogodbe, ki so se sklepale pred njim, poleg tega so podobne pogodbe vpisane že tudi na zadnji strani ene od knjig s protokoli lenarškega trškega sodnika.⁷⁸ Gre torej za davčno knjigo z dodanimi predporočnimi pogodbami, poravnanimi in kupoprodajnimi pogodbami (1779–1812).⁷⁹ Na začetku so zapisani davki, ki so jih tržani Lenarta dajali za trgovanje, vino, lov in pašnike. V seznamu so navedena imena in priimki tržanov, urbarialna številka posesti, višina pobranega davka za tri leta (1794–1797), nato se seznam ponovi za naslednja tri leta (1798–1801). Sledijo obvestilo o vizitaciji, računi, plačilo za vino (*Pannwein*). Nov seznam obsega davke v letih 1802–1808, naslednji naj bi bil za leta 1809–1814, vendar so izpolnjeni le zneski za leto 1809, medtem ko je za leta 1810–1814 narejena nova tabela. Sledijo popisi lastnikov s hišnimi številkami. Naslednja tabela zajema davke v letih 1815–1820 (za leto 1820 ni vpisov). Na naslednjih straneh je navedena občinska zemlja. V zadnji tretjini knjige se začnejo vpisi predporočnih pogodb (1779–1812), inventarji po umrlih in podobne pogodbe, potrdila in prepisi dopisov krajevnemu sodišču.

V posebni mapi so dokumenti v zvezi z davkom na psa (1874–1877),⁸⁰ in sicer zapisniki sej občinskega odbora o določitvi višine letnega davka na psa; dopisi in razglasi; skica značke, ki jo prejme plačnik davka na psa; vabila na sejo občinskega odbora; pravila za pobiranje davka na psa; opomin zaradi neplačnega davka; seznam lastnikov psov v Lenartu.

Med druge davčne zadeve⁸¹ so uvrščene specifikacije izdatkov trga; računi in pogodba iz 17. stoletja; trške davčne knjižice, v katerih so zabeleženi tržani in njihovi davki; potrdila o plačilu prispevkov; letni obračun trga za leto 1782; ščitna pisma gospostev Gornja Radgona, grad Maribor (Spodnji Maribor), Svečina; zapisnik o cenitvi nepremičnin lenarškega tržana ipd.

⁷⁴ SI_PAM/1709, t. e. 2, Kronika sodnije pri Sv. Lenartu, str. 74.

⁷⁵ *Laibacher Zeitung*, 4. 6. 1873, str. 1.

⁷⁶ SI_PAM/0003, t. e. 3, p. e. 1, Davčna knjiga za trgovino in pašo ter davčne zaostanke trga Lenart.

⁷⁷ SI_PAM/0003, t. e. 3, p. e. 2, Register desetine v snopju župnije Lenart.

⁷⁸ SI_PAM/0003, t. e. 1, Knjiga s protokoli lenarškega trškega sodnika za 18. in 19. stoletje; tudi predporočne pogodbe tržanov, 1722–1805.

⁷⁹ SI_PAM/0003, t. e. 3, Davčna knjiga z dodanimi predporočnimi pogodbami, poravnanimi in kupoprodajnimi pogodbami za trg Lenart, 1779–1812.

⁸⁰ SI_PAM/0003, t. e. 3, p. e. 3, Dokumenti v zvezi z davkom na psa v trgu Lenart.

⁸¹ SI_PAM/0003, t. e. 3, p. e. 7, Drugi davki trga Lenart v Slovenskih goricah.

2.3 Trški privilegiji

Med trške privilegije sodijo prepisi listin, s katerimi je trg dobil podeljene ali potrjene privilegije.⁸² Najstarejša taka listina, katere overjeni prepis je nastal v 18. stoletju, je listina kralja Maksimilijana I. iz leta 1506. V listini kralj potrди trgu Lenart pravico do tedenskega sejma ob sredah in letnega sejma na osmi dan pred dnevom sv. Ulrika.⁸³ Sledita dva prepisa listine, v kateri cesar Leopold podeli trgu Lenart pravico do živinskih sejmov. Prvi prepis je najbrž iz 18. stoletja, drugi iz 19. stoletja, gre pa za listino, ki je nastala leta 1684 in v kateri cesar Leopold zaradi težkih razmer, ki so v Lenartu, podeli tržanom pravico do dveh letnih živinskih sejmov. Prvi sejem se je moral odvijati v času sv. Filipa in Jakoba (1. maj), drugi v času sv. Mihaela (29. september).

Kot je že bilo omenjeno, se starejši prisežni obrazci najdejo med zapisniki trškega sveta. V knjigi z zapisniki privilegijev in priseg⁸⁴ so nekoliko mlajši obrazci, ki so jih uporabljali med leti 1843 in 1892. Na prvi strani knjige je barvni grb trga Lenart s sv. Lenartom. Sledijo obrazci s prisegami, ki jih je sodnik in predstojnik trških svetnikov uporabil pri sprejemu novega tržana, izvolitvi svetnika in komornika (*Kämmerer*). Sledijo prepis odredbe, s katero je štajerski deželni odbor dovolil trški občini Lenart izterjavo pristojbine za sprejem v domovinsko zvezo (*Heimatverband*); prepis sklepa občinskega odbora, da bo denar, ki ga bo občina dobila od pristojbin za sprejem v domovinsko zvezo in za trške pravice, vložila v fond, s katerim bo pomagala najrevnejšim tržanom; ter prepis sklepa občinskega odbora, da je v prihodnje iz sanitarnih razlogov prepovedano gnati živino in svinje po ulicah trga.

Med dokumenti v zvezi z lenarškimi trškimi sejmi in prazniki najdemo predvsem razne dopise in pravila v zvezi z izvajanji sejmov ter obhajanjem praznikov iz časa med leti 1862 in 1888.⁸⁵

2.4 Dokumenti v zvezi z občinsko zemljo

V spisih o razdelitvi lenarške gmajne⁸⁶ (1813–1893) so zapisnik trškega sodišča o razdelitvi občinske zemlje (gmajne) ob potoku Velka, dopisi gospostvu Hrastovec, najemna pogodba za občinsko zemljo, izkazi o razdelitvi občinskega pašnika, seznam za razdelitev zemlje v Gradišbergu (najbrž gozd v k. o. Zgornja Velka). V izkazih o razdelitvi občinske zemlje so navedeni tržani, ki so bili solastniki občinske zemlje, a so se odločili, da si jo bodo raje razdelili. Spisom sta priložena še dva dokumenta: izjava vaščanov Lormanja, da so lenarški gasilci hitro in prizadevno gasili požar v njihovi vasi (28. junija 1828), in inventar po umrli kajžarici z okolice Ptuja.

Ohranjeni so tudi trije barvni načrti in izrisi lenarških gmajn (1823–1893),⁸⁷ iz katerih je razvidna razdelitev skupne zemlje med posamezne tržane. Poleg tega so navedene še tri kupoprodajne pogodbe za zemljišča pri Lenartu,⁸⁸ pogodba iz leta 1830 ima priloženo tudi cenitev, pogodba iz 20. stoletja ima zemljiškknjižne izpiske, pobotnice o izknjižbi in sklepe okrajnega sodišča.

⁸² Spomnimo, da Pokrajinski arhiv Maribor v Zbirki listin hrani originalne listine o potrditvi trških pravic Lenartu iz let 1684, 1827 in 1839.

⁸³ Sv. Ulrik je 4. julija, torej je letni sejem potekal 26. junija.

⁸⁴ SI_PAM/0003, t. e. 3, Knjiga z zapisniki privilegijev in priseg za trg Lenart v Slovenskih goricah.

⁸⁵ SI_PAM/0003, t. e. 3, p. e. 7, Dokumenti v zvezi z lenarškimi trškimi sejmi in prazniki.

⁸⁶ SI_PAM/0003, t. e. 4, p. e. 1, Spisi o razdelitvi lenarške gmajne.

⁸⁷ SI_PAM/0003, t. e. 4, p. e. 2, Načrti in izrisi lenarških gmajn.

⁸⁸ SI_PAM/0003, t. e. 4, p. e. 3, Kupoprodajne pogodbe tržanov Lenarta v Slovenskih goricah.

2.5 Dokumenti o gradnji⁸⁹

Med gradbenimi zadevami najdemo dokumente o gradnji skladišča za gasilsko opremo iz leta 1830, in sicer načrte, predračun, opis stanja, račune za gradbeni material in zapisnik. Tu so tudi dokumenti o gradnji sodniškega poslopja (1849–1869), ki se začnejo že z zapisniki o določitvi primerne lokacije za okrajno sodišče (*Bezirksgericht*) v trgu Sveti Lenart, nadaljujejo z dopisi in vlogo v zvezi z izgradnjo stavbe, zadolžnicami, pooblastili za pravno zastopanje, načrtom sobe v trški hiši in zaključijo z listinami o hipotekah. Naslednji sklop predstavljajo dokumenti o ureditvi telegrafa v trgu (1874–1878), med katerimi so dopisi (predvsem z direkcijo za telegrafe v Gradcu), vabila na sestanke, stenogramski zapisniki, zaznamki, pogodba o delu, pogodba o subvenciji med direkcijo za telegrafe iz Gradca in občino Sveti Lenart o ustanovitvi telegrafskega urada. Ohranjeni so tudi dokumenti o popravilu cerkvene ure (1874–1878): dopisi, vabilo na sestanek, zapisniki sestankov v zvezi z novo uro v cerkvenem zvoniku, razglas o potrebi po uri, ki bo zvonila vsake četrte ure, potrdilo urarja, ponudba za uro, zapisnik urarja o stroških, odgovor občinam Lormanje in Žetale, ki nočejo plačati prispevka za uro v Lenartu, računi, rekurz na odločitev o popravilu ure. Iz istega obdobja so tudi dokumenti v zvezi z ureditvijo pokopališča, predvsem razni dopisi, med katerimi je tudi dopis o nemogočem stanju poti do pokopališča, poleg tega sta tu še spis o mrliški vežici in vabilo na sestanek, pri čemer je bila obravnavana tudi gradnja mrliške vežice. Iz leta 1897 je natančen predračun s stroškovnikom za gradnjo izolirnice v trgu. Dokumenti o gradnji se zaključujejo s tistimi o ureditvi cest in kanalizacij (1878–1911): dopisi; plačila tržanom za odkupljena zemljišča zaradi razširitve ceste; vabilo na sestanek; zapisnik o izjavi tržana, ki dovoli, da po njegovem zemljišču teče kanalizacija; ponudbe dunajskega podjetja za gradbeni material za kanalizacijo; predračuni; gradbeni načrt glavnega kanala; letni obračun za leto 1892; zapisniki sestankov; razglasi; dopisi gradbenega podjetja iz Maribora.

2.6 Obračuni lenarškega trškega sodnika⁹⁰

Obračuni so ohranjeni od leta 1679 do leta 1835, vendar ne za vsa leta. Gre v glavnem za tanke zvezke, v katerih so zapisani prejemki in izdatki za vsako leto posebej, le za leta 1792–1796 najdemo zapise v istem zvezku. Najmlajši zvezek je nekoliko obsežnejši, vsebuje opis prejemkov in izdatkov, subparticijski izkaz z imeni davčnih zavezancev, izkaze o plačilu davkov, specifikacije stroškov, izvlečke stanja, licitacijske zapisnike rotovške kleti in trških zemljišč, pogodbo in zapisnik o izkopu trškega vodnjaka, potrdila o plačilu, račune in licitacijske zapisnike stonin na letnem in živinskem sejmju.

2.7 Popisi prebivalcev in živine⁹¹

Seznami služabnikov iz leta 1857 so narejeni po posameznih vaseh sodnega okraja Sveti Lenart: Drvanja, Sveti Trije Kralji, Bišečki Vrh, Osek, Cogetinci, Vintarovci, Črmljenšak, Spodnji Žerjavci, Zgornji Žerjavci, Benedikt, Ledinek, Andrenci, Sveti Jurij, Zgornja Velka, Spodnji Gasteraj idr. Poleg imen služabnikov so zapisana tudi imena tistih, ki jih zaposlujejo. »Služabniki« so najpogosteje opravljali dela viničarja, hlapca ali dekle. Na seznamu tujcev, ki so bili v občini

⁸⁹ SI_PAM/0003, t. e. 4, p. e. 4–10, Dokumenti o gradnji pri Lenartu v Slovenskih goricah.

⁹⁰ SI_PAM/0003, t. e. 5, p. e. 1–2, Obračuni trga Lenart v Slovenskih goricah.

⁹¹ SI_PAM/0003, t. e. 5, p. e. 3–5, Popisi prebivalcev in živine v trgu Lenart v Slovenskih goricah.

Lenart iz 19. stoletja, je navedenih 79 imen in še nekateri drugi podatki. V tem sklopu so ohranjeni tudi dokumenti v zvezi s štetjem ljudi in živine, gre namreč za dopise, okrožnice, tiskovine in uradne liste z navodili za ljudsko in živinsko štetje.

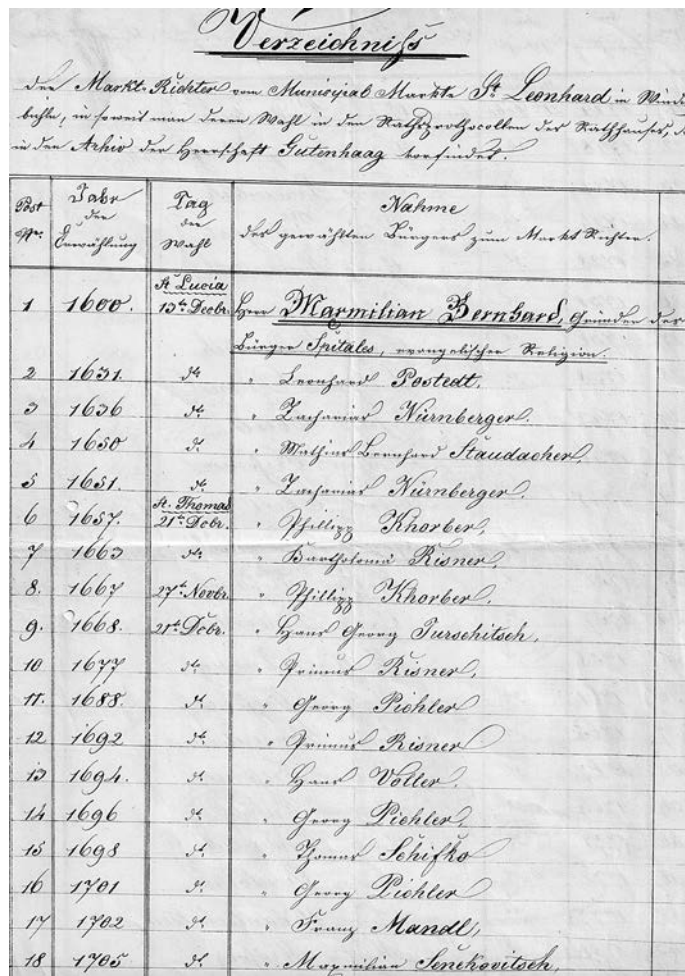
2.8 Volitve trške in občinske uprave⁹²

Na sedmih listih so ohranjeni posamezni zapisniki in zabeležke o volitvah trških sodnikov in svetnikov za leta: 1680, 1681, 1683, 1682, medtem ko lahko za marsikatero leto podatke o volitvah razberemo iz že na začetku prispevka obravnavanih zapisnikov trškega sveta. Leta 1844 je nastal seznam trških sodnikov, ki so bili na čelu trga Sveti Lenart med leti 1600 in 1843, na katerem je 56 sodnikov (nekateri so navedeni večkrat). Pri vsakem sodniku je zapisan datum izvolitve. Prvi na seznamu je Maksimilijan Bernhard, ustanovitelj trškega špitala, nato se zvrstijo še ostali do leta 1843.

Spodaj navajam seznam vseh znanih trških sodnikov do leta 1849, ki sem ga skušala popraviti na temelju zapisnikov trškega sveta, za tiste od leta 1722 dalje tudi s pomočjo seznama, ki ga je pripravil Ožbalt Ilaunig.⁹³ Včasih se podatki ne ujemajo, sploh če jih primerjamo nato še s podatki iz obračunov lenarškega trškega sodnika, tako da je treba te letnice jemati bolj informativno. Imena v spodnji tabeli so slovenjena, medtem ko so priimki slovenjeni takrat, kadar je očitno, za kateri »slovenski« priimek gre.

Tabela 2: Seznam trških sodnikov.

Ime trškega sodnika	Leta, ko je opravljal delo trškega sodnika
Maksimilijan Bernhard	1600
Lenart Postet	1631
Zaharija Nürnberger	1636–1648, 1652–1657
Matija Bernhard Staudacher	1651
Filip Korbar/Korpar	1658–1663, 1667
Jernej Rižner	1664
(Janez) Jurij Juršič	1669–1679
Primož Rižner	1677, 1693–1694
Jurij Pihler	1689–1692, 1697–1698, 1702
Janez Voller	1695–1696
Tomaž Živko	1699–1700
Franc Mandl	1703–1705

Seznam trških sodnikov
(Vir: SI_PAM/0003, t. e. 5, p. e. 7).

⁹² SI_PAM/0003, t. e. 5, p. e. 6–7, Volitve trške in občinske uprave pri Lenartu v Slovenskih goricah.

⁹³ SI_PAM/1709, t. e. 2, Kronika sodnije pri Sv. Lenartu, str. 75–76.

Marks Senekovič	1706
Jurij Pinterič	1708–1711, 1715–1718, 1722–1723, 1729–1730, 1734–1737
Janez Weydacher	1712–1714
Simon Ignacij Blaznik	1719–1722
Filip Cirngast	1725–1728
Franc/Janez Leserer/Leser	1731–1733
Matija Eberl	1737, 1743
Jernej Diemer	1739–1741
Janez Eberl	1742–1745, 1748–1751
Matija Frasner/Fresner	1747–1750, 1752–1755, 1762–1765, 1768–1768
Jurij Pinterič ⁹⁴	1752, 1757, 1766, 1772
Gašper Marič	1756–1757
Matija Premik	1758–1762, 1770–1771
Franc Rudolf	1773–1777
Janez Urbančič	1778–1782, 1787–1790
Martin Mrazek	1782–1783
Leo Vogler	1784–1786
Ignac Cmol	1787–1793 ⁹⁵
Kajetan Hartwig	1794–1795
Anton Vratinčič	1796–1799
Matija Fekonja	1800
Karel Šrambek ⁹⁶	1802–1804, 1807–1808, 1814–1843
Andrej Spitzzy	1805
Blaž Zajfrid	1806–1807
Tadej Špicer	1810–1813
Alojz Vencelj	1843–1844
Jakob Spitzzy	1846–1849

2.9 Dokumenti Gospodarskega pomožnega urada sodnega okraja Lenart⁹⁷

Gre za novejša dokumenta, in sicer iz časa med leti 1914 in 1919, ohranjenih je nekaj dopisov in dva delovodnika gospodarskega pomožnega urada. Dopisi so naslovljeni na Ožbalta Ilauniga, sodnika in predstojnika okrajnega gospodarskega pomožnega urada. Med njimi je tudi prepis dopisa, v katerem se navaja sestanek gospodarskega urada, na katerem so odločili, da se okrožni pomožni urad ukine. Zahvaljujejo se predstojnikoma Jožefu Stergarju in Ožbaltu Ilaunigu za zaslužno delo v uradu. Ilaunig je bil sodnik in pisatelj, ki se je ukvarjal tudi z zgodovino, medtem ko je o Lenartu spisal zanimivo kroniko, katere rokopis hrani Pokrajinski arhiv Maribor v fondu SI_PAM/1709, Ilaunig Ožbalt.⁹⁸

⁹⁴ Najbrž ni isti Jurij Pinterič kot tisti, ki je bil trški sodnik na začetku 18. stoletja.

⁹⁵ Za to leto v seznamu trških sodnikov navaja Ignaca Cmola, Franca Ksaverja Kluna, Lea Voglerja, nato zapiše, da je bil potrjen Janez Urbančič. Iz zapisnikov trškega sveta je mogoče razbrati, da je bil trški sodnik Ignac Cmol.

⁹⁶ Pojavljajo se zapisi o trškem sodniku Karlu Šrambeku in Karlu Janezu Šrambeku. Glede na vpis v Knjigi z zapisniki trškega sveta pri Lenartu v Slovenskih goricah (1843–1850) je trški sodnik Šrambek umrl 6. julija 1843 v 76. letu starosti. Gre očitno za eno in isto osebo, ki je opravljala funkcijo trškega sodnika v časovnem obdobju 40 let.

⁹⁷ SI_PAM/0003, t. e. 5, p. e. 8, Dokumenti Gospodarskega pomožnega urada sodnega okraja Lenart.

⁹⁸ SI_PAM/1709, t. e. 2, Kronika sodnije Sv. Lenart.

3. Patenti, kurende, okrožnice in dopisi, ki so prispeli na upravo trga⁹⁹

Cesarsko–kraljeve in okrožne uredbe, ki so prispele na upravo trga med leti 1785 in 1797, so prepisovali v knjige, naredili so tudi imenska kazala. Od leta 1803 do leta 1850 so odložene kronološko, nekatere med njimi so že dvojezične, po večini seveda le nemške.

4. Domovinski listi tržanov¹⁰⁰

Domovinski listi iz srede 19. stoletja vsebujejo naslednje podatke: ime, priimek, poklic, stan, kraj bivanja, opis zunanosti (postava, lasje, oči, posebna znamenja, jezikovna znanja), datum ipd. Nekateri domovinski listi so napisani na vnaprej natisnjenih obrazcih, drugi so v celoti rokopisni. Večina obrazcev je dvojezičnih (nemški/slovenski).

5. Dokumenti, povezani z vojsko¹⁰¹

Seznami vojaških obveznikov s področja Lenarta so iz časa med letoma 1872 in 1884. Gre za štiri zvezke z dvojezičnimi vnaprej natisnjenimi tabelami, ki vsebujejo abecedne ali zaporedne sezname s podatki o vojaškem oddelku, činu, imenu, ponekod tudi opombe, kraj bivanja, leto ipd. Novejšega datuma (1918–1920) so prav tako v to serijo uvrščeni dokumenti o prevratnih dogodkih. Gre za dopise (največ Narodnega sveta pri Sv. Lenartu), sezname vojaške posadke pri Lenartu, povelja, izjavo, poročilo (raport), oklic, telegram, zapisnik okrajne bolniške blagajne pri Sv. Lenartu, okrožnico, seznam o pobiranju prispevka, službene liste, pritožbo proti odloku poverjeništvu za notranje zadeve, spomenico ipd.

6. Dokumenti, povezani s cerkvijo in šolstvom¹⁰²

Iz leta 1822 je zapisnik o vizitaciji župnij, ki so spadale k dekanatu Sv. Lenart v Slovenskih goricah, in sicer: Sv. Jurij, Marija Snežna v Zgornji Velki, Sv. Trojica v Slovenskih goricah, Sv. Benedikt, Sv. Marija v Negovi, Sv. Marija v Apačah, Sv. Ana v Slovenskih goricah. Zapisana so imena župnikov, kaplanov, učiteljev in babilic¹⁰³ v posamezni župniji. Ocenjeno je, ali vlada v župniji red, popisani so cerkveno premoženje, potek maš, stanje cerkvenih stavb, dodani so tudi kratki opisi ljudstva glede pobožnosti, vraževernosti ipd.

Na šolstvo se nanaša primerjalna tabela za šolski okoliš Lenart iz leta 1846, v kateri najdemo podatke o številu in vrsti šol, šoloobveznih otrocih, učiteljih ipd. Za leta 1830, 1831 in 1835 so izkazi o šolskih okoliših, prihodkih učiteljev ter stanju šolskih zgradb za šole v Svetem Lenartu, Sveti Trojici, Benediktu, Apačah, Zgornji Velki, Sveti Ani, Svetem Juriju in Negovi. Podobni sta tabeli iz leta 1864 in leta 1865, ki pričata o stanju ljudskih šol v Svetem Lenartu,

⁹⁹ SI_PAM/0003, t. e. 6–9, Patenti, kurende, okrožnice, dopisi, ki so prispeli na upravo trga Lenart v Slovenskih goricah.

¹⁰⁰ SI_PAM/0003, t. e. 10, p. e. 1, Domovinski listi tržanov Lenarta v Slovenskih goricah.

¹⁰¹ SI_PAM/0003, t. e. 10, p. e. 2–3, Dokumenti, povezani z vojsko pri trgu Lenart v Slovenskih goricah.

¹⁰² SI_PAM/0003, t. e. 10, p. e. 4, Dokumenti, povezani s cerkvijo in šolstvom pri Lenartu v Slovenskih goricah.

¹⁰³ V smislu pomočnice pri porodih.

Spodnji Voličini, Sveti Trojici, Benediktu, Sveti Ani, Svetem Juriju, Trnovski vasi in Negovi.

7. Dokumenti nekaterih društev, ki so delovala na področju Lenarta¹⁰⁴

Gasilsko društvo Lenart (1876–1883): dopis o predaji gradiva gasilskega društva trški občini Lenart; pooblastilo Ivanu Sernecu za zastopanje podjetja za izdelavo zvonov; sodni spor gasilskega društva s podjetjem za izdelavo zvonov.

Nemško moško pevsko društvo (1896–1910): Zapisniki društvenih sestankov, vabila na sestanke in nastope, pravila društva, dopisi, programski listi s predstav, sezname članov društva; letno poročilo Nemškega moškega pevskega društva iz Maribora.

Schulverein (1897–1909): Zapisniki sestankov trške občine Sv. Lenart v Slovenskih goricah o šolskih vprašanjih s sezname volilnih upravičencev; zapisnik o sestanku glede gradnje šole in društvene zgradbe v Lenartu (*Schulverein*), prodaja zemljišča za omenjene zgradbe, dopis.

Krajevna skupina *Südmark* (1906–1908): Vabilo na vrtno zabavo s podpisu udeležencev, seznam društvenih izdatkov in prejemkov za leto 1908, račun-ska knjižica, sezname članov društva.

Zgodovinski zapiski za Lenart in okolico, najbrž jih je zbiralo zgodovinsko društvo (1885–1928): dopisi, zapiski o zgodovini, arheoloških najdiščih ipd.

8. Dokumenti špitala¹⁰⁵

Lenarški špital je bil v primerjavi s špitali na Ptuj (ustanovljen leta 1315), Mariboru (1348), Celju (1459) ustanovljen pozno, to je v 17. stoletju. Čeprav ga je ustanovil tamkajšnji tržan in trški sodnik Maks Bernhard,¹⁰⁶ je imelo patronat nad njim gospostvo Hrastovec. Bernhard je umrl brez dedičev, zato je svoje premoženje v celoti zapustil za ureditev špitala. Določil je, da dobijo v njem oskrbo obubožani tržani in drugi revni ljudje, vendar se mora vse izvršiti z dovoljenjem gospostva Hrastovec.¹⁰⁷

V fondu Trg Lenart v Slovenskih goricah so ohranjeni tudi posamezni dokumenti lenarškega špitala. V zapuščinskem inventarju trškega sodnika Maksa Bernharda, ki je torej špital ustanovil, je na 12 listih popis njegovega premoženja iz leta 1625: denar (gotovina), srebrnina, oblačila, vino, žito, živina, vozila ipd. Iz leta 1631 je nato še inventar in popis zapuščine, ki jo je Maks Bernhard podaril za ustanovitev špitala. Gre za popis srebrnine, zemljišč (špitalska zgradba s skednjem, hlevom in vrtom, pripadajoče zemljišče), živine (dva konja, par volov, tri krave in tele), žita, posode in drugih premičnin. Inventar je potrdil Gunthar Herberstein.¹⁰⁸

V sedmih zvezkih so ohranjeni obračuni špitalskih mojstrov, v katere so beležili prejemke in izdatke špitala za posamezno leto: 1626 (2 zvezka), 1627, 1632, 1633, 1634, 1655 in 1737.¹⁰⁹ Iz letnega obračuna 1626 je razvidno, da je imel špital največ dohodkov od vinogradov, toda tudi največ izdatkov za nji-

¹⁰⁴ SI_PAM/0003, t. e. 10, p. e. 5–9, Dokumenti nekaterih društev, ki so delovala na področju Lenarta v Slovenskih goricah.

¹⁰⁵ SI_PAM/0003, t. e. 11, Dokumenti špitala pri Lenartu v Slovenskih goricah.

¹⁰⁶ Mlinarič zapiše Marko Bernhardt.

¹⁰⁷ Mlinarič: Meščanski špital pri Lenartu v Slovenskih goricah, str. 14.

¹⁰⁸ SI_PAM/0003, t. e. 11, p. e. 2, Inventar in popis zapuščine, ki jo je Maks Bernhard podaril za ustanovitev špitala pri Lenartu v Slovenskih goricah.

¹⁰⁹ SI_PAM/0003, t. e. 11, p. e. 3, Obračuni špitalskih mojstrov pri Lenartu v Slovenskih goricah.

hovo obdelavo. Tako je bilo dohodkov v omenjenem letu 456 goldinarjev in izdatkov 447 goldinarjev, namenjenih v prvi vrsti za vinograde. V času špitalskega mojstra Zaharije Nümbergerja (1631–1634) je imel špital poleg svojih stavb (hiša, skedenj, hlevi) in vrta ter vinogradov tudi polja. Nedvomno so bili v tem času v špitalu že oskrbovanci. Obračun za leto 1655 izkazuje pet špitalskih vinogradov na Viničkem vrhu, pri Zemarkovi in Zavrhu, na katerih se je tedaj pridelalo okoli 40 štrtinov (nad 20.000 l) vina.¹¹⁰

V fondu je med dopise, pobotnice in spise špitala uvrščena listina iz leta 1626, v kateri Jurij Süber, oskrbnik radgonske gosposčine, potrjuje, da so mu špitalski mojstri Lenart Postet, Matej Likovec, Štefan Kempeis in Jurij Embser poravnali za špitalski vinograd 103 goldinarje, 46 krajcarje in 2 denariča.¹¹¹

Komaj je lenarški špital dodobra zaživel, že ga je velik trški požar uničil, z njim tudi skoraj vse premičnine, tako da so od špitalskega premoženja ostali tako rekoč samo še vinogradi. Erazem Friderik grof Herberstein se je kot univerzalni dedič po svojem očetu odločil, da bo ponovno vzpostavil špital in ga je v ta namen primerno dotiral. Pozidal je špitalsko poslopje ter ga opremil, tako da je 1. maja 1661 lahko sprejel prvih šest oskrbovancev, tri moške in tri ženske. Povprečna starost oskrbovancev je bila 70 let, najstarejši je bil star 90 let in najmlajši 45.¹¹² V fondu je na posebnem listu ohranjen seznam donacij špitalu iz tega časa. Gre za naturalije (sol, mast, moka ipd.), ki jih je podarilo gospostvo Hrastovec. Poleg tega je v originalu in dveh prepisih ohranjeno tudi špitalsko pismo iz leta 1661. V njem grof Erazem Friderik Herberstein opisuje ustanovitev špitala, ki je bila povsem v rokah trga in njenega trškega sodnika Maksa Bernharda. Ker je pozneje špitalu grozil propad, je patronat nad njim prevzelo gospostvo Hrastovec oziroma družina Herberstein. Opisuje tudi, da je v letu 1661 špital skrbel za šest oseb in od leta 1672 za osem. Sledi opis obnove celotne ustanove in nakupa novega zemljišča ter stavbe za špital. Določeno je, koliko oseb lahko špital oskrbuje, kaj vse dobijo od gospostva Hrastovec v dar – točno je določena količina hrane, kurjave, oblačil ipd.¹¹³

Špitalsko pismo iz leta 1661
(Vir: SI_PAM/0003, t. e. 11, p. e. 6).

¹¹⁰ Mlinarič: Meščanski špital pri Lenartu v Slovenskih goricah, str. 16.

¹¹¹ SI_PAM/0003, t. e. 11, p. e. 4, Dopisi, pobotnice in spisi špitala pri Lenartu v Slovenskih goricah.

¹¹² Mlinarič: Meščanski špital pri Lenartu v Slovenskih goricah, str. 16.

¹¹³ SI_PAM/0003, t. e. 11, p. e. 6, Špitalsko pismo o špitalu trga Lenart v Slovenskih goricah.

Zanimiva sta tudi zapisnik pričanja upravitelja gospostva Hrastovec iz leta 1883 o požaru, ki je uničil špital; ali zapisnik o predaji premoženja in uprave špitala grofa Herbersteina občini Sv. Lenart v Slovenskih goricah.¹¹⁴ V noči s 27. avgusta na 28. avgust leta 1883 je med pol dvanajsto in eno uro ponoči pogorelo špitalsko poslopje, vzroka za požar komisija ni mogla ugotoviti. Škode je bilo za 650 goldinarjev, medtem ko je bilo poslopje zavarovano za 1.200 goldinarjev. Še istega leta je špitalski mojster začel s popravilom špitalskega poslopja, popravil je tudi gospodarska poslopja.¹¹⁵

Najmlajši dokumenti špitala v fondu so iz let 1912/13 in se nanašajo na spremembe v upravi špitala. Leta 1910 je špital prešel od gospostva Hrastovec na občino Sv. Lenart. Narejen je popis premoženja in dohodkov špitala, opisani so tudi stroški špitalskega mojstra. Priložen je še prepis listine, ki jo je 26. avgusta 1795 izdal guverner in svetnik cesarsko-kraljevega štajerskega gubernija.¹¹⁶

Zaključek

V 19. stoletju je bil Sveti Lenart v Slovenskih goricah med najmanjšimi trgi na Štajerskem. Med obema vojnoma je bil sicer gospodarsko središče širšega območja Slovenskih goric, a v razvojno gravitacijskem pogledu v primerjavi s sosednjim Mariborom ali Ptujem manj pomemben. Ta predel Slovenskih goric se je namreč spoprijemal z elementi podedovane gospodarske zaostalosti. Industrije praktično ni bilo, razvita je bila obrt, prevladujoča gospodarska panoga je bila kmetijstvo. Po drugi svetovni vojni je Lenart nato počasi dosegel vlogo pomembnejšega upravno-političnega in po koncu sedemdesetih let 20. stoletja še gospodarsko-zaposlitvenega središča osrednjih Slovenskih goric. Z izgradnjo prvih večjih dislociranih obratov mariborske industrije sta se začeli hitra industrializacija tega prej izrazito agrarnega območja in z njo povezana urbanizacija.¹¹⁷

Poleg v tem prispevku obravnavanega fonda hrani Pokrajinski arhiv Maribor arhivsko gradivo, ki se nanaša na Lenart, še v naslednjih fondih, navedenih od najstarejšega do najmlajšega:

Tabela 3: Seznam arhivskega gradiva o Lenartu.

Signatura	Naslov	Datum nastanka
SI_PAM/0632	Okrajno sodišče Sv. Lenart v Slovenskih goricah	1790–1945
SI_PAM/0055	Okrajni urad Lenart	1830–1868
SI_PAM/0656	Notar Edvard Knez, Sv. Lenart v Slovenskih goricah	1862–1874
SI_PAM/0658	Notar Filip Mravlag, Gornja Radgona, Sv. Lenart v Slovenskih goricah	1865–1895
SI_PAM/0757	Osnovna šola Lenart v Slovenskih goricah	1876–1954
SI_PAM/0654	Notar Karel Hanss, Sv. Lenart v Slovenskih goricah, Slovenska Bistrica, Maribor	1895–1918
SI_PAM/0675	Notar Vincenc Toplak, Sv. Lenart v Slovenskih goricah	1901–1906
SI_PAM/0672	Notar Fran Štupica, Sv. Lenart v Slovenskih goricah	1906–1935
SI_PAM/0898	Glavna hranilnica Sveti Lenart v Slovenskih goricah	1908–1947

¹¹⁴ SI_PAM/0003, t. e. 11, p. e. 4, Dopisi, pobotnice in spisi špitala pri Lenartu v Slovenskih goricah.

¹¹⁵ Mlinarič: Meščanski špital pri Lenartu v Slovenskih goricah, str. 19.

¹¹⁶ SI_PAM/0003, t. e. 11, p. e. 7, Spisi o spremembah v upravi špitala Lenart v Slovenskih goricah v 20. stoletju.

¹¹⁷ Toš: Lenart od admontske Radehove do središča Slovenskih goric, str. 27.

SI_PAM/0843	Državna meščanska šola pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah	1922–1945
SI_PAM/0938	Slovenjgoriška posojilnica Sveti Lenart v Slovenskih goricah	1926–1946
SI_PAM/0692	Notar Karel Jagodič, Sv. Lenart v Slovenskih goricah	1935–1937
SI_PAM/0691	Notar Ivan Hanžič, Sv. Lenart v Slovenskih goricah	1937–1941
SI_PAM/1264	Občinski komite Zveze komunistov Slovenije Lenart v Slovenskih goricah	1950–1960
SI_PAM/1307	Občinska konferenca Zveze komunistov Slovenije Lenart	1951–1990
SI_PAM/1113	Zadružno kmetijsko gospodarstvo Lenart – Žerjavci	1952–1955
SI_PAM/1308	Občinski odbor Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Lenart	1952–1994
SI_PAM/0488	Občinski ljudski odbor Lenart	1954–1961
SI_PAM/1122	Agrokombinat Lenart	1954–1993
SI_PAM/0571	Občinski sodnik za prekrške Lenart	1955–1978
SI_PAM/1365	Občinska konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva Lenart	1955–1990
SI_PAM/1158	Klemos – Tovarna jeklenih konstrukcij Lenart	1960–2000
SI_PAM/0542	Skupščina občine Lenart	1961–1990
SI_PAM/1364	Občinski sindikalni svet občine Lenart	1965–1982
SI_PAM/1154	Keko – Podjetje kemičnih in kozmetičnih proizvodov Lenart v Slovenskih goricah	1969–1970
SI_PAM/0109	Samoupravne interesne skupnosti občine Lenart	1974–1990

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Pokrajinski arhiv Maribor

- SI_PAM/0003, Trg Lenart v Slovenskih goricah.
- SI_PAM/1709, Ilaunig Ožbalt.
- SI_PAM/0001, Zbirka listin.
- SI_PAM/1802, Zbirka zemljiških knjig gosposčin ter magistratov mest in trgov.
- SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic.
- SI_ZAP/0009, Gospostvo Hrastovec.

LITERATURA

Curk, Jože: Lenart v Slovenskih goricah in njegova okolica. V: *160. zvezek zbirke vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije*. Ljubljana: Založba Obzorja, 1988, str. 3–11.

Čipič Rehar, Marija: *Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana 1501-2015*, knj. 1. Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2016.

Habjanič, Oskar: Avguštinski samostan v Sv. Trojici v Slovenskih goricah v dobi baroka. V: *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 62 (2014), št. 1, str. 67–90.

Hernja Masten, Marija: Trg Sv. Lenart in njegova samouprava v času od druge polovice 17. do začetka 19. stoletja. V: *Zbornik občine Lenart* (ur. Slavko Kramberger et al.). Lenart: Občina, 1996, str. 31–37.

Koropec, Jože: Srednjeveški Hrastovec. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 44 (1973), št. 1, str. 47–59.

Kočevar, Vanja: Kranjski deželni stanovi ter čas protireformacije in katoliške obnove, V: *Družbena in identitetna mobilnost* (ur. Boris Golec). Ljubljana: ZRC SAZU, 2019, str. 104–179.

Kovačič, Franc: *Trg Središče: krajepis in zgodovina*. Maribor: Zgodovinsko društvo za Slovensko Štajersko, 1910.

Mlinarič, Jože: Meščanski špital pri Lenartu v Slovenskih goricah. V: *Kronika: Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 23 (1975), št. 1, str. 13–20.

Premk, Francka: Slovenska versko–krščanska terminologija v zemljepisnih imenih in spremembe za čas 1921–1967/68. V: *Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika. Slovenska zemljepisna imena* (ur. Marko Jesenšek). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2004, str. 113–132.

Toš, Marjan: Lenart od admontske Radehove do središča Slovenskih goric. V: *Lenart za jutri*. Lenart: Krajevna skupnost; Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, 2010, str. 19–28.

Žižek, Aleksander: *Skrivno življenje cehov*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2012.

ČASOPISNI VIRI

Laibacher Zeitung, 1873.

INTERNETNI VIRI

Lenart v Slovenskih goricah (LEN-1): <https://nl.ijs.si/e-zrc/prisege2/html/LEN-1.html> (dostop: 27. 6. 2022).

SUMMARY

ARCHIVAL FONDS LENART V SLOVENSKIH GORICAH MARKET

The Regional Archives Maribor has in storage the fonds Lenart v Slovenskih goricah Market, which comprises eleven archive boxes. It contains records created between 1625 and 1928. Of particular interest are the minutes of the market council from 1640 to 1850, comprising three volumes, in which records of various lawsuits dominate, as the market judge had jurisdiction over the administrative and political cases, which could be designated “offences”, and he could also interrogate a suspect in criminal cases, i.e. for a crime. Additionally, the minutes include affidavits for newly admitted market people and market councillors in German and later also in the Slovene language.

The market town had the right to collect certain taxes, i.e. on trade, wine, hunting, grazing, dogs, and others. Transcripts of market privileges testify to the fact that as early as 1506, Sveti Lenart had the right to a weekly fair on Wednesdays and an annual fair on the eighth day before St Ulrik Day (July 4th). Individual records refer to municipal land, including in-colour plans and drawings from the 19th century. Certain records on construction in the market have also been preserved (storage for firefighting equipment, telegraph, repairs of the church clock, arrangement of the cemetery, construction of an isolation facility, roads and sewers).

The account records of the market judge are preserved for the period between 1679 and 1835. Both the minutes of the market council and the special sheets contain records of the elections of market judges. Based on these, the article publishes a list of all market judges in Lenart from 1600 until 1849, when a

municipal law was passed, ending the market court, and its jurisdiction passed to the district courts. On August 8, 1850, the first municipal elections were held, in which the first mayor was elected under the new law.

The names of former market people can be found in individual lists, which can be found both in the minutes of the market council and in the tax books. The names of former market people can be found in individual lists, which can be found both in the minutes of the market council and in the tax books. From the middle of the 19th century, there are so-called "homeland" documents that even list the physical characteristics of people (physique, hair, eyes, body marks, language skills). Included in the fonds are also lists of conscripts from the same century.

Church and school affairs refer to a slightly wider area than the Sveti Lenart Market, including information on the number and type of schools, compulsory school children, teachers, and others. A particular entity comprises records of some societies that operated in the Lenart area from the end of the 19th century onwards. Also interesting are the documents that testify to the functioning of the Lenart hospital, which already at the beginning of the 17th century cared for those market people who could not support themselves due to age and illness.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94(497.4Kranj)"18/19":614

Prejeto: 13. 5. 2022

»Nedopustno, da bi tekla gnojnica po škarpi!« Začetki zavedanja o pomembnosti higiene in čistoče v mestih ter odnos prebivalcev Kranja do čistoče v mestu med svetovnima vojnama

MARTINA FEKONJA

univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, arhivistka

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj

Savska 8, SI-4000 Kranj

e-pošta: martina.fekonja@zal-lj.si

Izvleček

Članek predstavlja začetke skrbi za čistočo in higieno v mestih. Osredotoča se na mesto Kranj v obdobju med svetovnima vojnama. Dotika se zakonodaje na področju gradnje zdravega bivalnega prostora ter ozaveščanja meščanov o pomembnosti čistoče in higiene tako za lepoto mesta kot za zdravje posameznika. Velik premik pri skrbi za čistočo je pomenila izgradnja kanalizacije in vodovoda. Meščani so bili o pomembnosti čistoče in higiene v mestu vedno bolj ozaveščeni, kar je med drugim razvidno iz pritožb mestnemu županstvu, vezanih na nesnago in smrad v mestu.

Abstract

**"IT IS UNACCEPTABLE FOR SEWAGE TO RUN DOWN THE ESCARPMENT!"
THE BEGINNINGS OF AWARENESS OF THE IMPORTANCE OF URBAN
HYGIENE AND SANITATION AND THE ATTITUDES OF THE PEOPLE OF
KRANJ TOWARDS SANITATION IN THE CITY IN THE INTERWAR PERIOD**

The article presents the beginnings of urban sanitation and hygiene services. It focuses on the city of Kranj in the interwar period. It touches on legislation in the field of creating a healthy living environment and raising awareness of citizens about the importance of sanitation and hygiene for the beauty of the city and for the health of the individual. A major shift in sanitation services presented the construction of sewers and plumbing. Citizens were increasingly aware of the importance of sanitation and hygiene in the city, which is evident, among other things, from complaints to the city council related to dirt and stench in the city.

Ključne besede:

higiena,
Kranj, čistoča,
bivalni prostor,
zdravje, pritožbe

Key-words:

Kranj, sanitation,
living space,
health,
complaints

Uvod

V času epidemije, ki jo je povzročil virus SARS-CoV-2, je bilo bistvo zaščite pred virusom ustrezna higiena. Uradna priporočila NIJZ so nas opozarjala na higieno rok, higieno kašlja, higiensko ravnanje v gospodinjstvu ...¹ Pomen higijene pri skrbi za splošno zdravje in preprečevanju širjenja nalezljivih bolezni ni sodoben pojav, ampak sega v 18. stoletje s še zgodnejšimi zametki. Čisto pomeni zdravo, čisto pomeni lepo.

V fondu občine Kranj (SI_ZAL_KRA/0002, Občina Kranj, 1632–1947) Enota za Gorenjsko Kranj Zgodovinskega arhiva Ljubljana se med drugim hrani nekaj pritožb prebivalcev Kranja glede smeti, smradu in odvažanja gnojnice iz mesta v času med svetovnjima vojnoma. Ti dokumenti nas popeljejo v čas, ki se nam danes z urejeno komunalno infrastrukturo zdi nekoliko nepredstavljen. A vendar je trenutno stanje takšno, kot je, zaradi zakonodaje in določenih pravil, ki so se razvila skozi čas ter zato, ker so jih ljudje sprejeli in ponotranjili.

Podrobnejše analize bivalnih in higienskih razmer ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja so dobila že mesta Maribor, Ljubljana in Celje ter so bile v pomoč pri umeščanju omenjenih arhivskih virov v širši zgodovinski in etnološki kontekst.

Omenjene pritožbe so odprle vprašanje, kakšen je bil odnos prebivalcev Kranja do čistoče v mestu ter kako in zakaj se je ta odnos sploh razvil. V prispevku sem se najprej dotaknila začetkov ozaveščanja o pomembnosti higijene in čistoče v mestu ter razvoja človekovega odnosa do lepega in čistega bivalnega okolja. Vpogled v predpise, ki so v 19. stoletju in na začetku 20. stoletja določali minimalne bivalne standarde ter skrb za zdravje, nam pokaže, kako so oblasti želele ozavestiti prebivalce mest o pomenu higijene tako za zdravje prebivalstva kot za lepoto mesta kot takšnega.

Na čistočo in higieno v Kranju je vplivalo več dejavnikov – počasna rast industrije, obrtna dejavnost v mestu, odnos prebivalcev mesta do higijene in čistoče ter navsezadnje sejensko dogajanje v strogem središču mesta, ki se je počasi selilo na obrobje. Iz pritožb meščanov in obvestil mestnega županstva posameznikom je razvidno, da so se meščani vedno bolj zavedali pomembnosti lepega in zdravega bivalnega okolja.

Čistoča in higiena

Temelji zdravstvenim in socialnim reformam, ki naj bi privedle do boljšega javnega zdravstva, večje ozaveščenosti in uveljavitve preventive v medicini, so bili postavljeni v 18. stoletju. Pozornost je bila najprej namenjena mestom in vsem družbenim slojem. Nastajali so različni priročniki, ki so opozarjali na preventivo pred izbruhi nalezljivih bolezni.² V razsvetljenstvu se je utrdilo prepričanje, da je bolezni mogoče preprečevati z izboljšanjem zdravstvenih in higienskih razmer. Nastala je teorija o miazmah (izparina gnilih organskih snovi kot povzročitelj nalezljivih bolezni),³ ki je prispevala k začetku skrbi za čistočo mest, pomenu pravilnega odlaganja smeti ter izgradnji kanalizacijskega omrežja in sistema oskrbe z vodo. Nov mejnik je predstavljalo tudi odkritje mikrobov in njihovega pomena pri širjenju okužb.⁴

¹ Nacionalni inštitut za javno zdravje: <https://www.nijz.si/sl/preprecevanje-okuzbe-z-virusom-sars-cov-2019> (dostop: 30. 3. 2022).

² Remec: *Podrgni, očedi, živali otrebi*, str. 24–26.

³ Slovar slovenskega knjižnega jezika: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=miazma> (dostop: 6. 6. 2022).

⁴ Remec: *Podrgni, očedi, živali otrebi*, str. 40–41.

Pomembna je postala higiena mest, čistoča ulic, vodotokov in odplak. Skrb za higieno se ni izvajala prek prevzgoje ljudi, ampak prek povečanega nadzora nad urejanjem in čiščenjem javnega prostora. Urejen javni prostor seveda ni bil dovolj, urejena so morala biti tudi zasebna bivališča.⁵ Življenje v mestih je potekalo drugače kot na podeželju. Prebivalci so se spoprijemali s težavami glede oskrbe z vodo, s pomanjkanjem stanovanj in z njihovo prenatrpanostjo, odstranjevanjem odpadkov, neurejenimi potmi ... Stanovanjske razmere so se seveda razlikovale glede na družbeni sloj. V manjših in srednje velikih mestih po Sloveniji so namreč meščanstvo sestavljali obrtniki, trgovci, manjši podjetniki in inteligenca – odvetniki, uradniki, zdravniki, učitelji ...⁶

A kako je z razvojem odnosa do čistoče, ki je privedel do potrebe po lepšem in čistem bivalnem okolju? Pri raziskovanju človekovega odnosa do higiene in navsezadnje tudi do sramu, so se pojavile različne, tudi nasprotujoče si teorije. Medtem ko je Norbert Elias trdil, da osnovna higiena in norme obnašanja pri človeku niso nekaj avtomatiziranega, ampak so se razvile v procesu civilizacije, medtem ko so jih določala družbena pravila in nadzor, se s to teorijo ni strinjal Hans Peter Duerr, ki je menil, da se nadzor nad nagoni in instinkti skozi čas ni spreminjal ter da pozna človek občutek sramu že od nekdaj. Tudi Valerie A. Curtis je trdil, da gnus ob umazaniji ni družbeni konstrukt, ampak del človeške narave.⁷ Laporte se je v človekovem odnosu do čistoče in higiene dotaknil še stranišč, ki jih je označil kot prostor za umik in zasebni kotiček. Za človekove izločke je bilo določeno, da postanejo zasebna zadeva.⁸

V slovensko izrazoslovje je izraz stranišče uvedel Janez Bleiweis, ki je v Kmetijskih in rokodelskih novicah iz leta 1844 opozoril, kako je zaradi čistoče okrog hiše pomembno imeti urejeno stranišče, ki je v bližini hiše.⁹

Predpisi za čistejše, lepše in zdravo mesto

Kadar se v spremembo nekih ukoreninjenih navad želi korenito poseči, se z blagimi priporočili težko kaj premakne. Večjo moč imajo vsekakor uradne zapovedi vladajočih, ki določajo tudi sankcije, kadar se kdo pravil ne drži. Čeprav se je osrednja skrb za higieno v mestih začela v drugi polovici 19. stoletja, se je že v 16. stoletju pojavila zakonodaja, ki je določala čistočo v mestu. Novembra 1539 je Franc I., kralj Francije, izdal edikt, v katerem je prepovedal praznjenje in metanje smeti, pepela, kužnih snovi in odpadne vode na ulice, prepovedal je v hišah dolgo hraniti urin, smrdljivo in pokvarjeno vodo, nadalje je prepovedal na ulice prazniti in odlagati steljo, govno, pepel, blato, klati prašiče in druge živali. Vsem lastnikom hiš, gostišč in bivališč, ki še niso imeli urejenih sanitarij, je odredil, da jih morajo narediti nemudoma.¹⁰

Ob koncu 19. stoletja so se uveljavili minimalni standardi za bivanjske površine. Stanovanje je moralo biti suho, toplo, prostorno, zračno, svetlo, čisto, vsako stanovanje naj bi imelo vsaj kuhinjo, sobo, spalnico, shrambo, sanitarije in ustrezno število sob glede na število družinskih članov. Višina sob naj bi bila 2,6 do 3 metre. Čeprav želeni standardi niso bili doseženi, je kljub temu vedno bolj prevladalo mišljenje, da so dobre bivanjske razmere pomembne, saj blago dejno vplivajo na počutje ljudi, ki so posledično srečnejši, delovni ter predvsem manj bolni in manjši strošek zdravstvenega sistema.¹¹

⁵ Prav tam, str. 42–49.

⁶ Studen: *Stanovati v Ljubljani*, str. 121–142.

⁷ Remec: *Podrgni, očedi, živali otrebi*, str. 148–151.

⁸ Laporte: *Zgodovina dreka*, str. 53–55.

⁹ Bleiweis: *Vstraniše*, str. 155.

¹⁰ Laporte: *Zgodovina dreka*, str. 53–55.

¹¹ Remec: *Podrgni, očedi, živali otrebi*, str. 42–49.

Sodobnejši ukrepi na področju higiene v mestih so se začeli uveljavljati na začetku 20. stoletja, ko je čiščenje ulic na svoja pleča prevzela občina. K večji skrbi za higieno mest so poleg pravil vsekakor prispevale tudi številne epidemije, zlasti kolera.¹²

Spreminjati stare gradnje je bilo precej zahtevno, dosti lažje je bilo paziti, da se nove zgradbe zgradijo po ustreznih higienskih pravilih. Na Kranjskem je bil prvi resnejši poskus urejanja gradbenih zadev Stavbni red za Kranjsko, ki je bil sprejet leta 1875.¹³ V 98 členih je določal največjo višino stanovanjskih hiš in obrtnih poslopij, ki ležijo ob cesti, vrsto gradbenega materiala, določal je estetske norme (glede fasad, ograj, ureditve cest), najmanjšo širino cest in najmanjše odmike stavb od cestnega roba, določal je načrtovanje novih naselij ipd.¹⁴ Stavbni red za Kranjsko je določal še, da morajo imeti naselja zdravo lego, ki ni podvržena poplavam in ima prosti tok zraka.¹⁵ Stavbe so morale imeti primerno število sanitarij, ki imajo dovolj svetlobe, so zračni in kar se da brez vonjav.¹⁶

Seveda ne moremo še mimo predpisov, vezanih na ureditev zdravstvene službe. Temeljni predpis je bil avstrijski sanitetni državni zakon *Postava od 30. aprila 1870 o uvedbi javne zdravstvene službe*. Leta 1888 je bil objavljen *Zakon o uravnavi zdravstvene službe v občinah za Vojvodino Kranjsko*, ki je med drugim določal zdravstvena okrožja. Leto kasneje je deželna vlada za Kranjsko izdala *Razglasilo c. kr. Deželne vlade za Kranjsko obsezajoče ukaze izdane na podstavi zdravstvenega zakona deželnega zakona z dne 24. aprila 1888*, ki je določalo razdelitev dežele Kranjske v zdravstvena okrožja, določalo okrožne zdravnike ter dalo navodila okrožnim zdravnikom in tarife za opravljanje zdravniške dejavnosti.¹⁷

Poleg drugih dejavnosti na področju zdravljenja je bila naloga okrožnega zdravnika preprečevati in omejevati nalezljive bolezni. To je pomenilo, da je moral posebno priložnost nameniti nadzoru čistoče in pouku o čistoči, zlasti v bolnišnicah, ubožnicah, stanovanjih, gostilnah oziroma nasploh prostorih, kjer se je zadrževalo večje število ljudi, in pri nekaterih obrtnih dejavnostih, kot npr. mesarski, prekajevalni, milarski, strojarski ipd. Svoje predloge je bil dolžan ljudstvu predstaviti na dostojen in poljuden način, brez pretiranih zahtev. Ljudstvo naj bi namreč z večkratnimi nezahtevnimi poduki bolj sprejelo navodila, vezana na higieno in čistočo.¹⁸

K ozaveščenosti o čistoči in higieni je kamenček v mozaik prispevalo tudi dnevno časopisje. Časopis *Gorenjec*, ki je izhajal med leti 1900–1916 in 1934–1941,¹⁹ je leta 1904 podal nekaj nasvetov, kako se ubraniti nalezljive jetike. Bolniki, ki so pazili na snažnost, niso bili nevarni svojim bližnjim. Članek je med drugim ponudil naslednje nasvete: pljuva se lahko samo v pljuvalnik, posteljno perilo se mora razkuhati in prati ločeno od drugega perila, stanovanje mora biti snažno, treba ga je neprestano zračiti itd.²⁰ Časopis se je nalezljivih bolezni dotaknil tudi v letu 1910, ko je podrobno opisal, kakšne vrste bolezni je kolera in da je čistoča prvo in glavno obrambno sredstvo zoper to bolezen.²¹ V prispevku O zdravem športu se je avtor članka v *Gorenjcu* leta 1934 dotaknil nujnosti ukvarjanja s športom in skrbi za telo ter poudaril, da sta »snažnost in pravilna skrb za krepko telo nujno potrebni za naše zdravje«.²²

¹² Studen: *Stanovati v Ljubljani*, str. 35–36.

¹³ Remec: *Podrgni, očedi, živali otrebi*, str. 117–120.

¹⁴ Ogorelec: *Predpisi o oblikovanju naselij: Zgodovina predpisov na Slovenskem*, str. 67–68.

¹⁵ Pfeifer: *Stavbni red za Kranjsko razen občinskega ozemlje deželnega stolnega mesta Ljubljane*, str. 42.

¹⁶ Prav tam, str. 37.

¹⁷ Kocjančič: *Zdravniki in njihovo delo v okraju Kranj 1888–1918*, str. 307.

¹⁸ Prav tam, str. 311.

¹⁹ Zgodovina podjetja: <https://www.gorenjskiglas.si/zgodovinapodjetja> (dostop: 11. 6. 2022)

²⁰ Kako se ubranimo jetike, str. 1.

²¹ O koleri, str. 1.

²² O zdravem športu, str. 2.

Kranj in njegova rast

Od srede 18. stoletja do prvih desetletij 19. stoletja je bilo prebivalstvo Kranja ustaljeno. Do 70. let 19. stoletja je bilo zaznati blago rast prebivalstva. S pojavom železnice in množičnim izseljevanjem je rast prebivalstva nazadovala. Po letu 1900 je začelo število prebivalcev naraščati. V letih 1910 do 1920 se je v Kranju mestno prebivalstvo povečalo za 13 %. V mestu je do prve svetovne vojne živela le približno petina vseh prebivalcev kranjske občine, ostali so živeli zunaj mesta. V letih 1921 do 1931 se je začelo prebivalstvo priseljevati najprej v mesto, nato tudi na podeželje. Po drugi svetovni vojni se je rast še stopnjevala.²³

Čeprav je nekaj večjih obratov začelo delovati že prej (npr. Pollakova usnjarna ob sotočju Save in Kokre),²⁴ je glavni val industrializacije dosegel Kranj šele po prvi svetovni vojni. Pred tem je v Kranju obratovalo nekaj manjših podjetij, ki so se ukvarjala z izdelovanjem usnja, piva, in večji mlin.²⁵ Prvo večjo tovarno je ustanovil France Šumi, ki je v tovarni Vulkan leta 1921 začel z izdelovanjem gumijevih izdelkov. V lesno-predelovalni dejavnosti je v Kranju bila med večjimi žagami Hainriharjeva na železniški postaji. Od leta 1923 naprej, ko so začele obratovati prve tekstilne tovarne, je Kranj postal eno izmed večjih tekstilnih središč v Jugoslaviji. Med prvimi tovarnami so bile Jugočeška, Inteks, Jugobruna in Tekstilindus. Kljub temu, da je zaradi industrializacije obrtništvo ostalo nekoliko v ozadju, je bilo v letu 1930 v Kranju 177 rednih obrtnikov, med katerimi so prevladovali čevljarji, mizarji, mesarji, krojači in peki.²⁶

V dopisu iz leta 1938 je mesto Kranj pisalo *ministru socialne politike in narodnega zdravja v Beogradu* prošnjo za posojilo dveh milijonov dinarjev za gradnjo delavskih stanovanj in otroškega zavetišča. Na periferiji Kranja je namreč bilo naseljenih »veliko delavskih družin v stanovanjih ki so direktna legla tuberkuloze«. V eni sobi, ki je bila pogosto tudi kuhinja, je stanovalo do pet oseb iste družine. Skrbelo jih je tudi za mladino, ki je bila zaradi zaposlenih staršev prepuščena sama sebi in bi posledično lahko zapadla v slabo družbo, »se navedila pohajkovanja in potepanja v mladih letih in je za vsako koristno delo v družbi nespособna«. ²⁷

Kranj, lepo mesto

Željo po lepem mestu je bilo v Kranju zaznati že od 17. stoletja naprej oziroma od obdobja renesanse, ko so premožnejši meščani radi dekorirali čelne fasade s poslikavami, poudarjali okenske in vhodne odprtine ipd. Strehe s kapmi so se obrnile proti ulici, izginili so prehodi, ki so v srednjem veku ločevali posamezne stavbe. Barok in 19. stoletje sta med nekaterimi stavbami zabilisala meje, jih povezala in ustvarila enotne fasade.²⁸ V drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja se je v Kranju v večji meri pojavilo krašenje pročelij. Stavbe so dobile nov izraz.²⁹ Kot pravi stavbni red za Kranjsko: »Na ulice obrnena stran poslopij (fasada) ne sme biti dobremu okusu zoprna (nasprotna), ter je prepovedano, hiše nabarvati preživo, da v oči bode (da je za oči škodljivo).«³⁰ Sanitarije so se lah-

²³ Jerman Jere: Nekateri značilnosti kranjskega prebivalstva, str. 270–273.

²⁴ Kranj, kakršnega ni več: slike, razglednice in fotografije, str. 65.

²⁵ Puhar: Gospodarski vzpon Kranja 1918–1986, str. 57.

²⁶ Puhar: Obrtništvo v Kranju od rokodelskih cehov do danes, str. 190–191.

²⁷ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 211, p. e. 3388, dopis z dne 27. 1. 1938.

²⁸ Kos: Ulice, ceste in trgi mesta Kranja v preteklosti, str. 11–17.

²⁹ Avguštin: Oris razvoja meščanske arhitekture v Kranju od srednjega veka do začetka 20. stoletja, str. 227–244.

³⁰ Pfeifer: Stavbni red za Kranjsko razen občinskega ozemlje deželne stolnega mesta Ljubljane, str. 36–37.

Kranj na razglednici z leta 1912 (Vir: SI_ZAL_KRA/0145, Razglednice in voščilnice, t. e. 1.).

ko naredile tudi zunaj poslopja, če so imele urejeno gnojno jamo, vendar ne na strani, ki je bila obrnjena proti ulicam, cesti ali trgu.³¹

Videz mesta je bil pomemben tudi za razvoj turizma v Kranju. Kranj je bil namreč na temelju odločbe ministra za trgovino in industrijo z dne 22. decembra 1936 proglašen kot turistični kraj klimatskega značaja. Če je želel obdržati ta naziv, je moral izpolnjevati določene pogoje, vezane na zdravje. Med drugim je moral pripraviti oceno o zdravilni vrednosti podnebja, mnenje zdravnika glede zdravstvenega stanja v Kranju (bolezni, smrtnost, nalezljive bolezni) in zgraditi javno kopališče.³²

Časopis *Gorenjec* je v prispevku *Za lepoto, snago, napredek* leta 1935 opozoril, kako pomembni sta okraševanje mesta in dolgoročno razmišljanje o vzdrževanju snage. Lep in čist prostor ni pomemben samo zaradi vizualnega videza, je tudi odraz napredka in skrbi za zdravje.³³

Predpogoj za večjo čistočo v Kranju in težave z vodo

K modernizaciji in higienizaciji bivanja sta največ prispevala glavna dosežka 19. stoletja – vodovod in kanalizacija.³⁴ Gradnji kanalizacije lahko sledimo skozi zapisnike občinskega odbora. Začetki razprav segajo v leto 1871, ko so odborniki sklenili, da bodo gradili kanalizacijski kanal v lastni režiji.³⁵ V gradivu občine Kranj so podrobni načrti za izgradnjo kanalizacije iz leta 1909, ki so bili v večini realizirani do leta 1915. Kanalizacijsko omrežje se je seveda sčasoma širilo.³⁶

³¹ Prav tam, str. 50.

³² SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 261, p. e. 4162, navodila z dne 26. 4. 1938.

³³ *Za lepoto, snago, napredek*, str. 3–4.

³⁴ Studen: *Stanovati v Ljubljani*, str. 121–126.

³⁵ Stariha: *Mestna občina Kranj v zapisnikih občinskega odbora od 1871 do 1876*, str. 104.

³⁶ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 271, p. e. 4248, načrti za kanalizacijo mesta Kranj in stavbeni dnevnik.

Z vodo se je mesto najprej oskrbovalo s prenašanjem vode iz rek, nato z vodnjaki.³⁷ Kranj je dobil vodovod med letoma 1909 in 1911, saj so prvotni načrti vzbudili toliko nasprotovanj, da so dejavnosti na področju izgradnje vodovoda bile za nekaj časa zaustavljene.³⁸ Ko je v Kranj leta 1911 pritekla zdrava pitna voda, so bili Kranjčani z njo precej varčni. Privoščili so si le po eno pipo, nekaj kmetov celo dve (v hiši in za napajanje živine). Kopalnico so si po prvi svetovni vojni lahko privoščili le nekateri premožnejši meščani.³⁹

Vendar po izgradnji vodovoda in kanalizacije za mesto seveda težav še ni bilo konec. V gradivu občine Kranj naletimo med leti 1916 in 1918 na opozorila Vodovodnega odbora za Kranj in okolico glede pomanjkanja vode. Odbor je v dopisu iz leta 1916 opozarjal na »*obupno stanje vodne preskrbe prebivalstva mesta Kranj*«, saj je železniška postaja Kranj porabila preveč vode v obratne namene, pri čemer je bilo prebivalstvo oškodovano za zdravo pitno vodo, ki pomaga pri preprečevanju širjenja nalezljivih bolezni.⁴⁰ V razglasu iz leta 1917 je odbor opozarjal, da je treba zaradi pomanjkanja vode z njo varčevati. Vodovodne pipe so morale biti dobro zaprte, medtem ko se vode ni smelo uporabljati za vrtove in pranje perila. V razglasu je odbor opozoril še, da bo doletela kazen tistega, ki bo potratno ravnal z vodo in ne bo imel urejenega hišnega vodovoda.⁴¹ Da je bila oskrba prebivalcev Kranja z vodo primarnega pomena, lahko razberemo iz dopisa, ki ga je Vodovodni odbor za Kranj in okolico poslal tovarni usnja K. Pollak, v katerem je opozoril, da je tovarna porabila preveč vode, zaradi česar je nekatere hiše več nimajo. Zato so bili »*primorani ustaviti porabo vode za obrtne namene do preklica*«. Odbor je tovarni dovolil uporabo vode samo za kuho in pitje.⁴²

Lepo, čisto, zdravo mesto

Ker se je nekaj meščanov ukvarjalo s kmetijstvom, so imeli poleg gospodarskih poslopij zunaj strogega središča Kranja v samem mestu še dodatne gospodarske zgradbe, kamor so vozili pridelke in odvažali odpadke. Na nečistočo v mestu so vplivali tudi živinski sejmi, saj so prodajalci živino na glavno prizorišče vodili po stranskih ulicah.⁴³ Medtem ko so sejmi od srednjega veka naprej lahko potekali le na glavnem trgu, so se v 19. stoletju začeli seliti ven iz mesta. Letni sejem za konje je potekal na levem bregu Save pod mestom, medtem ko je čebelarški sejem potekal pod »Jelenom« ob Savi.⁴⁴ Na današnji Poštni ulici je bil Svinjski trg, ki je dobil ime po živinskih sejmih, na katerih so prodajali svinje. Na zahtevo okrajne gosposke so morali Svinjski trg leta 1838 premestiti na teraso ob Savskem bregu, ki je do danes ohranila ime Sejmišče.⁴⁵ Leta 1933 je bilo v prostorih Majdičevega mlina ob Savskem mostu prvič organizirana t. i. obrtna razstava.⁴⁶

O pestrem sejmskem in obrtniškem dogajanju, ki je vplivalo na čistočo v mestu, nam veliko povedo tudi poimenovanja ulic in trgov od 17. stoletja naprej. Tako sta bili Svinjska in Konjska ulica (današnja Tavčarjeva in Tomšičeva) namenjeni dostopu do gospodarskih poslopij in vrtov. Svinjsko ulico so uporabljali za vodenje svinj na tržni prostor, medtem ko se je v zgornjem delu (današnji

³⁷ Kos: *Ulice, ceste in trgi mesta Kranja v preteklosti*, str. 13.

³⁸ Remec: *Podrgni, očedi, živali otrebi*, str. 101–105.

³⁹ Puhar: *Kranj v stoletju neslutelih sprememb*, str. 12.

⁴⁰ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 141, p. e. 1417, dopis z dne 26. 7. 1916.

⁴¹ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 144, p. e. 1425, razglas z dne 12. 5. 1917.

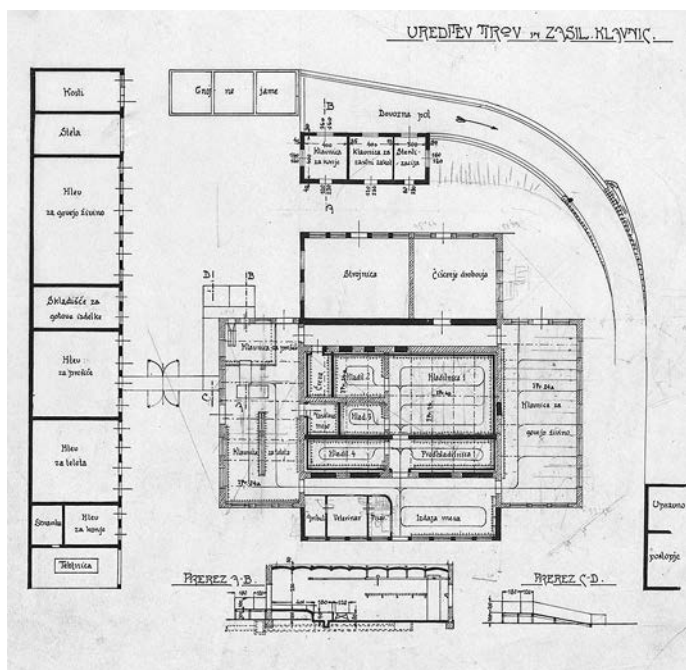
⁴² SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 145, p. e. 1432, dopis z dne 12. 11. 1918.

⁴³ Kos: *Ulice, ceste in trgi mesta Kranja v preteklosti*, str. 35.

⁴⁴ Žontar: *Zgodovina mesta Kranja*, str. 304.

⁴⁵ *Kranj, kakršnega ni več: slike, razglednice in fotografije*, str. 23.

⁴⁶ Bregar: *500 let sejmske dejavnosti v Kranju*, str. 12.

Načrt klavnice za mesto Kranj
(Vir: SI_ZAL_KRA/0002, Občina Kranj, t. e. 246,
p. e. 3967).

Maistrov trg) prevesila v Mesarsko ulico, kjer so bile že v srednjem veku mesnice. Konjska ulica je bila poimenovana po hlevih ob gradu Khislstein.

Iz podrobnega seznama meščanskih hiš in njihovih lastnikov iz druge polovice 19. stoletja in začetka 20. stoletja, ki ga je v *Zgodovini mesta Kranja* objavil Josip Žontar, lahko razberemo, kateri obrtniki so živeli v strogem središču mesta. Tako najdemo npr. na današnji Jenkovi ulici čevljarja, usnjarja, sitarja, puškarja in mesarja, na Mestnem trgu čevljarja, svečarja, klobučarja, strojarja, pivovarja in ostrigarja ter na današnji Tavčarjevi ulici peka, mesarja in usnjarja.⁴⁷

K čistejšemu mestu je veliko prispevala tudi nova lokacija mestne klavnice ob Savi, torej izven strogega mestnega jedra, ki je bila zgrajena leta 1903.⁴⁸

O težavah s čistočo v mestu so občinski svetniki razpravljali že leta 1872. Hišnim posestnikom, ki so imeli dotočne kanale iz hiš in hlevov speljane na ulice, se je ukazalo, da jih zazidajo ali kako drugače odpravijo.⁴⁹

Občina Kranj je skrbela za obveščanje in ozaveščanje svojih meščanov glede skrbi za čistočo v mestu. Tako je konec leta 1924 sreski poglavar pisal mestnemu županstvu Kranj: »Navzlic temu, da se je že mnogo ukrenilo proti prevažanju stranišnice po dnevi, se zopet dogajajo slučajji, da pustite posestniki v Kranju izvažati stranišnico ali gnojnico iz mesta na polje podnevi, zlasti ob poldanskih urah, ko se prebivalstvo podaja k obedu, na odprtih vozilih ali v neprimernih posodah, da taki izvozi puščajo na ulicah viden in občuten sled.« Županstvu je bilo naročeno, naj opozori svoje meščane, da sta praznjenje greznice in odvažanje gnoja dovoljeni le pozno zvečer ali v zgodnjih jutranjih urah, in to v zaprtih posodah ali v vozu za fekalije.⁵⁰

Leta 1921 je okrajno glavarstvo v Kranju po predlogu zdravnika poslalo gostincu Cirilu Mayrju dopis, da mora sanitarije v veliki hiši urediti v *pissoir* tako, da uredi žleb in tlak iz betona. V gostilniške sobe je moral nastaviti pljuvalnike.⁵¹

Istega leta je mestno županstvo Kranj izdalo okrožnico, v katerem navaja: »Mestno županstvo vas s tem zadnjič opozarja, da je prepovedano odmetavati smeti, stare cunje, ubito steklo in dru-

⁴⁷ Žontar: *Zgodovina mesta Kranja*, str. 384–426.

⁴⁸ Žontar: *Zgodovina mesta Kranja*, str. 350.

⁴⁹ Stariha: Mestna občina Kranj v zapisnikih občinskega odbora od 1871 do 1876, str. 104.

⁵⁰ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 162, p. e. 1845, dopis z dne 18. 11. 1924.

⁵¹ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 155, p. e. 1622, dopis z dne 4. 6. 1921.

go nesnago na mestno zemljišče v mestu. Istotako je prepovedana paša kokoši in perutnine sploh. Mestnim delavcem je naročeno vse kokoši, ki se bodo še nahajale na tem svetu, pokončati.«⁵²

Nečistočo v Kranju je povzročal tudi prah, ki ga je po cestah dvigoval promet. Tako je leta 1932 mestno županstvo vljudno prosilo kraljevsko dravsko upravo, če lahko pobrani občinski kuluk za leto 1931 porabi za nakup škropilnega avtomobila. Mesto Kranj je namreč postajalo vedno bolj zanimivo za tujce. Glede na to, da sta bila v zadnjih letih zgrajena dva velika moderna hotela, se je pričakovalo še več tujcev. Ceste so se sicer škropile s škropilnim vozom, vendar je bilo to počasno in drago. Ta način škropljenja je bil tudi nekoliko zastarel. Poleg tega bi nov avto porabil manj vode. Mestnemu županstvu je bil nakup odobren.⁵³

Pobude za lepše mesto so seveda prihajale tudi od meščanov. Anton Koblar, občinski odbornik, župnik in dekan v Kranju,⁵⁴ je leta 1921 na mestno županstvo naslovil dopis, v katerem je predlagal nekaj ukrepov, vezanih na večjo čistočo v mestu. Najprej je predlagal, da bi se na Kokri določilo območje za javno kopališče, ločeno za moške in ženske. Predlagal je tudi, da se na določenih mestih naredijo »preprosta stranišča, ki so potrebna posebno v časih nalezljivih bolezni, da ne bodo vsi bregovi okuženi«. Opozoril je še na smrad, ki je prihajal iz tovarne gumijastih izdelkov Vulkan in predlagal, da tovarna naredi višje dimnike ali preseli proizvodnjo. Tovarni se je izdal poziv, naj uredijo težave s smradom z gradnjo posebne kuhinje in višjim dimnikom.⁵⁵

Glede bivalnih in higienskih razmer naletimo na podobno situacijo kot v Kranju še v Celju, Ljubljani in Mariboru. V vseh štirih mestih je bila najslabša stanovanjska situacija pri nižjih slojih prebivalstva, saj so živeli v majhnih, prenatrpanih, vlažnih stanovanjih brez ustrezno urejenih sanitarij. Ozaveščanje o pomembnosti kanalizacije in vodovoda je doseglo vsa omenjena mesta, saj so konec 19. stoletja oziroma na začetku 20. stoletja začeli intenzivneje delati na izgradnji vodovoda in kanalizacije. Seveda brez odpora meščanov ni šlo – v Mariboru, Ljubljani in Kranju so jih skrbeli kakovost vode in cevi ter seveda dodatni stroški pri izgradnji.

Maribor je dobil mestni vodovod leta 1901. Pipe so bile nameščene na zunanji dvoriščni steni glavnega bivalnega poslopja ali v skupnih notranjih hodnikih, vendar ne v posameznih stanovanjih. Do prve svetovne vojne so bile na kanalizacijo priklopljene vse pozidane ulice na levem bregu Drave.⁵⁶

Ljubljanske ulice so bile v 19. stoletju umazane, iz greznic se je širil smrad, po prašnih ulicah in trgih se je ponekod pretakala gnojnica. Mesto je glavni preporod doživelo po potresu leta 1895, ko je po zaslugi župana Ivana Hribarja postajalo novejše, modernejše in predvsem čistejše mesto. Kot v Kranju je tudi ljubljanski mestni magistrat prejemal pritožbe meščanov glede slabih higienskih razmer v mestu, med katerimi je bilo veliko pritožb vezanih na smrad iz gnojnih jam in stranišč.⁵⁷

V Celju se je mestna kanalizacija naslonila na stare rimske kanale, ki so bili obnovljeni po letu 1821. Smrad so v mestu povzročale odprte greznice in gnojišča, zlivanje nesnažne vode na ulice ter neurejena stranišča.⁵⁸

⁵² SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 155, p. e. 1622, dopis z dne 17. 10. 1921.

⁵³ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 183, p. e. 2569, dopis z dne 6. 2. 1932.

⁵⁴ Janša-Zorn: Anton Koblar in Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, str. 129.

⁵⁵ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 155, p. e. 1641, dopis z dne 13. 8. 1921.

⁵⁶ Ferlež: Stanovati v Mariboru: etnološki oris, str. 204.

⁵⁷ Studen: Stanovati v Ljubljani, str. 41–66.

⁵⁸ Studen: K zgodovini celjskega bivanjskega vsakdanjika v predmarčni dobi, str. 99.

Pritožbe meščanov

Poleg omenjenih pobud najdemo v gradivu občine Kranj tudi nekaj pritožb meščanov in obvestila mestnega županstva posameznikom, vezana na čistočo v mestu, smrad in odvažanje gnojnice.

Smeti in umazanija

Mestno županstvo v Kranju je leta 1920 pisalo Francu Dolencu, da je njegov hlapec vozil smeti in jih pri Savskem mostu ob okrajni cesti pustil na kupu, namesto da bi jih zmetal v globel. V dopisu je mestno županstvo v Kranju zahtevalo, naj Franc Dolenc poskrbi, da se navožene smeti nemudoma zmečejo v globel, sicer jih bodo odstranili sami na stroške gospoda Dolenca.⁵⁹

V poročilu iz leta 1922 je mestni stražnik navedel, da Josip Hočevar in Anton Kristan, ki bivata na hišni št. 64, na ulico mečeta »smeti, pomije, odpadke od krompirja, pepel od premoga itd.«. Prebivalci na hišni št. 64 so bili kasneje povabljeni na razgovor k županu in opozorjeni na svoje malomarno dejanje.⁶⁰

Nadalje je mestno županstvo leta 1931 pisalo Gerhardu Gucklerju, naj njegovi delavci iz njegovega vrta ne mečejo odpadkov na cesto, ampak v za to primeren prostor. Prav tako naj pokrije greznično jamo, ker se od nje širi smrad.⁶¹

Posestnik Stanislav Pesjak je leta 1933 prejel obvestilo, da dvajset njegovih kokoši brska »po občinskem bregu nad občinskimi stopnicami ter tako onesnažujejo te stopnice. Tudi nasad, ki se semkaj nahaja, je vsled tega popolnoma uničen ter ne pomaga nobeno sajenje«. Ukazali so mu, naj kokoši zapre, sicer bo kaznovan.⁶²

Izdelovalec čevljev in trgovec Ivan Prešern je leta 1941 prejel opozorilo, da njegovi uslužbenci mečejo razne odpadke na občinsko pot, ki vodi v stari drevored in da naj prekinejo s takšnim početjem.⁶³

Podobno obvestilo sta istega leta prejela še trgovca in industrialca Otmar in Ivan Colnar, in

Sejem v Kranju leta 1907 (Vir: Slovenski etnografski muzej: Fran Vesel / SEM;F-0003648).

⁵⁹ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 152, p. e. 1566, dopis z dne 18. 3. 1920.

⁶⁰ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 157, p. e. 1704, dopis z dne 30. 3. 1922.

⁶¹ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 178, p. e. 2447, dopis z dne 15. 5. 1931.

⁶² SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 189, p. e. 2734, dopis z dne 8. 4. 1933.

⁶³ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 227, p. e. 3850, dopis z dne 21. 3. 1941.

sicer, naj ne mečeta za svojo stavbo na kokriško stran raznih smeti in odpadkov.⁶⁴

Odvažanje gnojnice

Mestni stražnik Franc Žagar je leta 1921 podal izjavo mestnemu županstvu, kako je Janez Žibert ob 12. uri dopoldan ob tem, ko je čistil stranišče pri Mariji Kandič, »celo ulico ponesnažil tako, da je bilo videti kakor železniški tir do državne ceste«. ⁶⁵ Cesto je onečedil tudi Anton Jerman, ki je ob 7. uri zvečer čistil stranišče pri Ivanu Gogali. ⁶⁶

V letu 1925 naletimo na več pritožb, vezanih na povzročanje smradu zaradi čiščenja greznice. Franc Osterman je sredi dneva praznil straniščno in povzročil smrad v mestu. ⁶⁷ V neki drugi pritožbi je na hrbtni strani obvestilo, da je povzročitelj umazanije in smradu zaradi vožnje straniščne moral plačati 10 dinarjev globe v korist ubožnega sklada. ⁶⁸ Enaka kazen je doletela Ivana Križnarja, ki je vozil »fekalije iz greznične jame« iz središča mimo Kranjske gimnazije po glavni cesti proti Naklem na njivo. Zaradi neprimerne posode je fekalije razlival in povzročil precej smradu. ⁶⁹

Neurejeni odtoki in smrad

Leta 1921 je bil pripravljen uradni zaznamek, v katerem se je Franc Holzacker, posestnik in zobozdravnik v Kranju, pritoževal, da teče gnojnica iz greznične jame pri hiši Marije Pavšlar po njegovi škarpni. »Komisijonalen ogled na licu mesta« je ugotovil, da je »tako iz policijskih, kakor tudi zdravstvenih ozirov nedopustno, da bi tekla gnojnica po škarpni«. Sklenjen je bil dogovor, da Holzacker krije stroške dela in materiala za pripravo kanala za odtok gnojnice, Marija Pavšlar pa plača 200 kron v ubožni sklad za mestne reveže. ⁷⁰

Istega leta je mestno županstvo Kranj pisalo Henriku Weitu, čevljarskemu mojstru in Ivanu Engelmanu, krojaškemu mojstru, da bo mestna občina dala v dolžini njihovega dvorišča »napraviti kanal, da je tako omogočeno, da se ohrani snaga. Dogajalo se je do sedaj, da ste vedno metali vodo in druge odpadke iz hodnika na dvorišče; vsled tega se ni čuditi, da se je razširjal okrog hiše neznosen smrad in da je bilo dvorišče skrajno zanemarjeno in onesnaženo.« ⁷¹

Anton Adamič je leta 1923 podal prošnjo mestnemu županstvu Kranj, naj pridejo na ogled, ker ima sosed tik ob njegovem zidu greznico, »katera ni betonirana in tudi vodovod je direktno v isto greznico speljan, vsled česar priteka ta voda v mojo klet in moči ves stranski in srednji zid nove stavbe«. Pregled je bil izveden že čez dva dni, ko so sosedu naložili, naj greznično jamo očisti, betonira, pokrije in zveže s cevmi v kanal, ki teče vzporedno. ⁷²

Mestno županstvo je leta 1931 pisalo mesarju Francu Lieberju, naj na dvorišču gospe Marije Jeglič (hišo je imel od nje v najemu) več ne kuri »oziroma kuha loj in druge predmete, s čimer se razširja neznosen smrad v okolici«. ⁷³

⁶⁴ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 227, p. e. 3850, dopis z dne 14. 3. 1941.

⁶⁵ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 155, p. e. 1622, dopis z dne 15. 3. 1921.

⁶⁶ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 155, p. e. 1622, dopis z dne 9. 5. 1921.

⁶⁷ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 163, p. e. 1919, dopis z dne 26. 9. 1925.

⁶⁸ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 163, p. e. 1919, dopis z dne 24. 7. 1925.

⁶⁹ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 163, p. e. 1919, dopis z dne 17. 7. 1925.

⁷⁰ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 155, p. e. 1622, dopis z dne 18. 6. 1921.

⁷¹ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 155, p. e. 1622, dopis z dne 26. 9. 1921.

⁷² SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 159, p. e. 1778, dopis z dne 5. 7. 1923.

⁷³ SI_ZAL_KRA/0002, t. e. 178, p. e. 2447, dopis z dne 25. 7. 1931.

Zaključek

Iz napisanega bi bilo morda na prvi pogled mogoče sklepati, da je bil Kranj v obdobju med svetovnima vojnama glede čistoče na zelo nizki stopnji. Čeprav so v članku poudarjeni arhivski viri, ki opozarjajo na nečistočo in predstavljajo predloge za lepše mesto, tovrstnih dopisov navsezadnje ni tako veliko. Omenjeni viri nam dajo vedeti, da se je mesto jasno zavedalo pomembnosti čistoče v mestu, vendar ne samo zaradi zdravstvenih razlogov, ampak tudi zaradi vzpenjajočega se turizma. Čistoča v mestu ni bila pomembna samo za mestno oblast. Iz predlogov k izboljšavam v mestu in pritožb zoper tiste, ki so mesto onesnaževali, je jasno, da je bila oblast pri promociji čistoče uspešna ter kako so prebivalci mesta ponotranjili potrebo po zdravem, čistem in lepem mestu.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Slovenski etnografski muzej

- Fotografska zbirka Frana Vesela.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj

- SI_ZAL_KRA/0002, Občina Kranj.
- SI_ZAL_KRA/0145, Razglednice in voščilnice.

LITERATURA

Avguštin, Cene: Oris razvoja meščanske arhitekture v Kranju od srednjega veka do začetka 20. stoletja. V: *Kranjski zbornik 1970*. Kranj: Skupščina občine Kranj, 1970, str. 227–244.

Bregar, Ilja: *500 let sejemske dejavnosti v Kranju*. Kranj: PPC Gorenjski sejem, 1995.

Bleiweiss, Janez: Vstraniše. V: *Kmetijske in rokodelske novice* (1984), št. 2, str. 155.
Ferlež, Jerneja: *Stanovati v Mariboru: etnološki oris*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2009.

Janša-Zorn, Olga: Anton Koblar in Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. V: *Arhivi 25* (2002), št. 1, str. 129–136.

Jerman Jere, Irena: Nekateri značilnosti kranjskega prebivalstva. V: *Kranjski zbornik 1980*. Kranj: Skupščina občine Kranj, 1981, str. 270–277.

Kocjančič, Mario: Zdravniki in njihovo delo v okraju Kranj 1888–1918. V: *Kranjski zbornik 2005*. Kranj: Mestna občina Kranj, 2005, str. 307–320.

Kos, Marija: *Ulice, ceste in trgi mesta Kranja v preteklosti*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2009.

Kranj, kakršnega ni več: slike, razglednice in fotografije. Kranj: Gorenjski muzej, 1990.

Laporte, Dominique: *Zgodovina dreka*. Ljubljana: Študentska založba, 2004.

Ogorelec, Breda: Predpisi o oblikovanju naselij (2): Zgodovina predpisov na Slovenskem. V: *Urbani izzivi* (1991), št. 18, str. 66–70.

Pfeifer, Jožef: *Stavbni red za Kranjsko razen občinskega ozemlja deželnega stolnega mesta Ljubljane*. Ljubljana: A. Klein & Comp, 1902, 2. natis.

Puhar, Aci: *Kranj v stoletju neslutnih sprememb*. Kranj: Gorenjski glas, 2000.

Puhar, Franc: Gospodarski vzpon Kranja 1918–1986. V: *Kranjski zbornik 1990*. Kranj: Skupščina občine Kranj, 1990, str. 57–67.

Puhar, Franc: Obrtništvo v Kranju od rokodelskih cehov do danes. V: *Kranjski zbornik 1990*. Kranj: Skupščina občine Kranj, 1990, str. 188–203.

Remec, Meta: *Podrgni, očedi, živali otrebi: Higiena in snaga v dobi meščanstva*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.

Stariha, Gorazd: Mestna občina Kranj v zapisnikih občinskega odbora od 1871 do 1876. V: *Kranjski zbornik 2015* (ur. Beba Jenčič). Kranj: Mestna občina Kranj, 2015, str. 104–115.

Studen, Andrej: *Stanovati v Ljubljani: socialnozgodovinski oris stanovanjske kulture Ljubljančanov pred prvo svetovno vojno*. Ljubljana: Institutum studiorum humanitatis, 1995.

Studen, Andrej: K zgodovini celjskega bivanjskega vsakdanjika v predmarčni dobi. V: *Iz zgodovine Celja 1780–1848*. Celje: Muzej novejše zgodovine Celje, str. 89–106.

Žontar, Josip: *Zgodovina mesta Kranja*. Kranj: Skupščina občine Kranj, 1982.

ČASOPISNI VIRI

Kako se ubranimo jetike? V: *Gorenjec*, 3. 12. 1904, str. 1.

O koleri. V: *Gorenjec*, 24. 9. 1910, str. 1.

O zdravem športu. V: *Gorenjec*, 23. 6. 1934, str. 2.

Za lepoto, snago, napredek. V: *Gorenjec*, 19. 10. 1935, str. 3–4.

INTERNETNI VIRI

Gorenjski glas, zgodovina podjetja: <https://www.gorenjskihlas.si/zgodovina-podjetja> (dostop 11. 6. 2022).

Nacionalni inštitut za javno zdravje: <https://www.nijz.si/sl/preprecevanje-okuzbe-z-virusom-sars-cov-2019> (dostop: 30. 3. 2022).

Slovar slovenskega knjižnega jezika: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryId=130&View=1&Query=miazma> (dostop: 6. 6. 2022).

SUMMARY

“IT IS UNACCEPTABLE FOR SEWAGE TO RUN DOWN THE ESCARPMENT!”
THE BEGINNINGS OF AWARENESS OF THE IMPORTANCE OF URBAN
HYGIENE AND SANITATION AND THE ATTITUDES OF THE PEOPLE OF
KRANJ TOWARDS SANITATION IN THE CITY IN THE INTERWAR PERIOD

In the 18th century, the emergence of various manuals began reminding townspeople of the importance of hygiene and sanitation in their living environment. Hygiene of cities and sanitation of streets and waterways has become increasingly important, including in the fight against dangerous infectious diseases. This awareness also reached Kranj, where the population grew sharply between the two World Wars. The records in the fonds of the Municipality of Kranj show that the city was aware of the problems with sanitation. During the mentioned period, the city received sewage and water supply and moved its slaughterhouse and fairs away from the city centre. City authorities regularly admonished its citizens about fly-tipping, and the city also received initiatives from the residents on how to make Kranj more beautiful and cleaner. Complaints to the municipality about waste and filth in the city, sewage disposal, dirty drains and stench also testify that sanitation has become increasingly important to the citizens.

In addition to raising the awareness of the residents of Kranj about the importance of sanitation, it was imperative to build a quality living environment. The Building Act for Carniola, adopted in 1875, contains more detailed instructions regarding the height of houses, building materials, setting aesthetic norms ..., and represents the first serious attempt to regulate the field of construction.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 930.25:94(497.4Kranj)"1948/1953"

930.25:352(497.4Kranj)"1948/1953"

Prejeto: 23. 5. 2022

Odmev informbirojevskega spora v partijskih organizacijah na območju okraja Kranj

LUKA CERAR

mag. zgodovine, arhivist

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj,

Savska cesta 8, SI-4000 Kranj

e-pošta: luka.cerar@zal-lj.si

Izvleček

V članku so poglobljeno predstavljene razmere, ki so vladale na območju okraja Kranj na vrhuncu informbirojevskega spora med leti 1948 in 1953. Spor med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo je poskrbel za pretres na svetovnem političnem zemljevidu. Toda posledice spora niso bile samo globalnopolitične, temveč so zadele tudi organizacije na samem dnu partijske hierarhične lestvice. Partijske organizacije na področju okraja Kranj so bile odločene biti bolj pozorne pri iskanju morebitnih »neželenih elementov«, vendar se obenem vsaj na začetku niso želele preveč ostro usmeriti proti Sovjetski zvezi.

Abstract

THE REVERBERATION OF THE INFORMATION BUREAU DISPUTE IN COMMUNIST PARTY ORGANIZATIONS IN THE KRANJ DISTRICT

The article presents an in-depth situation in the Kranj District at the height of the Information Bureau dispute between 1948 and 1953. The conflict between the Soviet Union and Yugoslavia caused turmoil on the world political map. The consequences of the conflict were not only global but also hit organizations at the very bottom of the party hierarchy. The party organizations in the Kranj District were determined to search for possible "undesirable elements" more carefully. However, at the same time, at least at the beginning, they did not want to turn too sharply against the Soviet Union.

Ključne besede:

Tito, Stalin,
Jugoslavija,
Sovjetska zveza,
Informbiro,
Kranj

Key-words:

Tito, Stalin,
Yugoslavia, Soviet
Union,
Communist
Information
Bureau, Kranj

Uvod

Leta 1948 je svetovno politiko, v kateri so se že kazali obrisi hladne vojne, pretresel spor med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo oziroma med Stalinom in Titom. To je bil čas, ko so bile razmere med obema velesilama, Združenimi državami Amerike in Sovjetsko zvezo, že zelo zaostrene in se je že izrisovala blokovska delitev sveta. Od konca druge svetovne vojne je bila Jugoslavija trdno zasidrana v socialističnem taboru. Za to obdobje je značilna tesna naslonitev Beograda na Moskvo, tako na gospodarskem kot političnem področju. Razkol med Stalinom in Titom je na novo premešal karte in imel za posledico, da je Jugoslavija postala država, ki je vodila nekakšno svojo pot v socializem. V nemški politiki je bila Jugoslavija tako dolgo označena kot *Sonderfall*, kot neki poseben primer, ki bi ga težko jasno uvrstili izključno v en ali drugi tabor. Britanski odpravnik poslov v Beogradu je tako ob informbirojevskem sporu poleti 1948 zapisal, da gre za enega izmed najpomembnejših dogodkov v zgodovini komunizma, posledice razkola naj bi bile celo primerljive s tistimi med Rimom in Bizancem.¹

Namen pričujočega članka ni analizirati posledice spora na globalni ravni, temveč je moja želja analizirati delovanje partijskih organizacij na nižjih ravneh. Vseeno bo nekaj besed namenjenih tudi dogajanju v politiki na najvišji ravni, saj je te stvari treba osvetliti, če hočemo razumeti dogajanje na nižjih ravneh. Predvsem želim ugotoviti, kako je informbirojevski spor vplival na delovanje Mestnega komiteja Komunistične partije Slovenije (KPS) Kranj in na delovanje partijske organizacije na okrajni ravni. Cilj je prikazati, kako so dogodki na najvišji politični ravni vplivali na odnose na nižji ravni, kako so se partijske organizacije spopadale z informbirojevskim sporom, kako so skušale utrditi enotnost partije, kakšne parole so uporabljali v organizacijah ipd. Način gledanja od spodaj je posebej zanimiv zato, ker nam ne predstavlja visokoletečih izjav najvišjih politikov, ampak nam velikokrat prikaže izzive, s katerimi so se v tistem času spopadali navadni ljudje.

Informbirojevski spor

Objava resolucije Informbiroja (Informacijskega biroja komunističnih strank, op. avt.) je za Jugoslovane pomenila veliko presenečenje. Stalin je bil leta predstavljen kot tovariški lik, nakar se je naenkrat spremenil v sovražnika. Jugoslovanska komunistična partija se je odločila strniti svoje vrste. Uvedeni so bili disciplinski ukrepi do posameznikov, ki so delili sovjetska prepričanja ali zgolj izražali nezadovoljstvo nad stanjem v Jugoslaviji. Za privrženca resolucije je bil kmalu ustvarjen nov izraz: *ibejevec* (v dokumentih, ki sem jih preučeval, je največkrat uporabljen izraz *informbirojevec*, zato ga tudi sam uporabljam v nadaljevanju, op. avt.).² Problem boja proti informbirojevcem³ je morda še najbolje ponazoril minister za notranje zadeve Aleksandar Ranković: »*Najhujše je, da ne veš, kdo je tvoj sovražnik! Doslej je bil sovražnik zunaj partije, na nasprotni strani, zdaj pa je lahko tudi dovčerajšnji najboljši tovariš.*«⁴

Kaj je bilo v ozadju spora med Sovjetsko zvezo in Jugoslavijo? Številni jugoslovanski komunisti so se v obdobju med vojnama izobraževali v Moskvi in tako postali zvesti učenci Sovjetske zveze. Toda Jugoslavija je bila edina država vzhodnega bloka, kjer se je že med vojno oblast razvila neodvisno od Sovjetske

¹ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 187.

² Previšić: *Zgodovina Golega otoka*, str. 57.

³ O frakcijskih bojih znotraj KPJ pred drugo svetovno vojno sicer tudi Gužvica: *Frakcijski boji v Komunistični partiji Jugoslavije*.

⁴ Previšić: *Zgodovina Golega otoka*, str. 61.

zveze. Ta je sicer podpirala Jugoslavijo, vendar je kljub temu obstajala velika razlika med Jugoslavijo in ostalimi sovjetskimi sateliti. Tam so komunistični voditelji na oblast prišli potem, ko je državo zavzela sovjetska vojska. Na drugi strani je jugoslovansko komunistično vodstvo drugo svetovno vojno preživel znotraj države in ob tem še zgradilo močno vojsko. S tem so jugoslovanski voditelji na čelu s Titom postali samozavestni in odločni, da ne bodo igrali samo vloge Stalinovega vazala.⁵ Stalinu seveda ni bila všeč samosvojost jugoslovanskih voditeljev. Odnosi so se počasi slabšali, medtem ko je leta 1948 med državama dokončno počilo. Stalina so zmotili predvsem pogovori med Jugoslavijo in Bolgariji o morebitni federaciji, prav tako je kremeljski gospodar nasprotoval krepitvi jugoslovanskega vpliva v Albaniji.⁶ Ugledni ameriško-britanski zgodovinar Tony Judt je ocenil, da je Stalina motila mešanica jugoslovanskega iredentizma in partizanske revolucionarnosti.⁷ Sovjetska zveza je ob podpori svojih vzhodnoevropskih satelitov Jugoslavijo leta 1948 izključila iz Informbiroja. Kmalu je jugoslovanskim voditeljem postalo jasno, da obstaja nevarnost, da bi Sovjetska zveza zamenjala jugoslovansko vodstvo. Takratni jugoslovanski zunanji minister Edvard Kardelj je dogodke poleti 1948 komentiral z naslednjimi besedami: »Bilo nam je jasno, da bo bitka za neodvisnost narodov Jugoslavije in neodvisnost jugoslovanske socialistične poti zahtevala malo državljansko vojno, v kateri bomo morali proti dogmatsko konservativnemu nasilju odgovarjati z revolucionarnim nasiljem.«⁸

Tito in ostali komunistični veljaki niso takoj želeli porušiti vseh mostov, toda sčasoma je retorika proti Sovjetski zvezi postajala ostrejša, krepila se je tudi represija v Jugoslaviji. Oblast je na vsak način želela preprečiti, da bi prišlo do večjega nezadovoljstva znotraj države, ki bi ga lahko Stalin izkoristil. V nadaljevanju se trudim prikazati, kako so se nezaupanje, paranoja in represija kazali na nižji ravni, v našem primeru na območju okraja Kranj.

Prvi znaki napetosti v okraju Kranj

Zapisniki sej Mestnega komiteja KPS Kranj so večinoma dobro ohranjeni. Žal je treba zapisati, da v fondu manjkajo ravno nekateri zapisniki iz prelomnega leta 1948, ki bi nam lahko še bolj odkrili dogajanje na občinski in okrajni ravni. Prvo omembo informbirojevskega spora v letu 1948 najdemo v zapisniku seje Mestnega komiteja 13. oktobra 1948. Na seji so poudarili, da je treba celicam komunistične partije, ki delujejo na terenu, pojasniti delovanje jugoslovanske komunistične partije. Celicam in posameznikom v njih je treba pojasniti, da so obtožbe zoper Komunistično partijo Jugoslavije (KPJ) neutemeljene. Vseeno je v zapisniku moč opaziti, da jugoslovanska partija v tistem trenutku ni želela dodatno razburjati sovjetske. Tako je denimo ob koncu točke 2 zapisnika z dne 13. oktobra 1948 omenjeno, da je treba sicer razpravljati o obtožbah, ki letijo na jugoslovansko partijo, vendar ob tem paziti, da se ne bo rušila avtoriteta Velikoruske komunistične partije/boljševikov (VKP/b).⁹

V luči informbirojevskega spora je treba omeniti II. kongres KPS, ki se je začel 11. novembra 1948. Naloga II. kongresa KPS je v govoru povzel sekretar Centralnega komiteja (CK) KPS Miha Marinko: »Delo našega kongresa bo temeljilo na izredno bogati snovi in analizi, ki jo vsebujejo poročila petega Kongresa KPJ. Linijo so nam jasno označila poročila, referati, resolucije, program in statut

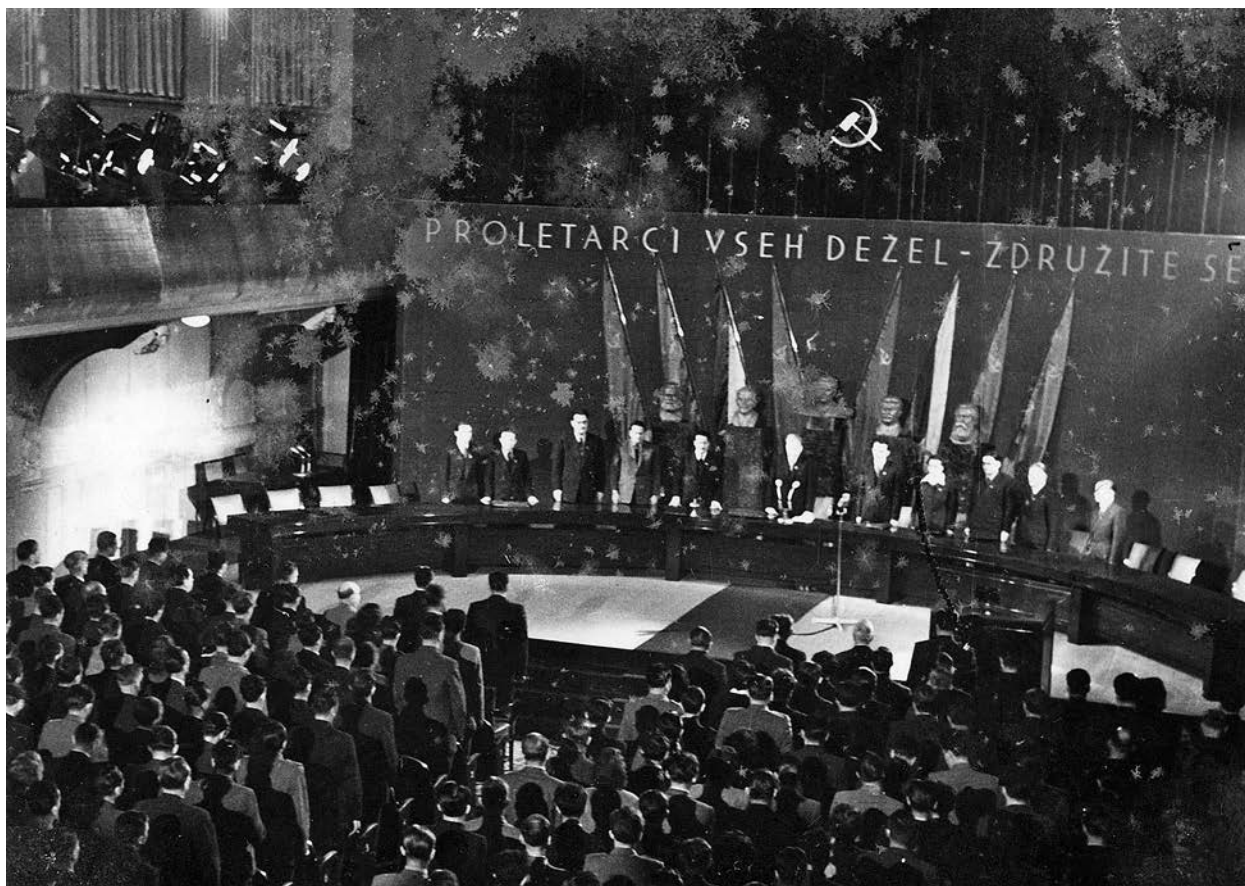
⁵ Pirjevec: *Tito in tovariši*, str. 226.

⁶ Gabianski: *The 1948 Soviet-Yugoslav clash: historiographic versions and new archival sources*, str. 63–64.

⁷ Judt: *Povojna Evropa*, str. 173.

⁸ Pirjevec: *Tito in tovariši*, str. 275.

⁹ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 13. 10. 1948«.

II. kongres KPS (Vir: SI ZAL LJU/0342, B12).

*petega Kongresa KPJ. Njegova solidna idejno politična osnova in smer bo našemu kongresu omogočila obravnavati problematiko in naše naloge v Sloveniji.*¹⁰ Podrobneje se v delo kongresa ne bomo spuščali, vendar velja omeniti, da je bila ob koncu kongresa izdana Resolucija o obtožbah Informbiroja in klevetniški kampanji proti KPJ. V resoluciji je med drugim pisalo, da se pod plaščem avtoritete Sovjetske zveze in Informbiroja skriva razdiralno delo imperialističnih agentur. Kongres je tudi ugotovil, da je KPJ storila vse, da bi se nesoglasja z VKP/b rešila, vendar vodstvo Sovjetske zveze tega ni želelo.¹¹ Kar je sprejel II. kongres, je bilo seveda treba prenesti na teren. Partijske organizacije na nižji ravni so imele nalogo, da ljudem razložijo, kakšne so nadaljnje smernice za delovanje. Na seji Mestnega komiteja KPS Kranj 23. novembra 1948 je bilo povedano, da je zelo pomembno, da se razširi študij po celicah, predvsem zato, ker je treba preštudirati gradivo II. kongresa KPS in V. kongresa KPJ, ki je potekal isto leto.¹²

Na V. kongresu KPJ so sicer jugoslovanski voditelji zavrnilo obtožbe Informbiroja, ki naj bi nastale na temelju napačnih informacij. Stalina so razglašali za prijatelja v preteklosti, sedanosti in prihodnosti.¹³ Kljub temu da je bila KPJ izpostavljena hudim kritikam Sovjetske zveze, je jugoslovansko vodstvo še vedno želelo dokazati, da je na pravi poti in da spoštuje Stalina. V *Ljudski pravici* lahko 21. decembra, na Stalinov rojstni dan (veljalo je, da se je Stalin rodil

¹⁰ Politično poročilo CK Komunistične partije Slovenije je podal tov. Miha Marinko. V: *Ljudska pravica*, 13. 11. 1948, št. 272, str. 1.

¹¹ Resolucija o obtožbah Informbiroja in klevetniški kampanji proti KPJ. V: *Ljudska pravica*, 16. 11. 1948, št. 275, str. 3.

¹² SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 23. 11. 1948«.

¹³ Pirjevec: *Tito, Stalin in Zahod*, str. 161.

II. kongres KPS (Vir: SI ZAL LJU/0342, B12).

21. decembra 1879, čeprav se je dejansko 6. decembra 1878), najdemo na prvi strani sliko sovjetskega voditelja ter ob tem pravi hvalospev Stalinu, borcu proti fašizmu in imperializmu, voditelju delavskih množic.¹⁴

Kljub temu, da je partija vsaj navzven še vedno izražala lojalnost Stalinu, se je stanje na terenu konec leta 1948 in na začetku leta 1949 zaostri.

Leto 1949

Na območju Kranja je konec leta 1948 prišlo do nesoglasij, saj je izbruhnil spor med partijci v tovarni Iskra. V Mestnem komiteju so ugotovili, da bo v tovarniški celici potrebno več študija, da ne bo partijska linija zopet zašla. V tem sporu je prišlo tudi do izključitve nekaterih partijcev. Kot lahko razberemo iz zapisnika, je prišlo v tovarni do nesoglasij in dveh rivalskih skupin znotraj partije. Treba je povedati, da se prvi lov na informbirojevce še ni začel. Kljub temu da so bili nekateri partijski člani v tovarni Iskra deležni hudih kritik, ni v zapisnikih Mestnega komiteja zaslediti očitkov, da gre za informbirojevce.¹⁵ To ni nič nenavadnega, saj so se množične aretacije informbirojevcev v Sloveniji začele dogajati šele po seji politbiroja Centralnega komiteja KPS 13. januarja 1949. Tam je Stane Kavčič ostale člane opozoril, da se na terenu pojavlja dejavnost informbirojevcev. Kritike so bili deležni tudi številni okrajni komiteji in celice, saj naj bi jim po mnenju Kavčiča popustila budnost. Posebej je bila kritizirana partijska celica na Univerzi v Ljubljani, kjer naj bi po mnenju sloven-

¹⁴ Ob 69. rojstnem dnevu generalisima Stalina. V: *Ljudska Pravica*, 21. 12. 1948, št. 304, str. 1.

¹⁵ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 3. 12. 1948«.

skega notranjega ministra Borisa Kraigherja prišlo do pojavov oportunitizma in nevere v lastne sile.¹⁶

Na začetku januarja je potekala tudi prva seja Mestnega komiteja KPS Kranj, kjer že lahko zasledimo omenjanje spora z Informbirojem. V točki 3 v zapisniku je namreč napisano, da tovariši v organizaciji potrošniške zadruga sploh niso hoteli razpravljati o vprašanju spora z Informbirojem. Ena izmed tovarišic je tako dobila vtis, da se prisotni ne strinjajo povsem z resolucijo našega CK (ni povsem jasno, ali je mišljena resolucija KPS ali KPJ, op. avt.). Prav tako je med branjem zapisnika zaznati povečano željo po budnosti, ki je bila v očeh partije seveda nujna, če se je »želelo razkrinkavati neželene elemente«. Budnost je tedaj pomenila, da morajo partiji skrbeti za to, da se znotraj partije ne razvijajo škodljivi elementi, da morajo biti pozorni in osredotočeni na morebitna odstopanja. Tako lahko v zapisniku seje 5. januarja preberemo tudi to, da obstaja problem v partijskih organizacijah v tovarnah, kamor se je zaneslo razmišljanje, da tam ni sovražnih elementov.¹⁷

Dva meseca kasneje je bil informbirojevski spor že glavna vsebina sestanka Mestnega komiteja. Na seji 9. marca 1949 se je vodstvo kranjskih komunistov seznanilo s tem, da je pritisk Sovjetske zveze in njenih satelitov na Jugoslavijo čedalje hujši. Zato je bilo treba še povečati budnost v partijskih celicah in paziti na tiste, ki so hujskali ljudstvo. Posebej zanimiv je zadnji del poročila, kjer lahko izvemo, da obstaja tukaj (predvidevam, da je mišljeno kranjsko območje, op. avt.) tajna organizacija, ki pošilja ljudi čez mejo z namenom, da bi širili neresnične informacije o Jugoslaviji. Tako naj bi nekaj dni pred sestankom Mestnega komiteja nekaj mladeničev iz Kranja poskušalo pobegniti, toda oblastem je uspelo beg preprečiti.¹⁸

Vsekakor lahko v zapisnikih sej Mestnega komiteja vidimo željo, da bi parole, ki jih je oblikoval državni vrh, prišle med prebivalstvo. Prav tako je razvidno, kako zelo so si občinski veljaki prizadevali, da bi bila partijska organizacija na področju Kranja enotna. Vseskozi je govora o budnosti, o tem, da je treba o stvareh razpravljati, jih poskušati razložiti ljudem in s tem s komunistično ideologijo preplesti celotno družbo. Posebej velikokrat je poudarjeno, da je jugoslovanska pot v socializem prava in da je država neupravičeno tarča kritik iz tujine.

Aprila 1949 je potekal III. kongres Ljudske fronte Jugoslavije (LFJ), kjer je bila glavna pozornost namenjena referatu Josipa Broza Tita. Ta je v govoru poudaril, da se ima Jugoslavija pravico boriti proti klevetam Sovjetske zveze in preostalih socialističnih držav. Poleg tega je Tito navdušenim delegatom povedal, da je gonja proti Jugoslaviji protimarksistična in protileninistična ter da klevete Sovjetske zveze in ljudskih demokracij samo spodbujajo reakcionarne in kapitalistične sile v borbi proti socializmu.¹⁹

Povsem jasno je, da je bil Titov govor glavna tema naslednjega sestanka Mestnega komiteja KPS v Kranju. Na seji 19. aprila 1949 je bilo veliko govora o Informbiroju. Problem naj bi predstavljalo dejstvo, da se še vedno najdejo ljudje, ki poslušajo poročila iz Moskve in Londona. Te parole so se potem širile med množicami in s terena so prihajala celo poročila, da se ljudstvo boji nove vojne. Člani Mestnega komiteja so se seznanili tudi z dejstvom, da bo Sovjetska zveza s svojimi sateliti želela na vsak način zavirati graditev socializma in izpolnitev petletnega gospodarskega načrta. Na koncu poročila je zapisano tudi, da se v Jugoslaviji v večji meri še vedno predvajajo sovjetski filmi, medtem ko v domovini svetovnega komunizma jugoslovanskih filmov niso več predvajali,

¹⁶ Gabrič: Informbirojevstvo na Slovenskem, str. 164–165.

¹⁷ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 5. 1. 1949«.

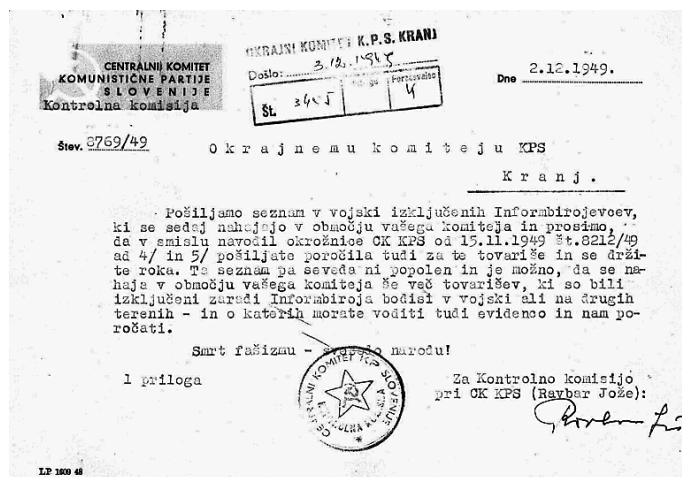
¹⁸ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 9. 3. 1949«.

¹⁹ Referat maršala Tita na III. kongresu Ljudske fronte Jugoslavije. V: *Ljudska pravica*, 10. 4. 1949, št. 85, str. 1–2.

prav tako niso bili popularizirani jugoslovanski heroji.²⁰

Na III. kongresu LFJ je bilo nižjim organizacijam danih nekaj priporočil, kako ravnati v prihodnje in kako nadaljevati borbo delavskega ljudstva Jugoslavije. Glavne naloge so bile: razširjanje živahnega političnega dela med ljudskimi množicami, pojasnjevanje nalog in načinov socialistične graditve, dejavna politična borba proti sovražnikom socializma, vsestransko sodelovanje ljudskih množic pri delu organov ljudske oblasti, pospeševanje vseh načinov dela z namenom, da bi se dvignila kulturna stopnja in življenjski standard delovnega ljudstva v mestih in vaseh ipd.²¹

Na začetku junija 1949 je Sovjetska zveza še povečala pritisk na Jugoslavijo. Uvedla je popoln gospodarski bojkot in ob tem prenehala podpirati jugoslovanske zahteve na Koroškem. O tem je bilo govora tudi na naslednji seji Mestnega komiteja KPS Kranj. Sovjetska zveza naj bi Jugoslaviji tako zadala hud udarec, saj je »stala na strani izdajstva in prodala našo Koroško«. Poleg tega lahko v zapisniku z dne 5. julija 1949 preberemo tudi kritiko kranjskih članov partije. Ti naj bi premalo študirali in tako hitreje padli pod vpliv informbirojevcev, saj sami ne znajo tolmačiti problemov.²² Poleti 1949 je Sovjetska zveza sicer Jugoslaviji poslala vrsto diplomatskih not, kjer je namigovala tudi na to, da bi lahko za dosedo svojih ciljev uporabila odločnejša sredstva. Premiki vojaških enot v jugoslovanskih sosedah so zlovesče slutnje le še okrepili.²³ Sovjetska zveza je tisto poletje odločno nastopila proti Jugoslaviji na konferenci Sveta zunanjih ministrov, ki je odločala o mirovni pogodbi z Avstrijo. Zunanji ministri (vključno s sovjetskim Višinskim) niso pustili, da bi jugoslovanski predstavnik pojasnil stališče Jugoslavije, ki je želela spremembo meje na avstrijskem Koroškem, poleg tega pa tudi avtonomijo za tiste dele ozemlja, kjer so živeli Slovenci. Jugoslovanski mediji so se ostro odzvali na izdajo Sovjetske zveze, ki naj bi v imperialistični maniri prodala jugoslovanske zahteve v zameno za 150 milijonov dolarjev odškodnine za nemško imovino v Avstriji.²⁴

Dopis CK KPS Okrajnemu komiteju KPS Kranj
(Vir: SI ZAL KRA/0188, t. e. 11).

²⁰ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 19. 4. 1949«.

²¹ Programska deklaracija Ljudske fronte Jugoslavije. V: *Ljudska pravica*, 12. 4. 1949, št. 87, str. 2.

²² SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 5.7.1949«.

²³ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 189–190.

²⁴ Jugoslavija se ne bo nikdar odrekla svojim pravičnim teritorialnim zahtevam na Slovensko Koroško in odško-

Fond Okrajnega komiteja ZKS Kranj (SI ZAL KRA/0188) nam ponuja zelo zanimiv vpogled v korespondenco med kontrolno komisijo Centralnega komiteja KPS in Okrajnim komitejem KPS. Prvi dokument na to temo je datiran z 29. aprilom 1949, ko je kontrolna komisija poslala okrajnim komitejem zahtevo, da v Ljubljano pošljejo seznam članov partije, ki so bili izključeni v zvezi z resolucijo Informbiroja. Okrajni komite je moral za vsako osebo zapisati, kakšna je bila njena partijska funkcija pred izključitvijo in kakšne so bile njene morebitne funkcije na višjih ravneh. Poleg tega je moralo biti sporočeno tudi, kje se oseba nahaja sedaj, na katerem delovnem mestu je in kakšna je delavnost te osebe. Sledil je še poziv okrajnim komitejem, naj se v partijski organizaciji preverijo budnost pri vprašanju Informbiroja in kontrole nad izključenimi. Okrajni komite KPS Kranj je moral (tako kot tudi vsi preostali okrajni komiteji) poročilo o informbirojevcih poslati do petega dne v mesecu. Na žalost je v fondu SI ZAL KRA/0188 prvo ohranjeno poročilo šele iz septembra 1949. V poročilu so odgovorni navedli, da trenutno na področju kranjskega okraja vodijo kot informbirojevce 14 oseb.²⁵

V nadaljevanju si bomo mesečne sezname podrobneje ogledali. Velika večina ljudi je na seznamih omenjena večkrat, zato sem se odločil, da pri njih podrobneje zapišem zgolj prva zapažanja o njih in nadaljevanju pa zgolj, če je bilo dopisanega kaj novega. Številne ocene obnašanja informbirojevcev so se namreč ponavljale iz meseca v mesec. Kot prva je bila v poročilu navedena Pavla Kosmač, sicer strugarka v tovarni Iskra. Iz partije je bila izključena na temelju izjave, da podpira resolucijo Informbiroja. Po izključitvi je živela dokaj nevpaddljivo življenje. Svojega dejanja ni obžalovala, vendar odgovorni niso zaznali niti propagiranja idej Informbiroja. Janez Dolenc je bil zaposlen kot delavec v tovarni Tiskanina, od koder je odšel po izključitvi iz partije. Od tedaj naprej je živel na svojem posestvu in se ni zanimal za politiko. Tudi Stevo Topalovič, po poklicu frizer, se po izključitvi iz partije ni zanimal za politično življenje. Opravljal je delo v tovarni Tiskanina. Viktor Dolgan je bil izključen zaradi »slabega pojmovanja o resoluciji Kominformbiroja«. Dana Žagar je bila kot medicinska sestra v dispanzerju Celje izključena zaradi napačnih pojmov, vendar Okrajni komite KPS Kranj leta 1949 ni imel nobenih natančnejših informacij, kje se omenjena nahaja. Tudi o številnih drugih izključenih so bili podatki bolj skopi. Profesor Črtomir Zorec naj bi se nahajal v zaporu v Ljubljani. Tam naj bi bila tudi Rusinja Natalija Kiseljevskaja, pred izključitvijo zaposlena v zdravilišču na Golniku. Franc Drmota naj bi bil izključen v času služenja v Jugoslovanski armadi, po podatkih komiteja že 12. maja 1945. Tu gre po vsej verjetnosti za napako v letnici. Izključeni so bila tudi Alojzij Batić, Jože Rakovec, Janko Urbanček in Anton Marn, vendar natančnejših podatkov o njihovem aktualnem pogledu na informbirojevski spor v Kranju niso imeli. V poročilu je omenjena še Dana Prodanovič, ki je bila iz partije izključena maja 1949, nato je takoj odšla na svoj dom v Beograd.²⁶

V času, ko so na Okrajnem komiteju KPS Kranj že vodili seznam informbirojevcev, se je marsikaj zanimivega dogajalo tudi na sejah Mestnega komiteja. Ta je bil večino časa podrejen Okrajnemu komiteju, medtem ko je bil v luči številnih reorganizacij in sprememb od poletja 1950 do spomladi 1952 izločen in je deloval samostojno. Še posebej velja omeniti sejo 3. oktobra 1949, na kateri je bila prva točka priprava na okrajno partijsko konferenco, vendar se je razprava v glavnem vrtela okoli vprašanja Informbiroja. Zapisnik seje 3. oktobra 1949 nam da izjemen uvid v takratno razmišljanje, obenem se čuti tudi strah pred morebitnim vojaškim napadom Sovjetske zveze. Že na začetku je bilo jasno poudarjeno, da se informbirojevske klevete širijo predvsem prek radia, zato je treba biti

dnini za škodo, povzročeno med vojno. V: *Ljudska pravica*, 22. 6. 1949, št. 146, str. 1.

²⁵ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo v zvezi z kominformovci z dne 3. 9. 1949«.

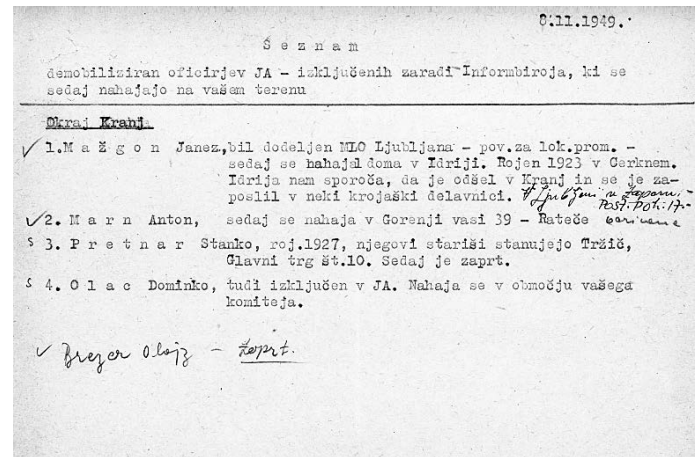
²⁶ Prav tam.

še posebej previden in buden. Posebna pohvala je veljala delavcem v tovarnah, ki naj bi s svojim preseganjem norm najbolje odgovarjali na obrekovanja iz tujine. Člani Mestnega komiteja so bili v nadaljevanju obveščeni, da so Sovjetska zveza in zaveznice odpovedale gospodarske pogodbe, zato mora Jugoslavija po novem sklepati pogodbe tudi z zahodnimi državami. Sovjetska zveza naj bi bila ljubosumna na Jugoslavijo zaradi njenih uspehov pri gradnji socializma. Ti uspehi naj bi zatemnili Kremeljsko zvezdo.²⁷

V zapisnikih proti koncu leta 1949 lahko razberemo čedalje ostrejšo retoriko proti Sovjetski zvezi. Med drugim je zapisano, da so ob izdaji informbirojevske resolucije v Jugoslaviji še mislili, da je Sovjetska zveza v zmoti in nepoučena, leto kasneje pa da vedo, da temu ni bilo tako. Da so namere vzhodnega bloka resne, dokazuje tudi manever ruskih tankov in 200 bombnikov na madžarski meji. S tem naj bi želeli prestrašiti Jugoslavijo. V nadaljevanju seje so se člani komiteja spraševali, ali velja dejansko pričakovati napad Sovjetske zveze na Jugoslavijo in kako bi se v tem primeru obnašali rdečearmejci, ki so svet rešili pred fašizmom. Prvi del sestanka se je sklenil z ugotovitvijo, da je treba še več brati govore Tita in Djilasa ter vse to prenesti na množične organizacije.²⁸

Besedo je nato prevzel Janez Šinkovec, ki je bil, sodeč po zapisanem, v komiteju zadolžen za zadeve državne varnosti oziroma je bil predstavnik Uprave državne varnosti (UDV). Opozoril je na nekatere nepojasnjene požige v kranjskem okraju, za katerimi bi lahko stale informbirojevske obveščevalne službe. Šinkovec je nadalje pojasnil, da je treba biti še posebej pozoren na socialdemokrate in ruske emigrante. Informbiro naj bi po njegovem želel z raznimi malenkostmi razbijati enotnost jugoslovanske partije. Šinkovec je za konec še poudaril, da je treba še posebej paziti na ljudi (tudi člane partije), ki so bili med vojno v nemških koncentracijskih taboriščih, posebej v Dachauu, in tam podpisali izjavo o sodelovanju z Gestapom. Na te ljudi je bilo treba biti še posebej pozoren, o njih razpravljati in jih razkrinkati.²⁹ V ozračju nezaupanja v letih po drugi svetovni vojni je partija želela svojo oblast utrditi tudi s številnimi montiranimi procesi. Mednje spadajo tudi t. i. dachauski procesi, kjer so sodili ljudem, ki so preživeli pekel nacističnih koncentracijskih

Seznam demobiliziranih oficirjev JA
(Vir: SI ZAL KRA/0188, t. e. 11).

²⁷ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 3. 10. 1949«.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Prav tam.

taborišč. Ravno zaradi tega so bili v paranoji povojnih let še bolj sumljivi. Partija je z uvedbo postopkov proti tem ljudem konsolidirala svoje vrste in utrdila svojo oblast, obenem je prikazala možnost odkrivanja pravega oziroma zgolj navideznega sovražnika.³⁰

V oktobrskem poročilu o informbirojevcih na področju Kranja je bilo nekaj sprememb. Pavla Kosmač, ki je bila še v septembrskem poročilu označena za nevpadljivo, naj bi se po novem nahajala v ljubljanskih zaporih. Pri Stevu Topaloviću so oblastniki zaznali številne stike z ljudmi, kar naj bi bilo sumljivo. Sodeč po poročilu Topalović svojega mišljenja glede Informbiroja še ni spremenil. Viktor Dolgan je bil v poročilu pohvaljen, saj naj bi v šolski zbornici pravilno tolmačil in zastopal sindikalne linije. To nam obenem pokaže, kako razvejan je bil represivni aparat, ki je zares podrobno spremljal osumljene. Janko Urbanček, prav tako že omenjen v septembrskem poročilu, je bil zaradi suma požiga dveh hiš v Šenčurju aretiran, a nato hitro izpuščen. Po prihodu na prostost se je začel bolj udeleževati pri družbenih dejavnostih. Simon Jančar je bil v poročilu deležen zelo ostre kritike. Ob resoluciji Informbiroja se je kar sam prijavil za izstop iz partije. Nato je med delom v tovarni širil ideje, da politično delo med delavstvom ni potrebno in zasmehoval delavke. Poročilo se zanj zaključilo z ugotovitvijo, da je odkrit informbirojevec. V poročilu so omenjeni še Črtomir Zorec, Janez Dolenc in Pavel Pohleven, o katerih okrajni odbor ni imel skoraj nobenih informacij.

Leto 1950

V poročilu o dejavnosti in razvoju Informbiroja na začetku leta 1950 lahko preberemo, da v Okrajnem komiteju KPS Kranj ne razpolagajo z novimi podatki o že razkritih informbirojevcih. Ravno njihova nedejavnost naj bi bila po mnenju Okrajnega komiteja še toliko bolj skrb vzbujajoča, saj naj bi se usmerili v podtalno delovanje. Oblast je ob božičnih praznikih veliko pozornosti namenila tudi vandalizmu v cerkvi v Železnikih in dogajanju v Orehku pri Kranju, kjer je član KP ljudem ob obisku polnočnice grozil s pištolo. Primere je UDV preiskala in prišla do zaključka, da gre za delo sovjetske tajne službe NKVD (*Narodny komissariat vnutrenih del*), ki je na ta način želela med ljudmi izničiti zaupanje v jugoslovansko oblast. Poleg tega je v poročilu opisano tudi sumljivo delovanje dveh tovarišev iz Kranja, ki naj bi bila informbirojevca, vendar natančnejših informacij o njiju še niso imeli.³¹ V naslednjem mesečnem poročilu³² lahko preberemo, da je UDV aretirala zgoraj omenjena tovariša, in sicer Franca Vodenika (poverjenika za lokalno obrt in industrijo pri Okrajnem ljudskem odboru Kranj (OLO)) in Franca Božiča (referenta za komunalne zadeve pri Mestnem ljudskem odboru Kranj (MLO)). Poleg njiju je bilo aretiranih še nekaj članov mestne oziroma krajevne oblasti. Vsi aretirani so bili izključeni iz KP. Organiza-cijski sekretar Okrajnega komiteja Kranj Peter Naglič je v poročilu pojasnil, da so aretirani sestavljali informbirojevsko skupino, ki je imela namen sabotaže na gospodarskem in političnem polju. Njihovo delovanje je bilo po Nagličevem mnenju naperjeno proti zrušitvi režima v Jugoslaviji.³³

To je bilo obdobje, ko je bilo med prebivalstvom zaznati nezadovoljstvo z razmerami v državi. Sovjetska zveza je Jugoslaviji v informbirojevskem poročilu

³⁰ Koncilija: *Politično sodstvo*, str. 298.

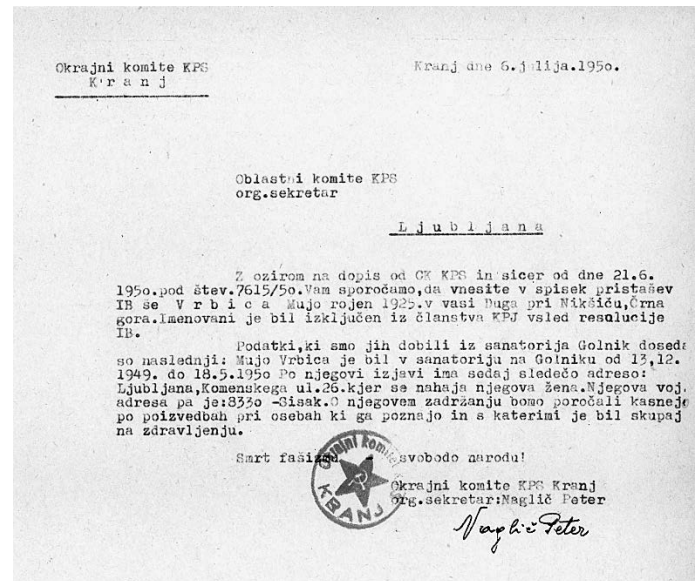
³¹ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo o dejavnosti in razvoju informbiroja z dne 10. 1. 1950«.

³² Poročilo je napačno datirano z 10. januarjem 1950. Glede na to, da je v poročilu opisano delovanje informbirojevcev v mesecu januarju, je logično sklepanje, da je pravi datum nastanka dokumenta 10. februar 1950.

³³ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo o razvoju informbiroja z dne 10. 2. 1950«.

med drugim očitala, da ne izvaja dovolj odločne politike na podeželju. Tako je jugoslovansko vodstvo spremenilo svojo politiko na vasi in začelo s kolektivizacijo. Ta ni prinesla želenih rezultatov, zato so številni na glas izražali svoje nezadovoljstvo. Kmetje so se upirali obveznemu odkupu izdelkov, kar je številnim podelilo etiketo informbirojevca. Številni so občutili pomanjkanje in to je bilo z vidika oblasti nevarno, saj so nezadovoljneži lahko postali lahek plen informbirojevske propagande in vojnega hujskanja. Jugoslovanske oblasti so se bale morebitne invazije, zato so želele že v kali zatreti nezadovoljstvo.³⁴

V poročilu marca 1950 so odgovorni ugotavljali, da ni zaznati sovražnih parol, vendar je mogoče opaziti slabšo udeležbo na zborih komunistov in partijskih sestankih. Na sestankih je tudi razprava skromna, kar naj bi bila posledica delovanja Informbiroja in reakcije. V nadaljevanju poročila je omenjeno delovanje informbirojevca Steva Topalovića, ki naj bi v tovarni Iskra, kjer je bil zaposlen, pogosto kritiziral partijske in upravne funkcionarje. Poleg Topalovića poročilo omeni tudi Viktorja Dolgana, ki naj bi sicer bil dober človek, a premalo odločen. Za konec poročila sledi še seznam informbirojevcev, ki so v zaporih.³⁵ V naslednjih mesecih so si poročila o pristaših Informbiroja zelo podobna. Med drugim lahko izvemo, da so na temelju raziskovanj UDV prišli do zaključka, da Viktor Dolgan ne podpira več Informbiroja in so ga tako brisali iz evidenc. Med zanimivejšimi zapisi so zagotovo tisti o ruski zdravnici Nataliji Kiselevskaji, ki je bila ob objavi resolucije Informbiroja izključena iz partije in aretirana. V poročilih v letu 1950 so odgovorni iz kranjskega okraja zapisali, da ne vedo, kje se ruska zdravnica nahaja. Poleg tega je zanimiv tudi zaključek poročila za mesec maj, kjer je zapisano, da se hujskanje s strani Informbiroja kaže v tovarni Tiskanina, kjer naj bi bilo vzdušje slabo zaradi prehranskega položaja. Med drugim naj bi se zaradi pomanjkanja grozilo celo s prenehanjem dela. Od že prej omenjenih so znova zapisani podatki o Francu Vodniku, Pavli Kosmač in Francu Božiču. Vsi trije naj bi bili v zaporih.³⁶ V poročilu meseca oktobra 1950 je Okrajni komite zapisal, da niso zaznali samo delovanja informbirojevcev, temveč tudi nekaj gestapovščine (najverjetneje so mišljeni ljudje,

Dopis Oblastnega komiteja KPS Okrajnemu komiteju KPS Kranj (Vir: SI ZAL KRA/0188, t. e. 11).

³⁴ Previšič: *Zgodovina Golega otoka*, str. 71–74.

³⁵ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo o razvoju informbiroja z dne 4. 3. 1950«.

³⁶ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo o informbiroju z dne 10. 5. 1950«.

ki so jih sumili, da so med vojno podpisali izjavo o sodelovanju z nemško tajno policijo Gestapo, op. avt.). Šlo je za nekaj primerov pijančevanja in kriminala. Nasploh je možno ugotoviti, da so odgovorni na Okrajnem komiteju velikokrat združili primere kriminala, pijančevanja in kritike oblasti ter jih povezali v boj proti Informbiroju.³⁷

Vprašanje poti v socializem je bilo eno od tistih, o katerih so največ razpravljali na sejah Mestnega komiteja KPS Kranj tudi v letu 1950. Na seji 16. junija 1950 so člani komiteja med drugim razglabljali o tem, kako je treba na vasi izvajati revolucionarnost, saj naj bi bila v tistem obdobju prav jugoslovanska partija tista, ki je bila nositeljica revolucionarne borbe in marksizma-leninizma. To so bile besede sekretarja Mestnega komiteja KPS Kranj, ki je poleg tega še podal nekaj kritik na račun Sovjetske zveze: *»Bili so dani pogoji skoro po vseh državah, da bi delavski razred prišel na oblast in lahko rečemo, da je SZ zavrla socializem za par desetletij. Gledati in povedati ljudem je treba zasluge naše Partije. Učiti se moramo zgodovino naše Partije in na podlagi tega reševati gospodarska vprašanja.»*³⁸

Tudi dnevno časopisje v tistem obdobju ni skoparilo s kritikami na račun Sovjetske zveze. Sovražni odnosi med državama so bili najprej vidni na najvišji ravni. Prek arhivskih dokumentov lahko lepo vidimo, kako se je partija trudila, da bi kritika Sovjetske zveze prišla tudi do navadnih državljanov. V *Ljudski pravici* lahko 25. maja, torej na Titov rojstni dan, beremo o razlikah med Titom in Stalinom. Ta sicer poimensko ni omenjen, vendar je povsem jasno, na koga cilja avtor člana: *»Če danes primerjamo lik voditelja in človeka, kakšnega vzgaja Tito in njegova partija, ter lik funkcionarja, ki ustreza trenutni politiki sovjetske vlade, potem vidimo veliko razliko, ki je izraz, vzrok in plod dveh poti v socializem.»*³⁹

Z vidika vprašanja Informbiroja je še posebej zanimivo politično poročilo o zunanji in notranjepolitični situaciji, ki je bilo prebrano na sestanku OLO Kranj – okolica 25. maja 1950. Prek branja poročila lahko ugotovimo, kako je oblast želela vplivati na ljudstvo in mu razlagati pomen nekaterih dogodkov. Namen tega je jasno bil, da bi ljudi čim bolj mobilizirali v informbirojevskem sporu in prepričali, da bi se umikali od uradne partijske linije. Poročilo nam tudi sicer nudi izjemen vpogled v tedanje politično dogajanje in pojasnjuje stališče Jugoslavije do nekaterih mednarodnih političnih dogodkov. Poročilo je dolgo devet strani in ima devet točk. Za nas so najzanimivejše točke št. 2, 5 in 9.

V točki 2 lahko v poročilu beremo o borbi za mir in enakopravnost narodov ter v zvezi s tem zunanji politiki Sovjetske zveze. Očitki na račun domovine svetovnega proletariata so bili hudi: *»Dejstvo je, da je borba za mir s strani Sovjetske zveze, ki jo je skušala sovjetska diplomacija tudi monopolizirati, le nova oblika spretno kamuflirane vojnohujskaške propagande.«*... *»Tako se vlada Sovjetske zveze v zunanji politiki ne ravna po socialističnih načelih, kar se je pokazalo predvsem v odnosu do Jugoslavije in tudi drugih držav in sicer: breznačelnost, hegemonizem, politika interesnih sfer, napadalnost,...Vse to dokazuje, da hodi politika Sovjetske zveze v nasprotju s socialističnimi načeli, po poti izkoriščanja malih narodov in je ta politika ravno tako nevarna kot politika imperialističnih sil z zapada.«* Točka pet se v celoti nanaša na borbo Jugoslavije proti agresivni in hegemonistični politiki Sovjetske zveze. Tudi tukaj je brez ovinkarjenja podana slika sovjetske zunanje politike: *»Dejstvo je, da se ne samo v Bolgariji in Madžarski temveč tudi v ostalih informbirojevskih državah, nedemokratični, nečloveški postopki napram jugoslovanski manjšini in tudi napram svojim ljudem, če se ne pokoravajo njihovi revizionistični politiki itd. danes na žalost niti majhno ne razlikujejo od postopkov in dela fašističnih režimov.«* Primerjava Sovjetske zve-

³⁷ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo z dne 11. 10. 1950«.

³⁸ SI_ZAL_KRA/0190, t. e. 102, p. e. 386, »Zapisnik seje mestnega komiteta KPS 3. 10. 1949«.

³⁹ TITO, V: *Ljudska pravica*, 25. 5. 1950, št. 124, str. 1.

ze s fašističnimi režimi nam kaže, na kako nizki ravni so tedaj bili odnosi med Jugoslavijo in domovino svetovnega proletariata. V zaključku poročila je avtor Rajko Mali zapisal še nekaj besed o tem, kako Sovjetska zveza gleda na narodno-osvobodilni boj jugoslovanskih narodov: *»Da bi se prekrila vsebina spora med SZ in Jugoslavijo so voditelji SZ poskušali ne samo omaloževati in prikriti svetu revolucionarne izkušnje in zasluge narodov Jugoslavije, temveč da prepričajo svet, da je našo narodno revolucijo, za katero je dalo življenje 1700000 državljanov vodil gestapo in, da je naša država postala fašistična država.«*⁴⁰

Leti 1951 in 1952

Mesečna poročila o pojavih Informbiroja na začetku leta 1951 so sicer dokaj skopa, vendar je zanimiv pa zapis o pojavu informbirojevcev v Trziču. Tam naj bi se skrival nekdanji član partije Ernest Holly, za katerega piše, da je leta 1949 pobegnil v ilegalo. To je najverjetneje pomenilo, da je pobegnil v tujino. Hudih očitkov je bil deležen Jože Sajovic, sicer zaposlen v Predilnici Trzič, ki je imel stik z omenjenim Hollyem. V predilniški menzi se je Sajovic velikokrat pogovarjal z delavskimi kolegi in kolegicami ter izražal nezadovoljstvo s takratno oblastjo: *»Kaj so nas v stari Jugoslaviji učili naši delavski voditelji oz. predstavniki? Da se moramo nasloniti na Sovjetsko Zvezo, kako se moramo boriti proti draginji itd.«* Sajovic je med drugim še kritiziral Kardelja in Rankovića ter vodstvu partije očital, da ni prispevalo k osvoboditvi. Poleg tega je medije obtoževal, da lažejo, saj so časopisi najprej pisali, da bo letina dobra, a se je nato zgodilo drugače. Sajovic je bil kmalu izključen iz partije in aretiran, poleg njega tudi sodelavki Branka Semič in Marija Mlinar.⁴¹

Mesečna poročila o pojavih delovanja Informbiroja so okrajni komiteji izdajali do junija 1951. Tedaj je kontrolna komisija centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije vsem okrajnim komitejem poslala dopis, ki je vseboval veliko očitkov. Tako lahko preberemo, da okrajni komiteji poročil niso pošiljali redno. Poleg tega je bil opis delovanj informbirojevcev preveč šablonski in formalen, kar ni pripomoglo k boju proti pojavom Informbiroja. V navodilu iz Ljubljane je pisalo, da se ukinjajo mesečna poročila, a da morajo vsi okrajni odbori poslati poročilo, takoj ko zaznajo kakršno koli delovanje Informbiroja. Samo to naj bi, po besedah kontrolne komisije, omogočalo razvoj budnosti in uspešno politično delo. Poleg tega je moral vsak Okrajni komite od junija 1951 izpolnjevati polletna poročila o delovanju Informbiroja.⁴²

Napetosti med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo sicer leta 1951 še zdaleč niso minile. Sovjetski zunanji minister Vjačeslav Molotov je denimo poleti 1951 dejal, da bodo Titov režim zrušili od znotraj. To je za jugoslovanske oblasti predstavljalo še dodatno grožnjo.⁴³

Mesečnih poročil o privržencih Informbiroja torej po juniju 1951 ni bilo več. Vendar to ne pomeni, da v dokumentih ne najdemo več razmišljanj o informbirojevskem sporu. Res je, da ne najdemo več dokumentov, kjer bi poimensko omenjali morebitne informbirojevce, toda še vedno lahko zasledimo zanimive analize položaja v Kranju in okolici. Bogat vir za te informacije so predvsem zapisniki sej plenuma kranjskega Mestnega komiteja KPS. Eden izmed glavnih izzivov za kranjske partijske organizacije je bilo vprašanje življenjskega standarda delavcev in kmetov. Boljši kot bi bil standard, manjša bi bila možnost, da

⁴⁰ SI_ZAL_KRA/0188, t. e 1, p. e. 1, »Politično poročilo o zunanji in notranji politični situaciji«.

⁴¹ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Poročilo z dne 12. 3. 1951«.

⁴² SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 11, p. e. 26, »Dopis Kontrolne komisije Centralnega komiteja KPS vsem Okrajnim komitejem z dne 11. junija 1951«.

⁴³ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 198.

bi prebivalstvo postalo dovzetno za sovražne parole.⁴⁴ Oktobra 1951 je plenum Mestnega komiteja KPS izvolil nov biro, ki je prvo sejo plenuma sklical 7. novembra 1951. Na tej seji so bili partijski člani podvrženi hudi kritiki. Premalo budnosti naj bi denimo namenjali delovanju reakcije, ki naj bi po zmagi Churchill na volitvah v Veliki Britaniji spet postala dejavnejša. Veliko težavo naj bi predstavljalo tudi nezadovoljstvo ljudi. Nekateri so izražali tudi razočaranje nad Titom, ki je obljubil, da bodo cene življenjskih artiklov ostale enake, vendar so se nato vseeno povišale. Nasploh lahko zaznamo nezadovoljstvo vodstva Mestnega komiteja KPS nad delom partijskih organizacij na nižji ravni. »*Prikazati jim [ljudem, op. a.] kako težko je bila priborjena svoboda, katero si moramo obdržati in za kar padajo tudi naši graničarji po mejah. Da danes položaj po naših granicah ni lahek, da morajo biti naši graničarji budni čuvarji kot smo bili mi v času NOV in da ti danes skoraj niso nič na boljšem*«. ⁴⁵ Zapisano nam daje vedeti, da informbirojevski spor še zdaleč ni bil končan. To kaže tudi dejstvo, da je bilo v tistem obdobju veliko obmejnih incidentov, v katerih so umrli številni jugoslovanski obmejni vojaki.⁴⁶ Ob vsem tem se zdi strah jugoslovanskih oblastnikov pred morebitnim sovjetskim napadom upravičen. Ena izmed posledic tega strahu je bil še dodatni pritisk partijskih veljakov na nižje funkcionarje, da naj še dodatno okrepijo budnost in skrbijo za pravilno tolmačenje ukrepov.

Oblastniki so seveda velikokrat zašli v paranojo in si v obtoževanju nasprotnikov izmišljali najrazličnejše besedne akrobacije. V luči tega je še posebej zanimiv zapisnik plenuma Okrajnega komiteja KPS z dne 28. marca 1952: »*Vsi sovražniki socializma od razbitih kapitalističnih ostankov pa do klerikalne reakcije informbirojevske pete kolone nam hočejo zavreti našo borbo...*«⁴⁷ V tem obdobju lahko zaznamo predvsem splošne obsodbe informbirojevcev, željo po krepitvi budnosti in željo po konsolidaciji partijskih organizacij na mestni in okrajni ravni.

To je bil sicer čas, ko se je Jugoslavija spoprijemala z ekonomskimi težavami. V letih 1950 in 1952 sta bili letini posebej slabi. Prihajalo je tudi do opuščanja obdelovalnih površin, saj se je veliko kmetov selilo v mesto. Država se je tako znašla na robu lakote, nad gladino jo je držala zgolj pomoč Zahoda.⁴⁸ Novembra 1952 je bil organiziran VI. Kongres KPJ, zadnji za časa Stalinovega življenja in zadnji, na katerem so proti Sovjetski zvezi letele tako strupene puščice. Stalin je umrl marca 1953, kar je pomenilo prelom v informbirojevskem sporu. Na kongresu v Zagrebu je Tito med drugim Sovjetsko zvezo in njeno obnašanje na zunanjepolitičnem področju označil kot imperialistično. »*Sovjetski imperialisti so besni, ker se jim je izmaknil tako masten grižljaj, kot je naravno bogastvo Jugoslavije, zato nas obtožujejo, da smo se prodali Zahodu*«. ⁴⁹

Partijske organizacije na nižjih ravneh so se takoj lotile implementacije sklepov VI. kongresa KPJ. Odsev razmišljanj o informbirojevskem sporu nam ponuja zapisnik letne konference Okrajnega komiteja leta 1952. Med drugim je zapisano, da so ZDA zainteresirane za mir na svetu in da podpirajo borbo OZN za miroljubno sobivanje. Take besede so se še nekaj let nazaj zdele povsem nepredstavljive, medtem ko so leta 1952 jasno kazale, kako je poskušala Jugoslavija loviti ravnotežje med blokoma oziroma je bila v tistem trenutku celo bližje

⁴⁴ SI_ZAL_KRA/190, t. e. 102, p. e. 385, Občinski komite ZKS Kranj, »Zapisnik seje plenuma Mestnega komiteja ZKS Kranj z dne 28. 8. 1951«.

⁴⁵ SI_ZAL_KRA/190, t. e. 102, p. e. 105, Občinski komite ZKS Kranj, »Zapisnik 1. seje plenuma Mestnega komiteja KPS Kranj z dne 7. 11. 1951«.

⁴⁶ Ob naši pritožbi. V: *Ljudska pravica*, 17. 11. 1951, št. 172, str. 1.

⁴⁷ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 3, p. e. 5, »Zapisnik seje plenuma Okrajnega komiteja ZKS Kranj z dne 28. 3. 1952«.

⁴⁸ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 204.

⁴⁹ Borba komunistov Jugoslavije za socialistično demokracijo. V: *Ljudska pravica*, 8. 11. 1952, št. 45, str. 3.

Zahodu. Vsaka jugoslovanska izjava podpore Zahodu je seveda dala Sovjetski zvezi in njenim satelitom dovolj materiala za besedne napade na Jugoslavijo.⁵⁰

V referatu letne konference Okrajnega komiteja je jasno veliko kritik namenjeno Sovjetski zvezi in njenim provokacijam. *»Kakšno je to vodenje in pomoč, ki jo Rusi nudijo svojim zaveznikom satelitom vemo, saj je njihov namen uvoziti čimveč svojih figur v te države. Danes te figure tekmujejo med seboj, kdo bo imel več vojske, kdo bo bolje ubijal, kdo bo napravil več napadov diverzij in kdo bo izselil več prebivalstva, zlasti tiste, ki se upajo gledati proti Jugoslaviji.«*⁵¹

Proti koncu referata je nekaj pozornosti namenjene tudi tistim, ki so bili izključeni iz partije. *»V borbi za izvajanje partijskega programa je partija istočasno vršila tudi čiščenje svojih vrst partiji škodljivih elementov.«* Od avgusta 1951 do avgusta 1952 je bilo na območju okraja Kranj iz partije izključenih 99 oseb. Zanimivo je, da ni nikjer točno zapisano, da bi bil nekdo izključen zaradi informbirojevskega spora. Največ članov je bilo izključenih zaradi pasivnosti in nedisciplin. Informbirojevske prestopnike verjetno iščemo v kategoriji izključenih zaradi pobega preko meje (pet oseb) in izključenih zaradi političnih vprašanj (dve osebi).⁵²

Dogajanje v letu 1952 nam zanimivo prikaže še poročilo UDV za območje Kranja (dokument na žalost ni točno datiran). V njem je zapisanih nekaj stvari, ki so bile za oblastnike zelo skrb vzbujajoče. Poročilo se osredotoča na to, kaj je možno slišati med ljudmi. Tako naj bi nekateri govorili, da se bo Slovenija odcepila od Jugoslavije, obenem pa dobila še Trst in Koroško. Poleg tega so bili ljudje izjemno nezadovoljni z oblastjo, ki so ji očitali, da se je prodala tujini, točneje Zahodu. Na terenu je bilo moč slišati parole, češ da Jugoslavija prehaja v kapitalizem in da ni prav, da je pozabila na prijateljstvo s Sovjetsko zvezo.⁵³

Leto 1953

Na VI. kongresu se je Komunistična partija Jugoslavije preimenovala v Zvezo komunistov Jugoslavije. Februarja 1953 je prišlo tudi do preimenovanja Ljudske fronte, ki se je od tedaj naprej imenovala Socialistična zveza delovnega ljudstva. SZDL naj bi predstavljala neke vrste parlament ljudstva, kjer bi vsak dobronamerni državljani lahko izrazil svoje misli. Kljub temu je bila partija še vedno zelo previdna, kar se tiče *»škodljivih elementov«*. Država je imela hude ekonomske težave, zato so morale partijske organizacije še posebej paziti, da že v kali zatrejo državi in partiji škodljiva prepričanja.⁵⁴

Dvaindvajsetega aprila 1953 je potekala seja Okrajnega komiteja ZKS Kranj, kjer so se sodelujoči lotili analize razvoja delavskega gibanja v Kranju in okolici. Mesto Kranj se je, sodeč po zapisanem, od leta 1921 povečalo kar za šestkrat. Vendar je obenem to pomenilo ideološko plitkost delavstva, ki se ni izpopolnilo na idejni ravni. Številni delavci naj bi sicer čutili pripadnost svojemu razredu, vendar se niso zanimali za razvoj partije in njenih idej. *»V dobi okupacije je bilo od strani gestapa veliko političnih revolucionarjev zaprtih, postreljenih itd., zato se tudi razred ni mogel še nadalje razširjati, marveč je klonil. Dalje tudi resolucija IB leta 1948 je precej varno vplivala na ta proletariat ter ga oslabila.«*⁵⁵

⁵⁰ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 1, p. e. 1, »Letna konferenca Okrajnega komiteja Kranj«.

⁵¹ Prav tam.

⁵² Prav tam.

⁵³ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 10, p. e. 24, »Poročilo za UDV za Kranj«.

⁵⁴ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 213.

⁵⁵ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 3, p. e. 5, »Zapisnik sestanka Okrajnega komiteja ZKS Kranj z dne 22. 4. 1953«.

Mesec dni prej, marca 1953, je umrl sovjetski voditelj Stalin in začelo se je postavljati vprašanje, kaj to pomeni za odnose med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo oziroma celotnim vzhodnim blokom. Spomladi 1953 se je začelo kazati, da želi novo vodstvo Sovjetske zveze pomiritev z Jugoslavijo. Obmejnih incidentov je bilo manj, junija 1953 so bili obnovljeni diplomatski stiki med državama, in sicer na ravni veleposlanikov. Stalinova smrt je torej predstavljala prelomnico, po kateri so se odnosi začeli počasi izboljševati.⁵⁶ Vendar je v dokumentih partijskih organizacij na področju Kranja še vedno prevladovala previdnost. V zapisniku seje Okrajnega komiteja ZKS Kranj 16. junija 1953 je tako omenjeno, da številni ljudje poslušajo tuje radijske postaje in so s tem podvrženi sovražni propagandi. Konkretno so govorili tudi o namenih Sovjetske zveze: »3. vprašanje, ki je res pomembno, je vprašanje IB. Danes želijo pomrljiv odnos z nami, kar bi mi sprejeli, če bi vedeli, da imajo res čiste namene?«⁵⁷

Odnosi med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo so se torej otoplili. To je moč zaznati tudi pri branju zapisnikov partijskih organizacij s področja Kranja. Občasno je bil sicer orisan informbirojevski spor v prejšnjih letih, medtem ko hudih kritik na račun Sovjetske zveze tako rekoč ni bilo več. Tudi sicer se je gonja proti informbirojevcem počasi umirila. To nam najbolje pokaže seznam Kontrolne komisije CK ZKS iz marca 1954, ki nam denimo pove, da je bilo leta 1952 zaradi Informbiroja aretiranih 161 ljudi, medtem ko jih je bilo leto kasneje zgolj še 34.⁵⁸

Zaključek

Ko potegnemo črto pod politično dogajanje v letih 1948–1953, lahko vidimo, da je informbirojevski spor zaznamoval delo vseh partijskih organizacij, od najvišjih do najnižjih. Skozi zapisnike in poročila, ki so ohranjeni za tisto obdobje, se nam prikazujejo predvsem strahovi takratnih oblastnikov. Številni so se v tistem času bali morebitne vojaške invazije Sovjetske zveze, zato je želela partija še bolj strniti vrste, okrepiti budnost in se znebiti neželenih elementov, ki naj bi bili podvrženi sovražni propagandi. Obdobje 1948–1953 je predstavljalo enega izmed vrhuncev nasilja v Jugoslaviji. Oblastniki so velikokrat tudi najmanjši izkaz nezaupanja v partijo oziroma izraz nezadovoljstva tolmačili kot nekaj državi nevarnega. V tej luči so tudi ukrepali. To je bilo obdobje zloglasnega Golega otoka, kjer so bili zaporniki podvrženi sistematičnemu nasilju s strani države, številni so tam tudi umrli. V arhivskih virih, na katerih temelji članek, sicer ni moč najti primerov, ko bi bilo izrecno omenjeno, da se je nekdo iz Kranja in okolice znašel na Golem otoku. Vendar lahko najdemo številne primere, ko je omenjeno, da so se ljudje zaradi podpore resoluciji Informbiroju znašli v zaporu.

V članku sem želel prikazati, kako so občinske in okrajne partijske organizacije spremljale domnevne pojave Informbiroja. Prav tako sem želel osvetliti, kako so želele organizacije prenesti na teren sporočila s partijskih vrhov. Vidimo lahko, da so se odgovorni silovito odzvali na kakršne koli, četudi zgolj navidezne, pojave podpore resoluciji Informbiroja. Obenem lahko iz dokumentov opazimo tudi prepad med partijskimi voditelji, ki so živeli za to, da svoje ideje udejanjijo v praksi, in množicami navadnih ljudi. Te množice se velikokrat niso zanimale za politiko, ampak jim je bilo pomembno, da bo zemlja obrodila, da bodo cene živil sprejemljive ipd. Marsikdo je bil zaradi slabih življenjskih

⁵⁶ Pirjevec: *Jugoslavija*, str. 220–221

⁵⁷ SI_ZAL_KRA/0188, t. e. 3, p. e. 5, »Zapisnik seje Okrajnega komiteja ZKS Kranj z dne 16. 6. 1953.«

⁵⁸ Koncilija: *Politično sodstvo*, str. 292.

razmer nezadovoljen z državo in je to tudi glasno izrazil, vendar mu je to lahko prineslo težave, saj se je oblast v obdobju 1948–1953 močno trudila, da bi že kali zatrla kakršne koli pojave nezadovoljstva.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Ljubljana:

- SI ZAL LJU/0342, Fototeka.

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj:

- SI ZAL KRA/0188, Okrajni komite ZKS Kranj.
- SI ZAL KRA/0190, Občinski komite ZKS Kranj.

LITERATURA

Gabrič, Aleš: Informburojevstvo na Slovenskem. V: *Prispevki za novejšo zgodovino* 33 (1993), št. 1–2, str. 163–175.

Gibianski, Leonid: The Soviet–Yugoslav clash and new archival sources. V: *Jugoslavija v hladni vojni*. Ljubljana, Toronto: Inštitut za novejšo zgodovino, Univerza Toronto, 2004, str. 49–70.

Gužvica, Stefan: *Fracijski boji v Komunistični partiji Jugoslavije med veliko čistko 1936 – 1940*. Ljubljana: Založba Sophia, 2019.

Judt, Tony: *Povojna Evropa 1945–2005, prva knjiga*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.

Koncilija, Žiga: *Politično sodstvo: Sodni procesi na Slovenskem v dveh Jugoslavijah*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.

Pirjevec, Jože: *Jugoslavija: Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Lipa, 1995.

Pirjevec, Jože: *Tito in tovariši*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2011.

Pirjevec, Jože: *Tito, Stalin in Zahod*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1987.

Previšič, Martin: *Zgodovina Golega otoka*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2021.

ČASOPISNI VIRI

Ljudska pravica, 1948, 1949, 1951, 1952.

SUMMARY

THE REVERBERATION OF THE INFORMATION BUREAU DISPUTE IN COMMUNIST PARTY ORGANIZATIONS IN THE KRANJ DISTRICT

The article presents in more detail the impact of the Communist Information Bureau dispute on party organizations in the Kranj area. The conflict between Yugoslavia and the Soviet Union shook the world in 1948 and marked the beginning of a new era in Yugoslav politics. In the article, we can see how party organizations at lower levels followed the instructions from the top and tried to implement them. The initial surprise at the conflict was followed by a period

when the media and the minutes of party meetings still display sympathy for the Soviet Union. Later, when the persecution of the Information Bureau began at the top of the party, lower-level organizations joined. We constantly sense fear, often paranoia about the actions of the enemy, who is supposed to be ubiquitous. The leading party members of the Kranj District have always encouraged greater vigilance, larger education and knowledge of the party's problems. The problems were caused not only by overtly hostile elements, as they were often called, but also by many people who essentially did not commit enough to the quality functioning of the party.

The district organizations were soon instructed to send lists of Information Bureau sympathisers to Ljubljana and briefly describe their activities. These lists serve as an exceptional source of events at the time, as we can see how little it took for someone to be blacklisted and labelled an informer. The Communist Party of Slovenia District Committee in Kranj was one of the most active in compiling monthly reports of Information Bureau sympathisers.

In conclusion, we can see that the information bureau dispute also had an all-important impact on the operations of lower-party organizations in the Kranj District. They tried to faithfully follow the instructions from the top of the party while motivating the population to work harder and fight the enemy. The article focuses on developments in the Kranj District, so we cannot say with certainty that this was the case elsewhere, but we can assume that the action pattern was similar elsewhere in Slovenia.

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL SOCIETY OF SLOVENIA

O delu Arhivskega društva Slovenije v mandatnem obdobju 2020–2022

Dne 27. marca 2020 so na korespondenčnem občnem zboru društva potekale redne volitve organov društva, v okviru katerih so bili za člane izvršnega odbora Društva za mandatno obdobje 2020–2022 izvoljeni naslednji člani izvršnega odbora: **Matej Muženič**, predsednik, **Aleš Jambreč**, podpredsednik, dr. **Zdenka Bonin**, **Nataša Budna Kodrič**, mag. **Marija Čipič Rehar**, mag. **Nina Gostenčnik**, dr. **Gregor Jenuš**, mag. **Blaž Otrin**, **Aleksandra Pavšič Milost**, mag. **Hedvika Zdovc** in dr. **Žiga Zwitter**.

Za tajnico Društva je bila že v predhodnem letu, na rednem zboru članov, 14. marca 2019, izvoljena Tanja Žohar. Ker je na korespondenčnem občnem zboru 26. marca 2021 potrdila še svoj drugi mandat, bo posle predala v letu 2023.

V tekočem mandatnem obdobju so bile sklicane 4 korespondenčne in 5 rednih sej izvršnega odbora. Skupaj je tako izvršni odbor Društva zasedal devetkrat.

Promocijska dejavnost

Stanovske nagrade in priznanja: Aškerčeva nagrada in Aškerčeva priznanja

V letu 2020 je Arhivsko društvo Slovenije (v nadaljevanju ADS) že desetič podelilo Aškerčevo nagrado in Aškerčevi priznanji za posebne dosežke na področju arhivistike in popularizacije arhivske stroke. Komisija se je v letu 2020 sestala na dveh rednih sejah, eno je opravila korespondenčno. Temu je 10. avgusta 2020 sledil javni poziv, objavljen na spletni strani ADS, in poslan na elektronske naslove članov Društva in na arhivsko dopisno listo. Komisija je nato do 9. septembra 2020 zbirala predloge za podelitev ene Aškerčeve nagrade in dveh Aškerčevih priznanj.

Prispelo je 10 predlogov, od katerih so bili trije predlogi za Aškerčevo nagrado in sedem predlogov za Aškerčevi priznanji, kot je na svoji seji 11. septembra 2020 ugotovila komisija. Slednja je nato na svoji 5. seji 19. septembra 2020 na temelju javnega glasovanja soglasno izbrala nagrajence. Aškerčevo nagrado za življenjsko delo na področju varovanja in ohranjanja slovenske arhivske dediščine ter njenega posredovanja javnosti je prejela **Marija Hernja Masten**. Eno Aškerčevo priznanje sta si za pripravo *Zbirnega kataloga rokov hrambe dokumentarnega gradiva v javni upravi (Uradni list RS, št. 49/19)* delili **Vesna Gotovina** in mag. **Hedvika Zdovc**. Drugo Aškerčevo priznanje je šlo v roke **Nataši Budna Kodrič**, in sicer za kritično objavo virov v delu »*Korespondenca Jožefine in Fidelija Terpinca (1825–1858)*« (Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2018, 383 strani).

Slovesna podelitev je v znamenju preventivnih ukrepov za omejevanje prenosa in širjenja virusa SARS CoV-2 potekala 16. oktobra 2020 v Veliki sejni dvorani Mestne hiše v Ljubljani. Dane okoliščine so močno okrnile slovesni značaj dogodka, saj so bili navzoči le nagrajenci in podeljevalci. Slavnostni govornik je bil častni član ADS in Aškerčev nagrajenec iz leta 2010 prof. dr. **France Dolinar**. Nagrado in priznanji sta podelila predsednik komisije dr.

Skupna fotografija vseh udeležencev na podelitvi Aškerčevih nagrad in priznanj 16. 10. 2020 (Foto: Tina Arh).

Andrej Nared in predsednik društva **Matej Muženič**. Dogodek je povezoval dr. **Gregor Jenuš**.

Izobraževalna dejavnost

30. zborovanje Arhivskega društva Slovenije v Rimskih Toplicah

V Rimskih Toplicah je 30. septembra in 1. oktobra 2021 potekalo že 30. zborovanje ADS, ki ga je Društvo pripravilo v sodelovanju z Zgodovinskim arhivom Celje. Tema zborovanja je bila: *»Hibridni arhivi pri javnopravnih osebah: pomisleki in težave zaradi sočasnega upravljanja z gradivom v elektronski obliki in gradivom v fizični obliki; kako slednje vpliva na izvajanje arhivske javne službe«*.

Gre za problematiko, ki je danes za uresničevanje našega temeljnega poslanstva še kako aktualna. Arhivisti in arhivistke se vsakodnevno srečujemo z dokumenti, ki so zapisani na različnih nosilcih zapisa. Opaziti je, da gredo številne napovedi v smeri popolne digitalizacije poslovanja, ko naj bi operirali le še z dokumenti v elektronski obliki. V želji po učinkovitejšem in rentabilnejšem poslovanju z dokumentarnim gradivom se vse več naših ustvarjalcev oziroma javnopravnih oseb odloča za brezpapirno poslovanje. Vendar se v realnosti arhivisti na terenu še vedno srečujemo z dokumenti, ki so nastali v fizični obliki oziroma na fizičnem nosilcu zapisa, in tudi z dokumenti, ki so prvotno nastali v elektronski obliki oziroma bili vanjo pretvorjeni. Tako ali drugače imamo opravka s hibridnim gradivom, ki predstavlja dve različni dimenziji arhivov, čemur je sledil tudi namen zborovanja: izmenjava pogledov in izkušenj za lažje spoprijemanje z novimi izzivi na področju »dematerializacije« in »digitalizacije« dokumentarnega gradiva.

Zborovanje se je začelo s pozdravnimi nagovori približno osemdesetih udeležencev. Najprej je pozdravil predsednik društva **Matej Muženič**, sledili so

še pozdravni nagovori direktorja Zgodovinskega arhiva Celje dr. **Boruta Batagelja**, podžupana občine Laško, ki je odgovoren za področje družbenih dejavnosti, **Jožeta Senice** in dr. **Hrvoja Stančiča**, člana izvršnega odbora Hrvaškega arhivskega društva in rednega profesorja na Filozofski fakulteti Univerze v Zagrebu.

Na govorniški oder je s svojim referatom prva stopila mag. **Hedvika Zdovc** s temo »Hibridno poslovanje na območju Zgodovinskega arhiva Celje«. Sledil je prispevek dr. **Tanje Martelanc**, s katerim je problematizirala hibridno in digitalno poslovanje ustvarjalcev arhivskega gradiva s področja uprave na primerih ustvarjalcev, ki so v pristojnosti Pokrajinskega arhiva Nova Gorica. Kako poteka hibridno poslovanje na področju pravosodja oziroma sodišč in tožilstva, sta predstavili **Anja Prša** iz Zgodovinskega arhiva Celje in mag. **Aida Škoro Babić** iz Arhiva Republike Slovenije. Dr. **Jože Škofljanec**, ravno tako iz Arhiva Republike Slovenije, nas je nato seznanil z možnimi zadregami pri spoprijemanju s hibridnimi zapisi, s poudarkom na vrednotenju, hrambi in izročanju arhivom vsebinsko povezanega fizičnega in digitalnega arhiva. Žal tudi tokrat ni šlo brez covida-19, zato je bil prispevek odsotne **Nežike Erzetič Drnovšek** na temo hibridni arhivi v splošni bolnišnici vnaprej posnet in nato predvajan.

Po krajšem premoru so sledile predstavitve o arhiviranju televizijskega gradiva, ki so jih pripravili kolegi **Boštjan Dornik**, **Petra Iskra** in **Aleksander Lavrenčič**. Drugi sklop predstavitve referatov sta zaključila dr. **Hrvoje Stančič** in **Željko Trbušič** z referatom o kodiranem besedilu kot primarnem atributu digitaliziranih besedilnih dokumentov.

Popoldanski del programa je nato predvidel še predstavitev strategije projekta e-ARH.si, ki naj bi jo predstavil direktor Arhiva Republike Slovenije dr. **Bojan Cvelfar**, ki nas je podrobneje seznanil z dosežnimi rezultati in predvideno strategijo za v prihodnje.

Prvi dan zborovanja se je zaključil ob prijetnem druženju na Aškerčevi domačiji na Senožetih, kjer je del svoje mladosti preživel Anton Aškerc, poleg drugega znan tudi kot mestni arhivar v Ljubljani.

Nagovor direktorja Zgodovinskega arhiva Celje dr. Boruta Batagelja na zborovanju Arhivskega društva Slovenije v Rimskih Toplicah (Foto: FA Sherpa).

Drugi delovni dan zborovanja se je začel z delavnico dr. **Jožeta Škofljanca** o notranjih pravilih za nemoteno opravljanje javne arhivske službe. Sledil je krajši video nagovor ministra za digitalno preobrazbo **Marka Borisa Andrijančiča**. Za konec je bila organizirana okrogla miza o nedostopnosti arhivskega gradiva zaradi varstva občutljivih osebnih podatkov. Na odgovore, ki so jih vnaprej zastavili člani društva, so odgovarjali mag. **Urban Brulc** iz urada informacijske pooblaščenke, **Tadej Cankar** in dr. **Bojan Cvelfar** iz Arhiva Republike Slovenije in mag. **Nada Čibej** iz Pokrajinskega arhiva Koper. Okrogla miza je pokazala, da so tovrstne razprave brez dvoma dobrodošle in tudi potrebne na poti do enotnih in praktičnih rešitev znotraj arhivske stroke.

Ob koncu zborovanja je komisija za sklepe, ki so jo sestavljali mag. **Nada Čibej**, mag. **Nina Gostenčnik**, dr. **Zdenka Semlič Rajh** in dr. **Borut Batagelj**, oblikovala šest sklepov, ki so jih udeleženci zborovanja enotno potrdili. Izšel je tudi zbornik, v katerem so zbrani vsi referati, ki so bili predstavljeni na dogodku.

Publikacija Arhivi

Kljub ne ravno naklonjenemu obdobju za raziskovalno dejavnost je v letu 2020 izšel 43. letnik revije *Arhivi* v že uveljavljenem obsegu dveh številka na skupno 558 straneh. Številki sta sestavljeni iz standardnih sklopov, medtem ko ju popestrita prispevka ob jubilejih Vladimirja Žumra in Darinke Drnovšek. Drugi številki je bila v duhu okoliščin dodana rubrika Nalezljive bolezni skozi čas, v okviru katere je bilo objavljenih pet izjemno zanimivih člankov.

V letu 2021 je izšel 44. letnik *Arhivov* v dveh številkah na skupno 522 straneh. Obe številki sta bili tematsko zastavljeni, in sicer na temo Sodstvo, zakonodaja in pravosodje. Poleg številnih relevantnih prispevkov na to temo je druga številka opremljena še s prispevkom o jubilejni osemdesetletnici dr. Franceta Dolinarja. Žal so strani zapolnjene tudi s tremi prispevki v spomin pokojnim arhivistom.

Publikacija Viri

V letu 2020 je izšla ena, in sicer 43. številka Virov avtorja **Jureta Volčjaka** z naslovom *Ordinacijski zapiski Oglejskega patriarhata 1701–1749* (Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije, 2020, 276 strani).

Kljub ne ravno obetavnim napovedim glede izdaje Virov v letu 2021 je naposled le izšla 44. številka Virov avtorja **Franceta Martina Dolinarja** z naslovom *Ljubljanska škofija v dokumentih (nad)škofa Antona Vovka Svetemu sedežu 1945–1963* (Ljubljana, Arhivsko društvo Slovenije, 2021, 117 strani).

Zaradi neugodnih epidemioloških razmer so bili člani društva žal prikrajšani za javno predstavitev obeh številka.

Mednarodna dejavnost

Epidemiološke razmere v Sloveniji so močno okrnile sodelovanje ADS s tujimi arhivskimi društvi in tako otežile spremljanje razvoja arhivske stroke onkraj naših meja. V letu 2020 smo imeli možnost prek spleta spremljati le 30. mednarodni arhivski dan v organizaciji Mednarodnega inštituta arhivskih znanosti Trst–Maribor, kjer sem kot predstavnik društva pozdravil udeležence.

V letu 2021 je mednarodna dejavnost ponovno nekoliko oživela, kar so nekateri člani s koristjo izkoristili. **Aleksandra Pavšič Milost** se je med 6. in 8. oktobrom 2021 udeležila mednarodnega arhivskega posvetovanja srbskega arhivskega društva v Novem Sadu, ki je potekalo pod naslovom »*Arhivi – preteklost, ki traja*«.

Mag. **Hana Habjan** se je udeležila mednarodne konference v okviru 41. avstrijskega arhivskega dne v Innsbrucku, ki je potekala 20. in 21. oktobra 2021.

Sam sem se imel priložnost med 26. in 29. oktobrom 2021 udeležiti 6. kongresa hrvaških arhivistov v Splitu, ki je potekal pod naslovom »*Na pragu 3. desetletja 21. stoletja – vključenost kot pogoj*«. Prav tako sem imel ponovno priložnost nagovoriti udeležence 31. mednarodnega arhivskega dne, ki je tako kot v letu poprej potekalo prek spleta, in sicer 29. in 30. novembra 2021.

Poročila udeležencev navedenih mednarodnih dogodkov so bila objavljena v publikaciji *Arhivi*. Društvo je del izdatkov, ki so bili predvideni za mednarodno sodelovanje v letih 2020 in 2021, namenilo za članstvo v pomembni mednarodni organizaciji, Mednarodnem arhivskem svetu (International Council on Archives – ICA). Članstvo je bilo obnovljeno za leti 2020 in 2021.

Imenovanje predstavnikov društva za sodelovanje z drugimi sorodnimi institucijami in društvi

V letu 2020 je bila mag. **Hedvika Zdovc** imenovana za predstavnico ADS v strokovnem svetu Zgodovinskega arhiva Ljubljana (ZAL). Do imenovanja je prišlo zaradi odstopne izjave dotedanje predstavnice dr. **Zdenke Semlič Rajh**, saj je bila slednja dne 28. septembra 2020 imenovana za vršilko dolžnosti direktorice ZAL.

Splošne naloge in posebne zasluge društva

Celotno mandatno obdobje 2020–2022 je močno zaznamoval izbruh pandemije novega koronavirusa (COVID–19), kar se je malodane odražalo na vseh področjih delovanja društva. Med drugim so bili člani društva kar dve leti zapored prikrajšani za strokovni ekskurziji nadaljevalne kolokvije o razumevanju in izvajanju arhivske zakonodaje, kar nam je uspelo nekoliko nadomestiti z okroglo mizo v sklopu 30. zborovanja ADS in navsezadnje za druženje ob občnem zboru članov Društva, ki je kar tri leta zapored potekal korespondenčno.

Zaradi razglašene pandemije so bili obenem zaprti oziroma javnosti nedostopni tudi arhivi. S časom je bilo zaznati precejšnjo mero negotovanja pri naših rednih uporabnikih storitev. V želji po opozoritvi pristojnih organov, v konkretnem primeru Nacionalnega inštituta za javno zdravje (NIJZ), da se arhivi vsekakor zavedamo resnosti nastale situacije, a da si želimo čimprejšnjega odprtja, seveda ob upoštevanju vseh preventivnih ukrepov, je ADS na NIJZ naslovil poziv k oceni o možnosti ponovnega odprtja arhivskih čitalnic. Kolikšne zasluge gre pripisati pozivu, težko ocenim, pomembno je le, da so arhivi kmalu za tem prejeli smernice glede ponovnega odprtja čitalnic za javnost.

Poudariti velja tudi plemenito akcijo Društva, ko je v letu 2021 brezplačno odstopilo dosedanje izvode *Arhivov* in Virov Škofijski knjižnici v Pakracu na Hrvaškem, ki je med vihro državljanske vojne izgubila svoje prostore in posledično tudi velik del knjižne zbirke.

Ob koncu leta 2020 je bilo društvo pozvano, ali bi lahko naslovilo pismo podpore za poimenovanje ene od ljubljanskih ulic po Karlu Verstovšku na Komisijo za poimenovanje naselij in ulic, ki deluje pod okriljem Mestne občine Ljubljana. Društvo se je tudi tokrat odzvalo brez oklevanja in dne 11. decembra 2020 poslalo dopis na omenjeno Komisijo.

Razveselili smo se tudi novice, da je po 12 letih, natančneje dne 15. septembra 2021, Margarita Maria Dolinar direktorju Arhiva Republike Slovenije dr. Bojanu Cvelfarju kot predstavniku ADS predala sklep, s katerim je preklicala prepoved razpečevanja publikacije Viri 28–29: *Bojevnika za svobodo in slovenstvo: Francè Dolinar – Ruda Jurčec: epistolae 1947–1975*, ki je izšla leta 2009.

Omare, v katerih je bila shranjena publikacija, so sedaj odpečatene in izvodi na voljo javnosti.

Žal so mandat zaznamovali tudi manj prijetni in predvsem žalostni trenutki. Med letoma 2020 in 2021 smo se poslovili od številnih kolegic in kolegov, katerih odhod je pustil veliko praznino v naših vrstah. Številni od nas smo tako izgubili znance, sodelavce in prijatelje, ki jih nismo spoštovali le kot pomembne strokovnjake, tvorce slovenske arhivistike, ampak tudi kot vzornike in zaupnike, od katerih smo se tudi po osebni plati lahko veliko naučili. Pravzaprav bi moral na tem mestu omeniti preveč oseb, ki jih ni več med nami. Gotovo ima vsak izmed nas še posebej pred očmi koga izmed pokojnih kolegov in kolegic. Tako je tudi prav, saj naš spomin nanje tvori kopica toplih utrinkov iz strokovnega in zasebnega življenja dragih oseb, ki jih niti z dolgim naštevanjem številnih dosežkov in zaslug ne moremo zaobjeti. A naj nam bodo ti spomini tako znak hvaležnosti kot tudi navdihnjenje, da pogumno stopamo po poti, ki so jo ponosno trasirali naši dragi preminuli člani.

Novim ciljem naproti ...

Ob izteku svojega, z epidemijo in vsemi spremljajočimi težavami zaznanega predsedniškega mandata, se želim zahvaliti vsem, ki so na kakršen koli način pripomogli k uresničitvi zastavljenih ciljev. Za nami sta dve izrazito nepredvidljivi leti, v katerih se je Društvo spoprijelo z novimi izzivi, pri čemer sta iznajdljivost in potrpežljivost postali ključni vrlini vsakega izmed nas. To je bil temelj našega vsakdanjega delovanja, medtem ko je za uresničevanje vizije in poslanstva Društva bilo v teh spremenjenih okoliščinah treba domisliti in narediti še marsikaj drugega. Pri tem so se posebej izkazali posamezni organi društva, zato moja zahvala za njihovo strokovno delo in tvorno sodelovanje. Spregledana ne bo ostala niti prisrčna podpora ostalih članov, ki sem je bil deležen ves čas svojega predsedovanja. Naj ob tem tudi prihodnjemu predsedniku zaželim veliko mero vztrajnosti in potrpežljivosti; prepričan sem, da mu bodo kolegice in kolegi iz vodstvenih organov društva nudili tako nesebično podporo, kot sem je bil deležen sam. To pomoč pooseblja vselej iznajdljiva tajnica društva **Tanja Žohar**; zaradi vseh njenih koristnih in utemeljenih nasvetov bom še dolgo ostal njen dolžnik.

Matej Muženič, predsednik Arhivskega društva Slovenije

Okrogla miza – Nedostopnost arhivskega gradiva zaradi varstva občutljivih podatkov

30. zborovanje ADS, Rimske Toplice, 1. oktober 2021

Na 30. zborovanju Arhivskega društva Slovenije v Rimskih Toplicah je 1. oktobra 2021 potekala okrogla miza na temo nedostopnosti arhivskega gradiva zaradi varstva občutljivih podatkov. Okrogla miza je nadaljevanje kolokvija o razlagi arhivske zakonodaje, ki ga je društvo pripravilo 5. februarja 2020, vendar je nadaljnjo obravnavo zamaknila epidemija koronavirusne bolezni covid-19.

V nadaljevanju sledi zapis razgovora okrogle mize, na kateri so mag. Urban Brulc, Tadej Cankar, dr. Bojan Cvelfar in mag. Nada Čibej (njihove predstavitve najdete na koncu tega prispevka) odgovarjali na vprašanja, ki so jih zaposleni v slovenskih arhivih v ta namen posredovali društvu v obdobju 2019–2020.

Mnenje govorcev na okrogli mizi je neobvezno in je oblikovano glede na razpoložljive informacije.

Vprašanja se večinoma navezujejo na nekaj členov v arhivski zakonodaji, ki obravnavajo dostopnost gradiva. Da bralcu olajšamo razumevanje vsebine okrogle mize, v uvodu navajamo vsebino teh členov.

* * *

Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (Uradni list RS, št. 30/2006 in 51/2014).

40. člen

(izročitev arhivskega gradiva arhivu)

(1) Javnopravne osebe morajo izročiti javno arhivsko gradivo arhivu najkasneje 30 let po nastanku gradiva, in sicer tudi gradivo:

- ki vsebuje osebne podatke v skladu s predpisi, ki urejajo področje osebnih podatkov;
- ki vsebuje tajne podatke v skladu s predpisi, ki urejajo področje tajnih podatkov;
- ki je posebej varovano kot zaupno, če tako določa zakon ali poslovnik državnega organa ali organa samoupravne lokalne skupnosti.

(2) Kot javno arhivsko gradivo, ki ga je javnopravna oseba dolžna izročiti v roku iz prejšnjega odstavka, se lahko štejejo tudi spletne objave in izvod internih, službenih in poslovnih publikacij, letakov, reklamnih objav in podobnega gradiva, ki ga je objavila javnopravna oseba.

(3) Kadar je gradivo iz prvega in drugega odstavka tega člena pri ustvarjalcu še vedno v uporabi in je neobhodno potrebno za njegovo poslovanje, se tridesetletni rok izročitve javnega arhivskega gradiva za posamezno gradivo iz prvega in drugega odstavka tega člena izjemoma lahko podaljša za največ deset let na podlagi odločbe arhiva. Vlogi za izdajo navedene odločbe mora javnopravna oseba obvezno priložiti popis arhivskega gradiva, v zvezi s katerim prosi za izjemno podaljšanje roka.

(4) Javnopravna oseba je dolžna izročiti javno arhivsko gradivo pristojnemu arhivu v izvorniku, urejeno, popisano, v zaokroženih in kompletnih celotah ter tehnično opremljeno po navodilih pristojnega arhiva.

Pogled na udeležence 30. zborovanja Arhivskega društva Slovenije v Rimskih Toplicah.

(5) Javnopravna oseba, ki izroči javno arhivsko gradivo pristojnemu arhivu, je dolžna v zapisniku o izročitvi in prevzemu navesti morebitne omejitve dostopnosti in razloge v skladu s 65. členom tega zakona, v popisu gradiva pa konkretno navesti roke nedostopnosti za posamezne popisne enote gradiva.

[...]

65. člen (roki nedostopnosti arhivskega gradiva)

(1) Javno arhivsko gradivo v javnih arhivih, ki vsebuje tajne podatke po zakonu, ki ureja tajne podatke, ali davčne skrivnosti in katerih razkritje nepoklicani osebi bi lahko povzročilo škodljive posledice za varnost države in drugih oseb ali za njihove pravne interese, postane dostopno za uporabo praviloma 40 let po nastanku, če je s strani izročitelja označeno kot nedostopno v skladu s 40. členom tega zakona.

(2) Javno arhivsko gradivo v javnih arhivih, ki vsebuje osebne podatke, ki se nanašajo na:

- ⦿ zdravstveno stanje,
- ⦿ spolno življenje,
- ⦿ žrtev kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, zakonsko zvezo, družino in otroke,
- ⦿ storilca kaznivih dejanj in prekrškov, razen kaznivih dejanj in prekrškov oseb, zoper katere je bil voden postopek zaradi nasprotovanja nekdanjemu enopartijskemu režimu,
- ⦿ versko prepričanje in
- ⦿ etnično pripadnost,

postane dostopno za javno uporabo 75 let po nastanku gradiva ali 10 let po smrti posameznika, na katerega se podatki nanašajo, če je datum smrti znan, če ni z drugimi predpisi drugače določeno.

(3) Javno arhivsko gradivo v javnih arhivih, nastalo pred konstituiranjem Skupščine Republike Slovenije 17. maja 1990, je dostopno brez omejitev, razen z omejitvami iz prejšnjega odstavka.

(4) Pri dostopu do javnega arhivskega gradiva po prvem ali drugem odstavku tega člena se kot nedostopni oddvojijo le posamezni dokumenti, ki vsebujejo podatke, ki jih varujejo roki nedostopnosti, in ne širše enote gradiva. Kar dar posamezni dokumenti vsebujejo podatke, ki jih varujejo roki nedostopnosti, poleg njih pa tudi podatke, do katerih bi bilo mogoče dostopati, se za dostop pripravi anonimizirana kopija dokumenta, na kateri so podatki, ki jih varujejo roki nedostopnosti, prekriti tako, da neposreden ali posreden vpogled ni omogočen.

(5) Če se uporabnik ne strinja z omejitvijo dostopa, lahko vloži ugovor, o katerem odloči arhivska komisija v upravnem postopku oziroma v primerih iz prvega odstavka tega člena Vlada Republike Slovenije v upravnem postopku.

(6) Do izročitve javnega arhivskega gradiva pristojnemu arhivu se glede dostopa in uporabe arhivskega gradiva, ne glede na čas nastanka gradiva, uporabljajo predpisi, ki urejajo dostop do informacij javnega značaja, varstvo tajnih podatkov, varstvo osebnih podatkov, poslovnih in davčnih skrivnosti in drugi predpisi, razen za arhivsko gradivo javnopravnih oseb, ki v skladu z 62. členom tega zakona same zagotavljajo lastno varstvo arhivskega gradiva.

66. člen (izjeme rokov nedostopnosti)

(1) Vlada Republike Slovenije lahko znanstveno-raziskovalni organizaciji, raziskovalcu ali novinarju na podlagi mnenja arhivske komisije odobri izjemni dostop, če je uporaba javnega arhivskega gradiva, ki vsebuje nedostopne podatke, v skladu s prvim odstavkom 65. člena tega zakona ali davčne tajnosti neizogibno potrebna za doseg predvidenega znanstvenega cilja ter javni interes za razkritje prevladuje nad javnim interesom za nedostopnost teh podatkov. Če gradivo, o katerem odloča Vlada Republike Slovenije, vsebuje tudi osebne podatke iz drugega odstavka prejšnjega člena, o izjemnem dostopu do celotnega gradiva odloči Vlada Republike Slovenije na podlagi predhodnega mnenja arhivske komisije.

(2) Arhivska komisija lahko znanstveno-raziskovalni organizaciji, raziskovalcu ali novinarju z upravno odločbo odobri izjemni dostop do javnega arhivskega gradiva, ki vsebuje osebne podatke iz drugega odstavka prejšnjega člena, če ta izkaže, da učinkovite ocene gradiva ali izvedbe raziskave oziroma njenega namena ni mogoče doseči brez obdelave podatkov iz drugega odstavka prejšnjega člena ali bi bilo to povezano z nesorazmernim naporom ali stroški.

(3) Uporabnik iz prvega ali drugega odstavka tega člena arhivski komisiji predloži predstavitveni elaborat raziskave, ki mora vsebovati:

- ⦿ naslov raziskave,
- ⦿ nosilca raziskave (pravna oseba ali raziskovalec),
- ⦿ neposredne izvajalce raziskave (osebno ime, naziv, prebivališče, razmerje do nosilca raziskave in morebitni mentor),
- ⦿ raziskovalno področje (opisno),
- ⦿ namen oziroma cilj raziskave in
- ⦿ strokovno utemeljitev o izpolnjevanju pogojev iz prvega ali drugega odstavka tega člena.

(4) Uporabnik, ki mu je po prvem in drugem odstavku tega člena odobren izjemni dostop, podatkov do izteka rokov nedostopnosti po tem zakonu ne sme uporabiti v namene izven raziskave ali jih razkriti osebam, ki niso izvajalci raziskave v skladu s predstavitvenim elaboratom. To dolžnost uporabnik potrdi v pisni obliki pred seznanitvijo s podatki.

66.a člen (izjemno podaljšanje roka nedostopnosti)

(1) Roki nedostopnosti arhivskega gradiva, določeni v prvem in drugem odstavku 65. člena tega zakona, se na predlog javnopravne osebe, ki je izročila javno arhivsko gradivo, lahko izjemoma podaljša, vendar ne več kot za deset let. Javnopravna oseba, ki predlaga podaljšanje roka nedostopnosti, mora k predlogu priložiti pisno oceno škodljivih posledic, ki bi lahko nastale, če bi bilo gradivo dostopno javnosti.

(2) O izjemnem podaljšanju roka nedostopnosti iz prvega in drugega odstavka 65. člena tega zakona odloča Vlada Republike Slovenije na podlagi mnenja arhivske komisije.

68. člen
(dostopnost zaradi potreb uradnih postopkov)

(1) Osebe, ki nastopajo kot stranke v postopkih ali izkažejo svoj pravni interes za uvedbo ali udeležbo v postopkih, imajo pravico do vpogleda v arhivsko gradivo.

(2) Omejitve dostopnosti arhivskega gradiva iz 65. člena tega zakona ne veljajo za uporabo posamičnih dokumentov in zadev, če gre za postopke, ki jih vodijo državni organi, organi samoupravnih lokalnih skupnosti, nosilci javnih pooblastil in druge osebe javnega prava.

(3) Vpogled obsega pregled, izpis, prepis ali kopiranje gradiva ter uporabo tako pridobljenih podatkov v uradnih postopkih oziroma za drugo uveljavljanje pravic oseb. Osebe, ki se jim omogoči vpogled, so dolžne pri uporabi varovati podatke iz prvega in drugega odstavka 65. člena tega zakona.

(4) Če arhiv ugotovi, da niso izpolnjeni pogoji iz prejšnjega odstavka, dostop z odločbo zavrne.

(5) Originalno arhivsko gradivo, ki bi se zaradi uporabe lahko poškodovalo oziroma uničilo, se daje v uporabo v obliki kopije.

(6) Dokumente, ki so v arhivu in jih državni organi, organi samoupravnih lokalnih skupnosti ali nosilci javnih pooblastil potrebujejo za svoje delo oziroma jih osebe potrebujejo za uveljavitev svojih pravic, izroči arhiv v uporabo praviloma v obliki overjene kopije, ki se šteje za izvornik.

(7) V izjemnih primerih, kadar je za razrešitev zadeve nujno potrebna uporaba izvornika, se lahko organu za določen čas in na podlagi pisne pogodbe posodi izvorno arhivsko gradivo, s tem, da se na stroške organa izdelava varnostna kopija.

69. člen
(dolžnosti uporabnikov)

(1) Uporabnik mora z arhivskim gradivom, ki ga je dobil v uporabo, ravnati s skrbnostjo dobrega gospodarja. Če je gradivo zaščiteno s pravicami intelektualne lastnine, mora uporabnik pred uporabo pridobiti ustrezne pravice.

(2) Pri vsaki objavi ali predstavitvi arhivskega gradiva je treba z imenom ali signaturo navesti arhiv ter arhivski fond oziroma zbirko, iz katere je obravnavano arhivsko gradivo.

Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (*Uradni list RS*, št. 42/2017)

86. člen
(dostopnost do varovanih podatkov in njihova uporaba)

(1) Zaradi uvedbe ali udeležbe v uradnih postopkih mora oseba, ki želi vpogledati v arhivsko gradivo, ki vsebuje varovane podatke, izkazati pravni interes z ustrezno listino.

(2) Pravni interes se mora nanašati neposredno na vlagatelja, pri čemer se mu omogoči le vpogled v tiste dele gradiva z varovanimi podatki, ki so potrebni za uveljavljanje njegovega pravnega interesa.

(3) Oseba mora v vlogi konkretno navesti, v katere dele arhivskega gradiva, ki vsebuje varovane podatke, želi vpogledati in obrazložiti razloge, zaradi katerih sta vpogled in uporaba takšnega gradiva pomembna za odločitev v konkretnem uradnem postopku.

(4) V okviru že uvedenih upravnih in pravnih postopkov je za državne organe, organe samoupravnih lokalnih skupnosti, nosilce javnih pooblastil ali druge osebe javnega prava, ki vodijo postopek, arhivsko gradivo, ki vsebuje varovane podatke, na podlagi zahtevka dostopno brez omejitev.

(5) Zakoniti zastopnik ali pooblaščenec uporabnika, ki prosi za uporabo gradiva iz tega člena, se mora o tem izkazati oziroma predložiti pooblastilo o zastopanju. Odvetnik uporabnika dostopa do varovanih osebnih podatkov iz drugega odstavka 65. člena zakona v skladu s predpisi, ki urejajo odvetništvo.

Zakon o arhivskem gradivu, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta (Uradni list RS, št. 85/2016)

1. člen (predmet zakona)

Ta zakon določa posebno ureditev varstva arhivskega gradiva, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta. Ta zakon določa tudi pogoje in postopek, v katerem je izjemoma mogoče pridobiti dostop do tega arhivskega gradiva.

4. člen (subsidiarna uporaba)

Če s tem zakonom ni določeno drugače, se uporabljajo določbe zakona, ki ureja varstvo arhivskega gradiva, razen določb, ki omogočajo, da se s pogodbo določijo posebni pogoji glede dostopnosti in določb, ki urejajo uporabo zasebnega arhivskega gradiva.

5. člen (rok za izročitev arhivu)

Ne glede na določbe zakona, ki ureja varstvo arhivskega gradiva, morajo izvajalci zdravstvene dejavnosti v okviru mreže javne zdravstvene službe in NIJZ arhivsko gradivo izročiti pristojnemu arhivu najkasneje 150 let po nastanku.

6. člen (dostop do arhivskega gradiva)

(1) Arhivsko gradivo javnosti ni dostopno.

(2) Arhivsko gradivo je dostopno:

- ☉ pacientu, na katerega se nanaša;
- ☉ osebam, ki imajo pravico do seznanitve z zdravstveno dokumentacijo pacienta po njegovi smrti v skladu z določbami zakona, ki ureja pacientove pravice in zakona, ki ureja zdravstveno dejavnost.

(3) Arhivsko gradivo, ki se nahaja v javnih arhivih, je za namene znanstvenega raziskovanja raziskovalcem, registriranim v evidenci izvajalcev raziskovalne in razvojne dejavnosti pri agenciji, pristojni za raziskovalno dejavnost, dostopno:

- na podlagi pisnega soglasja pacienta, na katerega se gradivo nanaša;
- po smrti pacienta in če pisnega soglasja pacienta iz prejšnje alineje ni, na podlagi pisnega soglasja zakonitih dedičev pacienta do drugega dednega reda, razen če je pacient to izrecno pisno prepovedal;
- če gre za zbirke podatkov, iz katerih ni mogoče razbrati identitete posameznega pacienta niti ob nesorazmerno velikih naporih, stroških ali porabi časa.

(4) Arhivsko gradivo, ki se nahaja v javnih arhivih, je za namene znanstvenega raziskovanja raziskovalcem, registriranim v evidenci izvajalcev raziskovalne in razvojne dejavnosti pri agenciji, pristojni za raziskovalno dejavnost, dostopno po smrti pacienta, če ni pisnega soglasja pacienta iz prve alineje prejšnjega odstavka ali če pacient tega ni prepovedal in njegovi zakoniti dediči temu ne nasprotujejo, na podlagi obrazložene odločitve arhivske komisije v skladu z zakonom, ki ureja varstvo arhivskega gradiva, h kateri je izdano obrazloženo soglasje komisije, pristojne za medicinsko-etična vprašanja v skladu z zakonom, ki ureja zdravstveno dejavnost, ki ga izda v roku 60 dni od prejema zahteve arhivske komisije. Komisiji lahko dostop omogočita le, če je utemeljen z vidika javnega interesa na področju napredka znanosti, ki prevladuje nad interesom za nedostopnost in če bi se lahko z dostopom dosegel predviden znanstveni cilj, ki ga ni mogoče doseči na drug način.

(5) Dostop do gradiva iz tretjega in četrtega odstavka tega člena mora biti ustrezen in po obsegu primeren glede na namen in obseg izvedene raziskave.

7. člen (uporaba gradiva)

Posameznik, ki je dostopal do arhivskega gradiva po tretjem in četrtem odstavku prejšnjega člena, sme uporabiti arhivsko gradivo samo za namen, za katerega mu je bil dostop omogočen.

* * *

Obraavnava vprašanja

65. člen (roki nedostopnosti arhivskega gradiva)

Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA / *Uradni list RS*, št. 30/2006 in 51/2014)

1. Razjasnitev 2. odstavka 2. točke 65. člena ZVDAGA

Drugi odstavek 2. točke 65. člena pravi: »... postane dostopno za javno uporabo 75 let po nastanku gradiva ali 10 let po smrti posameznika, na katerega se podatki nanašajo, če je datum smrti znan, če ni z drugimi predpisi drugače določeno.« **»Če ni z drugimi predpisi drugače določeno« – ali se navedeno nanaša na področno zakonodajo, kot npr. zakon o osebnih podatkih itd.?**

- *Brulc*: Klavzula »če ni z drugimi predpisi drugače določeno« je v predpisih zelo običajna. ZVDAGA v razmerju do drugih zakonov ni na višji ali nižji ravni. Kateri koli zakon lahko določi režim nedostopnosti gradiva drugače; kar ne pomeni, da lahko drugi zakon povsem razveljavi to določbo 65. člena ali ga predrugači, temveč je mišljeno, da se lahko za določeno vrsto gradiva uredi drugačen režim. Npr. Zakon o varstvu osebnih podatkov (ZVOP) nima posebnih določb glede rokov nedostopnosti, tudi v Splošni uredbi o varstvu podatkov (GDPR) ni nobenih posebnosti v razmerju do ZVDAGA, prav tako dostopnosti arhivskega gradiva v Sloveniji ne določajo mednarodne pogodbe.
- *Čibej*: ZVDAGA je specialni zakon (*lex specialis*), medtem ko v odnosu do ZAGOPP postane splošni zakon, saj ureja širšo tematiko, medtem ko ZAGOPP postane specialni zakon, ki ureja del tematike, ki je zajeta v splošnem zakonu, torej v ZVDAGA. ZAGOPP torej podrobneje ureja posamezne splošne zadeve, ki so zajete v ZVDAGA. Npr. Zakon o osnovnem šolstvu (ZOŠ) v določeni točki določi, kaj se zgodi z dokumentacijo s področja šolstva, ki nastane pri tovrstnem ustvarjalcu – v tem segmentu je ZVDAGA v odnosu do ZOŠ splošni zakon. V primeru nasprotovanja dveh zakonov prevlada tisti, ki je nastal kasneje (*lex posterior*). Takšnih kolizij predpisov enake ravni je sicer v praksi zelo malo.
- *Cvelfar*: Navedemo lahko še en primer razmerja splošnega in specialnega zakona v arhivih – Zakon o matičnih knjigah (ZMK) govori o tem, da se matične knjige arhivom izročajo 100 let po zadnjem vpisu, medtem ko ZVDAGA določa rok za izročitev 30 let od nastanka, pri čemer ZMK prevlada nad ZVDAGA.

2. Roki dostopnosti

Prvi odstavek 40. člena ZVDAGA govori o izročitvi arhivskega gradiva arhivu, po katerem se mora najkasneje v 30-ih letih od nastanka gradiva pristojnemu arhivu izročiti tudi gradivo, ki vsebuje osebne, tajne in zaupne podatke (in postane ob prevzemu v arhiv dostopno uporabnikom), razen če javnopravna oseba v zapisniku o izročitvi ne navede morebitne omejitve dostopnosti. **Je pravilno razmišljanje, da gradivo glede na 1. točko 65. člena postane dostopno 40 let po nastanku?**

- *Cankar*: Takšno razmišljanje je pravilno, pri čemer je treba opozoriti še na nekaj. Da bo gradivo po prevzemu v arhiv še deset let nedostopno, lahko izhaja le iz prevzemnega zapisnika, v katerem je jasno navedeno, da predstavnik javnopravne osebe oziroma izročitelj to zahteva. Na tem mestu velja omeniti še možnost izjemnega podaljšanja nedostopnosti gradiva s tovrstnimi podatki, pri čemer velja 66.a člen ZVDAGA. Po tem lahko Vlada RS še za deset let podaljša nedostopnost gradiva. (Za enkrat takšnega primera še ni bilo.)

3. Določanje rokov nedostopnosti arhivskemu gradivu

Ali lahko (glede na določbe 5. odstavka 40. člena in 2. odstavka 65. člena ZVDAGA) javnopravna oseba določi roke nedostopnosti gradivu, ki ga 65. člen ZVDAGA ne varuje (omejitev dostopa zaradi načela etičnosti, npr. priznanje očetovstva, knjiga vzgojnih opominov, značilnosti učencev ali socialno stanje njihove družine)?

Ali lahko zaposleni v arhivu omejimo oziroma prekrijemo del podatkov v dokumentaciji, ki jo posredujemo uporabniku arhivskega gradiva? Ali imamo za to zakonsko osnovo, ali smo s tem dejanjem pravzaprav v prekršku?

- ◉ *Brulc*: Za kakršno koli samostojno odločanje arhivskega uslužbenca ali ustvarjalca ni pravne podlage. Zakon ne omogoča samoiniciativnega prikrivanja informacij, ki bi po ZVDAGA morale biti javne. To lahko vodi v arbitrarno, celo neenako odločanje s strani ustvarjalca ali arhiva, v kakšni obliki bodo dostopni istovrstni dokumenti.
- ◉ *Čibej*: Vsako neenakopravno odločanje oziroma odločanje po lastni presoji lahko privede do diskriminacije. Uporabnik pred uporabo arhivskega gradiva podpiše izjavo o ravnanju z le-tem. Za področje, ki ga ne ureja specialni zakon, velja, kar je zapisano v splošnem zakonu.

Člen 66.a ZVDAGA govori o izjemnem podaljšanju roka nedostopnosti, vendar se nanaša le na 65. člen, ki navaja občutljive osebne podatke ter davčne in poslovne tajnosti. **Ali je vse ostalo gradivo, ki ne spada v okvir 65. člena, prepuščeno javnemu dostopu?**

- ◉ Da.

Za arhivsko gradivo, ki je še vedno pri ustvarjalcu (6. odstavek 65. člena ZVDAGA), velja področna zakonodaja (ZVOP, ZDIJZ ...), vse do trenutka, ko je predano pristojnemu arhivu. Od takrat naprej velja ZVDAGA, ZAGOPP in UVDAG, kajne?

- ◉ *Brulc*: Da, tako je. Prav tako velja ZVDAGA za gradivo, ki je pri ustvarjalcih v lastni hrambi. Ko le-ti izvedejo postopek odbiranja in razglasitve arhivskega gradiva oziroma se pripravi zapisnik o tem, od takrat naprej (datum zapisnika) za to gradivo velja ZVDAGA.

4. Naknadno označevanje rokov nedostopnosti oziroma omejevanje dostopnosti do arhivskega gradiva

Ali lahko javnopravna oseba po predaji arhivskega gradiva pristojnemu arhivu in objavi prevzemnega popisa zahteva, da se v popisu gradiva označijo roki nedostopnosti za posamezne popisne enote oziroma da se omeji dostop do gradiva?

- ◉ *Čibej*: Obveza javnopravne osebe je, da ob predaji označi nedostopnost gradiva v skladu s 65. členom ZVDAGA. Če tega ne stori in uporabnik dobi v roke dokumentacijo, ki vsebuje osebne podatke, je odgovornost uporabnika, da tega ne razkrije.
- ◉ *Cvelfar*: Po 5. odstavku 40. člena ZVDAGA mora javnopravna oseba, ki izroča arhivsko gradivo pristojnemu arhivu, v prevzemnem zapisniku določiti roke nedostopnosti (velja za tajne ter davčne in osebne podatke) in razloge zanje ter jih označiti. Kasnejših popravkov ni. Če javnopravna oseba tega ne napravi, naknadno ne more omejiti dostopa do arhivskega gradiva.
- ◉ *Jože Škofljanec (ARS)*: Pri tajnih podatkih temelji zaprtje arhivskega gradiva na osnovi ocene tveganj oziroma učinkov, če bi prišlo do razkritja – pristojnost upravljalca gradiva je, da to odpre ali zapre. Pri davčni skrivnosti

ni samo pristojnost¹ upravljavca gradiva, ali gre za davčno skrivnost ali ne, temveč se lahko morebiti naknadno označi nedostopnost na temelju zakona.

5. Dostopnost arhivskega gradiva za rodoslovne raziskave

»Amaterski« rodoslovci po navadi raziskujejo zapuščinske spise svojih prednikov, pri čemer naročajo gradivo daljnih družinskih vezi – če so sploh vezi. Tako ima lahko (na primer) neka tretja oseba vpogled v zapuščinski spis mojega očeta. Načeloma so osebe v zapuščinskih spisih mrtve več kot 10 let, spisi pa vsebujejo tudi versko pripadnost (65. členu ZVDAGA). **Zanima me, kako je z dostopnostjo tega gradiva? Ali lahko na temelju arhivske ali druge zakonodaje utemeljimo, da stranka zapuščinskega spisa ne more dobiti v uporabo?**

- ◉ *Cankar:* Ker je v tem primeru oseba, na katero se navezujejo podatki, pokojna že 10 let ali več, je arhivsko gradivo po ZVDAGA javno dostopno (razen gradiva, ki je nedostopno po ZAGOPP).
- ◉ *Čibej:* Ni pristojnost arhivista, da moralno presoja o dostopnosti arhivskega gradiva.

6. Vpogled v nedostopno arhivsko gradivo, ki vsebuje že predhodno objavljene osebne podatke, in njihova objava v javnosti

Primer: Oseba X je bila leta 1949 obsojena na procesu zaradi medvojnega sodelovanja z okupatorjem. Dobila je večletno zaporno kazen, bila pozneje predčasno izpuščena in umrla 1959. Glede na 2. odstavek 65. člena ZVDAGA, ki določa, da je gradivo (sodba sodišča) dostopno 75 let po nastanku (**ta pogoj še ni izpolnjen**, ker je od leta 1949 minilo šele 71 let) oziroma 10 let po smrti posameznika, na katerega se gradivo nanaša (**ta pogoj je izpolnjen**), lahko raziskovalec dobi vpogled v dokument (sodbo sodišča). **Če prav razumem, omenjeni odstavek dovoljuje vpogled v dotično gradivo in s tem tudi morebitno objavo, v npr. (strokovnem) članku?**

- ◉ *Cankar:* Raziskovalec lahko objavi ta podatek.
- ◉ *Čibej:* Velja tisti pogoj, ki je dopolnjen prej: 75 let od nastanka ali 10 let po smrti – v zakonu piše »ali« in ne »in«, sicer bi veljal kumulativni pogoj.

Navezujoče vprašanje – **ali lahko raziskovalec objavi osebne podatke (npr. datum rojstva, šolanje in OOP²) o določeni osebi (pri čemer je izpolnjen rok dostopnosti 75 let), brez sankcij?** Oziroma ali je pri tem treba upoštevati ZVOP, ne glede na to, koliko so stari podatki (200 ali 75 let)? **Ali lahko oseba, na katero se ti podatki navezujejo (ali njeni nasledniki), toži raziskovalca? Na kakšni pravni podlagi?**

- ◉ *Brulc:* Vsak raziskovalec mora sam ugotoviti, od kod bo črpal pravno podlago za objavo podatkov, ki jih je pridobil iz arhivskega gradiva (npr. privolitev svojcev oziroma predhodno privolitev umrle osebe, predhodna objava s strani umrle osebe). Če nekdo dokument pridobi od javno-pravne osebe na temelju Zakona o dostopu do informacij javnega značaja

¹ Pri razpravi je bil uporabljen izraz ingerenca.

² Občutljive osebne podatke (op. zapis.).

(ZDIJZ), lahko z dokumentom počne kar koli, ker je dokument absolutno javen – lahko ga ponovno objavi kjer koli. Ali velja enako načelo za arhivsko gradivo? Za dopustnost objave osebnega podatka potrebujemo pravno podlago. Pri ZDIJZ je »pravna podlaga« ravno v tem, da je ne potrebujemo, ker je podatek javen *per se*. Medtem ko arhivski zakon govori, da ima vsak **dostop** do arhivskega gradiva – da ga lahko uporabnik pridobi na vpogled – vendar zakon nikjer ne govori o povsem svobodni nadaljnji uporabi tega podatka. Za vsako objavo podatkov iz arhivskega gradiva potrebujemo samostojno pravno podlago, ki je ZVDAGA ne daje, vsaj ne za vse podatke in vse načine nadaljnje objave (npr. objava moralno ali zdravstveno spornih informacij o osebi, katere svojci so še živi; objava napačnih podatkov; objava podatkov z nestrokovnimi ali žaljivimi komentarji; objava nejavnih podatkov, ker so bili posamezniku dostopni po pomoti s strani arhiva). Posamično dostopanje do javnega arhivskega gradiva ni nujno enakovrstna obdelava osebnih podatkov, kot če je to gradivo kasneje javno dostopno vsem prek spleta. Zato bi nekatera (vendar ne vsa) nadaljnja uporaba podatkov, čeprav so ti javni, lahko bila sporna. Na tem področju vlada pravna praznina, saj to področje ni urejeno, vendar je predvideno, da bo to razrešil ZVOP-2.

- *Čibej*: 69. člen ZVDAGA določa obveznosti uporabnika (intelektualne pravice). Če se stranki omogočita vpogled in izpis podatkov iz arhivskega gradiva, to ne pomeni, da arhiv daje pristanek k objavi teh podatkov. Tudi čitalniški redi morajo imeti pravno podlago v arhivski zakonodaji.
- *Brulc*: Odgovornost arhiva preneha, ko je arhivsko gradivo uporabniku arhivskega gradiva zakonito predano v uporabo. Uporabnik odgovarja pravno-formalno za uporabo gradiva.

7. Smiselnost izvajanja anonimizacije na arhivskem gradivu

Primer: uporabnik pride v arhiv s časopisnim člankom izpred 40 let, v katerem so s polnim imenom navedeni obsojeni za neko kaznivo dejanje, in poda naročilo za **vpogled v dotični sodni spis**. ZVDAGA navaja, da je **identiteta storilcev** kaznivega dejanja **občutljiv osebni podatek**, ki ga je treba varovati 75 let po nastanku gradiva ali 10 let po smrti storilca, torej bi bilo v konkretnem primeru treba na gradivu izvesti t. i. anonimizacijo. **Ali je smiselno izvajati anonimizacijo, če uporabnik na temelju časopisnega članka že pozna imena obsojenih?**

- *Brulc*: Po mnenju Evropskega odbora za varstvo podatkov (EDPB) o metodah anonimizacije je le-ta v številnih primerih nemogoča oziroma jo je težko uspešno izvesti. Prekritje identifikacijskih podatkov samo oteži razkritje identitete osebe, na katero se dokument nanaša. Npr. s kombinacijo zdravstvenih podatkov, ki je zelo individualna in unikatna za vsakega pacienta posebej, je možno razkriti osebo, na katero se dokument nanaša. To je huda težava uspešnosti anonimizacije in se zdi, da jo je pogosto nemogoče izvesti.
- *Brulc*: V zgoraj navedenem primeru je smiselno, da se uporabniku izda anonimizirana kopija arhivskega gradiva; raziskovalec se lahko še vedno sklicuje na časopis, kjer je zadeva objavljena v celoti.

V nadaljevanju se je razvila razprava o dostopnosti gradbenih dovoljenj s strani nepremičninskih agencij, ki želijo dostopati in uporabljati gradbena dovoljenja. Pojasnjeno je bilo, da so v skladu z ZVDAGA upravičeni do dostopa do javnega arhivskega gradiva (za dostop ne velja 65. člen), pri čemer lahko za lastno uporabo pridobijo kopije gradiva. Vendar morajo za izdajo javnopravno

veljavne listine s strani arhiva (overjena kopija/izpis/prepis) izkazati pravni interes po 68. členu ZVDAGA.

8. Napotitev na arhivsko komisijo ali anonimizacija

V katerih primerih napotimo stranko na arhivsko komisijo in v katerih se odločimo za anonimizacijo arhivskega gradiva?

- *Cankar*: To je odločitev arhivista. Zakon o splošnem upravnem postopku (ZUP) določa, da stranke ne smemo siliti v upravni postopek, če tega ne želi. Stranka mora tudi izpolnjevati pogoje za vstop v upravni postopek – to je pomembno pri četrtem odstavku 6. člena ZAGOPP, kjer je določeno, da so lahko stranke le raziskovalci, registrirani pri ARRS. Za dostop po 2. odstavku 65. člena ZVDAGA so lahko stranke v postopku raziskovalci, novinarji ali znanstveno-raziskovalne institucije. Če nekdo ne izpolnjuje teh pogojev, ga je nesmiselno napotiti na arhivsko komisijo. Težavo predstavlja, kako opredeliti raziskovalca. V pomoč je 66. člen ZVDAGA, ki določa, da raziskovalec arhivski komisiji predloži predstavitveni elaborat raziskave, ki mora vsebovati naslov in cilj raziskave, utemeljitev o izpolnjevanju pogojev itd. To velja tudi, kadar bi anonimizacija arhivskega gradiva predstavljala nesorazmerne stroške in napor za arhiv (anonimizirati bi bilo treba velike količine gradiva). Stranka, ki raziskuje ozko določeno področje (npr. stranka za lastni interes išče podatek o svojem starem očetu, ki je bil udeležen v sodnem postopku), a ne izpolnjuje omenjenih pogojev, dobi v uporabo anonimizirano arhivsko gradivo.

Kako ravnamo v primeru raziskovalca, ki ima odločbo arhivske komisije, medtem ko za potrebe svoje raziskave želi reprodukcije arhivskega gradiva? Kako ravnamo v primeru, ko želi gradivo objaviti (npr. na razstavi, objava dokumenta v članku ...)?

- *Cankar*: Primerno ravnanje s kopijami arhivskega gradiva (in zakonsko varovanimi osebnimi podatki, ki jih te vsebujejo) je v tem primeru odgovornost raziskovalca. Ta je že s četrtem odstavkom 66. člena ZVDAGA zavezan, da ustrezno obravnava arhivsko gradivo. Tudi arhivska komisija zapiše v odločbo, ki jo izda raziskovalcu, da sam odgovarja za nadaljnjo ustrezno uporabo in da kopije le-tega ostanejo nedostopne drugim osebam, ki niso izvajalci raziskave. Vendar je prav, da se stranko na to večkrat opozori (tako s strani arhivske komisije kot arhiva).

Glede na to, da stroške anonimizacije nosi arhiv, medtem ko se anonimizacija opravi za točno določeno osebo, nas zanima, **kaj se zgodi z anonimiziranimi kopijami arhivskega gradiva, ko jih stranka ne potrebuje več oziroma koliko časa naj se (če sploh) še hranijo v arhivu. Lahko stranka anonimizirane fotokopije odkupi** (plača anonimizirane fotokopije in jih odnese domov)?

- *Cankar*: Odločitev o hrambi anonimiziranih kopij arhivskega gradiva mora sprejeti arhivist – smiselno jih je hraniti, za primer, da še kdo drug poda zahtevo za dostop do istega gradiva. Vendar ni smiselno anonimizirati gradiva vnaprej na zalogo, saj je anonimizacija odvisna od poteka časa in drugih okoliščin. Stranka lahko določene anonimizirane kopije odkupi in odnese domov, vendar ne moremo – vsaj po mojem mnenju – od nje zahtevati, da krije stroške anonimizacije za vse gradivo, ki je bilo anonimizirano za njene potrebe (tudi za tisto, za katero je ob pregledu gradiva ugotovila, da denimo ne vsebuje zanjo zanimivih vsebin).

- *Brulc*: Anonimiziranih kopij arhivskega gradiva z vidika varstva osebnih podatkov ni treba uničiti oziroma se lahko z njimi počne kar koli, ker so (naj bi bili) osebni podatki anonimizirani. Vredno je razmisliti, da bi se ob naslednji spremembi ZVDAGA namesto izraza »anonimizacija« uporabil izraz »depersonalizacija«. Ta postopek že uporablja policija, ki odstrani identifikatorje s podatkov, ki niso več potrebni za operativno uporabo. Kar ostane, so posredni osebni podatki. Vendar ni nujno, da je to primereno za arhivski zakon.

9. Dostop do arhivskega gradiva po ZVDAGA oziroma ZAGOPP

V ZAGOPP je določeno, da je gradivo, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacienta, javnosti nedostopno. Vendar nikjer ni naveden rok, do katerega traja nedostopnost. Primer: uporabnik/raziskovalec pregleduje **dosjeje jetnikov kaznilnice**. V enem izmed dosjejev je **bolniški list jetnika iz leta 1914**, ki so ga neuspešno zdravili zaradi tuberkuloze; jetnik je zaradi nje umrl. Po 65. členu ZVDAGA je to podatek, ki je **varovan 75 let oziroma 10 let** po smrti osebe, medtem ko je po ZAGOPP to gradivo brez odobritve arhivske komisije **nedostopno za vse večne čase. Kateri od obeh zakonov je v tem konkretnem primeru v prednosti?**

- *Čibej*: Ustavna odločba³ je razveljavila vse točke ZVDAGA, ki se nanašajo na podatke o zdravljenju pacienta in naložilo sprejetje specialnega zakona, ki to problematiko obravnava – ZAGOPP. V zgornjem primeru velja ZAGOPP. Njegovo izvajanje pomeni, da je tudi npr. arhivsko gradivo ubožnice iz 16. stoletja lahko nedostopno – raziskovalec mora tako za dostop do tovrstnega gradiva pridobiti odobritev arhivske komisije in medicinsko-etične komisije, kar je z vidika izvedbe nesmiselno.
- *Cvelfar*: Ustavno sodišče je pri sprejetju ustavne odločbe izhajalo iz mnenja, da je zdravstvena dokumentacija nastala iz razloga zdravljenja in ne za potrebe raziskav. Razmisliti bi bilo treba o spremembi dikcije ZAGOPP. Arhivska stroka bi morala pristojne organe prepričati o ustreznosti sprememb zakonodaje.

Ali velja, da je vsebina gradiva organov Zdravniške zbornice Slovenije – ZZS (tožilca, sodnika), ki ni izvajalec zdravstvenih storitev, temveč vodi nadzorne postopke in katere organi sprejemajo odločitve na temelju zdravstvene dokumentacije ter jo v konkretnih primerih pogosto tudi izčrpnno povzemajo, tudi varovana po ZAGOPP ali morda ne, ker javnopravna oseba ni izvajalec zdravstvenih storitev ali NIJZ? Vsebinsko podobno gradivo lahko srečamo tudi na sodiščih (izvedenska mnenja), verjetno tudi na ZZS, SPIZ in še kje. (Vprašanje se ne nanaša na zdravstveno dokumentacijo oziroma kopije dokumentacije, ki jo prejme ZZS od izvajalcev zdravstvenih storitev.)

- *Cankar*: Gre za težavo, ki se pojavlja pri več izvajalcih in vrstah gradiva (šolstvo, sodstvo, DPO, razni dosjeji, CSD ...). Pogosto se pojavljajo povzetki zdravstvene dokumentacije, ki so – včasih skupaj s posredovano originalno zdravstveno dokumentacijo – del istih spisov/zadev/združenih dokumentov. V praksi velja, da se arhivsko gradivo, ki je nastalo pri iz-

³ Odločba o ugotovitvi, da je Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih v neskladju z Ustavo, če med javno arhivsko gradivo uvršča tudi gradivo izvajalcev zdravstvene dejavnosti, ki so po tem zakonu opredeljeni kot javnopravne osebe, ki vsebuje osebne podatke o zdravljenju pacientov (*Uradni list RS*, št. 24/2014).

vajalcih zdravstvene dejavnosti in vsebuje podatke o zdravljenju pacienta, varuje po ZAGOPP; medtem ko se arhivsko gradivo »nezdravstvenih« ustvarjalcev s podatki, ki so povzeti po originalni dokumentaciji o zdravljenju pacienta, varuje po ZVDAGA.

- *Jože Škofljanec (ARS):* Pod kaj spada npr. izvedensko mnenje, ki je nastalo na temelju zdravstvene dokumentacije – odvisno, kdo ga ustvari, npr. zdravnik (oziroma izvajalec zdravstvene dejavnosti), ki je sodno zapriseženi izvedenec in v tem primeru ne gre za postopek zdravljenja pacienta, ampak mnenje, izdano na temelju zdravniške dokumentacije?
- *Čibej:* To bi spadalo pod ZVDAGA, ker je ZAGOPP glede opredelitve »arhivsko gradivo« zelo ekspliciten. Vendar se postavlja vprašanje, ali ni ZAGOPP pri tem diskriminatoren oziroma ali je skladen z ustavno določbo.
- *Škofljanec:* Kaj, če izvedenec k izvedenskemu mnenju priloži kopije zdravstvene dokumentacije? Dokument je enovit in priloge so sestavni del dokumenta – ali bi lahko v tem primeru za dokument v celoti veljal ZAGOPP?
- *Čibej:* V tem je težava tega zakona, prav tako še ni sodne prakse, da bi lahko s tem nadomestili nejasnosti v zakonu.
- *Cvelfar:* ZAGOPP opredeljuje arhivsko gradivo kot tisto, ki je nastalo pri izvajalcih zdravstvene dejavnosti ali nacionalnem inštitutu; ne gre za zdravljenje, temveč za gradivo, ki je nastalo pri izvajalcu.
- *Cankar:* Vzemimo za primer zapisnike naborniške komisije, na katerih so zapisani zdravstveno stanje in diagnoze – te komisije sicer niso nikogar zdravile. Če je pregled izvajal izvajalec zdravstvene dejavnosti, bi lahko šlo za dostopnost do arhivskega gradiva po ZAGOPP, sicer je dokument dostopen po ZVDAGA.
- *Brulc:* Vprašanje je, od kod je v zakonu izraz »podatki o zdravljenju pacienta«. V ostali zakonodaji namreč ni tega izraza, pojavlja se pojem »podatki o zdravstvenem stanju«. Izraz »podatki o zdravljenju pacienta« se lahko razume zelo ozko. Zaplete se že pri naslovu zakona.

10. Potreba po »prenovi prakse« pri izročanju oziroma prevzemanju gradiva v arhive

Z vsebino, ki jo ureja ZAGOPP, varstvom različnih vrst osebnih podatkov ter tudi ponovno uporabo in z njo povezanimi avtorskimi pravicami se arhivisti do nedavnega nismo intenzivno ukvarjali (tudi javnopravne osebe ne). **Kaj bi, glede na določbe veljavnih predpisov, moralo biti s tega področja zapisano v zapisniku o izročitvi arhivskega gradiva pristojnemu arhivu? Kateri nastavki za varovanje gradiva v arhivih morajo biti jasno opredeljeni v omejenem dokumentu?**

- *Cankar:* Menim, da bi se v prevzemnem zapisniku in popisu moralo opozoriti na gradivo, ki je nedostopno po ZAGOPP, čeprav ZVDAGA (kot zakon, ki je predhoden ZAGOPP) tega seveda ne določa izrecno. Tega sicer izrecno ne določa niti ZAGOPP, a je po mojem mnenju tu potrebno smiselno upoštevanje določil petega odstavka 40. člena ZVDAGA.

11. Uporaba in dostopnost zaradi potreb uradnih postopkov

Če je oseba udeležena v uradnem postopku in želi vpogledati v arhivsko gradivo, ki vsebuje varovane podatke, mora izkazati pravni interes z ustrežno listino (86. člen UVDAG). **Katera listina je ustrezna?**

- *Brulc*: Pomemben je namen, na temelju katerega lahko ugotovimo, kaj je ustrezna listina. Npr. prijava za delovno mesto ali vabilo na razgovor je dovolj za pridobitev izpisa ocen. Če zakonodaja določa, da potrebujemo ustrezno listino, mora biti v ozadju neki dokaz.
- *Čibej*: V arhivu uporabnik podpiše izjavo, v kateri označi, da potrebuje gradivo za pravni interes oziroma za uvedbo nekega postopka. Ta obrazec bi moral biti dovolj za izkaz pravnega interesa.
- *Brulc*: **Če ZVDAGA ni določil pogojev za izkaz pravnega interesa, medtem ko je UVDAG to uvedla, to ni ustrezno.** Izkazati pravni interes z ustrezno listino, je *kvalificiran pravni interes*. Bistvena razlika v primerjavi z izkazom »navadnega« pravnega interesa je tam, kjer to naredimo zgolj z ustrezno obrazložitvijo. Če vztrajamo pri uredbeni dikciji, je v primeru, ko postopek še ne teče, ustrezna listina poziv sodišča za dopolnitev vloge, pooblastilo odvetniku za reševanje zadeve ali potrdilo sodišča o vložitvi tožbe. Izkaz *pravnega interesa* je nižji pravni standard kot *pravni interes z ustrezno listino* oziroma *kvalificiran pravni interes*.

86. člen UVDAG določa, da se osebi, ki je udeležena v uradnem postopku, odobri vpogled le v tiste dele gradiva z varovanimi podatki, ki so potrebni za uveljavljanje njegovega pravnega interesa. **Potemtakem damo takšni osebi na voljo gradivo brez anonimizacije?**

Čibej: Če se podatki nanašajo na prosilca, potem je arhivsko gradivo dostopno brez anonimizacije. Če so v tej dokumentaciji podatki tretjih oseb, potem gradivo anonimiziramo v skladu z ZVDAGA.

Izjava, ki jo podpiše uporabnik, med drugim pravi, da je ta seznanjen s svojimi obveznostmi in omejitvami glede uporabe podatkov iz 65. člena ZVDAGA, na katere bi lahko naletel ob uporabi arhivskega gradiva, ki sicer s strani izročitelja ni bilo označeno kot nedostopno oziroma vsebuje varovane podatke ter da bo tako pridobljene podatke varoval v skladu z ZVDAGA in zakonodajo s področja varovanja osebnih podatkov, varovanja tajnih podatkov in davčne tajnosti. Ponovno se ščitijo le podatki iz 65. člena. **Kaj je z objavo neobčutljivih osebnih podatkov (kot so imena in priimki oseb ter mogoče njihove šolske ocene) v npr. diplomski nalogi? Se tukaj lahko zanesemo le na moralo uporabnika ali imamo zadaj zakonodajo, ki bi to ščitila?**

- *Čibej*: Za zlorabo podatkov, pridobljenih iz arhivskega gradiva, je kazensko odgovoren uporabnik.

Kratka predstavitev gostov okrogle mize

mag. Urban BRULC

Urban BRULC je na Pravni fakulteti v Ljubljani leta 2004 pridobil naziv univerzitetni diplomirani pravnik in kasneje še magister pravnih znanosti (smer civilno pravo). Ima opravljen pravniški državni izpit ter 15 let delovnih izkušenj na področju varstva osebnih podatkov, informacij javnega značaja in varstva pacientovih pravic.

Je avtor 25 strokovnih člankov s teh področij in treh strokovnih monografij v soavtorstvu, izvedenih ima že več kot 200 predavanj na konferencah, seminarjih in podobnih izobraževalnih dogodkih. Trenutno je zaposlen kot samostojni svetovalec Informacijskega pooblaščenca.

Tadej CANKAR

Tadej CANKAR, univerzitetni diplomirani zgodovinar, je od leta 2003 zaposlen v Arhivu Republike Slovenije, in sicer v Sektorju za varstvo arhivskega gradiva posebnih arhivov. Od leta 2012 je član arhivske komisije, strokovnega in posvetovalnega telesa Vlade Republike Slovenije, ki odloča o izjemnem dostopu do javnega arhivskega gradiva iz drugega odstavka 66. člena ZVDAGA in do javnega arhivskega gradiva, katerega dostopnost ureja ZAGOPP; odloča v primeru dvoma o omejitvah dostopa iz petega odstavka 65. člena tega zakona; ter daje mnenja o izjemnem skrajšanju in podaljšanju roka nedostopnosti.

Je skrbnik enega izmed najbolj obiskanih oziroma uporabljanih fondov v Arhivu Republike Slovenije – gre za arhivsko gradivo nekdanjega Republiškega sekretariata za notranje zadeve. Njegova bibliografija vključuje prispevke na temo arhivskega gradiva nekdanjih tajnih služb v Republiki Sloveniji.

doc. dr. Bojan CVELFAR

Bojan Cvelfar, rojen leta 1969 v Celju, je leta 1995 končal študij zgodovine in sociologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Istega leta se je zaposlil kot arhivist v Zgodovinskem arhivu Celje, v katerem je od leta 2001 do leta 2011 opravljal funkcijo direktorja. Na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani je leta 2005 zaključil podiplomski študij in pridobil naziv magister znanosti ter leta 2015 na isti fakulteti uspešno zagovarjal doktorsko disertacijo in pridobil še naziv doktor zgodovinskih znanosti.

Med letoma 2011 in 2013 je opravljal naloge direktorja Zgodovinskega arhiva Ljubljana, od spomladi 2013 je direktor Arhiva Republike Slovenije.

Leta 2016 je pridobil naziv arhivski svetnik. Od leta 2017 je tudi docent na oddelku za arhivistiko in dokumentologijo na Almi Mater Europaea – Evropski center Maribor. Je avtor številnih znanstvenih in strokovnih člankov s področja varstva arhivskega gradiva in zgodovinopisja.

Deluje v več strokovnih skupinah in komisijah. Je predsednik sveta direktorjev slovenskih javnih arhivov, predsednik komisije za podelitve strokovnih nazivov na področju varstva arhivskega gradiva, predsednik Odbora za arhive po prilogi D Sporazuma o nasledstvu, predsednik projektne sveta e-ARH.si, član komisije za strokovne izpite v arhivistiki ... Je tudi član uredniških odborov uglednih strokovnih revij *Zgodovina za vse* (Slovenija), *Makedonski arhivist* (Severna Makedonija), *Arhivski Vjesnik* (Hrvaška) in *Zapisi* (Srbija).

mag. Nada ČIBEJ

Nada ČIBEJ je diplomirala (1996) in magistrirala (2004) na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. V Pokrajinskem arhivu Koper je zaposlena od leta 1998, od leta 2006 kot direktorica arhiva.

Od leta 2004 sodeluje pri oblikovanju slovenske arhivske zakonodaje. Med leti 2009 in 2011 je bila članica komisije pri Ministrstvu za kulturo za pripravo novele ZVDAGA in od leta 2013 predsednica komisije za pripravo novele ZVDAGA (objavljen v *Uradnem listu RS*, št. 54/2014). Med leti 2014 in 2017 je bila predsednica komisije pri Ministrstvu za kulturo za pripravo UVDAG (objavljen v *Uradnem listu RS*, št. 42/2017) ter v obdobju 2016 do 2017 predsednica komisije pri MK za pripravo Pravilnika o določitvi nadomestil stroškov uporabe, konserviranja in restavriranja arhivskega gradiva in hrambe zasebnega arhivskega gradiva v arhivih, ki opravljajo javno arhivsko službo (objavljen v *Uradnem listu RS*, št. 75/2017).

Od leta 2017 je namestnica predsednice komisije za strokovne izpite za arhivsko dejavnost in pokriva splošni del izpita – arhivsko zakonodajo.

Od leta 2005 je predstavnica arhivov in stalna članica Slovenskega inštituta za standardizacijo, tehničnega odbora (TC)/ Informatika, dokumentacija in splošna terminologija (IDT) ter od leta 2007 članica Strokovnega sveta SIST za področje elektrotehnike, informacijske tehnologije in telekomunikacij.

Od leta 2019 se posveča tudi doktorskemu študiju s področja prava na katedri za Upravno pravo Pravne fakultete Univerze v Ljubljani.

Zaprisali: mag. Hana Habjan (ZAL), Tanja Žohar (ARS).

Udeleženci okrogle mize z leve proti desni: mag. Hana Habjan, predsednik ADS Matej Muženič, mag. Urban Brulc, Tadej Cankar, mag. Nada Čibej in doc. dr. Bojan Cvelfar (Foto: Jože Kranjec).

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH ACTIVITIES OF ARCHIVES AND ASSEMBLIES

6. kongres hrvaških arhivistov

Split (Hrvaška), 26.–29. oktobra 2021

Že dobro leto in pol je minilo, od kar smo v primežu epidemije koronavirusne bolezni covid-19, ki nam neusmiljeno narekuje tako zasebni kot službeni vsakdanjik. Številni preventivni ukrepi za zaježitev epidemije so, žal, pustili sledi tudi na uresničevanju načrta dela Arhivskega društva Slovenije, saj je bil zastavljen program močno okrnjen oziroma prilagojen nastali situaciji. V mislih imam še zlasti mednarodno sodelovanje ADS s sorodnimi združenji v tujini, s katerimi že vrsto let uspešno sodelujemo ter si izmenjujemo dobre prakse in izkušnje, vse z namenom tesnejšega povezovanja in tvornega sodelovanja s stanovskimi kolegi.

Če je v letu 2020 zavladoval skorajda popolno zatišje na področju mednarodnega sodelovanja, so bile v prejšnjem letu, kljub številnim omejitvam in ukrepom, izvedene nekatere mednarodne konference, ki so se jih udeležili tudi člani ADS. Sam sem imel to priložnost, da sem se lahko udeležil 6. kongresa hrvaških arhivistov, ki je letos v soorganizaciji Hrvaškega arhivskega društva in Državnega arhiva v Splitu potekal pod naslovom »*Na pragu 3. desetletja 21. stoletja – vključenost kot pogoj*«. Lansko leto se je kongres izjemoma raztegnil na kar štiri dni, in sicer od 26. do 29. oktobra 2021. Prizorišče kongresa je bil Split, upravno in gospodarsko središče osrednje Dalmacije, a za nas zgodovinarje seveda biser, ki ga najprej povežemo z rimskim cesarjem Dioklecijanom.

Kongres se je začel v torek, 26. oktobra zvečer, s svečano otvoritvijo v Domu Hrvaške vojske Split, kamor smo okoli 19. ure prispeli iz hotela z avtobusom. Po svečani otvoritvi, ki so jo zaznamovali pozdravni nagovori organizatorjev kongresa, predstavnikov lokalne oblasti ter predstavnikov domačih in tujih strokovnih društev, je sledila krajša gledališka predstava z naslovom »*Francuzica*«. Duhovita predstava, ki je s smehom popestrila večer. Vožnja vzdolž jadranske obale po sodobni avtocesti sicer mine dokaj hitro, a spet ne toliko, da se skupaj s kolegi ne bi razveselil večerne zakuske po dolgem dnevu. Sicer vajenega obmorskih pejsažev me po njenem zaključku, že blizu polnoči, ni pustil ravnodušnega niti pogled na osvetljeno splitsko rivo, ki se je odpiral iz hotelske sobe v Raddison Blue Resort & Spa.

Drugi dan kongresa je bil v znamenju predstavitve referatov domačih in tujih referentov. V uvodnem delu oziroma na prvem plenarnem zasedanju na temo »*Vključevanje strokovnjakov z različnih področij v vsakodnevno prakso*« smo imeli priložnost poslušati predstavitve štirih referentov, zaposlenih na Fakulteti za organizacijo in informatiko Univerze v Zagrebu, Glasbeni akademiji v Zagrebu, v Državnem arhivu v Dubrovniku in v Hrvaškem državnem arhivu.

Po krajšem oddihu je sledilo drugo plenarno zasedanje z naslovom »*Vključenost različnih metodologij pri oblikovanju dobrih praks*«, na katerem smo imeli priložnost slišati predstavitve treh referentov iz Državnega arhiva na Reki, Hrvaškega državnega arhiva ter Centra za družbene inovacije in razvoj – CEDIOR. Temu je sledila še krajša predstavitev enega od sodelujočih sponzorjev. Mislim, da bi jim tudi mi prepustili nekaj časa na svojih zasedanjih, če bi se kakšno slovensko podjetje odločilo, da ima smisel podpirati tudi našo dejavnost.

Po kosilu je sledilo še zadnje oziroma tretje plenarno zasedanje z naslovom »*Vključenost znanstvenega vidika stroke in vključevanje sodobne teh-*

nologije v archive«. Predstavljeni so bili trije referati, ki so nastali s sodelovanjem več referentov hkrati, zaposlenih na Hrvaški agenciji za zdravila in medicinske pripomočke, Filozofski fakulteti v Zagrebu ter Hrvaški akademiji znanosti in umetnosti.

Po končanih predstavitev referatov je ob 17. uri sledil odhod avtobusa izpred hotela v središče mesta Split, kjer nas je lokalni vodič seznanil s podrobnostmi Dioklecijanove palače, ki ostanejo povprečnemu turistu nevidne. Ne moremo spregledati številnih lepo ohranjenih arhitekturnih detajlov, ki še poudarjajo celovitost in izjemnost tega antičnega kompleksa. Vodič je s ponosom poudaril, da Dioklecijanova palača velja za primer najbolje ohranjenega antičnega spomenika na svetu, kar dokazuje tudi vpis v Unescov seznam svetovne dediščine leta 1979. Po skoraj dvournem ogledu te osrednje mestne znamenitosti je sledil kratek sprehod do Hrvaškega pomorskega muzeja v Splitu. Ob spremstvu kustosa smo si ogledali izjemno bogato muzejsko zbirko, ki je zastavljena tako, da se lahko obiskovalec seznanil z razvojem pomorstva v Dalmaciji od samih začetkov vse do današnjih dni. Ne smemo pozabiti niti pestre arheološke zbirke, ki dokazuje naseljenost tega obalnega območja že od pradavnine naprej.

Zaključek večera se je odvil v Državnem arhivu v Splitu, ki je umeščen tik ob Pomorskem muzeju. V arhivu smo si ogledali bogato zbirko katastrskih map, vključno z nekdanjimi merilnimi instrumenti in orodji, ki so jih geometri oziroma zemljemerci uporabljali pri svojem delu od srede 19. stoletja naprej. Odločil sem se, da se bom udeležil še krajše predstavitve Oddelka za restavracijo, konzervacijo in zaščito gradiva, ki deluje že vse od leta 1962, in Oddelka za informacijsko-dokumentacijske posle, ki med drugim skrbi za primerno hrambo filmskega arhivskega gradiva. Po končanih predstavitvah nas je arhiv počastil s skrbno pripravljeno zakusko s poudarkom na tradicionalnih dalmatinskih jedeh ob spremstvu bele in rdeče kapljice. Ob prijetni družbi in dobri hrani se je čas našega obiska iztekkel nepričakovano hitro, zato je za konec sledila le še hitra hoja do avtobusa, ki nas je nekaj čez 22. uro pripeljal nazaj v hotel. Tako je minil še en dan mojega obiska v Splitu, ki bo zagotovo ostal v prijetnem, in verjamem, tudi v nekoliko nostalgičnem spominu.

Tretji dan kongresa (četrtek, 28. oktobra 2021) je bil rezerviran za celodnevni izlet po splitskem zaledju. Ob 10.30 uri smo zapustili hotel in si kot prvo znamenitost ogledali trdnjavo Klis. Impozanten strateški objekt, sloveč po svo-

ji nepremagljivosti, kar ne preseneča glede na njegovo lego in skrbno dodelan obrambni sistem. Klis je predvsem simbol hrvaškega boja proti Osmanom, vendar obenem velja za priljubljeno turistično točko, ki poleg čudovitega razgleda na mesto Split omogoča tudi ogled manjše muzejske zbirke na temo hrvaško-turških bojev v 16. stoletju.

Po zaključenem ogledu trdnjave nas je avtobus odpeljal do manjšega družinskega posestva, znanega pod imenom »Stella Croatica«, kjer že vrsto let proizvajajo tradicionalne lokalne dobrote s pridihom sodobnosti. V spominu mi bodo ostali predvsem izjemno pisani vrtovi raznovrstnega sredozemskega rastlinja ter manjša muzejska zbirka s poudarkom na prikazu tradicionalnega načina pridobivanja in uporabe oljčnega olja. Ob koncu vodenega ogleda smo imeli možnost okušanja in nakupa raznovrstnih izdelkov, od marmelad, olja, raznih namazov, slaščic do kozmetičnih izdelkov. Kar težko bi se odločil, katero olje pusti močnejšo sled v ustih, naše istrsko ali v nekoliko milejših pogojih pridelano dalmatinsko. Pred slovesom smo se okrepčali še s kosilom, ki nam je bilo postreženo v idilični gostilni, ki je umeščena na dvorišču omenjenega družinskega posestva.

S polnimi želodci smo zapustili posest in se odpeljali do mesta Sinj, ki je od Splita oddaljeno približno 40 kilometrov. Sinj je znan predvsem po Sinjski alki ali z drugimi besedami po tradicionalni viteški igri, ki obuja spomin na slavno bitko s Turki leta 1715. Čeprav ga sicer na svojih poteh proti dalmatinskim obalam po navadi zaobidemo, gre vsekakor za mesto, vredno obiska. Kot zanimivost naj omenim, da je viteška igra, ki jo vsako leto uprizorijo v mesecu avgustu, od leta 2010 vpisana na seznam Unescove nematerialne kulturne dediščine. Resda smo bili za ogled tega spektakla nekoliko prepozni, vendar se kot odlična alternativa pokaže ogled bogato opremljenega muzeja, ki nam povsem pričara vzdušje tega zgodovinsko-etnološkega dogodka.

Po končanem ogledu muzeja smo se odpravili na ogled še druge znamenitosti mesta Sinj, in sicer arheološke zbirke Frančiškanskega samostana. Izjemno bogata zbirka, saj velja za eno od najstarejših in najdragocenejših arheoloških zbirk na Hrvaškem. Skozi zbirko nas je popeljal tamkajšnji menih ter nam tako obenem podrobneje opisal tudi potek arheoloških izkopavanj in težave, s katerimi so se spoprijemali na terenu.

Ne da bi se zavedali, se je dan prevesil že v pozno popoldne, medtem ko nas je čakala še vožnja nazaj proti hotelu in, lahko bi temu rekli, priprava na svečano večerjo. Organizirana je bila v restavraciji »Gusar« v mestnem središču, kjer smo se ob dobri hrani in prijetni glasbi družili vse, dokler se dan ni prevesil v naslednjega. Pozen prihod v hotel je naznanil, da ne bo veliko časa za nočni počitek, vendar glede na prijetne izkušnje in nova spoznanja, ki sem jih bil deležen čez celoten dan, je to bila majhna cena za vsa doživetja tistega dne.

Nekoliko utrujeni, a še vedno z dovolj zvedavosti, smo dočakali zadnji dan kongresa (petek, 29. oktober 2021), ki se je začel s četrtnim plenarnim zasедanjem pod naslovom »*Vključenost vseh družbenih skupin pri oblikovanju ciljne publike*«. Predstavljenih je bilo sedem prispevkov referentov, zaposlenih na različnih področjih: v Narodni in univerzitetni knjižnici, Državnem arhivu v Dubrovniku, Centralnem državnem uradu za razvoj digitalne družbe, Državnem arhivu v Slavonskem Brodu, Državni agenciji za zdravila in medicinske pripomočke, Državnem arhivu v Vukovarju, Osnovni šoli Bjelovar, sodeloval je tudi samostojni raziskovalec.

Po končanih predstavitev referatov je sledila okrogla miza z naslovom »*Upravljanje z gradivom na terenu*«, ki je trajala dobro uro. Za konec smo lahko poslušali še letna poročila o delu posameznih odsekov oziroma sekcij: Oddelka za elektronsko gradivo, Oddelka za popis arhivskega gradiva, Oddelka za gradivo na terenu, Oddelka za arhivsko pedagogiko in Študentskega oddelka.

Glede na videno in slišano sem lahko hitro prišel do zaključka, da se kolegi iz Hrvaške prav tako kot mi v Sloveniji spoprijemajo s številnimi novimi

izzivi na področju digitalizacije arhivskega gradiva. Izkazana strokovnost, angažiranost in pripravljenost na povezovanje me utrjujejo v prepričanju, da si bomo lahko drug drugemu v oporo pri vseh nalogah, ki nas še čakajo. Z dolžnim spoštovanjem do naporov organizatorjev moram pohvaliti strokovno in brezhibno izvedbo tega za nas pomembnega dogodka, ki ga lahko kot lepo in poučno izkušnjo tudi za naprej priporočim svojim stanovskim kolegom.

Matej Muženič

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH
REVIEWS AND REPORTS ON PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS

Publikacije || Publications

**Blaž Otrin in Julijana Visočnik:
Topografsko-zgodovinski opisi župnij ljubljanske
škofije 1821–1823**

Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkev pri Teološki fakulteti,
2021, 456 strani

V zbirki *Acta Ecclesiastica Sloveniae* je leta 2021 izšel 43. zvezek z naslovom *Topografsko-zgodovinski opisi župnij ljubljanske škofije 1821–1823*, ki prinaša kritično izdajo topografsko-zgodovinskih opisov nekaterih župnij oziroma dušnopastirskih postojank ljubljanske škofije, nastalih v obdobju 1821–1823. Delo sta pripravila mag. Blaž Otrin in dr. Julijana Visočnik.

Za cerkveno in krajevno zgodovino zelo pomembna in zanimiva publikacija je sestavljena iz več poglavij. Glavni del oziroma jedro knjige sestavljajo uvodna študija, v kateri avtorja natančno in izčrpno predstavita nastanek in vsebino opisov župnij, ter seveda opisi.

Topografsko-zgodovinski opisi župnij oziroma dušnopastirskih postojank so nastali na pobudo ljubljanskega škofa Avgušтина Janeza Jožefa Gruberja (1763–1835, ljubljanski škof 1816–1823), ki se je tudi sicer zanimal za zgodovino in domoznanstvo in ki mu lahko pripišemo precej zaslug za ustanovitev Kranjskega deželnege muzeja. Gruber si je v času škofovanja v Ljubljani oziroma, natančneje, okoli leta 1821 zastavil poseben projekt topografskega in zgodovinskega opisa škofije. V ta namen so duhovniki na temelju treh obsežnih opornih točk, ki so jih sestavili na škofiji, ob škofovi vizitaciji pripravili posebna poročila z zgodovinskimi in topografskimi podatki. Podatke za opise naj bi duhovniki pridobili iz obstoječih župnijskih listin in verodostojnega izročila. Škof projekta ni izpeljal do konca, saj je bil leta 1823 imenovan za salzburškega nadškofa, njegov naslednik škof Anton Alojzij Wolf (1782–1859) pa projekta ni nadaljeval. Kljub razmeroma kratkemu času je škof Gruber v obdobju od leta 1821 do leta 1823 vizitiral 12 od skupno 19 dekanij ljubljanske škofije in ob vizitacijah zbral kar nekaj kvalitativno in kvantitativno zelo različnih opisov.

V Nadškofijskem arhivu Ljubljana se je ohranilo 74 topografsko-zgodovinskih opisov posameznih župnij, pomembnih pričevalcev svojega časa, ki sta jih avtorja skrbno transkribirala, analizirala in ovrednotila. Opisi pokrivajo 12 od skupno 19 dekanij ljubljanske škofije: Novo mesto, Metliko, Krško, Poljane nad Škofjo Loko, Kranj - Šmartin, Ribnico, Kočevje, Litijo, Vače, Vrhniko, Cerknico in Idrijo, pri čemer je treba poudariti, da opisi nekaterih župnij manjkajo ali se niso ohranili.

Opisi so večinoma tridelni. V prvem delu, ki sta ga avtorja opredelila kot topografsko-zgodovinski opis krajev, so navedeni podatki o kraju, temperaturi (podnebju) in rodovitnosti tal, starosti in izvoru imena kraja ter številu hiš in prebivalcev. Navedenim geografskim in »etimološkim« podatkom sledijo informacije o gospodarstvu oziroma glavni gospodarski panogi v kraju in odličnosti človeške narave (opis moralnega ali нравstvenega stanja). V tem delu so vključeni tudi morebitni podatki o reformaciji in vrnitvi v katoliško vero. Prvi del zaključujejo vprašanja o ubožnih ustanovah in grajskih stavbah. Pri slednjih naj bi sestavljavci navedli tudi njihovo starost in opisali morebitne znamenitosti.

Drugi del prinaša topografsko-zgodovinski opis župnij in župnijskih cerkva. V tem delu so duhovniki opisovali cerkve in cerkveno ureditev: župnijo in župnijsko cerkev, njihovo starost in najstarejše omembe v listinah, preteklo cerkvenoupravno ureditev ali pripadnost različnim škofijam, stanje cerkve in njeno lego, patrocinij in patronat. Na tem mestu so vključeni tudi podatki o požarih, turških vpadih, protestantizmu itd., ki so vplivali na razvoj župnije. Nadalje sledijo še naslednje kategorije: morebitne antikvitete, pomembne listine, avtentične relikvije, najstarejše matične knjige, sezname duhovnikov s podatki o njihovem delovanju, grobnice in zanimivi napisi. Topografsko-zgodovinski opis župnij seveda ne bi bil popoln brez opisa vasi in podružničnih cerkva, ki smiselno zaokrožujejo opis župnij in župnijskih cerkva.

Tretji del, ki je načeloma najskromnejši, se nanaša na šolstvo. V tem delu so zajeti podatki o najstarejši zgodovini šol oziroma razvoju šolstva, ki je bilo po pričakovanju na podeželju veliko slabše razvito kot v trgih, mestih in večjih središčih.

Pisci opisov ali poročil so bili večinoma predstojniki župnij ali dušnopastirskih postojank. Kakovost in kvantiteta opisov sta največkrat odvisni od zavzetosti pisca in virov, ki jih je imel na razpolago. Pri sestavljanju poročil so si duhovniki v skladu z navodili pomagali z zgodovinskimi knjigami (predvsem Valvazorjem) ter arhivskim gradivom, na čelu z matičnimi knjigami, in ustnimi viri. Opisi so večinoma sestavljeni v nemščini, samo v dveh primerih v latinščini.

V uvodni študiji sta avtorja topografsko-zgodovinske opise opredelila kot pomemben pisni vir za krajevno in cerkveno zgodovino oziroma zgodovino posameznih župnij, s čimer se lahko samo strinjamo. Najpomembnejši del predstavljajo opisi takratnega stanja in zapisi ustnega izročila, ki je bilo v prvi polovici 19. stoletja še zelo živo, medtem ko z zgodovinskega ali znanstveno-raziskovalnega stališča opisi niso tako zanimivi. Zapisi niso samo suhoparni ali uradniški, ampak se na nekaterih mestih kaže tudi osebna nota oziroma odnos duhovnikov do zaupanih jim vernikov, čemur lahko npr. sledimo pri opisovanju župljanov ter ocenjevanju njihovega nravsvenega in moralnega življenja. Opisi so še posebej zanimivi v primeru, ko nimamo na razpolago dodatnega pisnega gradiva ali se je to med stoletji izgubilo. Na vse to sta avtorja opozorila tako v uvodni študiji kot v povzetku.

Natančni in izčrpni uvodni študiji sledijo topografsko-zgodovinski opisi župnij, ki obsegajo vsega skupaj 327 strani. Opisi so razporejeni po posameznih dekanijah in znotraj dekanij abecedno po imenih župnij. Avtorja sta vse opise opremila z znanstvenim aparatom. Za popestritev in ilustracijo sta dodala 42 vsebinsko zelo raznolikih prilog, ki segajo od različnih napisov oziroma prepisov napisov (v cerkvah, zvonovih, kapelah, na grobovih, v šoli itd.), mnogokrat v obliki kronogramov, do zemljevida vikariata Sodražica.

Na koncu knjige je dodan seznam predstavljenih župnij, ki bralcu omogoča, da hitro ugotovi, katere župnije so zajete v opisih, in seveda imensko kazalo oziroma indeks.

Zanimivo je tudi redakcijsko poročilo, v katerem so poleg osnovnih podatkov o transkripciji obrazložene časovne enote in denarne enote ter dolžinske, ploščinske, utežne in prostorninske mere. Tako so v tej publikaciji na enem mestu predstavljene informacije, ki jih bralci in raziskovalci navadno iščejo po različnih virih in knjigah.

Na koncu lahko avtorjema samo čestitamo za izdajo publikacije in jima izrečemo pošteno priznanje za vse delo in trud, ki sta ga vložila v pripravo monografije. Upamo lahko, da bo njuno delo spodbudilo tudi druge avtorje in raziskovalce k raziskovanju in izdajanju podobnih virov. To še posebej velja za vire iz 19. stoletja, ki so v primerjavi s starejšimi viri in viri iz 20. stoletja včasih nekoliko v ozadju.

Dejan Zadavec, Boris Farič in Aleksander Fenos: Metamorfoze delov ptujskega mestnega jedra v zadnjem stoletju

Zgodovinski arhiv na Ptuju, 3. 12. 2021

Arhitekturna krajina je ena izmed večjih »predstavnice« zgodovinskih, kulturnih, geografskih, umetniških in gradbenih dosežkov posameznega naroda oziroma prebivalstva na določenem območju. Na temelju videza stavb, ulic, trgov, parkov ... se lahko precej naučimo o ljudeh, ki živijo na določenem območju. Poznavanje in razumevanje preteklih življenjskih okoliščin naših prednikov pripomoreta, da kot občani mesta Ptuj razumemo in sprejemamo prostor, v katerem živimo.

Razstava predstavlja logično nadaljevanje razstave z naslovom Fotografске metamorfoze Ptuja v šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja, ki jo je Zgodovinski arhiv na Ptuju (Katja Zupanič) pripravil na osnovi fotografij ptujskega novinarja, publicista in fotografa Jožeta Vrable v letu 2019. Ta razstava se je osredotočila na primerjavo fotografij za enaka mestna območja s konca 19., začetka 20. in začetka 21. stoletja, ki jih je leta 2020 posnel muzejski fotograf Boris Farič. Primerjava fotografij, posnetih v več kot stoletnem razmaku, natančno prikazuje gradbeni razvoj ptujskega mestnega jedra in opazovalca »ponese« iz preteklosti v sedanost. Na temelju sprememb, ki jih je mestno jedro doživelo od konca 19. stoletja, nam razstava omogoča doživljanje številnih vidikov: zgodovinskega, umetniškega, arhitekturnega, sociološkega ... Na temelju fotografij lahko »razberemo« in »začutimo« spremembe, ki jih je mesto doživelo v obravnavanem obdobju – kje so »korenine« arhitekturne krajine – in na temelju sodobnih fotografij mestne vedute lažje razumemo zgodovino prostora. Vsekakor se nam ob opazovanju razstave pojavljajo nova vprašanja, ki terjajo dodatne odgovore in nas silijo v individualno nadaljnjo raziskovanje mestne zgodovine.

Umetniški prispevek k razstavi predstavljajo originalne risbe (ogljje na

Naslovna stran kataloga: *Metamorfoze delov ptujskega mestnega jedra v zadnjem stoletju.*

Detajl iz kataloga: Del Miklošičeve in mestne tržnice med leti 1907 in 1913, str. 22.

papirju) nekdanjih podob Ptuja, ki jih je natančno narisal priznani ptujski likovni umetnik Aleksander Fenos.

Ob razstavi je izšel še katalog, ki na začetku predstavi zemljevid mesta s pomanjšanimi fotografijami stavb oziroma območij, ki so umeščena v prostor, kjer dejansko so. Tako se lahko katalog uporabi kot »turistični vodnik« po mestu za tiste, ki bi si želeli dejansko »izkusiti« razstavo v živo. Omenjene fotografije lahko nato izsledimo v katalogu, in sicer so predstavljene tako, da je na eni strani fotografija iz 19. ali 20. stoletja in na drugi strani iz 21. stoletja, medtem ko so vkomponirane še risbe iz oglja na papirju (Aleksander Fenos). Katalog oziroma bolje vodnik je sestavljen tako, da si fotografije, ko listate strani, sledijo po mestnem območju ena za drugo, kar pomeni, da lahko bralcu nudi »posebno« doživetje, saj fotografijam sledi še vsebinski zgodovinski oris mestnega območja.

Aleš Jambreč

Nataša Majerič Kekec:
Gledališka ustvarjalnost na Ptujju od 18. stoletja do danes
 Mestno gledališče Ptuj, 26. 2. 2021

Na pobudo podpornikov in ljubiteljev ptujskega gledališča ob njegovi 25-letnici ponovne profesionalizacije je bila v Zgodovinskem arhivu na Ptujju sprejeta odločitev, da se pripravi razstava, ki bo meščane mesta Ptuj opomnila, da gledališka dejavnost v mestu obstaja že vsaj 200 let.

*Detajl iz kataloga: Mestno gledališče Ptuj po prenovi 1896
(Vir: SI_ZAP/0219, Zbirka razglednic, št. 110, t. e. 1).*

Razstava nas popelje od najstarejšega ohranjenega dokumenta o mestnem gledališču na Ptuju iz leta 1798, ki ga hrani Zgodovinski arhiv na Ptuju, do fotografij zadnje nagrajene predstave in je bila zamišljena kot sprehod skozi zgodovino gledališkega ustvarjanja ptujskega gledališča.

Ker ima človeško oko »najraje« fotografijo, je na razstavi poudarek prav na njih. Tam, kjer slednjih ni bilo veliko ali jih sploh ni bilo, je predstavljeno še raznovrstno drugo arhivsko gradivo. Za obdobje delovanja zadnjih 25 let so za popestritev razstave bili dodani gledališki rekviziti odigranih predstav. Ob podrobnem pregledu ohranjenega arhivskega gradiva je avtorica razstave ugotovila, da je gradiva na obravnavano tematico precej, zato razstava ponuja zgolj del tega, kar se je skozi stoletja ohranilo.

Razstavo si je mogoče ogledati tudi v digitalni obliki na portalu SiGledal.si.

Ob razstavi je izšel še katalog, ki nas na temelju interpretiranih dokumentov »popelje« skozi zgodovino gledališke umetnosti na Ptuju. Katalog je prav tako »bogat« s fotografskim materialom, ki prikazuje delovanje gledališča v različnih obdobjih obstoja in ustvarjanja. Razstava je svojevrsten »poklon« gledališkemu poklicu in gledališču kot instituciji v mestu Ptuj. Ta ima v mestu dolgo tradicijo in bogato preteklost umetniškega ustvarjanja, kar je zagotovilo za uspešno nadaljnjo pot.

Aleš Jambrek

Sabina Lešnik: Maribor na fotografijah in razglednicah med letoma 1897 in 1945 v Pokrajinskem arhivu Maribor

Pokrajinski arhiv Maribor, 4. 2. 2022

V Pokrajinskem arhivu Maribor so v razstavišču Per gradus na petnajstih panojih na ogled fotografije in razglednice Maribora. Vse prikazujejo podobo mesta in okolice med letoma 1897 in 1945 ter osvetljujejo nekatera pomembnejša dogajanja iz tistega časa. Razstavljenе so reprodukcije arhivskega gradiva, del fotografij in razglednic je tudi digitaliziran. Ob tem je bil izdan še priročen katalog z izborom desetih motivov Maribora in okolice, dostopen na spletnem kanalu YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=9CPcFMfiVPY>).

Najstarejše razstavljeno delo je razglednica z motivi mariborskega železniškega mostu, Grajskega trga in kadetnice, poslana iz Maribora leta 1897, medtem ko najmlajša kaže porušen Maribor po bombardiranju leta 1945. Vsebinsko so fotografije in razglednice sicer različne in zajemajo javnosti manj poznane podobe mesta in njegove okolice, a bo natančnejši opazovalec kljub temu opazil, da kot središčna točka največjega števila motivov izstopa mariborski Glavni trg. To seveda ne preseneča, saj je bil ta vse od nastanka mesta osrednja točka mariborske mestne družabnosti ter prostor javnega udejstvovanja in številnih prireditev.

Na razstavi po svoji izjemnosti, redkosti in kakovosti motiva brez dvoma izstopajo do danes še neobjavljeni letalski panoramski posnetki mesta. Letalske posnetke Maribora je malo pred drugo svetovno vojno naredil uslužbenec na vojaškem uradu Mestnega poglavarstva Maribor, amaterski fotograf, a tudi civilni in vojaški pilot Franjo Pivka. »Te posnetke hrani Pokrajinski arhiv Maribor v obliki negativa. Ti so bili digitalizirani in so prvič predstavljeni na takšen način,« je ob otvoritvi razstave 4. februarja 2022 razkrila avtorica razstave in izvrstna poznavalka fotografskega arhivskega gradiva v Pokrajinskem arhivu Maribor Sabina Lešnik. Razstavljenе fotografije in razglednice predstavljajo seveda le avtoričin skrbno in po tehtnem premisleku izbrani delček podob mesta in okolice ter znamenitejših dogodkov, iz sicer izjemno bogate in raznovrstne arhivske kulturne dediščine, ohranjene v Pokrajinskem arhivu Maribor. Naj omenim le zbirke in fonde, iz katerih je avtorica večinoma črpala gradivo za svojo predstavitev. To so Zbirka fotografij in razglednice, Zbirka albumov fotografij in razglednic, Zbirka negativov na filmu ter fond Zavod za urbanizem Maribor.

Prvi pano nosi naslov Pozdrav iz Maribora, iz obdobja okoli 1897–1938. Na njem so predstavljeni že omenjena najstarejša razglednica Maribora iz leta 1897, razglednica z motivom mariborske moške kaznilnice in fotografija z Glavnega mosta s pogledom proti Glavnemu trgu. Avtor le te je neznani fotograf oziroma »brzoslikač«. Fotografi – »brzoslikači« so navadno fotografirali ljudi na različnih množično obiskanih lokacijah v Mariboru: Glavnem mostu, Gosposki ulici in promenadi na današnji Partizanski cesti. Fotografije so potem razstavili v svojih izložbah in jih fotografiranim ljudem ponudili v odkup. Na panoju z zgovornim naslovom Na poti skozi Maribor je predstavljenih še več fotografij »brzoslikačev« iz tridesetih let 20. stoletja. Vse iz bližine in zato zelo nazorno portretirajo mimoidoče, medtem ko v ozadju vseh vidimo podobo mesta, stavb ali mestnega vrveža.

Na drugem panoju so prikazani posnetki požiga barakarskega naselja ob nekdanji Dajnkovi ulici v Mariboru konec novembra 1938. Po prvi svetovni vojni je Mestna občina Maribor namreč preostale barake vojaške bolnišnice preuredila v cenena, zasilna stanovanja. Tem so se kmalu pridružile še postavljene lesene lope brezdomcev in celo bivališča v vagonih. Po izselitvi prebivalcev v novo zgrajene zgradbe ob Pregljevi ulici in odpravi te mestne »sramote« je ma-

riborska oblast barake zažgala ter tako preprečila širjenje stenic in drugega mrčesa po mestu.

Motivi na kar petih panojih so skoraj v celoti posneti na Glavnem trgu v Mariboru. Fotografije na prvih dveh panojih tako prikazujejo večje množične dogodke na trgu v letih od 1906 do 1934. To so: slovesnost ob podelitvi cesarskega priznanja petim gasilcem ob petindvajseti letnici delovanja mariborske gasilske službe 8. aprila 1906, slovesnost ob otvoritvi Glavnega mostu 23. avgusta 1913, zborovanje ob 1. maju in polletnici osvoboditve 1. maja 1919, maša ob škofijskem evharističnem kongresu 8. septembra 1934, veličastni pogrebni sprevod 28. julija 1934 ob smrti generala Rudolfa Maistra in cerkvena slovesnost ob prireditvi Slomškovi dnevi v Mariboru 29. junija 1936. Na naslednjem panoju je prikazano uničenje na Glavnem trgu po bombardiranju med drugo svetovno vojno. Od januarja 1944 do aprila 1945 je Maribor kot pomembno gospodarsko središče v nemškem Reichu doživel kar devetindvajset bombnih napadov zavezniških letal. Ob napadih so bile zelo poškodovane tudi hiše na vzhodnem robu trga, in sicer na naslovih Glavni trg 17, 17a in 18 ter hiše na vogalu Glavnega trga z Gosposko ulico. Vse so bile kasneje porušene, na njihovem mestu so sčasoma zrastle modernejše stavbe. Motive, posnete na Glavnem trgu, predstavljata tudi trinajsti in štirinajsti pano. Na trinajstem so fotografije Prvega pokrajinskega sokolskega zleta v Mariboru 29. avgusta 1920. Sprevod 4.000 Sokolov in Sokolic ter konjenice se je po obhodu mesta namreč zbral na tem osrednjem mariborskem trgu. Telovadne nastope so izvajali na »vojaškem vežbališču« na Teznem. Shoda so se udeležili tudi češki Sokoli. Zadnji pano z motiviko Glavnega trga v ozadju prikazuje fotografije strmoglavljenja dvosedežnega letala na Glavnem trgu 17. novembra 1929. Letalo je pilotiral nemški pilot Hans Müller, njegov sopotnik je bil Ivan Šestan, tajnik mariborskega Aerokluba. Po izvedenih treh zaporednih lupingih nad trgom je letalo zadelo staro hišo s skladiščem pri mostu in se zrušilo na vzhodno stran trga. Oba letalca sta bila po nesreči še pri zavesti, a sta kasneje zaradi posledic hudih poškodb umrla v mariborski bolnišnici.

*Maribor: letalski posnetek dela mesta, 1938–1939
(Foto: Franjo Pivka, Pokrajinski arhiv Maribor, Zbirka negativov na filmu).*

Na šestem panoju je izbor fotografiji in letalskih posnetkov kopališča Mariborski otok z novim mostom čez Dravo, znamenitim skakalnim stolpom in restavracijo iz tridesetih let 20. stoletja. Kopališče je po otvoritvi 15. junija 1930 s tremi bazeni, skakalnim stolpom, restavracijo, tribuno, kabinami in garderobnimi omaricami, športnimi in otroškimi igrišči dolgo veljalo za največje in najmodernejše v državi in daleč naokrog.

Osmi pano nosi naslov Obnova Maribora po koncu druge svetovne vojne. Odprava škode na različnih objektih in cestah zaradi zavezniškega bombardiranja je bila ena od pomembnih nalog novih oblasti, s katero so želeli med drugim tudi »mobilizirati« in pritegniti širše sloje prebivalstva ne glede na njegov socialni položaj. Odstranjevanje ruševin je največkrat potekalo z udarniškim, prostovoljnim delom meščanov in šolske mladine še več let po osvoboditvi.

Naslednja dva panoja je avtorica namenila panoramam in letalskim posnetkom Maribora. Avtor vseh je nedvomno Franjo Pivka in izvirajo iz tridesetih let 20. stoletja. Ohranili so se negativni na filmu. Ob prvotni ureditvi so bili odloženi v ovojnici z napisom Marburg Pivka Fr. Filme. Drugi podatki o izvoru in predaji gradiva arhivu žal ne obstajajo. Med fotografijami izstopata odlična letalska posnetka s pogledoma na reko Dravo z Glavnim mostom in mariborskimi »Benetkami« ter na del mesta od Tyrševe ulice proti vzhodu. Tukaj sta v ospredju mariborski grad in današnji Trg svobode. V parku za gradom, vhodno od realne gimnazije, je lepo vidna pravoslavna cerkev ob gradnji. Njena notranjost ni bila nikoli končana, saj so jo ob nemški okupaciji porušili.

Na enajstem panoju so razstavljene fotografije z otvoritve Pohorskega doma na Pohorju 14. junija 1931 ter posnetki za tedanji čas zelo moderne notranjosti in zunanosti. Sodobno opremljena planinska postojanka je bila letovišče mariborskih mestnih uslužbencev. Uporabnikom je ponujala ogrevane sobe s hladno in toplo vodo, kopalnice s kadjo, prho in bidejem, lastno električno centralo, fotografsko temnico, igrišča, organizirali so tudi smučarske tečaje. Septembra 1944 je dom požgala Tomšičeva brigada, leta 1953 so ga ponovno pozidali. Danes je to Dom Miloša Zidanška.

Na dvanajstem panoju Pozdrav iz okolice Maribora 1902–1939 avtorica predstavlja razglednico Slivnice pri Mariboru s pouličnim motivom (1902), fotografijo s planinskim motivom Klopnega vrha (1931), razglednico kopališča Mariborski otok (1939) in razglednico Gradišča na Kozjaku z motivom nove šolske zgradbe (1939).

Fotografije na zadnjem panoju z različnimi, predvsem športnimi motivi predstavijo Maribor in okolico. To so »Zimska« kolesarska dirka skozi Maribor 17. decembra 1933, Izlet v Spodnji Duplek (1937), Igralci ob počitku na teniškem igrišču v Ljudskem vrtu v Mariboru 1933 in nedatirana Veslačica v čolnu na ribniku v mariborskem parku.

Višja arhivska sodelavka Sabina Lešnik je s svojo vizualno izredno privlačno in strokovno primerno podkrepljeno razstavo tudi tokrat vzbudila precejšnje zanimanje javnosti in požela številne pohvale tako obiskovalcev kot medijev.

Razstavo si je bilo mogoče pogledati od 1. do 15. aprila 2022 tudi v nakupovalnem središču Europark Maribor, medtem ko bo v Pokrajinskem arhivu Maribor na ogled vse do septembra 2022.

mag. Jure Maček

Vinko Skitek:

Biseri koroške arhivske dediščine iz arhivov PAM

Razstava Pokrajinskega arhiva Maribor, Enota za Koroško, Čečovje 12a, 2390
Ravne na Koroškem, 4. 2. – 30. 4. 2022

V letu 2022 praznuje Enota Pokrajinskega arhiva Maribor (PAM) za Koroško 30. obletnico ustanovitve. Ob tej priložnosti je pripravila manjšo premično razstavo o arhivski dejavnosti na Koroškem v zadnjih tridesetih letih. Razstava, katere uradno odprtje je bilo 4. februarja 2022, je najprej stala v prostorih enote arhiva, medtem ko je od začetka maja na ogled v mestni hiši občine Ravne na Koroškem. V nadaljevanju je predvideno tudi gostovanje po ostalih koroških občinah. Razstava je oblikovana na osmih panojih, na katerih se dopolnjujejo zgodovinski razvoj arhivske dejavnosti na koroškem območju in Enote PAM za Koroško, naloge le-te ter arhivsko gradivo, ki ga hrani. Besedila na panojih so opremljena tudi z bogatim slikovnim gradivom, ki predstavlja arhivsko gradivo, vezano na Koroško in hranjeno v depojih PAM.

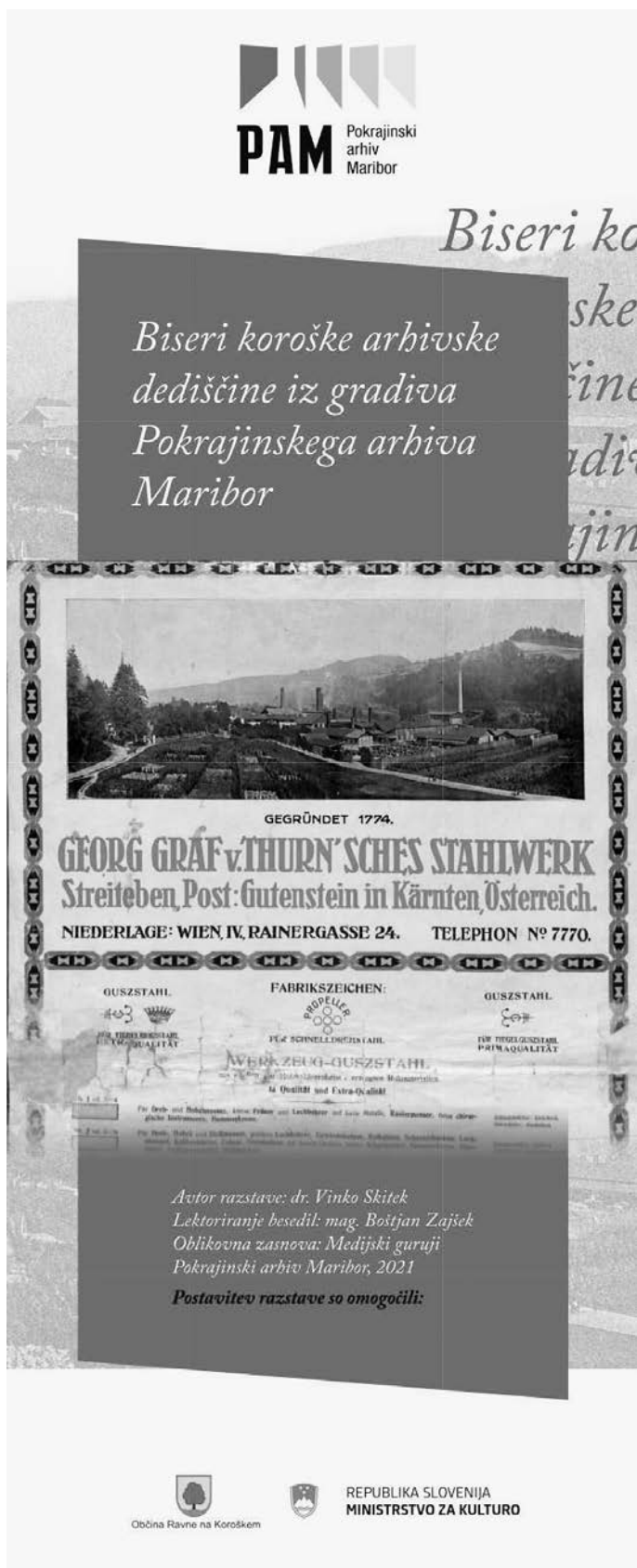
Na naslovnem panoju je poudarjen del promocijskega plakata Jeklarne grofa Jurija Thurna na Ravnah pred letom 1910. Drugi in tretji pano predstavljata začetke arhivske dejavnosti na območju Dravske, Mežiške in Mislinjske doline. Po določitvi nove državne meje med Republiko Avstrijo in Kraljevino Srbom, Hrvatov in Slovencev leta 1920 je bila skrb za arhivsko gradivo tega območja sprva predvsem na plečih predstojnikov posameznih institucij, ustanov in podjetij. Izjemo predstavlja arhivsko gradivo, ki ga je pridobil Banovinski arhiv v Mariboru med letoma 1933 in 1941 (npr. arhivsko gradivo gospodstva Pukštajn oziroma Bukovje pri Dravogradu). Zaradi odsotnosti javne arhivske službe na tem območju sta v prvih povojnih desetletjih prevzemala skrb za arhivsko gradivo Koroška osrednja knjižnica in Delavski muzej na Ravnah. Oba še vedno hranita v svojih depojih precej arhivskega gradiva, vezanega na tukajšnjo literarno in gospodarsko zgodovino. Leta 1963 je na področju varstva arhivskega gradiva območje treh dolin prišlo v pristojnost Pokrajinskega arhiva Maribor. Z željo po krepitvi javne arhivske službe tudi na bolj odročnih krajih je svet Pokrajinskega arhiva Maribor 6. julija 1992 ustanovil novi enoti arhiva, in sicer za Pomurje in Koroško. Obe enoti sta dejansko zaživele šele jeseni leta 1994. Pri tem avtor razstave ne zamolči prostorskih težav, s katerimi se je srečevala enota skozi vse obdobje delovanja in zaradi katerih je bila tudi dobro leto dni zaprta. Slikovno sta oba panoja obogatena s primeri srednjeveškega listinskega gradiva v povezavi z Mislinjsko in Dravsko dolino ter starejšega upravnega gradiva izpred leta 1945.

Na četrtem panoju je predstavljeno pristojno območje Enote PAM za Koroško. Slednje obsega vse javnopravne osebe na območju štirih upravnih enot: Dravograd, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec. V depojih enote na Ravnah je trenutno hranjenih okrog 770 t. m. arhivskega gradiva, ki sega od začetka 16. do konca 20. stoletja. Opis pristojnega območja je pospremljen tudi s fotografijami starejšega arhivskega gradiva iz arhivskih fondov geografsko bolj oddaljenih krajev.

Peti pano obiskovalcem поблиže predstavi dejavnosti koroške enote PAM. Opis slednjih izhaja iz nalog, ki imajo podlago v slovenski arhivski zakonodaji. Poleg navedenega koroška enota PAM izdaja publikacijo »Gradivo za zgodovino Koroške«, namenjeno znanstveno-kritični objavi arhivskih virov. V navezavi na slednje so besedilu dodane tudi slikovne priloge arhivskih dokumentov, izmed katerih se lahko izpostavi urbar ustanovitelja slovenjgraškega mestnega špitala, Bernarda iz Loke, iz let 1451–1453.

Šesti, sedmi in osmi razstavni pano so namenjeni podrobnejši predstavitvi arhivskih fondov, vezanih na zgodovino koroške regije in tukajšnjih institucij.

Tako so na šestem panoju predstavljeni arhivski fondi v zvezi z upravno zgodovino obravnavanega področja od srednjega veka vse do 20. stoletja.

V sklop starejšega arhivskega gradiva za Koroško poleg srednjeveških listin sodijo arhivski fondi zemljiških gospostev: Dravograd, Galenhof pri Slovenj Gradcu, Hartenštajn, Legen, Mislinja (imenje), Muta/Kienhof, Marenberg, Pukštajn/Bukovje, Rotenturn, Slovenj Gradec, Stari trg, Vodriž, Vuzenica, Zavlar (Imenje) ter magistratov Guštanj, Muta in Slovenj Gradec. Žal arhivsko gradivo navedenih zemljiških gospostev zajema samo časovno obdobje 18. in 19. stoletja, saj starejše gradivo še vedno hranijo v Koroškem deželnem arhivu v Celovcu in Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu. Izjema je urbar gospodstva Dravograd iz leta 1523. Le-ta je hkrati tudi edini arhivski dokument za območje historične Koroške (Mežiška dolina in Dravograd), ki je nastal pred letom 1650 in ga hrani PAM. Šesti pano sklenejo arhivski fondi občin izpred leta 1945, medtem ko jih dopolnjuje arhivsko gradivo okrajnih glavarstev Slovenj Gradec in Velikovec ter sreza Dravograd. Arhivsko gradivo uprave po letu 1945 je ohranjeno v številnih fondih koroških krajevnih ljudskih odborov, občinskih ljudskih odborov, okrajnih ljudskih odborov Prevalje in Slovenj Gradec ter skupščin občin Dravograd, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec. Besedilo omenjenega šestega panoja krasijo fotografije arhivskega gradiva zemljiških gospostev in upravnih fondov izpred leta 1945.

Sedmi pano je posvečen predstavitvi arhivskih fondov s področja šolstva in pravosodja. Arhivsko gradivo fondov koroških osnovnih šol sega v drugo polovico 19. stoletja in je nastalo pri delovanju osnovnih šol Libeliče, Brezno - Podvelka, Muta, Potoče/Bach (A), Prevalje, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem (OŠ Prežihovega Vornanca), Ribnica na Pohorju, Slovenj Gradec (I. OŠ) in Vuzenica. Na področju pravosodja je glavna arhivske dokumentacije nastala pri delu okrajnih sodišč Marenberg (1850–1945), Prevalje (deloma tudi Pliberk, 1894–1949), Slovenj Gradec (1850–1978) ter pri osemnajstih na Koroškem delujočih notarjih iz 19. in prve polovice 20. stoletja. Slikovno podobo panoja bogatijo fotografije šolske kronike I. OŠ Slovenj Gradec iz leta 1869, registra sirotinskih zaved okrajnega sodišča Pliberk iz leta 1902 in drugih primerov arhivskega gradiva iz tega sklopa.

Zadnji, osmi pano predstavlja arhivsko gradivo s področja gospodarstva, zdravstva in arhivskih fondov posameznikov iz Koroške, ki so hranjeni v depojih PAM. Na področju gospodarskih fondov je najprej izpostavljeno gradivo rudnikov Rabelj v Kanalski dolini, Litija, Srebrenica (BIH), Mežica, Remšnik ter premogovnikov Leše, Holmec in Sv. Štefan v Labotski dolini. Poleg

našteti so v prostorih enote za Koroško hranjeni še fondi: Železarna Prevalje, Železarna Ravne ter fondi koroških gradbenih in drugih podjetij predelovalne industrije. Izmed finančnih ustanov, ki so sooblikovale koroško zgodovino v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja, so navedeni fondi hranilnic in posojilnic: Guštanj, Marenberg, Brezno in Slovenj Gradec.

Na področju zdravstva in socialnega varstva hrani koroška enota PAM arhivsko gradivo Splošne bolnišnice Slovenj Gradec, nastalo med letoma 1898 in 1980, ter centrov za socialno delo Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec, ki je nastalo po letu 1948. Zadnji sklop arhivskega gradiva, ki se nanaša na Koroško, tvori arhivsko gradivo posameznikov, kot so Marijan Gerdej, Franc Ksaver Meško, Josip Mravljak in drugi. Tudi ta sklepni pano krasijo podobe arhivskega gradiva iz nekaterih navedenih fondov. Pri tem velja izpostaviti knjigo rudarskih listin družbe Scheriau in Composch v Črni iz let 1828–1858, knjigo proizvodnje tovarne kos v Slovenj Gradcu za leta 1888–1903 in knjigo članov bratovske skladsnice Železarne Prevalje – obrat plavž za obdobje 1860–1871.

»Biseri koroške arhivske dediščine« je razstava, ki po dolgem času ponovno postavlja v ospredje arhivsko tematiko/problematiko na Koroškem. Namen razstave ni zgolj podajanje podatkov o zgodovini javne arhivske službe na Koroškem, temveč prek dodanih fotografij arhivskega gradiva, ki ga hrani Enota PAM za Koroško, opozoriti na pomen, raznolikost, pestrost in uporabnost gradiva tako za znanstveno–raziskovalne kot tudi druge kulturne, pravne, upravne in turistične namene.

Dr. Vinko Skitek

Lilijana Urlep:
Jožef Smej: škof, ki ga je Bog obdaril z mnogimi darovi
Razstava ob stoletnici rojstva mariborskega pomožnega
škofa dr. Jožefa Smeja (1922–2020)

Maribor: avla pred Slomškovo dvorano, 15. 2.–30. 3. 2022

Leta 2022 mineva sto let od rojstva mariborskega pomožnega škofa dr. Jožefa Smeja (1922–2020), ki je s svojim delom in življenjem vplival na številne ljudi in zapustil veliko sledi. Bil je goreč duhovnik in škof, teolog, zgodovinar, literarni ustvarjalec, prevajalec, publicist, urednik, intelektualec in vsestransko razgledan človek. Ob tej priložnosti je Nadškofijski arhiv Maribor pripravil priložnostno razstavo Jožef Smej: škof, ki ga je Bog obdaril z mnogimi darovi; razstavo je pripravila mag. Lilijana Urlep. Namen razstave je večplasten: obuditi spomin na življenje in delo velikega Prekmurca in Slovenca ter opozoriti na prepletanje njegove osebne zgodbe in cerkvene zgodovine Prekmurja.

Razstava, za katero je predvideno, da bo gostujoča, temelji na gradivu iz škofove bogate zapuščine, ki jo hranimo v Nadškofijskem arhivu Maribor. Sestavljena je iz dveh delov. V prvem delu je prikazano škofovo življenje od rojstva v Bogojini in odločitve za duhovniški poklic do imenovanja za pomožnega škofa in bogate jeseni življenja. V drugem delu je prikazano njegovo delovanje na pastoralnem, raziskovalnem in ustvarjalnem področju. Razstava govori o velikem človeku, ki je goreče ljubil rodno Prekmurje, a je velik del življenja preživel v Mariboru, ki ga je prav tako vzel za svojega. Svojega dela ni posvečal samo rodnemu Prekmurju, temveč tudi celotni mariborski škofiji in slovenskemu narodu nasploh. Zaradi številnih vezi s tujimi duhovniki, škofi (predvsem avstrijskimi in madžarskimi) in verniki je njegov vpliv segal tudi preko slovenskih meja.

Jožef Smej se je rodil 15. februarja 1922 v Bogojini, ki je takrat uradno spadala še pod sombotelsko škofijo; Prekmurje je namreč šele leta 1924 prišlo

Slovesno odprtje razstave (Foto: p. Ivan Rampre DJ).

pod apostolsko administracijo lavantinskega oziroma mariborskega škofa. Kot je prikazano na razstavi, se je najprej odločil za študij medicine, a si je že po dobrem mesecu študija v Ljubljani premislil in se vpisal na mariborsko bogoslovje z namenom, da postane duhovnik. Žal je šolanje prekinila vojna, tako da je študij nadaljeval v Sombotelu na Madžarskem, kjer je bil 8. decembra 1944 posvečen v duhovnika. Po koncu vojne je služboval v Dokležovju, Dobrovniku, Turnišču in Murski Soboti (1948–1969). V času, ko je služboval v Murski Soboti, je Prekmurje tudi uradno prišlo pod mariborsko (takrat še mariborsko-lavantinsko) škofijo.

Do velike spremembe na njegovi življenjski poti je prišlo leta 1969, ko je bil imenovan za kanonika mariborskega stolnega kapitlja, zaradi česar je iz Prekmurja odšel v Maribor. Kasneje je postal ravnatelj škofijske pisarne, stolni prošt in leta 1980 generalni vikar. 25. aprila 1983 ga je papež Janez Pavel II. imenoval za mariborskega pomožnega škofa in naslovnega škofa črniškega, 23. maja istega leta je v mariborski stolnici prejel škofovsko posvečenje. Imenovanje za kanonika in kasneje še posebej za pomožnega škofa je razveselilo številne ljudi, predvsem domače Prekmurce.

Kot pomožni in kasneje upokojeni škof je zavzeto deloval v času (nad)škofov Franca Krambergerja, Marjana Turnška in Alojzija Cvikla. Bil je dejaven član Jugoslovanske in kasneje Slovenske škofovske konference. Kot duhovnik in škof je navezal številne stike z avstrijskimi in madžarskimi duhovniki, škofi in verniki, poznali in cenili so ga tako doma kot v tujini. Leta 2009 se je upokojil, vendar je tudi še po upokojitvi rad pomagal v pastoralni in sodeloval na raznih dogodkih. Po zlomu kolka je odšel v Dom sv. Lenarta v Lenart v Slovenskih goricah. Umrli je 21. novembra 2020, pokopan je v domači Bogojini.

Škof Smej je bil dejaven na številnih področjih, tako pastoralnem kot znanstveno-raziskovalnem, literarnem in prevajalskem področju, čemur je – kot je bilo že omenjeno – posvečen drugi del razstave. Na pastoralnem področju je svoje sledi zapustil kot goreč oznanjevalec Božje besede, pridigar, spovednik in birmovalec. Še posebej se je posvečal ekumenizmu in skrbi za slovenske izseljence ter porabske Slovence.

Zaradi raziskovalne žilice in študija, ki se mu je posvečal vse življenje, je bil dejaven tudi na znanstveno-raziskovalnem področju, kjer se je ukvarjal predvsem s prekmursko zgodovino in književnostjo. Preučeval je krajevno zgodovino in delo prekmurskih duhovnikov; oboje je ovekovečil v več znanstvenih in literarnih delih. Navedeni tematiki se je posvetil tudi v svoji doktorski disertaciji z naslovom Pastoralna dejavnost Ivanocyjevega kroga.

Poleg raziskovalne mu je bila pri srcu tudi literarna dejavnost, ki se ji je posvečal že od mladih nog. Objavljal je pesmi, biografske romane, nabožna dela. Bil je velik poliglot, svoj dnevnik je še do zadnjega vodil v različnih jezikih. Kot prevajalec je ustvaril obsežen prevajalski opus, ki obsega strokovna in literarna besedila. Svoja dela je objavljala v različnih revijah in časopisih. Še posebej je bil povezan s Stopinjami, pri katerih je dolga leta sodeloval kot urednik in kasneje pisec besedil.

Razstava je svoje popotovanje začela v Mariboru, kjer je škof Smej prebil velik del življenja, poleti in jeseni 2022 bo obiskala še nekaj prekmurskih in štajerskih krajev, kjer se ljudje še danes z velikim veseljem spominjajo škofa kot gorečega duhovnika, raziskovalca in dobrotnika.

Mag. Lilijana Urlep

ARHIVSKO DRUŠTVO SLOVENIJE

1000 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1
telefon: (01) 241 42 86
e-pošta: tajnik@arhivsko-drustvo.si
predsednik@arhivsko-drustvo.si
domača stran: www.arhivsko-drustvo.si

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

1102 Ljubljana, Zvezdarska ulica 1, p.p. 523
telefon: (01) 241 42 00
e-pošta: ars@gov.si
domača stran: www.arhiv.gov.si

INŠPEKTORAT RS ZA KULTURO IN MEDIJE

1000 Ljubljana, Metelkova 4
telefon: (01) 478 79 01
e-pošta: gp.irskm@gov.si

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

1000 Ljubljana, Krekov trg 1
telefon: (01) 234 75 70
e-pošta: arhiv.lj@rkc.si
domača stran: www.nadskofija-ljubljana.si/nadskofija/

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Slomškov trg 20
telefon: (05) 90 80 120
telefaks: (02) 252 30 92
e-pošta: skofijski.arhiv@nadskofija-maribor.si
domača stran: www.nadskofija-maribor.si/nadskofija/
index.php/skofijska-kurija

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

6000 Koper, Kapodistriasov trg 1
telefon: (05) 627 18 24
e-pošta: tajnistvo@arhiv-koper.si
domača stran: www.arhiv-koper.si

Enota Piran

6330 Piran, Savudrijska 5
telefon: (05) 673 28 40

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

2000 Maribor, Glavni trg 7
telefon: (02) 228 50 00
e-pošta: info@pokarh-mb.si
domača stran: www.pokarh-mb.si

Enota za Koroško

2390 Ravne na Koroškem, Čečovje 12a
telefon: (05) 994 29 43
e-pošta: vinko.skitek@pokarh-mb.si

Enota za Prekmurje

9000 Murska Sobota, Cvetkova ulica 1
telefon: (02) 228 50 31
e-pošta: gordana.soeveges@pokarh-mb.si

POKRAJINSKI ARHIV V NOVI GORICI

5000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 3
telefon: (05) 335 87 60
e-pošta: pa-ng@pa-ng.si
domača stran: www.pa-ng.si

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

Trg Brolo 11, p. p. 114, 6001 Koper
telefon: (05) 611 72 04
e-pošta: arhiv.kp@rkc.si
domača stran: http://kp.rkc.si/skofijski-arhiv

**ZGODOVINSKI ARHIV IN MUZEJ
UNIVERZE V LJUBLJANI**

1000 Ljubljana, Kongresni trg 12
telefon: (01) 241 85 80
telefaks: (01) 241 86 60
domača stran: www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/
univerzitetni_arhiv.aspx

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

3000 Celje, Teharska cesta 1
telefon: (03) 428 76 40
e-pošta: info@zac.si
domača stran: www.zac.si

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

1001 Ljubljana, Mestni trg 27, p. p. 1614
telefon: (01) 306 13 06
e-pošta: zal@zal-lj.si
domača stran: www.zal-lj.si

Enota za Gorenjsko

4000 Kranj, Savska cesta 8
telefon: (04) 280 59 00
e-pošta: zal.kra@zal-lj.si

Enota za Dolenjsko in Belo krajino

8000 Novo mesto, Skalického ulica 1
telefon: (07) 394 22 40
e-pošta: zal.nme@zal-lj.si

Enota v Škofji Loki

4220 Škofja Loka, Partizanska c. 1c
telefon: (04) 506 07 00
e-pošta: zal.skl@zal-lj.si

Enota v Idriji

5280 Idrija, Prelovčeva ulica 2
telefon: (05) 372 22 70
e-pošta: zal.idr@zal-lj.si

ZGODOVINSKI ARHIV NA PTUJU

2250 Ptuj, Vičava 5
telefon: (02) 787 97 30
e-pošta: tajnistvo@arhiv-ptuj.si
domača stran: www.arhiv-ptuj.si

Cod. I.
86
1747

1547

1548

1551

1552

1815